

Strategia rozwoju ponadlokalnego Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030

AKTUALIZACJA

OPEN THE BOX

OPRACOWANIE W ZAKRESIE:

Strategia rozwoju ponadlokalnego Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030

WYKONANY NA ZLECENIE:

Związek powiatowo-gminny „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”

ul. Armii Krajowej 1

36-200 Brzozów

PRZEZ ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

FUNDACJA MIASTO | OPEN THE BOX:

Jakub Jaźwiec, MBA, ekspert strategiczny (kierownik zespołu)

Piotr Górka, ekspert strategiczny

Paweł Kowalski, ekspert strategiczny

Kamil Niklewicz, DBA, ekspert strategiczny

Aktualizacja dokumentu: Strategia rozwoju ponadlokalnego Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030

LISTOPAD 2025

Skład samorządów objętych opracowaniem:

Powiat brzozowski

Gmina miejsko-wiejska Brzozów

Gmina Domaradz

Gmina Dydnia

Gmina Haczów

Gmina Jasienica Rosielna

Gmina Nozdrzec

SPIS TREŚCI

1.	Wstęp	8
1.1.	Metodologia prac	9
2.	Wnioski z diagnozy obszaru.....	12
2.1.	Podstawowe informacje.....	12
2.2.	Charakterystyka obszaru.....	15
2.3.	Analiza statystyczna	18
2.3.1.	Wymiar społeczny	19
2.3.2.	Wymiar gospodarczy	29
2.3.3.	Wymiar środowiskowo-przestrzenny.....	43
2.4.	Wyniki badań społecznych	66
2.4.1.	Wyniki badań mieszkańców	66
2.4.2.	Wyniki badań liderów	67
2.4.3.	Wspólne wnioski	68
2.5.	Analiza wzajemnych powiązań.....	69
2.5.1.	Opinie mieszkańców	70
2.5.2.	Opinie liderów.....	70
2.5.3.	Analiza bilansu usług	70
2.5.4.	Podsumowanie.....	75
2.6.	Analiza zdiagnozowanych uwarunkowań rozwojowych.....	77
2.6.1.	Kluczowe potencjały	77
2.6.2.	Kluczowe problemy	81
2.6.3.	Czynniki warunkujące rozwój (analiza SWOT)	87
2.6.4.	Kluczowe potrzeby rozwojowe	92
3.	Cele PGPB i ich operacjonalizacja.....	96
3.1.	Misja PGPB	97
3.2.	Wizja PGPB.....	98
3.3.	Cele strategiczne PGPB.....	100
3.4.	Kierunki działań strategicznych.....	101
3.5.	Zgodność logiczna celów strategicznych.....	106
3.5.1.	Matryca relacji celów do uwarunkowań rozwojowych.....	109
3.5.2.	Matryce indywidualne	112
	Logika strategiczna: 1.1 Rozwinięta oferta kulturalna	112

Logika strategiczna: 1.2 Rozwinięta oferta zdrowotna.....	113
Logika strategiczna: 1.3 Wysoka aktywność społeczna	114
Logika strategiczna: 2.1 Rozwinięta przestrzeń gospodarcza	115
Logika strategiczna: 2.2 Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość	116
Logika strategiczna: 2.3 Rozwinięta oferta produktów lokalnych	117
Logika strategiczna: 3.1 Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT	119
Logika strategiczna: 3.2 Rozwinięty i zrównoważony transport	120
Logika strategiczna: 3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń.....	121
3.5.3. Kontekst strategiczny.....	122
4. Wymiar przestrzenny w strategii rozwoju obszaru PGPB.....	136
4.1. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru PGPB.....	136
4.1.1. Położenie obszaru PGPB w regionie/kraju struktura sieci osadniczej.....	136
4.1.2. Środowisko przyrodnicze i krajobraz kulturowy	138
4.1.3. Transport i komunikacja, Infrastruktura techniczna i OZE	142
4.1.4. MSF-P obszaru PGPB podsumowanie.....	144
4.2. Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej.....	146
4.2.1. Zasady ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.....	146
4.2.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej.....	147
4.2.3. Kierunki zmian w strukturze zagospodarowania terenów.....	147
4.2.4. Zasady lokalizacji obiektów handlu wielkopowierzchniowego	149
4.2.5. Zasady lokalizacji kluczowych inwestycji celu publicznego	149
4.2.6. Kierunki rozwoju systemów komunikacji, infrastruktury technicznej i społecznej	149
4.2.7. Zasady lokalizacji urządzeń wytwarzających energię o mocy zainstalowanej przekraczającej 500 kW,	150
4.2.9. Zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej	151
4.2.10. Zasady kształtowania zagospodarowania przestrzennego na obszarach zdegradowanych i obszarach rewitalizacji oraz obszarach wymagających przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji	151
4.3. Obszary strategicznej interwencji określone NA POZIOMIE KRAJOWYM	152
4.4. Obszary strategicznej interwencji określone w Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030	153
4.4.1. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją	154

4.4.2.	Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”	156
4.4.3.	Obszary wiejskie województwa podkarpackiego	158
4.4.4.	Rozwój miast powiatowych i miast mniejszych	161
4.5.	Obszary strategicznej interwencji kluczowe dla partnerstwa	162
	OSI 1. Brzozów lokalnym ośrodkiem rozwoju	163
	OSI 2. Zrównoważony rozwój terenów wiejskich	164
	OSI 3. Rozwój powiązań wewnątrz partnerstwa, rozwój potencjału społecznego, gospodarczego i przyrodniczego	165
5.	Projekty	168
5.1.	Proces identyfikacji i wyboru projektów	168
5.2.	Lista projektów	169
5.2.1.	Lista projektów kluczowych FEP-IIT	169
	Projekt kluczowy 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej – informacje strategiczne	176
	Projekt kluczowy 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej – informacje strategiczne	178
	Projekt kluczowy 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna – informacje strategiczne	180
	Projekt kluczowy 1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków	182
5.2.2.	Lista pomysłów uzupełniających	184
5.3.	Zintegrowanie projektów	185
6.	Warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii	190
6.1.	Zarządzanie wdrażaniem strategii	190
6.2.	Obowiązywanie i aktualizacja strategii	193
6.3.	Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	194
6.4.	Funkcja strategii terytorialnej w realizacji lokalnych polityk	195
6.5.	Monitorowanie i ocena wdrażania	196
6.5.1.	Rezultaty strategiczne	196
6.5.2.	Monitorowanie procesu wdrażania strategii	199
6.5.3.	Ewaluacja strategii	200
7.	Opis procesu angażowania partnerów społeczno-gospodarczych	202
7.1.	Zespół Doradczy	203
7.2.	Partycypacja społeczna na etapie przygotowywania strategii	205
7.2.1.	Badania i ankiety	205
7.2.2.	Spotkania warsztatowe	206

7.2.3.	Opracowanie projektów strategicznych.....	208
7.2.4.	Informacja o sposobie uwzględnienia praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem dokumentu 212	
7.3.	Uzgodnienia strategiczne	212
7.3.1.	Konsultacje społeczne.....	212
7.3.2.	Uzgodnienie z Zespołem Doradczym	215
7.3.3.	Uzgodnienie w zakresie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko..	215
7.4.	Partycypacja społeczna na etapie wdrażania i oceny strategii.....	217
7.4.1.	Poziom skoncentrowany.....	218
7.4.2.	Poziom powszechny.....	218
7.4.3.	Komunikacja	218
8.	Źródła finansowania	220
8.1.	Program regionalny	220
8.1.1.	Inne Instrumenty Terytorialne (IIT)	221
8.2.	Programy krajowe.....	223
8.3.	Pozostałe źródła finansowania.....	228
	Wykaz tabel i ilustracji	230

1. WSTĘP

Strategia rozwoju ponadlokalnego Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” (PGPB) do roku 2030 definiuje kluczowe kierunki dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, wynikające z istniejących uwarunkowań społecznych, ekonomicznych, środowiskowych i infrastrukturalnych, będące podstawą jego konkurencyjności.

Dokument został opracowany w ramach procesu przygotowania Strategii PGPB, która uwzględnia syntezę diagnozy wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, wymiaru przestrzennego, wyłonionych wizji i celów strategicznych wraz z listą projektów proponowanych do realizacji oraz sposobów realizacji strategii. Materiał został opracowany przez ekspertów Fundacji Miasto i Open the BOX we współpracy z reprezentantami samorządów PGPB.

Celem dokumentu jest określenie pożądaných wyzwań i kierunków rozwojowych obszaru PGPB, mających na celu poprawę jakości życia jego mieszkańców, a także wzrost konkurencyjności obszaru. Strategia jest wynikiem podjętych decyzji strategicznych – wyboru kluczowych kierunków rozwojowych i koncentracji interwencji na wyzwaniach, wypracowanych w procesie uspołecznionym, których efektem jest propozycja projektów strategicznych.

Niniejsza Strategia przewidziana jest na okres do roku 2030 i ma być podstawą do kształtowania propozycji projektów i inwestycji do realizacji w oparciu o wyznaczoną wizję obszaru i cele strategiczne, w tym w szczególności do realizacji działań w oparciu o pozyskane środki zewnętrzne publiczne i prywatne. W opracowaniu uwzględniono dostępne dane zastane i wygenerowane w trakcie procesu, w tym wnioski z przeprowadzonego procesu diagnostycznego.

Strategia składa się z czterech zasadniczych części (tj. diagnostycznej, strategicznej, wdrożeniowej oraz opisu włączenia społecznego w jej realizację). W części diagnostycznej sformułowano syntetycznie najistotniejsze wnioski wynikające z przygotowanego Raportu diagnostycznego obszaru PGPB, ukazującego deficyty obszaru ograniczające jego rozwój oraz identyfikujące potencjały wewnętrzne będące podstawą dla ukierunkowania rozwoju. Część strategiczna określa pożądane kierunki rozwojowe, przedstawione w formie wizji i celów strategicznych obszaru, wraz z analizą wymiaru przestrzennego i modelem struktury funkcjonalno-przestrzennej. Część wdrożeniowa zawiera propozycje projektów strategicznych wraz z systemem realizacji strategii oraz źródeł finansowania zaplanowanych działań. W części ostatniej opisano zaangażowanie społeczne w procesie przygotowania, realizacji i oceny strategii.

1.1. METODOLOGIA PRAC

Niniejsze opracowanie jest wynikiem prac Zespołu Autorskiego opracowującego Strategię rozwoju obszaru PGPB. Prace strategiczne są konsekwencją poprzedniego etapu – diagnostycznego, w ramach którego zidentyfikowano wewnętrzne potencjały oraz ograniczenia będące podstawą do ukierunkowania rozwoju. Prace nad częścią strategiczną trwały od maja do czerwca 2024 roku i objęły wyselekcjonowany zakres zagadnień i narzędzi strategicznych.

Niniejszy dokument został opracowany na podstawie kilku zasadniczych grup źródeł oraz narzędzi i danych strategicznych.

Raport diagnostyczny

Wnioski wynikające z przeprowadzonej w maju 2024 roku analizy w ramach Raportu diagnostycznego, w tym w szczególności: zidentyfikowane potencjały obszaru (zasoby i produkty); bariery, problemy, deficyty obszaru; determinanty potrzeb rozwojowych obszaru; kluczowe wyzwania, kierunki interwencji i współpracy.

Dane statystyczne

Ogólnodostępne zastane, istniejące dane, informacje i dokumenty o charakterze strategicznym, analitycznym, statystycznym (strategie, opracowania diagnostyczne, badania, raporty, sprawozdania, bilanse, itd.). Podstawowymi kryteriami ich wykorzystania były: aktualność, merytoryczny związek z problematyką diagnozy oraz jakość – rzetelność źródła. Dostępne na moment opracowania części statystycznej diagnozy.

Monitor Rozwoju Lokalnego (MRL)

Specjalnie przygotowane, uzupełnione i zasilone danymi na potrzeby procesu, dostępne pod adresami: <https://gminy.monitorrozwoju.pl/> (MRL Gminy) i <https://analizy.monitorrozwoju.pl/> (MRL Analizy).

MRL stanowi kompleksową bazę statystyczną pogrupowaną w kluczowe kategorie i obszary rozwojowe skupione wokół trzech wymiarów: gospodarczego, społecznego i środowiskowo-przestrzennego. MRL zawiera najbardziej aktualne dane dostępne w źródłach publicznych, zebrane dla poszczególnych lat, w celu wykazania aktualnej sytuacji, ale również dynamiki zmian i potencjalnych trendów rozwojowych.

Matryce logiczne

Narzędzie pozwalające na przedstawienie i powiązanie istotnych zagadnień w uporządkowany sposób, przygotowane dla określenia zachodzących relacji funkcjonalnych oraz przyczynowo-skutkowych w zakresie problemów (drzewo problemów) i celów (drzewo celów) dla całego obszaru. Matryce wypracowano w toku prac warsztatowych w czerwcu 2024 roku wspólnie z przedstawicielami samorządu oraz lokalnymi liderami.

Głównym celem matryc było zidentyfikowanie kluczowych problemów (wyzwań), celów strategicznych (kierunków) wspólnych dla całego obszaru, uzupełnionych o kluczowe zależności przyczynowo-skutkowe dla poszczególnych problemów, celów i potrzeb (geneza, skutki). Pozwoliło to na zobrazowanie faktycznego ciągu logicznego dla wybranych zagadnień.

Matryca wskaźników

Narzędzie porządkujące oczekiwane efekty (rezultaty) strategiczne realizowanych interwencji.

Celem matrycy było określenie wskaźników rezultatu strategicznego na potrzeby monitoringu celów strategicznych wraz z podstawowymi informacjami niezbędnymi do monitoringu.

Spotkania z interesariuszami

Kluczowy element współpracy i uspołecznienia z grupą dostarczającą szerokiej wiedzy i informacji o sytuacji na obszarze, zapewniając różnorodność wniosków i propozycji w trakcie całego procesu.

Głównym celem narzędzia była identyfikacja i zaproszenie do współpracy partnerskiej najważniejszych przedstawicieli, reprezentantów, liderów obszaru, z czterech grup interesów (liderów administracji, liderów gospodarki, liderów sektora społecznego i liderów opinii) w ramach Zespołu Doradczego¹. Pozwala to na uzyskanie zróżnicowanych ocen i opinii od reprezentantów kluczowych środowisk w zakresie rozwoju PGPB.

¹ Zespół Doradczy powołany został Uchwałą nr XIV/2024 Zarządu Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” z dnia 28 maja 2024 r. w sprawie powołania Zespołu Doradczego partnerów społeczno-gospodarczych dla realizacji Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”

Spotkania robocze

Cykliczne narzędzie pomocnicze, w formie spotkań bezpośrednich i zdalnych odbywających się w pełnej reprezentacji i w stałych terminach z udziałem kluczowych przedstawicieli PGPB.

Głównym celem narzędzia była ciągła i transparentna komunikacja, współuczestniczenie wszystkich stron w procesie diagnostycznym oraz sprawne wykorzystanie pozostałych narzędzi, wypracowanie kluczowych wniosków oraz zatwierdzanie poszczególnych zadań.

2. WNIOSKI Z DIAGNOZY OBSZARU

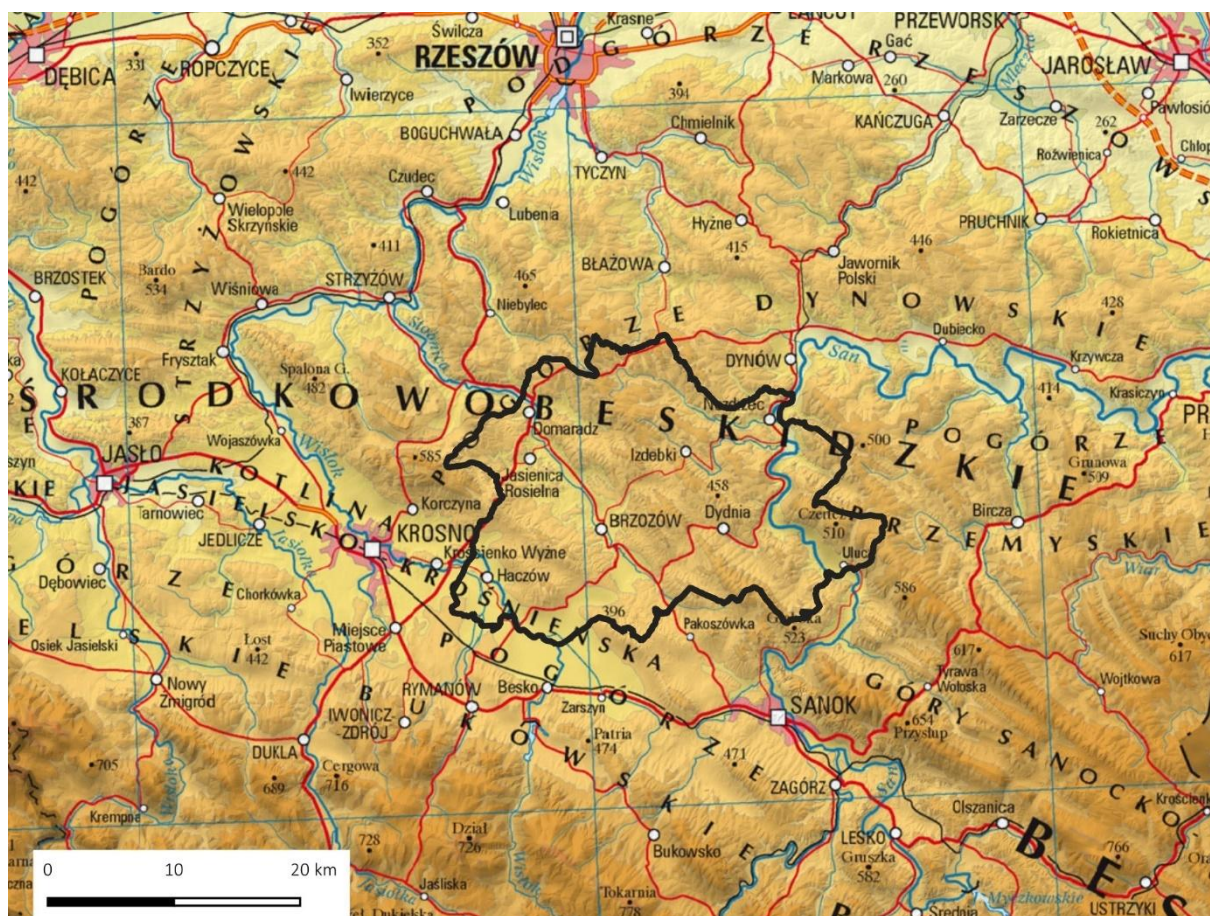
2.1. PODSTAWOWE INFORMACJE

Obszar objęty procesem strategicznym², czyli obszar Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”, obejmuje w całości obszar powiatu brzozowskiego i niżej wymienione samorządy:

- Powiat brzozowski
- Gmina miejsko-wiejska Brzozów
- Gmina Domaradz
- Gmina Dydnia
- Gmina Haczów
- Gmina Jasienica Rosielna
- Gmina Nozdrzec

² W ramach niniejszego rozdziału zostały opisane kluczowe wnioski i komentarze wynikające z przeprowadzonej diagnozy obszaru wyłącznie w formie syntetycznej (skrótowej), natomiast wszystkie wątki opisane i przeanalizowane w sposób pogłębiony znajdują się w Raporcie diagnostycznym z dnia 22.05.2024 r. dostępnym tutaj: <https://zwiazek.brzozow.pl/strategia-zwiazku/>

Rysunek 1: Położenie obszaru PGPB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUGiK oraz GDDKiA

Tabela 1: Podstawowe dane liczbowe dotyczące samorządów

Nazwa samorządu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (osoby)	Gęstość zaludnienia (osoby/km ²)
Powiat brzozowski	539,5	63591	117,9
Gmina miejsko-wiejska Brzozów	103,1	25995	252,1
Gmina Domaradz	56,5	5854	103,6
Gmina Dydnia	130,3	7557	58,0
Gmina Haczów	71,7	9026	125,9
Gmina Jasienica Rosielna	57,1	7582	132,8
Gmina Nozdrzec	120,8	7577	62,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2022)

Wymienione w tym składzie i na tym obszarze samorządy tworzą partnerstwo i współpracują w formie **związku komunalnego** gmin i powiatu zawartego w dniu 15 lutego 2023 r³.

Zgodnie ze statutem Związek PGPB dąży do rozwijania, eksponowania i wykorzystywania zasobów gospodarczych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych powiatu brzozowskiego. Celem Związku jest reprezentowanie interesów jego członków w zakresie objętym przedmiotem działania Związku.

Związek ma na celu społeczny, gospodarczy i infrastrukturalny rozwój jego członków, w szczególności poprzez podejmowanie przedsięwzięć wspierających turystykę, rekreację oraz ochronę zdrowia, ochronę dziedzictwa kulturowego i ochronę środowiska naturalnego, jak również służących wzmocnieniu na poziomie lokalnym inteligentnej specjalizacji Województwa Podkarpackiego pod nazwą Jakość Życia oraz realizacji Regionalnej Strategii Innowacji 2021-2030 Województwa Podkarpackiego i Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030.

Rysunek 2: Spotkanie otwierające proces strategiczny w Brzozowie

Źródło: materiały własne PGPB

Należy wspomnieć, że samorządy wchodzące w skład Związku PGPB współdziałają dłużej, niż wynika to z podjętej deklaracji w lutym 2023 roku. Przed podpisaniem

3 Obwieszczenie Wojewody Podkarpackiego z dnia 15 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia statutu związku powiatowo-gminnego pod nazwą „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”; Dziennik Urzędowy Województwa Podkarpackiego, Dz. Urz. Woj. 2023.998; <https://edziennik.rzeszow.uw.gov.pl/legalact/2023/998/>

porozumienia, współpraca partnerów miała charakter wielowątkowy, oparte o różne formy prawne, zakresy i składy, a zasadniczo opierała się na **szerzeniu idei samorządności i wzajemnego wspierania się** w dążeniu do poprawy warunków życia i poprawy zasobów infrastrukturalnych, które jako całość miało wpływ na rozwój tego terenu.

Mimo różnorodności występujących między członkami porozumienia, obszar ten jest stosunkowo jednolity i spójny administracyjnie, zbudowany wokół ośrodka rdzeniowego (Miasto Brzozów) i gmin sąsiadujących o funkcjach uzupełniających.

W poniższej części rozdziału zostały opisane kluczowe wnioski i komentarze wynikające z przeprowadzonej diagnozy obszaru wyłącznie w formie syntetycznej (skrótowej), natomiast pełne wątki pogłębione wraz ze szczegółowymi analizami i danymi statystycznymi znajdują się w upublicznionym raporcie diagnostycznym z dnia 22 maja 2024 r.

2.2. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

Obszar PGPB stanowi obszar powiatu brzozowskiego (1:1) i położony jest na obszarze południowo-wschodniej Polski w środkowej części województwa podkarpackiego, w obrębie Pogórza Dynowskiego. Od północy sąsiaduje z powiatami rzeszowskim i strzyżowskim, od wschodu z powiatem przemyskim, od południa z powiatem sanockim, zaś od zachodu z powiatem krośnieńskim. Zajmuje on obszar 539,5 km², który zamieszkuje około 63,6 tysiąca mieszkańców.

Obszar PGPB położony jest na Pogórzu Dynowskim (teren między Wisłokiem, a Sanem) – od strony południowej Pogórza to łączy się z zapadliskiem kotlin podkarpackich zwanych Dołami Jasielsko-Sanockimi. Ciągące się pasma wzgórz poprzedzielane są rzekami i potokami.

Administracyjnie na terenie PGPB znajduje się sześć gmin: Haczów, Jasienica Rosielna, Domaradz, Nozdrzec, Dydnia i Brzozów, zaś jedynym miastem w powiecie jest Brzozów, będący równocześnie lokalnym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym, kulturalnym i oświatowym.

Obszar PGPB może poszczycić się nie tylko wybitnymi walorami przyrodniczymi, ale również unikatowymi w skali europejskiej zabytkami kultury materialnej, tj. gotyckie kościoły drewniane, cerkwie, świątynie barokowe, zabytki architektury rezydencjonalnej. Drewniane kościoły gotyckie w Haczowie i Bliznem – zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO, jako zabytki szczególnie cenne historycznie, ciekawe architektonicznie i najlepiej zachowane konstrukcyjnie.

Biorąc pod uwagę metodologię występowania różnego rodzaju problemów i wyzwań gminy wchodzące w skład PGPB sklasyfikować można według poniższej typologii.

Tabela 2: Typologia gmin

Gmina Brzozów	
Funkcja wiodąca gminy	I3_GMW: Umiarkowana funkcja rolnicza
Typ obszaru problemowego	Nie dotyczy
Rodzaj obszaru problemowego	Nie dotyczy
Gmina Domaradz	
Funkcja wiodąca gminy	I4_GW: Umiarkowana funkcja rolnicza
Typ obszaru problemowego	opóźnienia urbanizacyjnego
Rodzaj obszaru problemowego	Ekonomiczne
Gmina Dydnia	
Funkcja wiodąca gminy	J4_GW: Gospodarka ekstensywna
Typ obszaru problemowego	opóźnienia urbanizacyjnego
Rodzaj obszaru problemowego	Społeczno-ekonomiczne
Gmina Haczów	
Funkcja wiodąca gminy	I3_GMW: Umiarkowana funkcja rolnicza
Typ obszaru problemowego	izolowane
Rodzaj obszaru problemowego	Ekonomiczne
Gmina Jasienica Rosielna	
Funkcja wiodąca gminy	I4_GW: Umiarkowana funkcja rolnicza
Typ obszaru problemowego	Nie dotyczy
Rodzaj obszaru problemowego	Nie dotyczy
Gmina Nozdrzec	
Funkcja wiodąca gminy	I4_GW: Umiarkowana funkcja rolnicza
Typ obszaru problemowego	opóźnienia urbanizacyjnego
Rodzaj obszaru problemowego	Społeczno-ekonomiczne

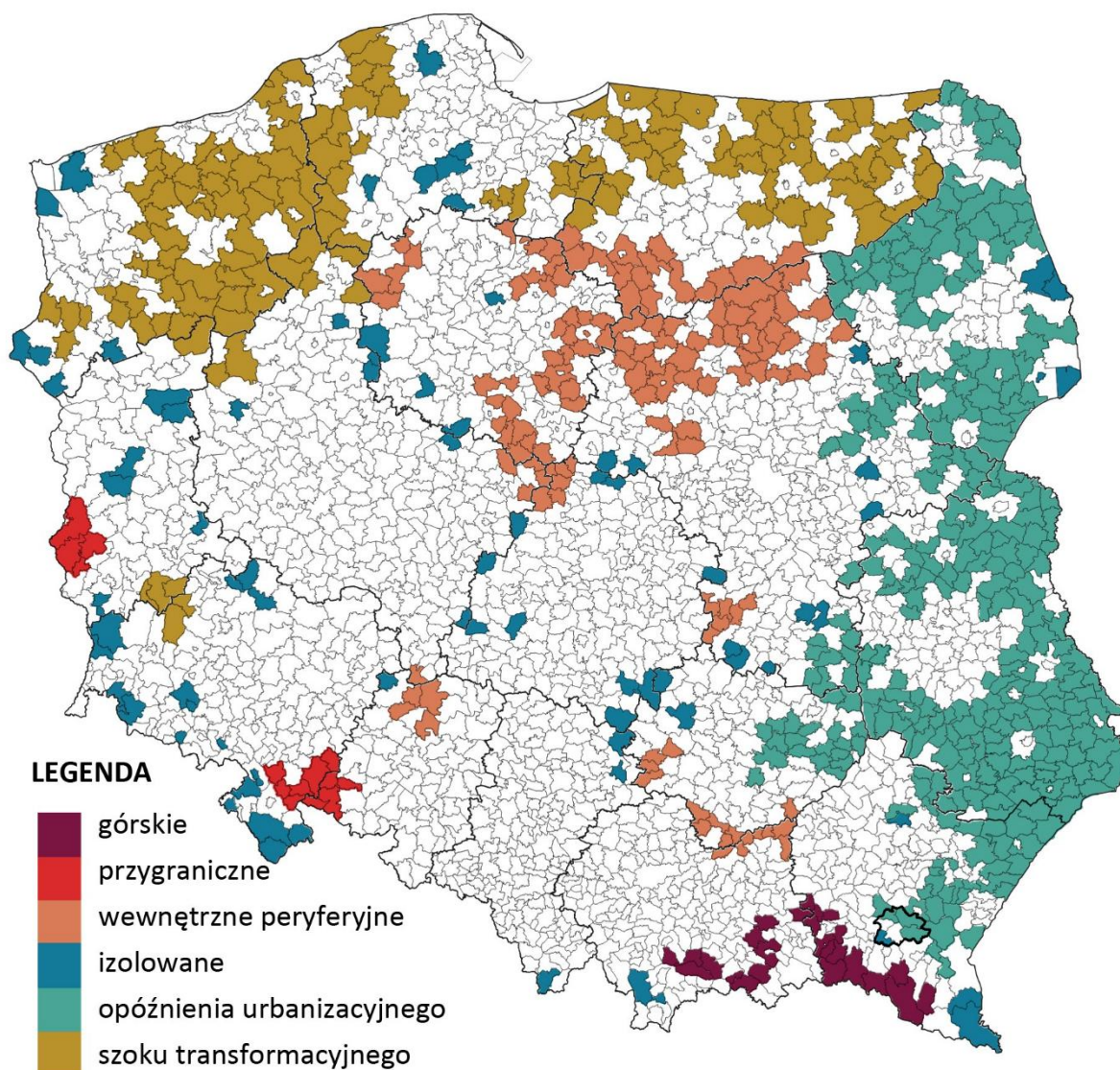
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Aktualizacji delimitacji obszarów problemowych w Polsce na 2018 rok (P. Śleszyński z zespołem. Warszawa, 13 grudnia 2019 r.)

Gminy powiatu pełnią umiarkowane funkcje rolnicze, jedynie Gmina Dydnia pełni inną funkcję – gospodarki ekstensywnej. Cztery gminy mają tzw. charakter problemowy – Gminy Dydnia i Nozdrzec rodzaju społeczno-ekonomicznego, natomiast Gminy Domaradz i Haczów – ekonomicznego. Z czego trzy gminy (Domaradz, Dydnia, Nozdrzec) mają charakter problemowy typu „opóźnienia urbanizacyjnego”, a Gmina Haczów typu „izolowana”.

Podobszary opóźnienia urbanizacyjnego są położone głównie we wschodniej i częściowo centralnej Polsce, które, wskutek m.in. wolniejszego uprzemysłowienia (wynikającego m.in. z położenia w byłym zaborze rosyjskim czy Galicji) nie rozwinęły sieci miast i poziomu urbanizacji w takim stopniu, jak miało to miejsce na terenach leżących obecnie na zachodzie i częściowo południu kraju. Problem ten nazywany jest też „niedokończoną urbanizacją” – gdyż obszary te charakteryzują się zdecydowanie niższym poziomem urbanizacji niż inne, a głównym problemem była przestarzała struktura agrarna.

Na poziomie krajowym wg KSRR 2030 wszystkie gminy, poza Brzozowem, stanowią gminy zagrożone trwałą marginalizacją⁴. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją określone na poziomie regionalnym obejmują wszystkie gminy wchodzące w skład PGPB. Dlatego obszar ten jest szczególnie ważny i wymagający z punktu widzenia powstrzymania negatywnych zjawisk i podjęcia skutecznych działań rozwojowych.

Rysunek 3: Charakterystyka obszarów problemowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Aktualizacji delimitacji obszarów problemowych w Polsce na 2018 rok (P. Śleszyński z zespołem, Warszawa, 13 grudnia 2019 r.)

⁴ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, Lista gmin zagrożonych trwałą marginalizacją: programowanie 2021-2027

2.3. ANALIZA STATYSTYCZNA

Portret statystyczny przygotowano dla zobrazowania sytuacji społeczno-gospodarczej i środowiskowo-przestrzennej obszaru PGPB. Zgodnie z teorią zrównoważonego rozwoju przeanalizowano trzy wymiary rozwoju: **gospodarczy, społeczny i środowiskowo-przestrzenny**. Następnie w ramach każdego z wymiarów wyodrębniono dodatkowe podobszary analizy.

Na ich bazie dokonano sformułowania wniosków istotnych z punktu widzenia diagnozowania problemów, deficytów, ale też potencjałów rozwojowych badanego obszaru. Jednocześnie przeprowadzone wnioskowanie wskazuje **kluczowe, kierunkowe obszary wsparcia i rozwoju**, bez pogłębionej analizy eksperckiej. Pozwala to na ich ukierunkowanie, ale nie zamknięcie, podczas procesu **wyodrębnienia celu strategicznego rozwoju i kierunków interwencji**.

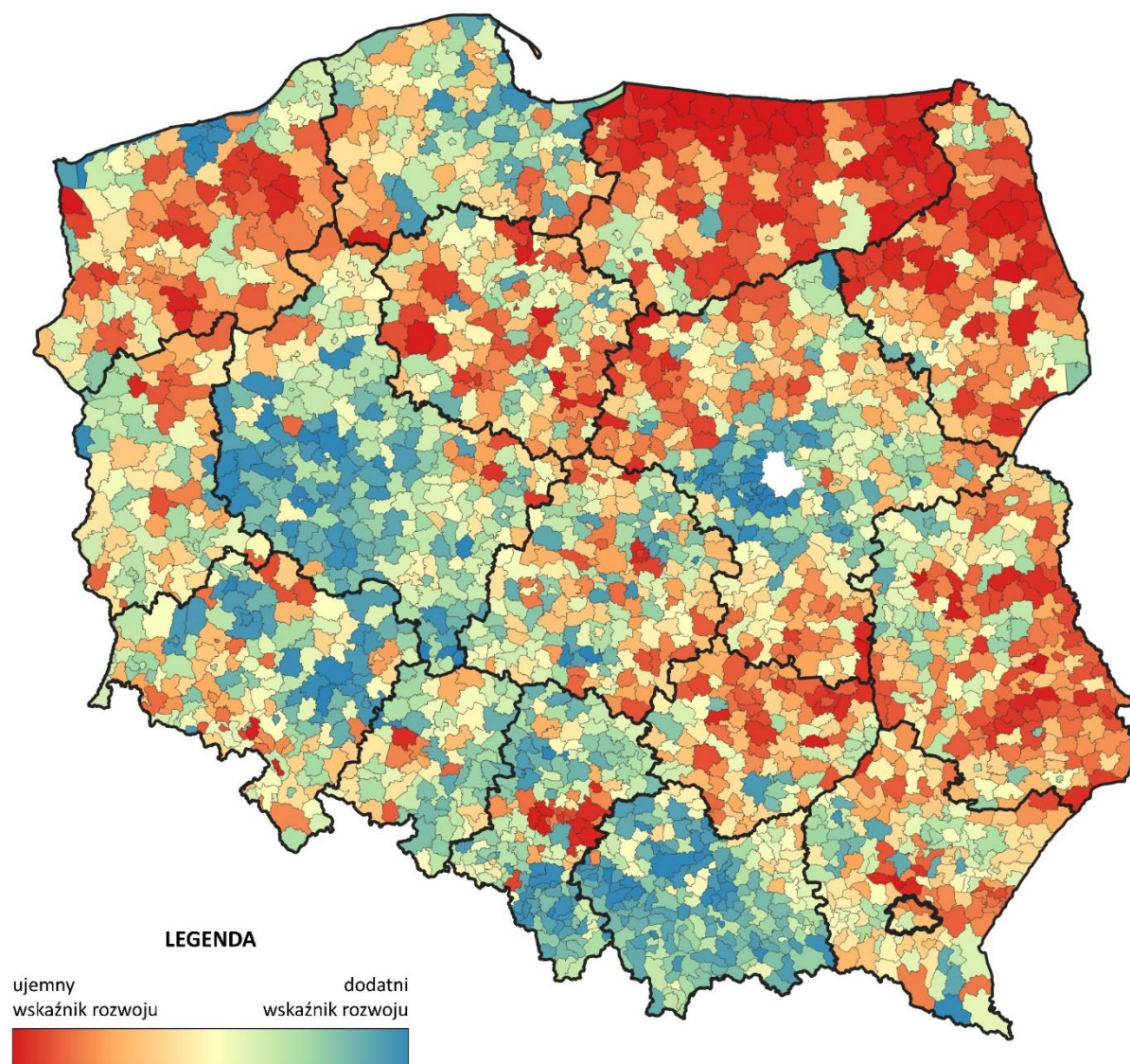
Portret statystyczny obszaru został przedstawiony w dwóch zasadniczych ujęciach. Przede wszystkim z perspektywy całego PGPB oraz w niektórych przypadkach, z perspektywy każdej z gmin osobno, wraz ze zbiorczym podsumowaniem.

Do stworzenia portretu statystycznego obszaru i jego charakterystyki wskaźnikowej, zarówno w obszarze podstawowym, jak i pogłębionym, obszarowym, wykorzystano:

- Dostępne dane statystyczne przedstawione w formie wskaźników syntetycznych rozwoju poszczególnych gmin (MRL Gminy);
- Dostępne dane statystyczne przedstawione w formie wartości nominalnych, danych procentowych i strukturalnych dla obszaru (MRL Analizy);
- Zebrane zastane w powiecie dane, informacje i dokumenty o charakterze strategicznym, analitycznym, statystycznym (strategie, opracowania, badania, raporty, etc.)
- Zebrane dane z przeprowadzonych badań i ankiet: mieszkańców i liderów;
- Wnioski z przeprowadzonych spotkań warsztatowych, spacerów badawczych i białego wywiadu.

Ogólny wskaźnik rozwoju obszaru wskazuje, iż ogólna sytuacja w roku 2022 na obszarze PGPB jest raczej ujemna i nieco słabsza niż średnia w grupie referencyjnej – z wyjątkiem gminy Brzozów (sytuacja lepsza) i Haczów (sytuacja neutralna). Oznacza to, że bez kluczowych, celowanych interwencji, deficyty te mogą się pogłębiać i postępować dalej oddalając samorządy obszaru od szybciej rozwijających się samorządów.

Rysunek 4: Ogólny wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)

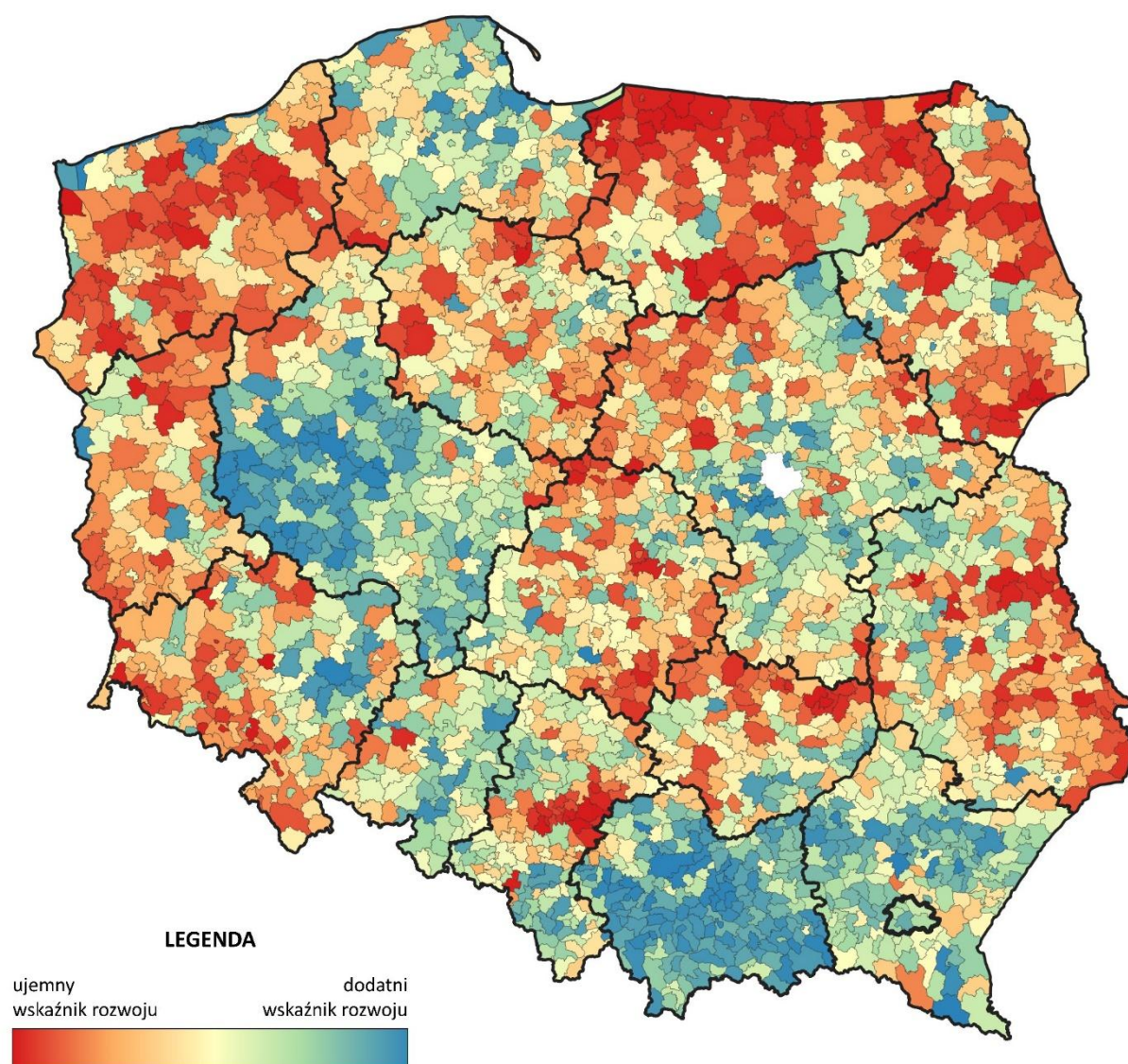
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego

Celem uściślenia i uszczegółowienia obrazu obszaru PGPB, dotarcia do przyczyn problemów, a także przewidywania skutków obecnej sytuacji, dla wyodrębnienia działań zaradczych do podjęcia, konieczna jest poszerzona analiza kluczowych obszarów życia społeczno-gospodarczego.

2.3.1. Wymiar społeczny

Społeczny wskaźnik rozwoju obszaru wskazuje, iż sytuacja w roku 2022 na obszarze PGPB (dla wszystkich gmin) jest neutralna lub lepsza niż średnia dla grupy referencyjnej.

Rysunek 5: Społeczny wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego

Diagnoza wymiaru społecznego obszaru PGPB obejmuje analizę sytuacji i procesów zachodzących w społeczności zamieszkującej na obszarze PGPB, zarówno w kontekście demograficznym i kulturowym, jak i w kontekście oferty gmin kierowanej do społeczności lokalnej.

Celem diagnozy sytuacji społecznej jest uchwycenie trendów dotyczących zapotrzebowania na usługi zarówno publiczne, jak i rynkowe, infrastrukturę techniczną, zasoby mieszkaniowe oraz uwarunkowań rynku pracy. Pomędzy wymienionymi usługami publicznymi i rynkowymi oraz aktywnościami mieszkańców, a sytuacją finansową samorządów dochodzi do swoistego sprzężenia zwrotnego, którego efektem może być poziom zdolności do finansowania zadań publicznych przekładający się na jakość życia mieszkańców.

Sytuacja demograficzna

Potencjał demograficzny stanowi podstawowy zasób do rozpatrzenia w każdej gminie obszaru PGPB. Determinowany jest m.in. przez przyrost naturalny ludności czy saldo migracji. W przypadku związku powiatowo-gminnego istotne są zmiany w liczbie ludności, zarówno miejskiej i wiejskiej, na które znaczący wpływ mają ruchy migracyjne pomiędzy gminami, zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Struktura potencjału demograficznego i zachodzące zmiany w poszczególnych zjawiskach demograficznych kształtują większość procesów społeczno-ekonomicznych zachodzących w lokalnych społecznościach obszaru. Stabilna sytuacja demograficzna wpływa na finanse gmin, będąc podstawą perspektywicznego projektowania finansów publicznych.

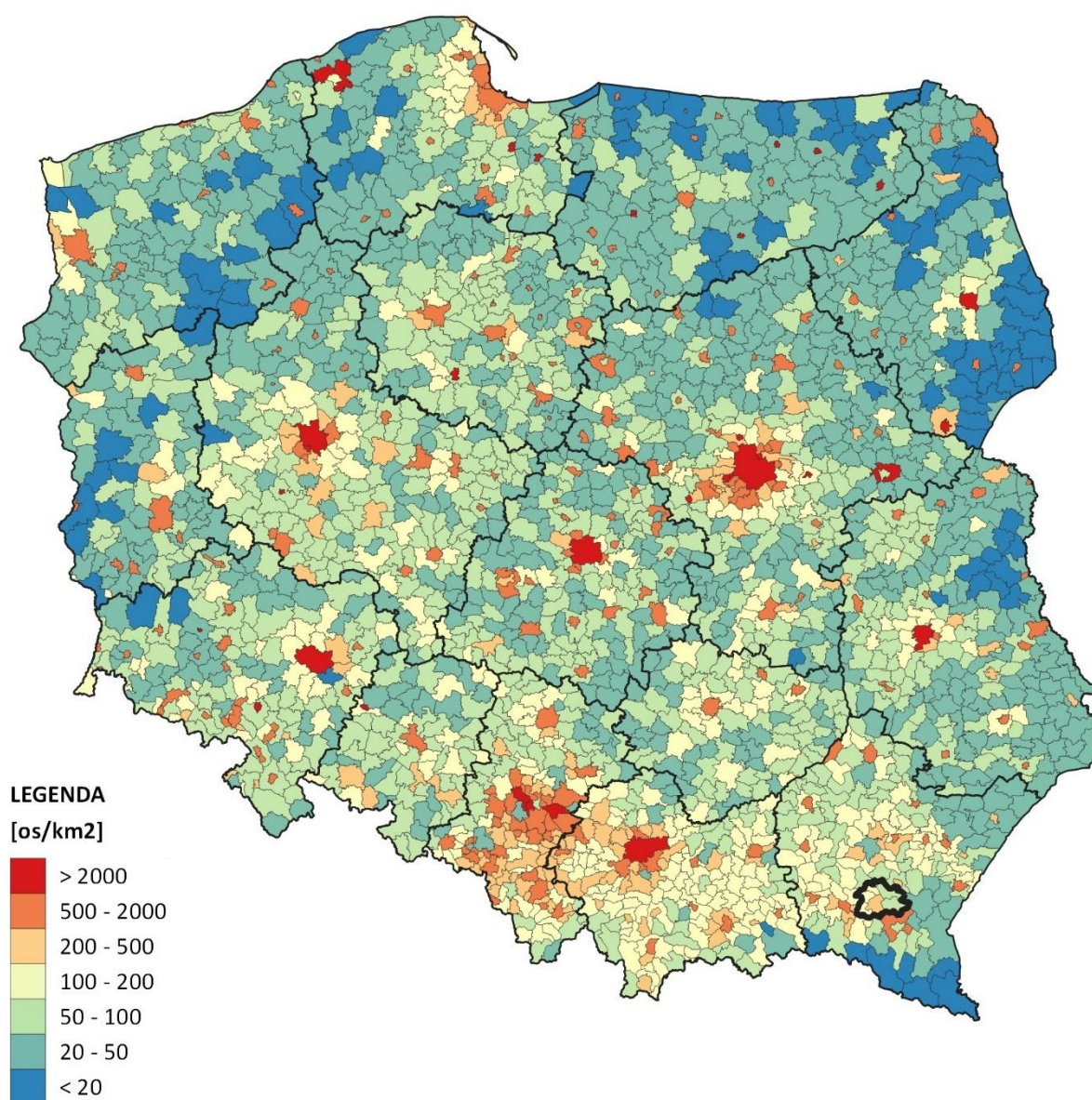
W ostatnich dziesięciu latach liczba mieszkańców na obszarze PGPB zmniejszyła się o 2 955 osób – z 66 546 w roku 2012 do 63 591 w roku 2022. Największy spadek liczby mieszkańców zanotowano w Gminie Nozdrzec, gdzie ubyło 883 osób. Z kolei Gmina Jasienica Rosielna odnotowała najmniejszy spadek, tracąc tylko 152 mieszkańców. Znaczący wpływ na obniżkę liczby mieszkańców miały ruchy migracyjne. Spadek populacji we wszystkich gminach świadczy o szerszym zjawisku depopulacji w tym obszarze.

Tabela 3: Liczba ludności PGPB

	2012	2014	2016	2018	2020	2022	Różnica 2022-2012
Powiat Brzozowski	66 546	66 220	65 990	65 713	64 304	63 591	-2 955
Brzozów	26 738	26 625	26 645	26 629	26 271	25 995	-743,0
Domaradz	6 141	6 091	6 107	6 094	5 877	5 854	-287,0
Dydnia	8 185	8 116	8 013	7 937	7 702	7 557	-628,0
Haczów	9 288	9 294	9 220	9 128	9 087	9 026	-262,0
Jasienica Rosielna	7 734	7 732	7 794	7 829	7 658	7 582	-152,0
Nozdrzec	8 460	8 362	8 211	8 096	7 709	7 577	-883,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Rysunek 6: Gęstość zaludnienia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego

Potwierdzeniem powyższych trendów są dane dotyczące gęstości zaludnienia gmin z obszaru PGPB. W każdej gminie z obszaru odnotowano spadki, co przyczyniło się do obniżenia liczby mieszkańców o 5 osób na kilometr kwadratowy w latach 2012-2022. W efekcie, gęstość zaludnienia w całym powiecie w 2022 roku osiągnęła poziom 118 osób na km².

Tabela 4: Zmiany poziomu gęstości zaludnienia w gminach PGPB [mieszk./km²]

	2012	2014	2016	2018	2020	2022	Różnica 2022- 2012
Powiat Brzozowski	123	123	122	122	119	118	-5
Gmina Brzozów	259	258	259	258	255	252	-7
Gmina Domaradz	109	108	108	108	104	104	-5
Gmina Dydnia	63	62	62	61	59	58	-5
Gmina Haczów	130	130	129	127	127	126	-4
Gmina Jasienica Rosielna	136	136	137	137	134	133	-3
Gmina Nozdrzec	70	69	68	67	64	63	-7

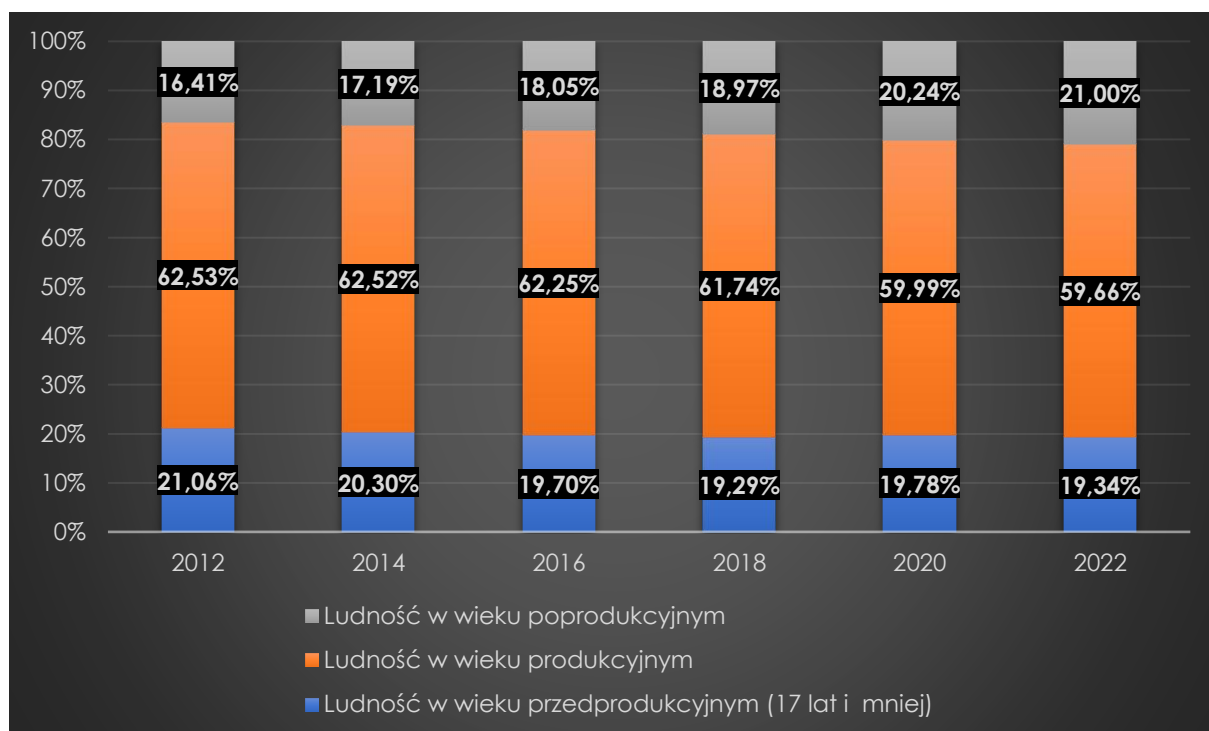
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tendencje związane ze starzeniem się mieszkańców obszaru PGPB (w latach 2012-2022) ujawniają się w strukturze ekonomicznych grup wieku ludności:

- zmniejszył się odsetek ludności w wieku produkcyjnym (kobiety od 18 do 59 lat, mężczyźni od 18 do 64 lat) - spadek o 8,82% z 41 611 do 37 941 osób, co stanowi 59,66%,
- zwiększył się udział grupy w wieku poprodukcyjnym (kobiety od 60 lat, mężczyźni od 65 lat) o 22,30% z 10 918 do 13 353, co stanowi 21,00%,
- największy spadek jest widoczny wśród dzieci i młodzieży (osoby poniżej 17 lat i mniej) z 14 017 do 12 297 osób tj. o 12,27%, co stanowi 19,34%.

Tendencje demograficzne starzenia się społeczeństwa w Polsce ilustruje procentowy udział poszczególnych grup wiekowych. Podczas gdy w kraju osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 58,7% ludności (w 2022 roku), w wieku przedprodukcyjnym - 18,4%, w wieku poprodukcyjnym - 22,9%, to w województwie podkarpackim odpowiednio - osoby w wieku produkcyjnym - 59,53% ludności, w wieku przedprodukcyjnym - 18,75%, w wieku poprodukcyjnym - 21,72%. Mając na uwadze powyższe, w obszarze PGPB proporcje grup wiekowych prezentują się korzystniej w porównaniu do ogólnokrajowych danych oraz sytuacji w województwie podkarpackim.

Wykres 1: Ludność wg ekonomicznych grup wiekowych na obszarze PGPB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Starzenie się społeczeństwa, widoczne w różnych kategoriach wiekowych, rodzi obawy dotyczące przyszłego zapotrzebowania na usługi publiczne i wpływa na rozwój potencjału siły roboczej.

Tabela 5: Liczba ludności wg ekonomicznych grup wiekowych

	2012	2014	2016	2018	2020	2022	Różnica 2022-2012
Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej)	14 017	13 440	12 999	12 674	12 717	12 297	-1 720
Ludność w wieku produkcyjnym (K 18-59; M 18-64)	41 611	41 398	41 077	40 573	38 574	37 941	-3 670
Ludność w wieku poprodukcyjnym	10 918	11 382	11 914	12 466	13 013	13 353	2 435

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego

Aktywność i integracja społeczna mieszkańców

Rozwój lokalny może być mierzony przez poziom ożywienia społeczności oraz aktywność organizacji społecznych. Wzmożone uczestnictwo w życiu publicznym i kulturalnym, a także możliwości do samorealizacji dla mieszkańców, są często

efektem atrakcyjnych programów oferowanych przez instytucje publiczne oraz inwestycje samorządów w dziedzinie kultury, sportu i rekreacji. Te działania nie tylko wzbogacają życie społeczne, ale również stanowią wskaźnik zaangażowania i postępu w rozwoju społecznym regionu. W 2022 roku, samorządy należące do związku powiatowo-gminnego wydały na sport, rekreację i kulturę fizyczną 6 961 699 zł, co stanowi spadek o ponad 580 tys. złotych w porównaniu do 2012 r. Mimo to od 2020 roku notuje się stały wzrost inwestycji w te obszary. Natomiast na ochronę kultury i dziedzictwa narodowego, te same samorządy przeznaczyły w tym samym roku kwotę 11 554 332 zł, co jest kwotą o 6 689 033 zł większą w porównaniu do 2012 r., gdzie łączne wydatki wyniosły 4 865 299 zł.

Tabela 6: Wydatki na sport i kulturę na obszarze PGPB

	2012	2018	2019	2020	2021	2022
Wydatki ogółem z budżetu JST na kulturę fizyczną, sport i rekreację						
Powiat Brzozowski	36 542	417 123	56 139	32 927	590 338	1 434 449
Gmina Brzozów	3 501 153	3 673 368	3 366 483	3 024 903	3 375 053	3 830 996
Gmina Domaradz	77 212	323 045	74 079	77 486	281 893	93 995
Gmina Dydnia	111 118	248 523	111 709	84 999	110 550	127 034
Gmina Haczów	148 568	642 972	469 993	143 554	427 576	483 589
Gmina Jasienica Rosielna	2 548 786	85 618	91 132	68 711	62 986	62 497
Gmina Nozdrzec	1 118 475	362 065	332 101	144 177	602 713	929 140
Razem	7 541 854	5 752 713	4 501 636	3 576 757	5 451 108	6 961 699
Wydatki ogółem z budżetu JST na kulturę i dziedzictwo narodowe						
Powiat Brzozowski	151 150	167 424	182 313	122 525	195 278	224 573
Gmina Brzozów	2 180 367	4 282 087	2 350 205	2 337 563	5 978 495	6 078 546
Gmina Domaradz	433 894	544 292	434 465	309 127	447 968	600 300
Gmina Dydnia	554 100	930 264	860 026	942 200	1 155 892	1 193 700
Gmina Haczów	605 288	869 713	878 995	1 066 270	2 354 070	1 658 898
Gmina Jasienica Rosielna	477 000	605 652	540 300	601 000	3 384 431	916 516
Gmina Nozdrzec	463 500	560 000	549 800	477 800	692 557	881 800
Razem	4 865 299	7 959 432	5 796 104	5 856 486	14 208 692	11 554 332

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Monitora Rozwoju Lokalnego

Na terenie PGPB działają instytucje kultury, muzea, jednakże dane statystyczne potwierdzają, że zainteresowanie ofertą kulturalno-rozrywkową wśród mieszkańców

spada. Analiza wskaźnika liczby osób odwiedzających filharmonie, muzea, wystawy, koncerty pokazuje, że od 2012 r. liczba odwiedzających wyniosła 31 903 osób i liczba ta rosła, aż do rekordowego roku 2017, gdzie było to 65 199 osób, odkąd zaczęło systematycznie spadać – w roku 2019 spadło do 59 078 osób, a w roku 2021 aż do 14 256 (rok pandemii). W 2022 r. liczba odwiedzających wyniosła 35 134.

Łączna liczba odbiorców oferty kulturalnej obrazuje jej zakres i atrakcyjność dla mieszkańców i przyjezdnych, w tym przypadku nie jest ona najwyższa, na co wpływ też z pewnością ma brak dostępu do szerokiej oferty i wysokiej jakości kultury wysokiej na obszarze PGPB choćby ze względu na brak innowacyjnych narzędzi (multimedia, interaktywne ekspozycje, wydarzenia plenerowe), które przyciągałyby i angażowały mieszkańców, szczególnie młodzież, turystów. Oferta kulturalna czy też turystyczna obszaru PGPB rzadko uwzględnia innowacyjne wykorzystanie dziedzictwa sakralnego i kulturowego. Spadek zainteresowania lokalną ofertą kulturalno-rozrywkową wśród mieszkańców warunkuje także bliskość większego ośrodka jakim jest Rzeszów, który jest kolebką wielu imprez kulturalno-rozrywkowych.

Kultura jest jednym z fundamentów tożsamości i spójności społecznej Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego. Silne dziedzictwo historyczne i lokalny ruch artystyczny oraz aktywizacja mieszkańców wymagają zapewnienia adekwatnego zaplecza infrastrukturalnego. Wyniki diagnozy wskazują, że:

- część infrastruktury kulturalnej Partnerstwa jest technicznie przestarzała i nie spełnia wymogów współczesnych standardów funkcjonalnych,
- oferta kulturalna wymaga poszerzenia o nowoczesne formy edukacji artystycznej i cyfrowej,
- istnieje potrzeba większej dostępności instytucji kultury dla wszystkich grup społecznych, w tym osób starszych, młodzieży i osób z niepełnosprawnościami,
- działalność kulturalna ma istotny wpływ na rozwój turystyki kulturowej i wizerunek regionu,
- konieczne jest wzmocnienie roli kultury jako czynnika rozwoju lokalnego, edukacji i integracji społecznej.

W perspektywie do 2030 roku Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego planuje kontynuować i rozwijać wspólne działania w sferze kultury, ze szczególnym uwzględnieniem:

- budowy, rozbudowy, przebudowy i modernizacji obiektów instytucji kultury,
- doposażenia w sprzęt multimedialny i nowoczesne technologie,
- rozwoju infrastruktury kulturalno-rekreacyjnej o funkcjach społecznych,
- promocji dziedzictwa lokalnego i wspierania inicjatyw artystycznych,

- budowania sieci współpracy międzygminnej w zakresie kultury i turystyki kulturowej.

Interwencje te odpowiadają na zdiagnozowane deficyty infrastrukturalne oraz społeczne potrzeby mieszkańców, a ich realizacja przyczyni się do wzrostu atrakcyjności regionu, jakości życia i tożsamości kulturowej mieszkańców.

W latach 2012-2022 na obszarze PGPB zanotowano wzrost liczby nowo założonych fundacji i stowarzyszeń o 53, co dało łączną liczbę 204 organizacji w 2022 roku. W tym samym okresie wzrosły także bieżące nakłady na obszarze PGPB na dotacje dla organizacji pozarządowych. W 2012 roku przeznaczono na ten cel 666 184,00 zł, natomiast do 2022 roku suma ta wzrosła osiągając 1 096 188,51 zł. Najwięcej w 2022 r. na finansowanie NGO'ów przeznaczyły Gmina Brzozów tj. 368 165,78 zł oraz Gmina Dydnia tj. 359 608,00 zł. W roku 2022 wydatki na dotacje dla organizacji pozarządowych per 1000 mieszkańców wyniosły 17 238,11 zł, co jest kwotą dwukrotnie niższą niż średnia dla województwa, która wynosi 34 854,36 zł. Zwiększenie finansowania organizacji pozarządowych znacząco przyczyniło się do rozwoju dostępności różnorodnych wydarzeń kulturalnych, aktywności społecznych oraz promowania sportu i innych form aktywnego zaangażowania mieszkańców w życie społeczne.

Podsumowanie i wnioski dotyczące wymiaru społecznego

Podsumowując analizę wymiaru społecznego obszaru PGPB należy zwrócić uwagę na istotne tendencje obrazujące sytuację oraz procesy społeczne zachodzące na tym obszarze.

Gminy z obszaru PGPB borykają się z **utratą mieszkańców**, co ilustruje redukcja populacji o 2 955 osób z 66 546 w 2012 roku do 63 591 w 2022 roku. Taki spadek liczby ludności może negatywnie oddziaływać na lokalny rynek pracy i gospodarkę.

Na obszarze PGPB widoczny jest ogólnopolski trend **starzenia się społeczeństwa**, który znajduje odbicie w negatywnych zmianach struktury ludności sklasyfikowanej wg ekonomicznych grup wiekowych. W regionie **dominować będą osoby w wieku emerytalnym** nad osobami w wieku przedprodukcyjnym, głównie ze względu na migrację młodych ludzi. W związku z tym konieczne jest podejmowanie działań, mających na celu zahamowanie chociaż w części zjawiska depopulacji poprzez m.in. dostosowanie usług publicznych związanych z wychowaniem i edukacją młodych mieszkańców gmin z obszaru PGPB, ale także w kwestii związanych ze wzrostem popytu na usługi opiekuńcze dla osób starszych.

Systematycznie **zmniejsza się liczba osób w wieku produkcyjnym** (kobiety od 18 do 59 lat, mężczyźni od 18 do 64 lat) – spadek w okresie od 2012 r. do 2022 r. o

8,82% z 41 611 do 37 941 osób, co stanowi 59,66% ogólnej liczby mieszkańców obszaru PGPB. Zmniejszenie liczby osób w wieku produkcyjnym prowadzi do braków w lokalnej siłę roboczej, co może hamować rozwój ekonomiczny regionu. Jest to szczególnie problematyczne dla sektorów wymagających specjalistycznych umiejętności.

Współczynnik dzietności na obszarze PGPB od 2017 roku spadł o 0,29 punktu, osiągając poziom 1,31 w 2022 roku, mimo że jest wyższy niż średnia dla województwa podkarpackiego i Polski. Niska dzietność wpłynie na kształtowanie się popytu na usługi edukacyjne w gminach, a w długich ciągach czasowych także na wszystkie inne usługi publiczne i sytuację finansową gmin.

Chociaż przedszkola i szkoły podstawowe spełniają potrzeby mieszkańców, to **niewystarczająca liczba miejsc w żłobkach** ogranicza możliwości rodziców do powrotu na rynek pracy, co wpływa na decyzje o zakładaniu rodziny i osiedlaniu się w gminach poza obszarem PGPB.

Analizując liczbę ludności w ostatnich latach można wysnuć wniosek, że część młodzieży wybiera coraz częściej **edukację ponadpodstawową poza obszarem PGPB** decydując się na większe ośrodki edukacyjne. Decyzje te mogą być podyktowane brakiem szkół wyższych na terenie powiatu oraz kierunków, w jakich chce się obecnie kształcić młodzież.

Obszar PGPB charakteryzuje się dość **dobrym dostępem do jednostek podstawowej oraz specjalistycznej opieki medycznej**, które zapewniają ośrodki zdrowia funkcjonujące w każdej z gmin powiatu oraz Szpital Specjalistyczny w Brzozowie – Podkarpacki Ośrodek Onkologiczny im. Ks. B. Markiewicza.

W ostatnich latach obserwowane jest **ograniczenie potrzeb związanych ze wspieraniem osób będących w trudnej sytuacji życiowej**. W okresie od 2012 r. do 2022 r. z pomocy społecznej skorzystało ponad 63% mniej osób, co ma związek z poprawiającą się sytuacją na rynku pracy.

Aby móc przeciwstawić się problemom depopulacji należy tworzyć **odpowiednie warunki mieszkalnictwa** poprzez rozwój budownictwa wielorodzinnego. Tempo przyrostu liczby mieszkań w gminach z obszaru PGPB znacznie odbiega od wojewódzkiego czy dla Polski.

Obszar PGPB w porównaniu do danych wojewódzkich, charakteryzuje się **niższym poziomem wyposażenia w infrastrukturę wodociągową oraz niższym stopniem kanalizacji**. Na obszarze PGPB wyposażenie w infrastrukturę wodociągową jest o 1,35% niższe od województwa, zaś odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej jest niższy od województwa, aż o 2,31%.

Pomimo rosnących nakładów na ochronę kultury i dziedzictwa narodowego oraz kulturę fizyczną, sport i rekreację, **zainteresowanie ofertą kulturalno-rozrywkową wśród mieszkańców spada**, co może być wynikiem ograniczonego

dostępu do szerokiej i wysokiej jakości oferty kulturalnej na obszarze PGPB, a także konkurencji ze strony większych ośrodków jak Rzeszów.

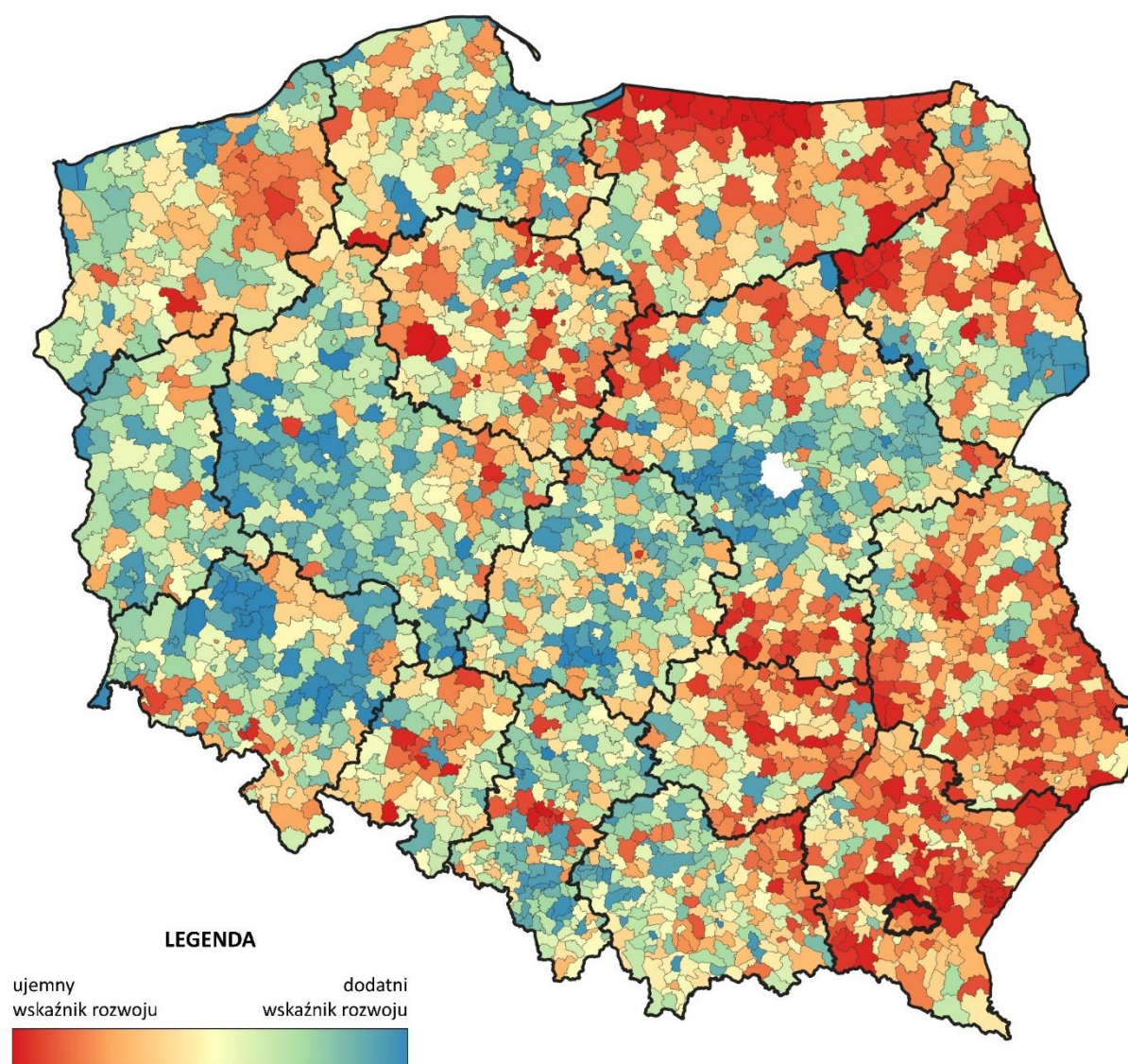
Wzrost liczby nowo założonych fundacji i stowarzyszeń oraz zwiększenie nakładów na dotacje dla organizacji pozarządowych, których wartość prawie podwoiła się w ciągu dekady, pokazują pozytywne tendencje w angażowaniu lokalnych społeczności w życie kulturalne i społeczne.

Bezpieczeństwo publiczne utrzymuje się na wysokim poziomie, co jest odzwierciedlone w niskiej liczbie przestępstw na mieszkańca w porównaniu do regionalnych i krajowych średnich. Skuteczność działań policji jest potwierdzona wskaźnikiem wykrywalności sprawców na poziomie 70%, co lekko przewyższa regionalne wartości.

2.3.2. Wymiar gospodarczy

Gospodarczy wskaźnik rozwoju obszaru wskazuje, iż sytuacja w roku 2022 na obszarze PGPB dla wszystkich gmin jest słabsza lub dużo słabsza niż średnia dla grupy referencyjnej.

Rysunek 7: Gospodarczy wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego

Diagnoza wymiaru gospodarczego obszaru PGPB obejmuje analizę sytuacji i procesów zachodzących w lokalnej gospodarce i przedsiębiorstwach, zarówno w kontekście rynku pracy, sytuacji materialnej mieszkańców, ale też potencjału i konkurencyjności lokalnej gospodarki oraz wpływu tych elementów na stan finansów publicznych.

Celem diagnozy sytuacji gospodarczej jest uchwycenie trendów dotyczących zapotrzebowania na usługi gospodarcze i rynkowe oraz struktury i uwarunkowań rynku pracy. Elementy te stanowią o poziomie aktywności zawodowej mieszkańców oraz ich zdolności do generowania popytu, co wpływa z jednej strony na atrakcyjność gospodarczą obszaru, a z drugiej na stan lokalnych finansów publicznych, co przekłada się finalnie na jakość życia mieszkańców.

Rynek pracy

Dostępność i jakość oferowanych miejsc pracy to jedno z podstawowych wyzwań w kontekście rozwoju całego obszaru PGPB – w tym przypadku wygląda ona bardzo przeciętnie.

W porównaniu do grupy porównawczej bardzo niska jest **ilość ofert pracy w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru**: 0,05, w porównaniu do średniej 0,97 dla obszarów podobnych. Ilość tych ofert utrzymuje się na tak niskim poziomie już od roku 2012, z epizodycznym wyjątkiem w latach 2017-2018 (wskaźniki odpowiednio 1,08 i 1,02) oferty. Tym samym dostępność ofert pracy (bez analizowania ich jakości) jest bardzo niska i utrudnia elastyczność i konkurencyjność pracowników.

W kontekście rynku pracy zauważalny i bardzo niepokojący jest także stały spadek nominalnej liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym – z poziomu 41611 w roku 2012, do poziomu 37941 w roku 2022 (spadek o 3670 osób, co daje prawie 9%) – co powoduje zmianę struktury zawodowej na obszarze PGPB – na rzecz osób starszych w wieku poprodukcyjnym. Wynika to ze stałego zmniejszania się liczby mieszkańców na terenie obszaru (depopulacja) oraz ich starzenia (zasilanie grupy mieszkańców w wieku poprodukcyjnym). To bardzo negatywny trend w kontekście rozwoju gospodarczego w oparciu o lokalny kapitał ludzki.

Tabela 7: Udział (%) pracujących w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym

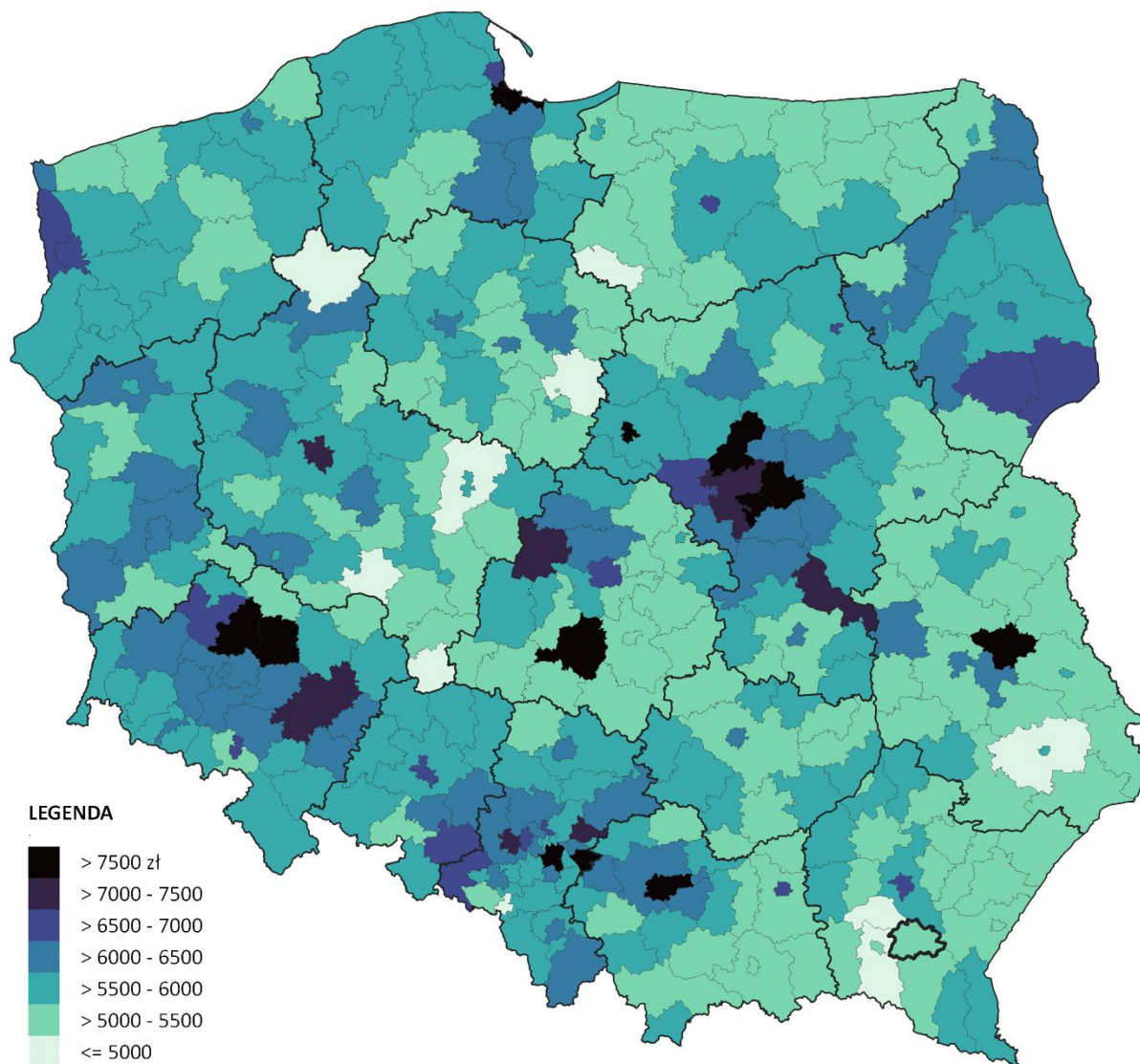
Gmina	2012	2018	2020	2022
Woj. podkarpackie	63,83	61,97	60,20	59,53
Powiat brzozowski	62,53	61,74	59,99	59,66
Brzozów	63,34	61,63	59,65	59,09
Domaradz	61,77	62,88	60,51	60,52
Dydnia	62,83	62,77	61,76	61,39
Haczów	62,33	60,81	59,23	59,05
Jasienica Rosielna	62,28	62,72	60,42	60,33
Nozdrzec	60,69	60,35	59,44	59,31

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Pozytywnie można odczytać **wzrost udziału pracujących w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym** – wskaźniku opisującym aktywność

zawodową mieszkańców i zarazem podaż miejsc pracy⁵. Od roku 2012 wzrósł on na obszarze PGPB z poziomu 19,01% do poziomu 22,06% w roku 2021.

Rysunek 8: Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL (2022)

Dużo słabiej wygląda natomiast **jakość** oferowanej pracy wyrażona w **przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu brutto**, które na poziomie powiatu brzozowskiego, pomimo że sukcesywnie rośnie, to nadal jest niższe niż średnia dla województwa, ale przede wszystkim kraju, stanowiąc niewiele ponad 80% średniego wynagrodzenia.

⁵ Liczony bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób (od 2000 r.) wg faktycznego miejsca pracy (od 2004 r.)

Tabela 8: Wskaźniki wynagrodzenia

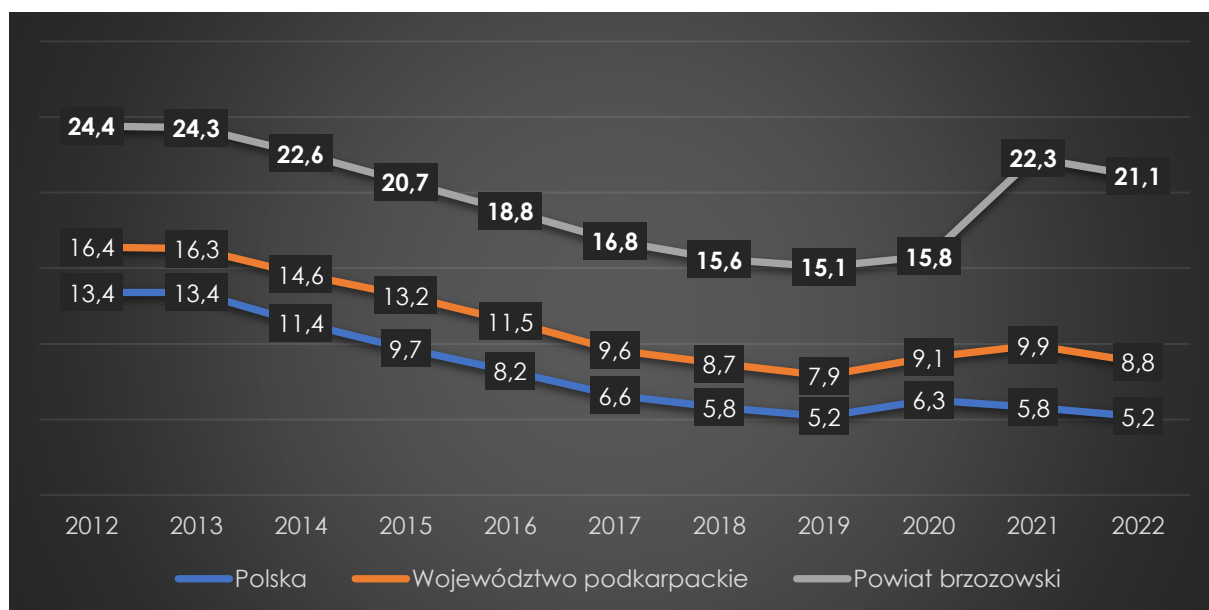
Obszar	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto PLN				Zmiana (2012-2022)%	Procent średniego wynagrodzenia (2022)
	Rok 2012	Rok 2018	Rok 2020	Rok 2022		
Polska	3744	4835	5523	6706	179	100%
Województwo podkarpackie	3152	4090	4708	5663	180	84,44%
Powiat brzozowski	2910	3715	4207	5049	173	75,29%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Bardzo niepokojące mogą być wskaźniki tzw. stopy bezrobocia, która po I stałym spadku od wielu lat, od roku 2019 zaczęła wzrastać i w roku 2022 wyniosła 21,1%, podczas gdy średnia dla województwa to 8,8%, a dla kraju 5,2%. W liczbach nominalnych stanowi to 4038 osób bezrobotnych, z czego 2045 kobiet i 1993 mężczyzn. Jednocześnie w roku 2022 długotrwale bezrobotnych⁶ zarejestrowanych było 2603 osób, co stanowi prawie 2/3 wszystkich osób bezrobotnych z tego obszaru. Jest to bardzo niepokojące zjawisko, szczególnie w kontekście tzw. rynku pracownika i relatywnie wysokiej dostępności miejsc pracy. Wskaźnik ten ma znaczenie jako jeden z podstawowych dla oceny sytuacji na rynku pracy, gdyż wskazuje na poziom dostosowania popytu do podaży siły roboczej.

⁶ Osoby pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych w miejscu pracy

Wykres 2: Stopa bezrobocia na obszarze PGPB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Odnotowane bezrobocie ma bardzo negatywny wpływ na całokształt sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru i tempo jego rozwoju. Warto zauważyć, że prawie 7% mieszkańców w wieku produkcyjnym to osoby długotrwale bezrobotne, a więc najprawdopodobniej te, które na rynek pracy co do zasady nie wracają.

Należy zwrócić uwagę, że udział bezrobotnych zarejestrowanych w wieku do 25 roku życia na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, przez wiele lat systematycznie spadał (do i tak bardzo wysokiego poziomu 12,62% w roku 2018), natomiast w ostatnich latach podniósł się do poziomu 14,18% w roku 2022, co obrazuje wyższy poziom bezrobocia wśród osób wchodzących na rynek pracy, a więc grupy wymagającej szczególnej uwagi, stanowiącej o przyszłości i potencjale rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru. Jest to wyjątkowo niepokojące biorąc pod uwagę jednoczesny prawie dwukrotny spadek liczby absolwentów szkół średnich w okresie 2012-2022.

Potencjał i konkurencyjność lokalnej gospodarki

Szeroko rozumiana przedsiębiorczość mieszkańców i warunki do jej prowadzenia są jeszcze na niskim poziomie, np. w odniesieniu do obszaru całego regionu podkarpackiego. Zarówno przedsiębiorczość i aktywność mieszkańców, konkurencyjność i dywersyfikacja rynku, ale też dostępność zasobów do prowadzenia działalności czy dostępność do usług doradczych, prawnych i finansowych są poniżej średniej dla podobnych obszarów i wymagają podjęcia działań prorozwojowych.

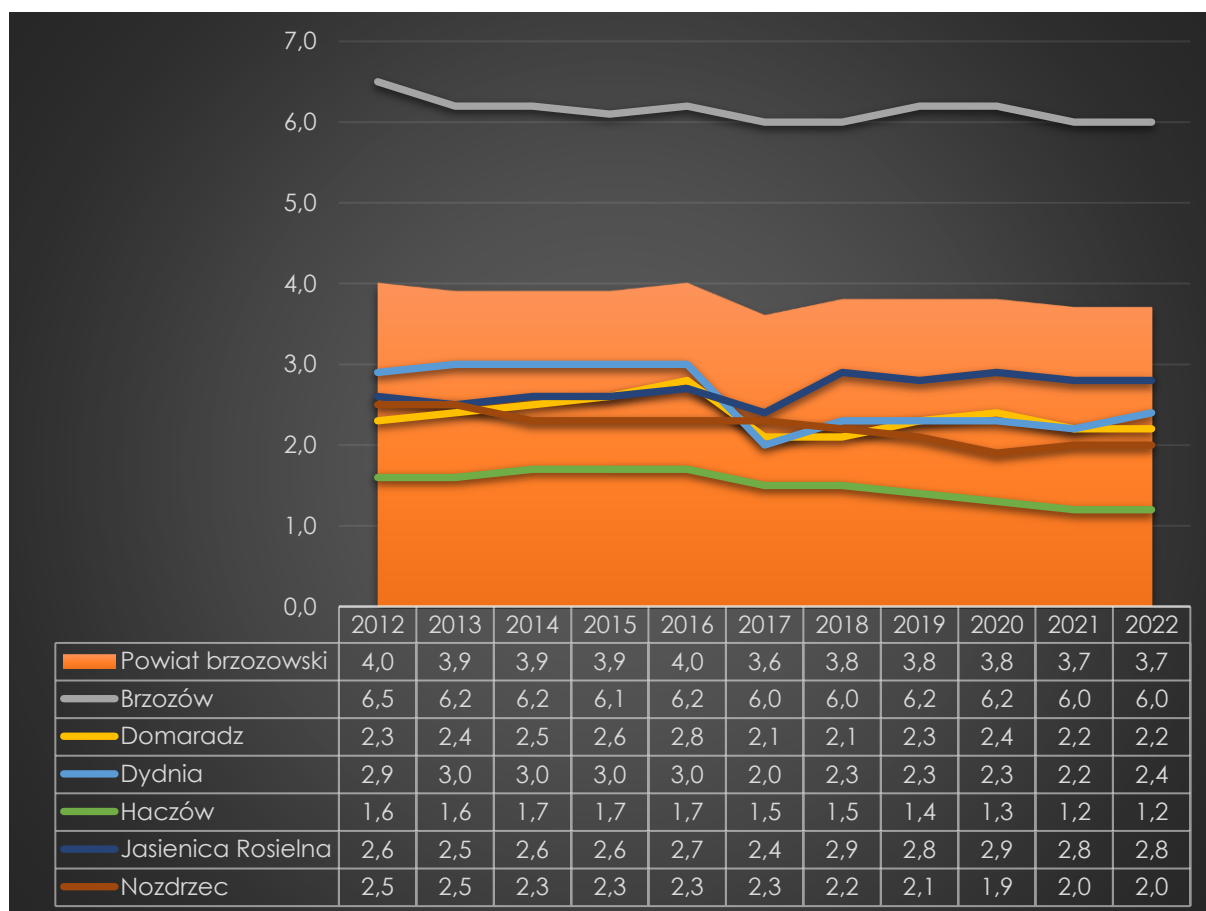
Tabela 9: Liczba podmiotów zarejestrowanych w REGON

Gmina	2012	2018	2020	2022
Woj. podkarpackie	155034	174830	188360	203190
Powiat brzozowski	3698	4014	4328	4530
Brzozów	1669	1764	1894	1989
Domaradz	283	312	341	360
Dydnia	397	429	461	495
Haczów	569	629	669	689
Jasienica Rosielna	386	452	497	526
Nozdrzec	394	428	466	471

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przekłada się to na średnią przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, która w roku 2022 na obszarze PGPB wyniosła 3,7 przedsiębiorstw, podczas gdy średnia dla województwa wyniosła 5,6, a dla Polski 7,2 podmiotu. Jednocześnie wskaźnik ten najwyższy jest w Gminie Brzozów, najniższy w Gminie Haczów, a w zakresie dynamiki na poziomie poszczególnych gmin wskaźnik ten zasadniczo spada.

Wykres 3: Podmioty REGON na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Od dekady, co roku na obszarze PGPB rejestrowanych jest średnio ponad 400 nowych przedsiębiorstw rocznie, co z kolei w sumie tworzy sektor 4530 zarejestrowanych przedsiębiorstw w roku 2022 – to o 832 podmioty więcej niż w roku 2012. W roku 2022 roku wyrejestrowanych zostało 261 podmiotów (356 w roku 2012), co daje bilans dodatni +158 nowych podmiotów w REGON w roku 2022.

W odniesieniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym daje to średnio 11,04 nowych podmiotów gospodarczych w REGON (z czego najwyższy współczynnik w gminach Brzozów i Jasienica Rosielna, a najniższy w gminach Domaradz i Dydnia) i wskaźnik ten utrzymuje się na podobnym poziomie od kilku lat notując nieznaczne wahania – ale niestety jest to mniej niż wskaźnik dla województwa (13,3) oraz kraju (17,7) – wskaźnik ten określa wysoką zdolność lokalnej społeczności do podejmowania ryzyka gospodarczego i prowadzenia działalności gospodarczej. Tym samym można ocenić, że przedsiębiorczość mieszkańców obszaru PGPB zasadniczo jest stabilna, jednakże niższa niż w innych regionach.

Tabela 10: Liczba podmiotów gospodarczych nowozarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Gmina	2012	2018	2020	2022
Woj. podkarpackie	10,40	12,50	11,20	13,30
Powiat brzozowski	9,85	12,30	10,76	11,04
Brzozów	12,16	12,06	10,66	12,50
Domaradz	5,01	12,27	9,28	7,06
Dydnia	8,36	11,64	9,88	7,33
Haczów	8,46	13,33	9,85	11,82
Jasienica Rosielna	10,80	13,85	14,26	12,24
Nozdrzec	7,99	11,05	10,69	10,90

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przekłada się to na roczne dochody budżetów gmin z tytułu udziału w PIT i ich stały wzrost do wysokości 15,4 miliona PLN w roku 2022 (5,3 miliona PLN w roku 2012) – dochody te stanowią jedno z istotnych źródeł dochodów własnych. Kwota wpływów do budżetu gminy z udziałów we wpływach budżetu państwa z PIT jest pochodną dochodów osiąganych przez mieszkańców z tytułu aktywności gospodarczej, pracy, świadczeń społecznych, z majątku. W przeliczeniu na jednego mieszkańca w wieku produkcyjnym wartość średnia wyniosła w roku 2022 – 490,24 PLN (znacznym wzrost w porównaniu do roku 2012 – 182,27 PLN), jednak są to wartości nieco niższe od średniej wojewódzkiej (621,72 PLN w roku 2022). Najwyższe średnie dochody odnotowuje Gmina Domaradz (580,49 PLN na jedną osobę), a najniższe gminy Brzozów (446,19 PLN) i Nozdrzec (465,35 PLN).

Tabela 11: Dochody budżetu JST z tytułu udziału w PIT na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym

Gmina	2012	2018	2020	2022
Woj. podkarpackie	268,52	444,68	477,83	621,72
Powiat brzozowski	182,27	314,18	333,73	490,24
Brzozów	237,26	383,07	383,41	446,19
Domaradz	150,34	243,45	286,57	580,49
Dydnia	129,71	272,25	305,55	502,50
Haczów	170,06	300,37	334,23	534,15
Jasienica Rosielna	160,40	276,02	312,00	534,15
Nozdrzec	120,17	234,10	247,94	465,35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Z kolei wpływy z tytułu udziału w podatku CIT wzrosły ponad dwukrotnie pomiędzy rokiem 2012 (121 651 PLN) a rokiem 2022 (271 861 PLN), co w przeliczeniu na mieszkańca w wieku produkcyjnym wyniosło w roku 2022 (12,13 PLN), a w roku 2012 (5,48 PLN) – również ponad dwukrotny wzrost. Wskaźniki te dla obszaru PGPB są jednak dużo niższe od średniej dla całego województwa. Należy ponadto mieć na względzie, że wpływy z tytułu udziału w CIT wypracowywane są zasadniczo jedynie w gminie miejskiej Brzozów (27,48 PLN), podczas gdy w pozostałych gminach praktycznie nie występują (Gmina Haczów 0,48 PLN). Tym samym dysproporcje wewnętrzne między ośrodkiem miejskim a gminami wiejskimi są ogromne.

Tabela 12: Dochody budżetu JST z tytułu udziału w CIT na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym

Gmina	2012	2018	2020	2022
Woj. podkarpackie	17,27	27,55	33,04	41,31
Powiat brzozowski	5,48	8,09	9,35	12,13
Brzozów	12,43	18,50	21,34	27,48
Domaradz	0,96	2,41	2,71	4,21
Dydnia	0,68	0,48	0,69	0,64
Haczów	0,44	0,41	0,54	0,48
Jasienica Rosielna	2,29	1,29	0,74	1,04
Nozdrzec	0,35	0,83	0,81	1,13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

3.3.3. Struktura przedsiębiorstw

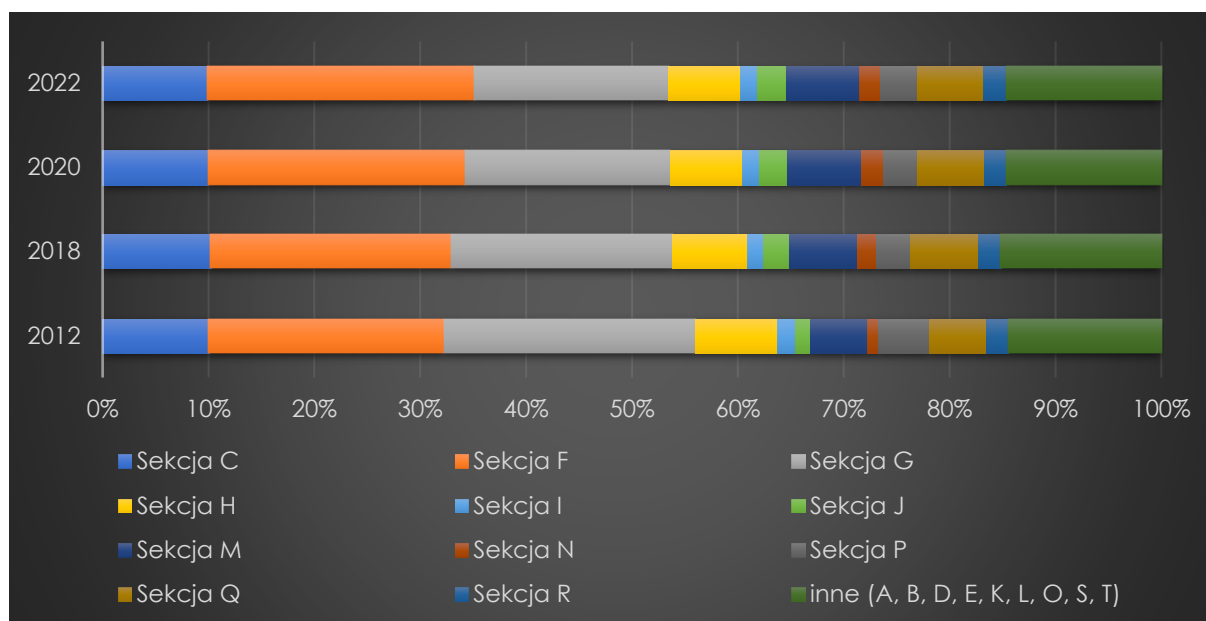
Na obszarze PGPB w roku 2022 było zarejestrowanych 4530 przedsiębiorstw, z czego najwięcej w sektorze budownictwa – 1144 podmioty⁷, handlu – 826 podmiotów⁸, oraz przetwórstwie – 444 podmioty⁹ – te trzy sektory stanowiły ponad połowę podmiotów lokalnej gospodarki.

⁷ PKD Sekcja F.

⁸ PKD Sekcja G. Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle

⁹ PKD Sekcja C. Przetwórstwo przemysłowe

Tabela 13: Sektory lokalnej gospodarki wg PKD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ważnym sektorem z punktu widzenia rozwoju obszaru PGPB jest sektor turystyki i rekreacji¹⁰, w ramach którego w roku 2022 funkcjonowało 131 przedsiębiorstw, co stanowi wzrost ich liczby o 15% w stosunku do roku 2012. Zdecydowaną większość z tych przedsiębiorstw stanowią różnego rodzaju restauracje i przedsiębiorstwa prowadzące gastronomię¹¹ oraz przedsiębiorstwa prowadzące obiekty i kluby sportowe i rekreacyjne¹².

Dla obszaru PGPB stanowi to średnią 2,06 przedsiębiorstw z sektora turystycznego na 1000 mieszkańców, a wartość ta stale wzrasta. Najwyższy wskaźnik odnotowano w gminach Haczów (2,06) i Brzozów (2,42) i wartości te od lat wzrastają, najniższy z kolei w gminach Domaradz (1,20) i Jasienica Rosielna (1,45), gdzie liczba tych przedsiębiorstw zmalała. Aktywność mieszkańców w tym obszarze powinna ulec zwiększeniu i zwiększenia znaczenia turystyki i rekreacji dla lokalnej gospodarki – dla

¹⁰ Suma: PKD Sekcja I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, Dział 55. Zakwaterowanie, Dział 56. Działalność usługowa związana z wyżywieniem; Sekcja N. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, Dział 79. Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane; Sekcja R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, Dział 93. Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna

¹¹ PKD Sekcja I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, Dział 56. Działalność usługowa związana z wyżywieniem

¹² PKD Sekcja R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, Dział 93. Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna

porównania średnia dla województwa to 4,48 przedsiębiorstwa w sektorze turystycznym.

Tabela 14: Liczba podmiotów sektora turystycznego wg PKD

Gmina	2012	2018	2020	2022
Woj. podkarpackie	7 247	7 842	8 585	9 308
Powiat brzozowski	114	122	128	131
Brzozów	51	63	58	63
Domaradz	8	7	7	7
Dydnia	14	12	15	14
Haczów	17	14	20	22
Jasienica Rosielna	13	15	15	11
Nozdrzec	11	11	13	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wsparcie inwestycyjne

W gminach Brzozów, Domaradz i Nozdrzec oraz w starostwie Powiatu brzozowskiego wyodrębnione zostały stanowiska w zakresie wspierania przedsiębiorczości, a w pozostałych gminach takie stanowisko jest planowane, a obecnie proponowane jest wsparcie urzędnika w niektórych czynnościach, np. przy wypełnianiu wniosku o założenie działalności gospodarczej w CEiDG czy w kwestiach podatkowych. Ponadto Gmina Dydnia realizuje projekt „Wysokie standardy obsługi inwestora w samorządach województwa podkarpackiego”.

Na obszarze PGPB w 2022 roku oddano do użytku 3672 m² nowej powierzchni komercyjnej, z czego 3463 m² jako budynki handlowo-usługowe (PKOB 1230), a 209 m² jako zbiorniki, silosy i budynki magazynowe (PKOB 1252), zapewniając dodatkową przestrzeń do prowadzenia działalności gospodarczej. Jednak ilość ta jest nadal niższa niż na obszarach podobnych w ostatnich latach, co biorąc pod uwagę konieczność zwiększenia aktywności gospodarczej lokalnej społeczności, powoduje stale duże zapotrzebowanie na takie inwestycje.

Teren PGPB obejmuje Specjalna Strefa Ekonomiczna (SSE) EURO-PARK MIELEC, która powstała w 1995 roku i była pierwszą tego typu w Polsce¹³. SSE EURO-PARK MIELEC obejmuje grunty w południowo-wschodniej Polsce o łącznej powierzchni prawie 1400 ha – do jej obrębu przypisano powiaty w województwach: podkarpackim (bieszczadzki, brzozowski, dębicki, jarosławski, jasielski, kolbuszowski,

¹³ <https://arp.pl/pl/sse/europark-mielec/euro-park-mielec-obszar-zarządzający/>

krośnieński, leski, leżajski, lubaczowski, łańcucki, mielecki, przeworski, ropczycko-sędziszowski, rzeszowski, sanocki, strzyżowski oraz dwa miasta na prawach powiatu: Krosno i Rzeszów) i lubelskim (lubartowski, lubelski, świdnicki i jedno miasto na prawach powiatu – Lublin). SSE z rozwijającą się infrastrukturą transportową (A4, S19, E30, Porty Lotnicze: Rzeszów-Jasionka, Lublin-Świdnik) oraz inwestycyjną (gotowe tereny i obiekty przemysłowe) tworzy warunki dla rozwoju konkurencyjnych przedsiębiorstw i ich rozwoju. W chwili obecnej na obszarze PGPB nie są realizowane żadne inwestycje w ramach SSE. Brak też informacji o innych terenach pod inwestycje na obszarze gmin wchodzących w skład PGPB.

Wg raportu z badania pn. "Oferta Instytucji Otoczenia Biznesu dla przedsiębiorców województwa podkarpackiego"¹⁴ na obszarze PGPB nie funkcjonują aktualnie instytucje otoczenia biznesu (IOB), najbliższe zlokalizowane znajdują się w Krośnie i Sanoku. Przedsiębiorcy korzystają najczęściej ze wsparcia jakie mają w ofercie Powiatowy Urząd Pracy w Brzozowie, Cech Rzemiosł Różnych w Brzozowie, Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale, a także sięgają również do oferty regionalnej Rzeszowskiej Agencji Rozwoju Regionalnego.

Tabela 15: Lista instytucji otoczenia biznesu (IOB)

L.p.	Nazwa IOB
1.	Powiatowy Urząd Pracy w Brzozowie
2.	Cech Rzemiosł Różnych w Brzozowie
3.	Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale
4.	Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego
5.	Krośnieński Inkubator Technologiczny KRINTECH sp. z o.o.
6.	Regionalna Izba Gospodarcza w Sanoku

Źródło: opracowanie własne

Na obszarze PGPB od 2006 roku funkcjonuje również Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska”, jako specyficzna instytucja zarządzająca i – na podstawie lokalnej strategii rozwoju – pozyskująca i dystrybuująca fundusze na realizację działań lokalnych, w tym w zakresie gospodarczym.

Celem LGD Ziemia Brzozowska jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w tym aktywizowanie społeczności lokalnych, rozwój turystyki i agroturystyki oraz realizacja celów strategicznych¹⁵, tj. poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie

¹⁴ Raport końcowy: Oferta Instytucji Otoczenia Biznesu dla przedsiębiorców województwa podkarpackiego, grudzień 2023

¹⁵ Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2029 dla Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” obejmującego obszar 6 gmin: Brzozów, Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna,

kapitału społecznego, m.in. poprzez rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego, a także wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych.

Podsumowanie i wnioski dotyczące wymiaru gospodarczego

Z punktu widzenia przeprowadzonych badań i analiz własnych w trakcie procesu, obszar rynku pracy powinien być ważnym obszarem zainteresowania strategicznego, omawianym i wykazywanym w toku prac. Szczególnie w kontekście dwóch zjawisk – wysokiego bezrobocia pomimo tzw. rynku pracownika i niskiej zastępowalności pokoleń na rynku pracy, oraz słabszej jakości ofert pracy dostępnej dla mieszkańców obszaru PGPB. Składa się na to przede wszystkim niska atrakcyjność wynagrodzeń lokalnej gospodarki, przy średniej aktywności gospodarczej.

Dostępność i jakość oferowanych miejsc pracy to jedno z podstawowych wyzwań w kontekście rozwoju całego obszaru, gdyż nie są one na zadowalającym poziomie, jednocześnie zwiększając dystans do innych ośrodków. Dostępność ofert pracy jest względnie niska i utrudnia elastyczność i konkurencyjność pracowników. Negatywnie wygląda jakość oferowanej pracy wyrażona w przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu brutto, stanowiącym około 75% średniego wynagrodzenia w Polsce.

W kontekście rynku pracy zauważalny i bardzo niepokojący jest także stały spadek nominalnej liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym. Wynika to ze stałego zmniejszania się liczby mieszkańców na terenie obszaru (depopulacja) oraz zmiany struktury w kontekście starzenia (zasilanie grupy mieszkańców w wieku poprodukcyjnym). To bardzo negatywny trend w kontekście rozwoju gospodarczego w oparciu o lokalny kapitał ludzki.

Niepokojące mogą być również bardzo wysokie wskaźniki stopy bezrobocia. Wskaźniki te mają znaczenie jako podstawowe dla oceny sytuacji na rynku pracy, gdyż wskazuje na poziom dostosowania popytu do podaży siły roboczej. W ostatnim okresie zwiększył się również poziom bezrobocia wśród osób wchodzących na rynek pracy, a więc grupy wymagającej szczególnej uwagi, stanowiącej o przyszłości i potencjale rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru.

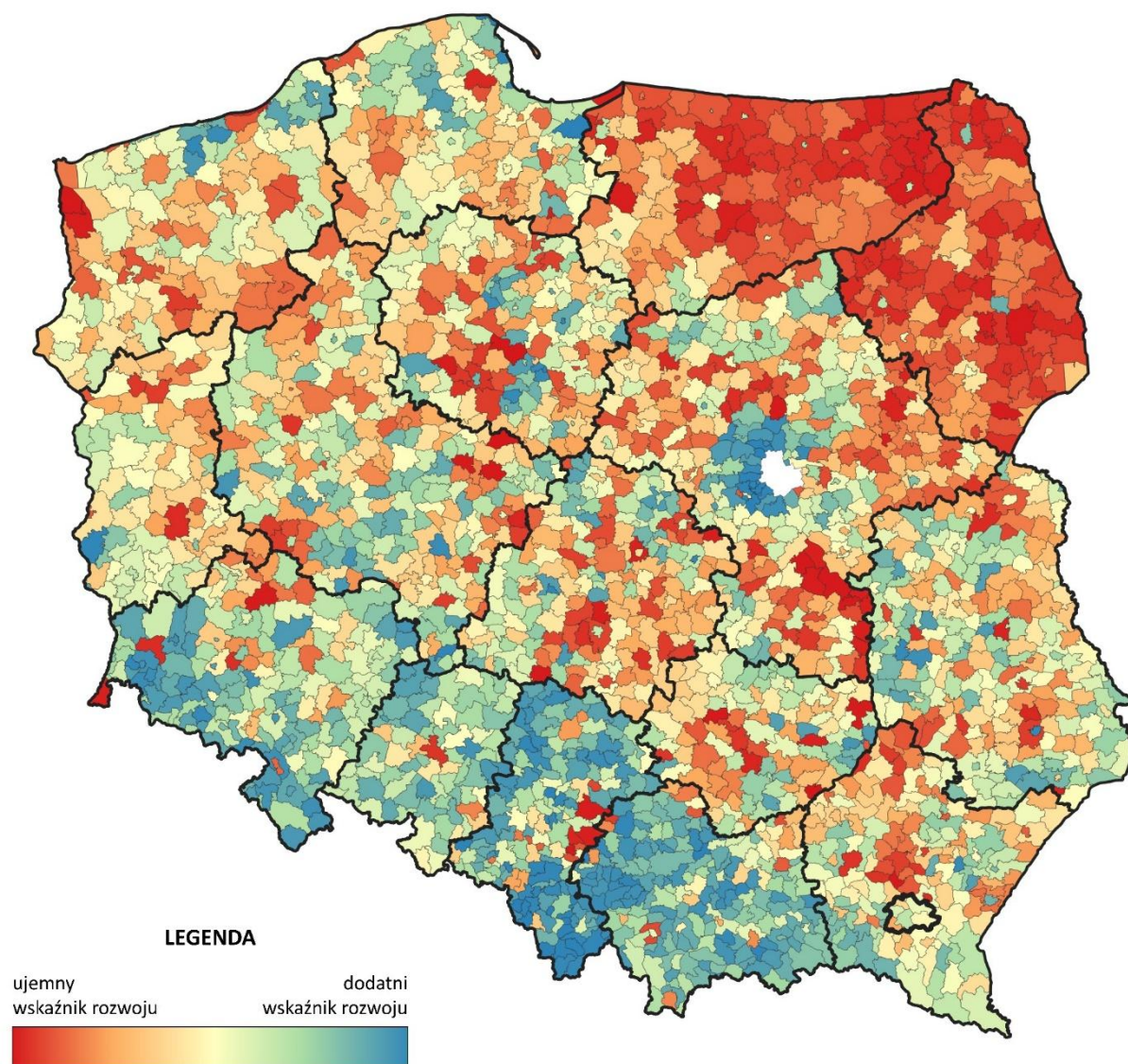
Zarówno przedsiębiorczość i aktywność mieszkańców, konkurencyjność i dywersyfikacja rynku, ale też dostępność zasobów do prowadzenia działalności czy dostępność do usług doradczych, prawnych i finansowych są poniżej średniej dla podobnych obszarów, generując niską zdolność do samodzielnego tworzenia nowych, atrakcyjnych miejsc pracy (przedsiębiorczość).

W całości ma to z kolei przełożenie na niewystarczające sytuacje budżetowe gmin i powiatu, gdyż kwota wpływów do ich budżetów z udziałów we wpływach budżetu państwa z PIT i CIT jest pochodną dochodów osiąganych przez mieszkańców i przedsiębiorstw – powodując ryzyko wpadnięcia w błędne koło negatywnej sytuacji gospodarczej i jej dalsze pogłębianie.

2.3.3. Wymiar środowiskowo-przestrzenny

Środowiskowo-przestrzenny wskaźnik rozwoju obszaru wskazuje, iż sytuacja w roku 2022 na obszarze PGPB jest neutralna lub lepsza niż średnia dla grupy referencyjnej (najlepsza w gminie Brzozów).

Rysunek 9: Środowiskowo-przestrzenny wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego

Diagnoza wymiaru środowiskowo-przestrzennego obszaru PGPB obejmuje analizę sytuacji wynikającej z położenia obszaru i charakterystyki środowiska naturalnego, a także procesów zachodzących w zakresie turystyki, rekreacji i kultury, mobilności, odnawialnych źródeł energii i rewitalizacji przestrzeni.

Celem diagnozy sytuacji środowiskowo-przestrzennej jest uchwycenie specyfiki przestrzennej i geograficznej wpływającej na pozostałe wymiary – społeczny i gospodarczy. Elementy te stanowią podstawę do generowania produktów i usług i prowadzenia działalności publicznej i gospodarczej, bazę do rozwoju turystyki, rekreacji, oferty kulturalnej, poprzez atrakcyjność przestrzeni, ale także konieczność zapewnienia odpowiedniej dostępności komunikacyjnej, zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej, co w całości tworzy przestrzeń do funkcjonowania mieszkańców.

Uwarunkowania rozwoju wynikające z położenia obszaru w regionie i kraju

Obszar PGPB położony jest środkowej części województwa podkarpackiego. Partnerstwo znajduje się na terenie głównie Pogórza Dynowskiego, a także częściowo Pogórza Przemyskiego (część na wschód od Sanu), oraz Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej (południowa część gminy Haczów). Od południa obszar Partnerstwa graniczy z powiatem sanockim, od wschodu z powiatem przemyskim, od północy z powiatem rzeszowskim, od północnego-zachodu z powiatem strzyżowskim, a od zachodu z powiatem krośnieńskim.

Obszar PGPB znajduje się na górskich obszarach funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym. Ponadto Gmina Dydnia, znajduje się na terenie przygranicznego obszaru funkcjonalnego. Gminy Haczów, Jasienica Rosielna, Brzozów znajdują się na terenie wiejskiego obszaru funkcjonalnego uczestniczącego w procesach rozwojowych. Gminy Dydnia, Nozdrzec i Domaradz znajduje się na terenie wiejskiego obszaru funkcjonalnego wymagającego wsparcia procesów rozwojowych¹⁶.

Obszar PGPB znajduje się na terenie dwóch obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym:

- Gminy Haczów i Brzozów – znajdują się na Obszarze Funkcjonalnym Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej
- Gminy Jasienica Rosielna, Dydnia, Nozdrzec i Domaradz – znajdują się na obszarze funkcjonalnym Pogórzy Karpackich¹⁷.

Najbliższym ośrodkiem o znaczeniu wojewódzkim jest Rzeszów¹⁸, a najbliższym ośrodkiem o znaczeniu regionalnym jest Krosno. Sanok jest ośrodkiem miejskim o

¹⁶ Na podstawie Planu Zagospodarowania Województwa Podkarpackiego – 2030

¹⁷ j.w.

¹⁸ Na podstawie koncepcji Zagospodarowania Kraju 2030

znaczeniu lokalnym, podobnie jak mniejsze od niego Brzozów, oraz Strzyżów. Brzozów jest ośrodkiem powiatowym, natomiast pozostałe gminy PGPB znajdują się również w zasięgu oddziaływania sąsiednich ośrodków powiatowych – Krosna, Sanoka oraz Strzyżowa.

Z perspektywy regionu, obszar PGPB jest trudny do sklasyfikowania. Nie jest częścią turystycznych Bieszczadów, ani obszarów typowo górskich. Znajduje się również poza zasięgiem rozwijającego się gospodarczo OF Rzeszowa. Obszar ten często definiowany jest jako „coś pomiędzy”. Między Rzeszowem a Bieszczadami, między Krosnem a Sanokiem, między Sanem a Wisłokiem. W związku z tym obszar PGPB dąży do zdefiniowania swojej roli i pozycji w strukturze lokalnej i regionalnej.

Środowisko przyrodnicze – zasoby i przyrodnicze uwarunkowania rozwoju

Obszar PGPB charakteryzuje się bogatymi walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi. Udział powierzchni obszarów cennych przyrodniczo prawnie chronionych w powierzchni samorządów kształtuje się na poziomie 48% i jest wyższy niż dla województwa podkarpackiego. Najwyższy odsetek terenów chronionych znajduje się w gminie Dydnia (85,5%), a najniższy w gminie Domaradz (8,7%).

Tabela 16: Obszary prawnie chronione

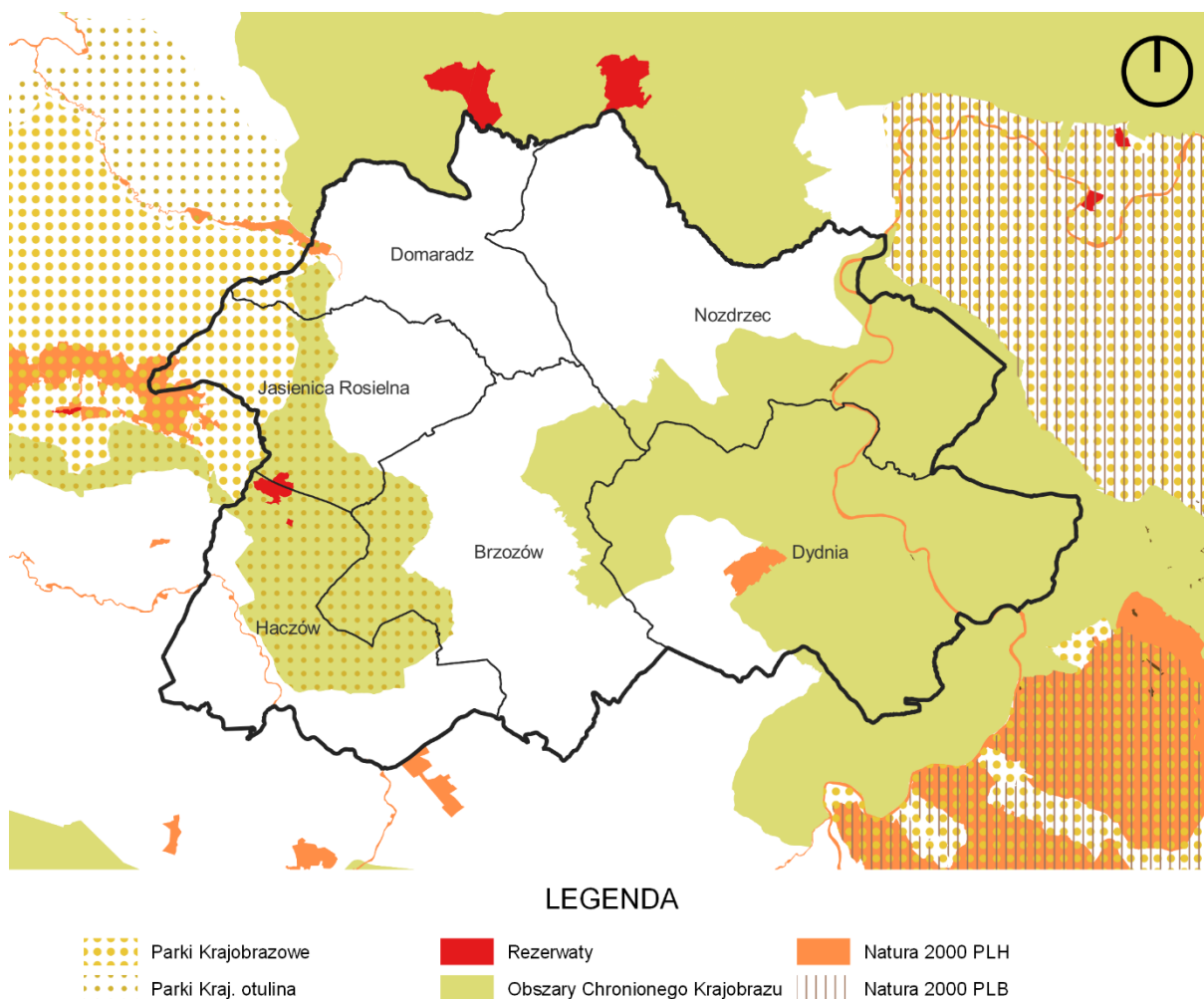
Obszar	udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem 2022 [%]
Województwo podkarpackie	44,9
Obszar PGPB	48,0
Brzozów	29,9
Domaradz	8,7
Dydnia	85,5
Haczów	45,9
Jasienica Rosielna	53,3
Nozdrzec	40,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL 2022

Na terenie PGPB znajduje się jeden park krajobrazowy: Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy, który położony jest we zachodniej części gminy Jasienica

Rosielna i Domaradz i rozciąga się na zachód wzdłuż granicy powiatów krośnieńskiego i strzyżewskiego.

Rysunek 10: Formy ochrony przyrody

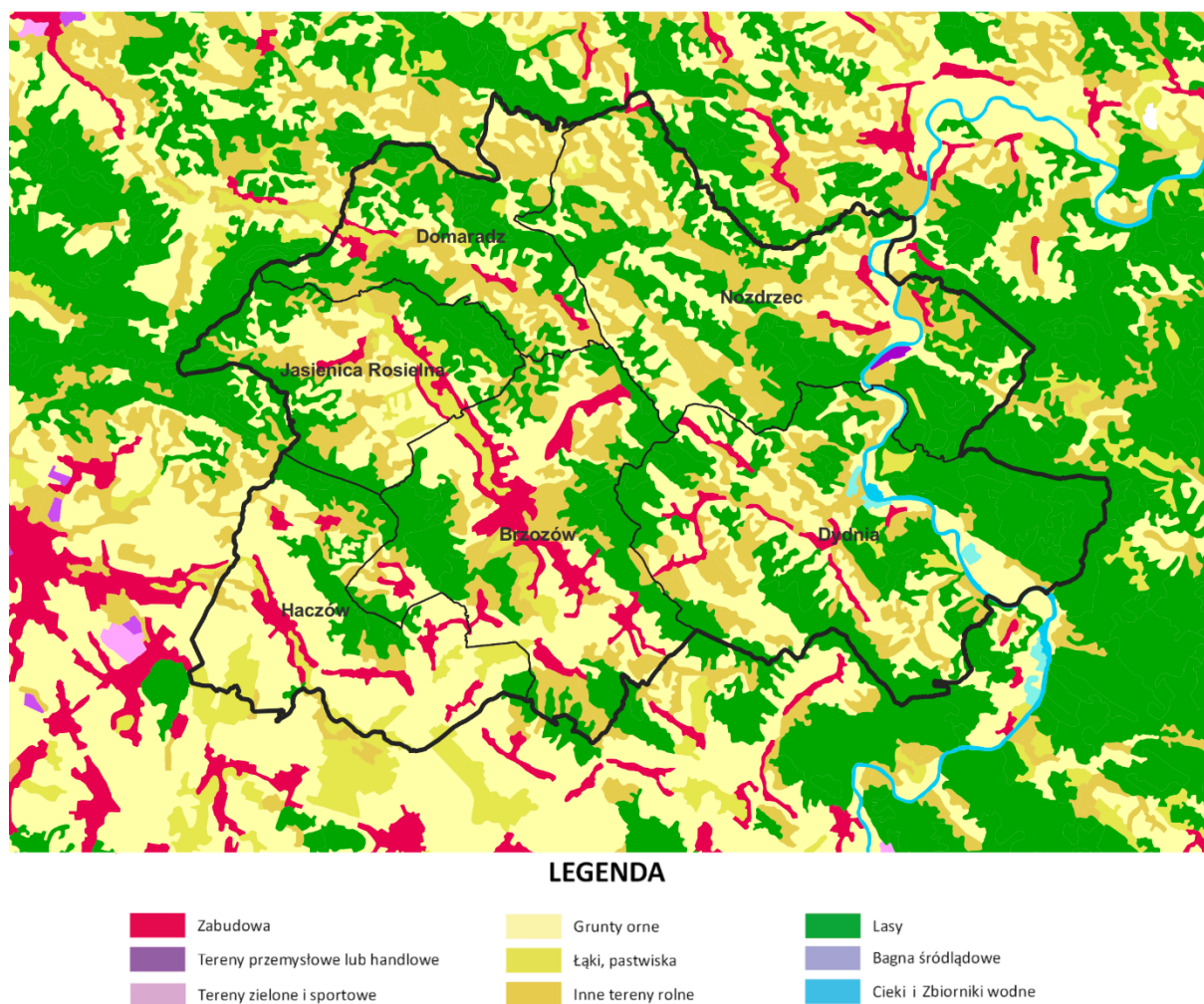
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (2024)

Wzdłuż biegu Sanu w gminach Dydnia i Nozdrzec znajduje się Wschodnio beskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu. W zachodniej części obszaru, w gminach Haczów, Brzozów, Jasienica Rosielna i Domaradz, znajduje się Czarnorzecki OChK.

Na tym terenie znajduje się też kilka obszarów Natura 2000 z tzw. dyrektywy siedliskowej (PLH): Rzeką San oraz Wisłok Środkowy z dopływami. W gminie Dydnia znajduje się obszar natura 2000 „Kościół w Dydni” utworzony w celu ochrony norka dużego *Myotis myotis*, którego kolonia rozrodcza liczy tu ok. 400 osobników. W zachodniej części gminy Jasienica Rosielna znajduje się obszar Natura 2000 „Ostoja Czarnorzecka” chroniący siedliska leśne.

Na terenie PGPB znajdują się dwa cenne rezerваты przyrody „Kretówki” i „Cisy w Malinówce”. Oba chronią naturalne stanowiska cisa pospolitego.

Rysunek 11: Klasy pokrycia terenu

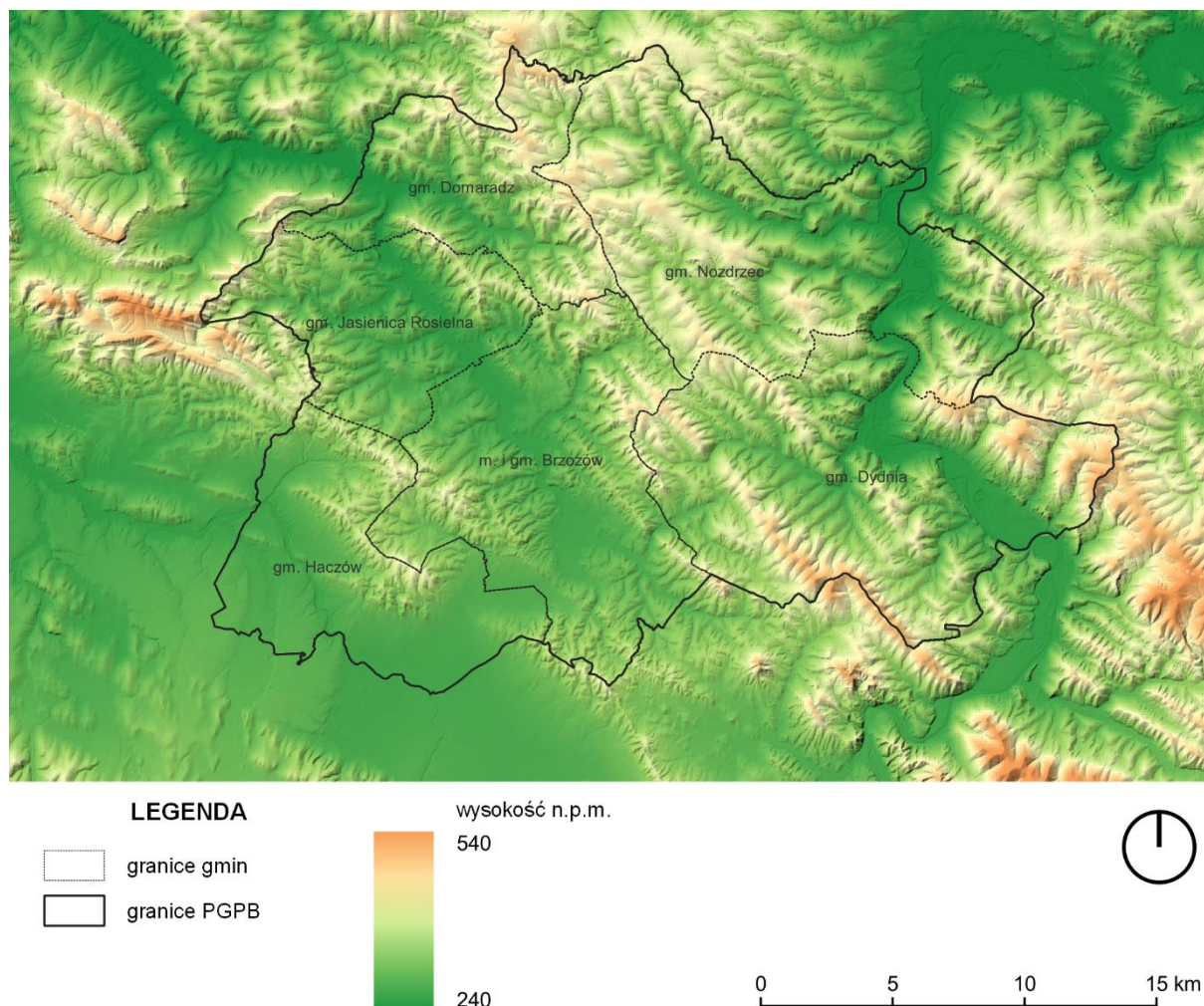
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CLC_2018. Projekt Corine Land Cover 2018 w Polsce został zrealizowany przez Instytut Geodezji i Kartografii i sfinansowany ze środków Unii Europejskiej. Wyniki projektu zostały pozyskane ze strony internetowej Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska clc.gios.gov.pl

Średnia lesistość tego terenu wynosi 31%. Największe kompleksy leśne znajdują się w gminach Dydnia (44% lesistości), najmniejsze w gminie Haczów (17%).

Krajobraz obszaru PGPB tworzą tereny podgórskie z dużymi kompleksami leśnymi. Dominującym zbiorowiskiem roślinnym jest podgórska forma buczyny karpackiej. Wyróżnia się bogatą rzeźbą terenu oraz mozaiką ekosystemów polnych, łąkowych, leśnych, wodnych, zadrzewień śródpolnych i miedz. Na duże walory krajobrazowe tego terenu wpływa rozdrobniona i w dużym stopniu ekstensywna gospodarka rolna, zwłaszcza prowadzona na trwałych użytkach zielonych. Niewysokie wzgórza,

naturalne lasy, nieuregulowane górskie rzeki i strumienie, są atutem w budowaniu oferty turystycznej i poprawie jakości życia mieszkańców obszaru.

Rysunek 12: Ukształtowanie terenu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie NMT GUGIK

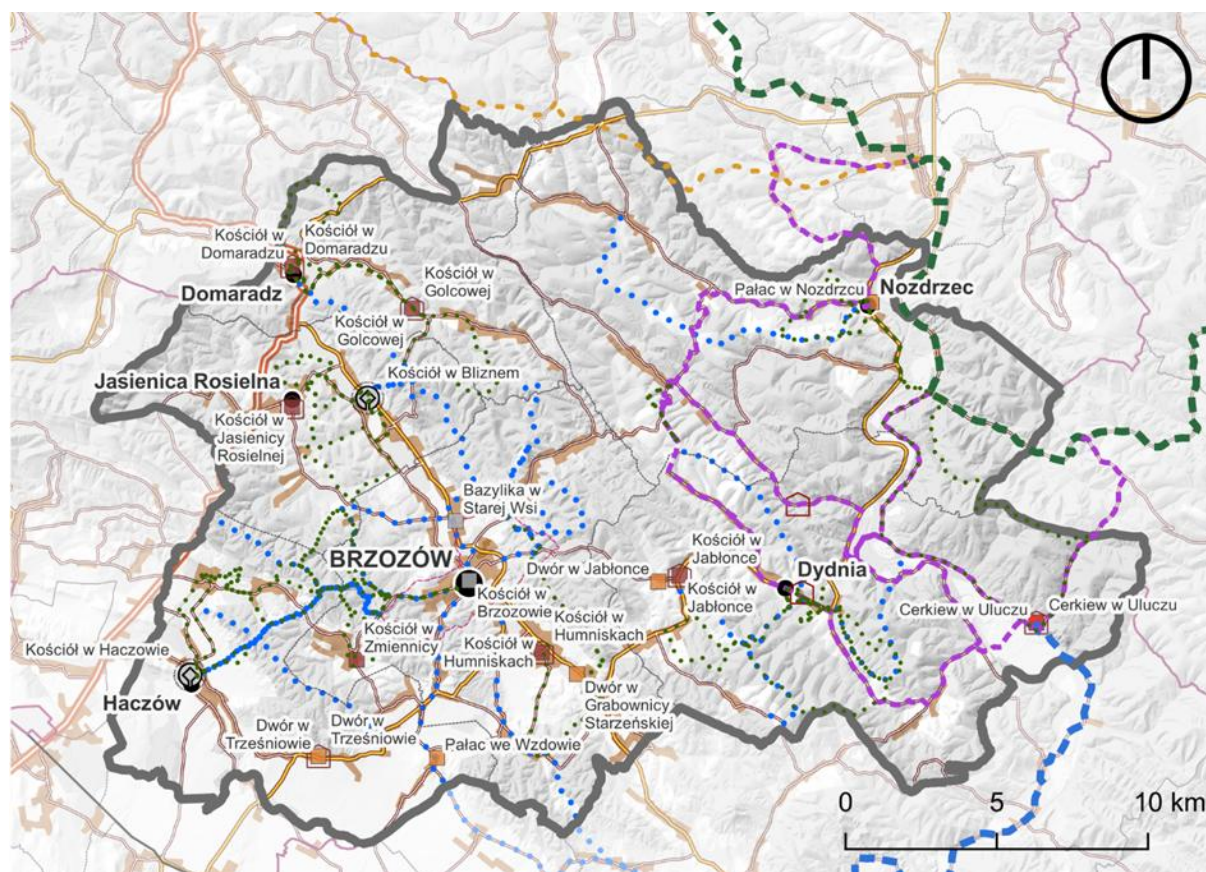
Najwyższe wzniesienie obszaru PGPB to Krztów (530 mnpm) w gminie Dydnia. Najniższy punkt to dno doliny Sanu na granicy gminy Nozdrzec (ok. 240 mnpm). Wzgórza na obszarze Partnerstwa mają przeważnie wysokość między 350 a 450 mnpm, ich wysokość względna w krajobrazie wynosi od kilkudziesięciu do 200 metrów. Układ pasm górskich Pogórze Dynowskiego i Przemyskiego układa się charakterystyczny i dość regularny sposób. Grzbiety i doliny górskie ciągną się wzdłuż osi północny zachód – południowy wschód. Taki wydłużony diagonalny charakter przyjmuje też zabudowa większości miejscowości na terenie Partnerstwa. Odmienny charakter ma Dolina Sanu, która przecina wschodnią część obszaru z południa na północ, tworząc malowniczą dolinę.

Zasoby dziedzictwa kulturowego, turystyka i rekreacja

San jest największą rzeką obszaru. Drugą jest Wisłok, płynący przez gminę Haczów. Przez centralną część partnerstwa przepływa Stobnica.

Przez teren PGPB przebiegają nieliczne, głównie rowerowe szlaki turystyczne. Najważniejszym szlakiem w regionie jest szlak rowerowy GREEN VELO, przecinający gminę Nozdrzec i łączący się w tym miejscu z doliną Sanu. Ponadto, w okolicy znajduje się szereg szlaków rowerowych o znaczeniu lokalnym i regionalnym jak np. Doliną Sanu, wraz z łącznikami w kierunku Dydni i Nozdrzca oraz Szlak nadszańskich umocnień Linii Mołotowa. Łączna długość szlaków rowerowych na terenie PGPB wynosi ponad 85 km. Szlaki te jednak zlokalizowane są wyłącznie we wschodniej części Obszaru. Opisane szlaki prowadzone są poza obszarami Natura 2000. Na Sanie wytyczono szlak kajakowy Błękitny San.

Rysunek 13: Szlaki turystyczne

LEGENDA

Podział administracyjny

Granice PGPB
BRZOZÓW - miasto powiatowe
Dydnia - siedziba gminy wiejskiej

Szlaki rowerowe i piesze

pieszy szlak Trzech Pogórzy
szlak Dolina Sanu
Greenvelo - odcinek południowy
szlaki rowerowe PGPB
nieznakowane pieszo-rowerowe
trasy turystyczno-krajoznawcze
szlaki nordkic walking

Wybrane dobra kultury

UNESCO kościoły drewniane
w Haczowie i Bliznem
zabytkowe dwory, pałace
zabytkowe kościoły drewniane
zabytkowe kościoły murowane
zabytkowe cerkwie drewniane
szlak arch drewnianej

Źródło: Opracowanie własne

Długodystansowe szlaki piesze omijają obszar PGPB. Wzdłuż północnej granicy obszaru prowadzi żółty Szlak Trzech Pogórzy o długości 133 km z Dynowa na zachód w kierunku Siedlisk k. Tuchowa. Poza tym na terenie gminy Brzozów, znajduje się ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna Brzozów Zdrój. Na terenie partnerstwa rozwija się sieć szlaków Nordic Walking Park, tworzona przez LGD Ziemia Brzozowska. Łączna długość szlaków tego typu w sześciu gminach wynosi około 250 km.

Stowarzyszenie Historyczno-Krajoznawcze Ziemi Brzozowskiej zrealizowało inicjatywę pod nazwą „Nieznakowane pieszo-rowerowe trasy turystyczno-krajoznawcze Ziemi Brzozowskiej i Dynowskiej” w ramach projektu „Podkarpackie Inicjatywy Lokalne 2021-2023”, dofinansowanego ze środków Programu Fundusz Inicjatyw

pierwszej połowie XV w. W 1494 ozdobiono ją monumentalną polichromią. W roku 2003 kościół został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO z następującym uzasadnieniem: „Najstarszy, największy i najlepiej zachowany gotycki kościół drewniany konstrukcji zrębowej w Europie, praktycznie niezmieniony pod względem konstrukcyjnym, z bogatym wystrojem malarskim i rzeźbiarskim; czytelne nawarstwienia form architektonicznych i dekoracyjnych od XV do XIX w.”

Kościół Wszystkich Świętych w Bliznem również wpisany na listę UNESCO jest jednym z najcenniejszych obiektów drewnianej architektury sakralnej w Polsce. Zbudowano go przed 1470 rokiem w konstrukcji zrębowej z bali jodłowych. Wnętrze zdobią cenne polichromie. Uzasadnienie wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – doskonale zachowana substancja architektoniczna, niezwykle bogate wyposażenie ruchome, unikatowy zespół malowideł ściennych o wybitnych walorach artystycznych oraz unikalne otoczenie - m.in. zespół XIX w. zabudowań plebańskich.

Wybrane obiekty zabytkowe oraz atrakcje turystyczne i obiekty rekreacyjne obszaru PGPB:

Brzozów: Barokowa Bazylika Mniejsza w Brzozowie, Ratusz Miejski w Brzozowie, Rokokowa bazylika w Starej Wsi, Drewniany kościół gotycki w Humniskach, Budynek dawnego Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół" w Brzozowie, Neogotycki spichlerz dworski w Zmiennicy, Kościół parafialny pw. Św. Trójcy w Zmiennicy, Drewniany kościół w Górkach, Neogotycki kościół pw. św. Mikołaja i św. Józefa w Grabownicy Starzeńskiej; Kompleks Sportowo-Rekreacyjny Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Brzozowie; Muzeum Regionalne.

Haczów: Kościół w Haczowie - zabytek z listy UNESCO; Zespół dworsko-parkowy, Zabytkowy Cmentarz, Trześniów – zespół dworski, Neogotycki kościół z końca XIX stulecia; Wzdów – pałac Ostaszewskich; Jasionowo – zespół dworski, Jabłonica Polska Dawna cerkiew grekokatolicka pw. Świętych Kosmy i Damiana.

Domaradz: Zabytkowy kościół Św. Mikołaja Biskupa w Centrum Domaradza z drugiej połowy XIV; Sanktuarium Matki Bożej Nieustającej; Drewniany dwór; Kościółek filialny na Zatyłu; Punkt widokowy – piękny widok z drogi Domaradz-Przemyśl; Góra Chyb – najwyższe wzniesienie w Domaradzu; Kościółek filialny na Górze; Zabytkowy kościół w Golcowej; Punkt widokowy – Golcowa Nowiny; Kościół w Baryczy.

Jasienica Rosielna: Kościół Wszystkich Świętych w Bliznem – zabytek z listy UNESCO; Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP; Dwór w Jasienicy Rosielnej, Zalew w Bliznem i park podworski, Góra Św. Michała w Bliznem; Wzgórze Połom; Cmentarz Żydowski, Obelisk w Orzechówce; basen kryty; Zespół Szkół w Bliznem.

Nozdrzec: Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Zwiastowania NMP oraz śś. Piotra i Pawła w Izdebkach; Kaplica grobowa Bukowskich w Izdebkach; Dwór w zespole

dworsko-parkowym, ob. Środowiskowy Dom Samopomocy im. Anny w Izdebkach; Zespół dworsko-parkowy w Izdebkach; Spichlerz dworski w zespole dworsko-parkowym w Izdebkach; Park w zespole dworsko-parkowym w Izdebkach; Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Stanisława Biskupa w Nozdrzu; Pałac w zespole pałacowo-parkowym w Nozdrzu; Kaplica pałacowa w zespole pałacowo-parkowym w Nozdrzu; Oficyna pałacowa I w zespole pałacowo-parkowym w Nozdrzu; Park w zespole pałacowo-parkowym w Nozdrzu; Fortyfikacje w zespole pałacowo-parkowym w Nozdrzu; Młyn turbinowy „Stafania” w Nozdrzu; Budynek mieszkalny (dom czeladny) w Nozdrzu; Pomnik „Grób pańszczyzny” w Nozdrzu; Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Katarzyny w Wesołej; Dzwonnica przy kościele parafialnym p.w. św. Katarzyny w Wesołej; Kapliczka Jezusa Chrystusa w ogrodzeniu kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny w Wesołej; Kapliczka Matki Boskiej w ogrodzeniu kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny w Wesołej; Kapliczka Św. Józefa z Dzieciątkiem w ogrodzeniu kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny w Wesołej; Kapliczka Św. Teresy w ogrodzeniu kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny w Wesołej; Cerkiew grekokatolicka pw. Św. Michała Archanioła, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia Matki Bożej w Siedliskach; liczne kapliczki na terenie całej gminy; schrony bojowe Linii Mołotowa (Siedliska, Wołodź, Huta Poręby); Kaplica grobowa p.w. Św. Kazimierza w Wołodzi; Dzwonnica kościelna w Wołodzi.

Dydnia: Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. św. Michała Archanioła i św. Anny, Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Jabłonce; Kościół parafialny rzymskokatolicki w Końskim; Kościół filialny rzymskokatolicki p.w. Matki Bożej Anielskiej w Niewistce; Cerkiew grekokatolicka parafialna p.w. Wniebowzięcia Pańskiego, obecnie filia Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku w Uluczu, Cerkiew grekokatolicka p.w. św. Michała w Grabówce; Cerkiew grekokatolicka p.w. Przemienienia Pańskiego, obecnie kościół rzym.-kat. p.w. Przemienienia Pańskiego i Matki Boskiej Bolesnej w Końskim; Cerkiew grekokatolicka p.w. Wprowadzenia Matki Bożej do Świątyni, obecnie kościół rzym.-kat. p.w. Matki Bożej Królowej Polski w Krzemiennej; Cerkiew filialna grekokatolicka p.w. Zaśnięcia NMP, obecnie kościół filialny rzym.-kat. p.w. Matki Bożej Łaskawej w Krzywem; Cerkiew filialna grekokatolicka p.w. Przemienienia Pańskiego, obecnie kościół filialny rzym.-kat. p.w. Zwiastowania NMP w Obarzymie; Cerkiew filialna grekokatolicka p.w. Michała Archanioła, obecnie kościół filialny rzym.-kat. p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Witryłowie; Klasycystyczny dwór w Dydni; Zespoły dworsko-parkowe w Jabłonce, Końskim, Krzemiennej, Niebocku, Niewistce, Temeszowie, Witryłowie, Wydrnej.

Łącznie na terenie PGPB znajduje się ponad 100 zabytków wpisanych do rejestru zabytku nieruchomych. Są to zabudowania sakralne, dworskie i gospodarcze. Na terenie PGPB znajduje się kilka bardzo ciekawych zespołów dworsko-parkowych. W miejscowościach PGPB wciąż można zaobserwować liczne przykłady tradycyjnego budownictwa drewnianego, zarówno mieszkalnego jak i gospodarczego. Niestety

zasób ten jest uszczuplany, przez nieumiejętnie prowadzony remonty i przebudowy, oraz przez opuszczenie i zaniedbanie. Ponadto na terenie PGPB znajdują się liczne zabytkowe kapliczki i cmentarze.

Stan techniczny i zagrożenie dla trwałości zabytków wymuszają konieczność ciągłej dbałości, systematycznych prac konserwatorskich i restauratorskich w zabytkowych obiektach kościołów i obiektów im towarzyszących, jak również w zabudowaniach podworskich czy obiektach pałacowo-parkowych. Jak wynika z Raportu diagnostycznego ogólny stan techniczny obiektów dziedzictwa kulturowego i sakralnego można ocenić jako dobry, co wynika z podejmowanych wcześniej działań inwestycyjnych i konserwatorskich. Nadal jednak widoczne są potrzeby w zakresie prac konserwatorsko-restauratorskich oraz modernizacji i adaptacji, szczególnie w obszarze poprawy efektywności energetycznej, bezpieczeństwa konstrukcji, zabezpieczeń przeciwpożarowych oraz udostępnienia obiektów osobom z niepełnosprawnościami. Są to obiekty o dużym potencjale turystycznym i edukacyjnym, stąd wymagają szerszego udostępnienia i wykorzystania w działaniach społeczno-kulturalnych, m.in. poprzez organizację warsztatów, koncertów, wystaw czy rekonstrukcji historycznych. Jednak należy również zwrócić uwagę na problem niskiej atrakcyjności i często niewystarczającej dostępności obiektów oraz elementów niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Lokalne tradycje rzemieślnicze czy obiekty zabytkowe nie są w pełni wykorzystywane do celów kulturalnych, edukacyjnych czy turystycznych. Dodatkowym problemem jest ograniczona infrastruktura techniczna i brak nowoczesnych narzędzi (multimediów, nagłośnienia, oświetlenia, narzędzi cyfrowych) pozwalających na profesjonalne i innowacyjne udostępnianie dziedzictwa mieszkańcom i turystom. Powoduje to, że wiele obiektów i tradycji pozostaje mało znanych, a ich potencjał w zakresie integracji społecznej, budowania lokalnej tożsamości i rozwoju turystyki nie jest w pełni wykorzystany. Istotnym wyzwaniem jest także niska dostępność zabytków dla osób z niepełnosprawnościami – brak odpowiednich udogodnień architektonicznych i technologicznych, co prowadzi do wykluczenia części mieszkańców i gości regionu.

Zasoby dziedzictwa sakralnego i kulturalnego powiatu brzozowskiego tworzą spójny system miejsc o wysokich walorach historycznych, architektonicznych i społecznych. Ich stan techniczny jest ogólnie dobry, lecz konieczne są dalsze inwestycje konserwatorskie, modernizacyjne i adaptacyjne, które pozwolą utrzymać ich trwałość oraz wykorzystać potencjał w rozwoju lokalnej oferty kulturalnej i turystycznej. Wskazane działania powinny koncentrować się na: zachowaniu substancji zabytkowej, poprawie dostępności i funkcjonalności obiektów, wykorzystaniu technologii OZE i rozwiązań proekologicznych oraz rozwoju zaplecza edukacyjnego i multimedialnego instytucji kultury.

Wskaźnik Schneidera – wskaźnik intensywności ruchu turystycznego, wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów, przypadającą na 1000 mieszkańców stałych dla obszaru powiatu brzozowskiego, wynosi 64,46. Jest to 14 razy mniej niż średnia dla Polski (905,40) oraz 9 razy mniej dla Podkarpacia (581,01¹⁹²⁰). Świadczy to o braku turystyki masowej oraz wskazuje na możliwość zwoju turystyki kwalifikowanej. Należy też zauważyć, że do wskaźnika nie uwzględnia się noclegów na biwakach i polach namiotowych oraz w gospodarstwach agroturystycznych. W 2022 roku wskaźnik dla powiatu nie wrócił do poziomu sprzed pandemii COVID 2019 – 85,10; 2020 – 62,59; 2021 – 66,18. Wskaźniki dla Polski i Podkarpacia odbudowują się szybciej (Polska 2019 – 929,18; Podkarpackie 2019 – 609,66). Również stopień wykorzystania obiektów noclegowych jest niewysoki. Dla Podkarpacia wynosi on 35,2% a dla obszaru PGPB 11,4%. Na terenie PGPB znajdują się szacunkowo ponad 20 gospodarstw agroturystycznych. Na terenie PGPB dostępnych jest 160 miejsc noclegowych we wszystkich typach obiektów posiadających co najmniej 10 łóżek. W 2019 roku ta liczba wynosiła 271. Widać, że po pandemii COVID turystyka pobyтова odbudowuje się znacznie wolniej niż w bardziej atrakcyjnych turystycznie częściach Podkarpacia.

Szczegółowe informacje na temat bazy noclegowej na terenie PGPB przedstawiono w kolejnych tabelach.

Tabela 17: Baza noclegowa: Gmina Brzozów

LP.	Nazwa	Adres	Liczba miejsc
1	Hotel ALTA	Ul. 3-go Maja 70 36-200 Brzozów	50 cały rok
2	Ośrodek Turystyczny Czardworek	Przysietnica 883, 36-200 Brzozów	100
3	„Na Równiach” – agroturystyka	Górki 312, 36-200 Brzozów	30
4	„U Eli”	Ul. Legionistów 58	8
5	Szpital Specjalistyczny w Brzozowie	Ul. Bielawskiego 18	44
6	„Dwa Światy” - agroturystyka	Humniska 694	8
7	„Maciejowe Zacisze”	Humniska 72a	8
8	„Na Pańskiej Górze”	Turze Pole 183d	4
9	„Pod Lipą”	Humniska 412	30

¹⁹ Na podstawie LSR Ziemia Brzozowska 2023-2029

²⁰ GUS BDL 2022

Źródło: materiały własne PGPB

Tabela 18: Baza noclegowa: Gmina Haczów

LP.	Nazwa	Adres	Dostępność
1	Gospodarstwo Agroturystyczne	Jabłonica Polska 83, 36-213 Haczów	cały rok
2	Gospodarstwo Agroturystyczne "DWÓR W TRZEŚNIEWIE"	36-213 Trześniów 79	cały rok
3	Gospodarstwo Agroturystyczne "NA MORAWIE"	Górki 312, 36-200 Brzozów	cały rok
4	"Domek nad Stawem"	Jabłonica Polska, 36-213 Haczów	sezonowo

Źródło: materiały własne PGPB

Tabela 19: Baza noclegowa: Gmina Dydnia

Lp.	Rodzaj i nazwa własna obiektu	Adres obiektu	Liczba miejsc noclegowych (stałych/sezonowych)
1.	Usługi Hotelarskie-Agroturystyka Gospodarstwo Gościnne	Ulucz 14 36-204 Dydnia	13 miejsc stałych
2.	Gospodarstwo Agroturystyczne	Dydnia 9 A 36-204 Dydnia	8 miejsc stałych
3.	Gospodarstwo Agroturystyczne	Grabówka 4636-200 Brzozów	5 miejsc stałych
4.	Agroturystyka	Temeszów 26 -204 Dydnia	8 miejsc stałych
5.	Agroturystyka	Dydnia 65 36-204 Dydnia	5 pokoi 9 miejsc stałych
6.	Gospodarstwo Agroturystyczne „JAWA”	Niewistka 16 36-204 Dydnia	4 pokoje, 8 miejsc noclegowych
7.	Domek Letniskowy „Krzemienna Żółta Rybka I”	Krzemienna działka nr. 2 44/1 36-204 Dydnia	2 pokoje, 5 miejsc noclegowych
8.	Domek Letniskowy „Krzemienna Żółta Rybka II”	Krzemienna działka nr. 244/1 36-204 Dydnia	2 pokoje, 5 miejsc noclegowych

9.	Domek Letniskowy „Zacisze nad Sanem”	Krzemienna działka nr. 999/33	2 pokoje, 8 miejsc noclegowych
10.	Usługi Hotelarskie Agroturystyka pod nazwą „ZDROWA TRUSKAWKA”	Niebocko 214A 36-200 Brzozów	4 pokoje, 10 miejsc noclegowych
11.	Ośrodek Letniskowy LIGRA-Ośrodek „u Schabińskiej – Krzemienna nad Sanem”	Krzemienna działka nr 999/89	6 pokoi 12 miejsc noclegowych miejsca na ustawianie namiotów i przyczep samochodowych 50 miejsc
12.	Agroturystyka	Ulucz 16A 36-204 Dydnia	4 pokoje 6 miejsc noclegowych miejsca na ustawianie przyczep samochodowych, kamperów 8 miejsc.

Źródło: materiały własne PGPB

Gmina Nozdrzec

baza noclegowa: liczba podmiotów świadczących usługi: 9,
łączna liczba miejsc noclegowych: 117.

Gmina Domaradz i Gmina Jasienica Rosielna

Brak szczegółowych informacji

Dostępność komunikacyjna zewnętrzna

Jednym z głównych wyzwań przed jakimi stoi PGPB jest przeciwdziałanie wykluczeniu komunikacyjnemu i peryferyjności transportowej. W ostatnich latach systematycznie spada syntetyczny wskaźnik dla Obszaru Dostępność komunikacyjna (zewnętrzna i wewnętrzna) (-0,15 w 2022 r). Oznacza to, że obszar PGPB rozwija się wolniej w zakresie dostępności komunikacyjnej niż obszary referencyjne na terenie całego kraju.

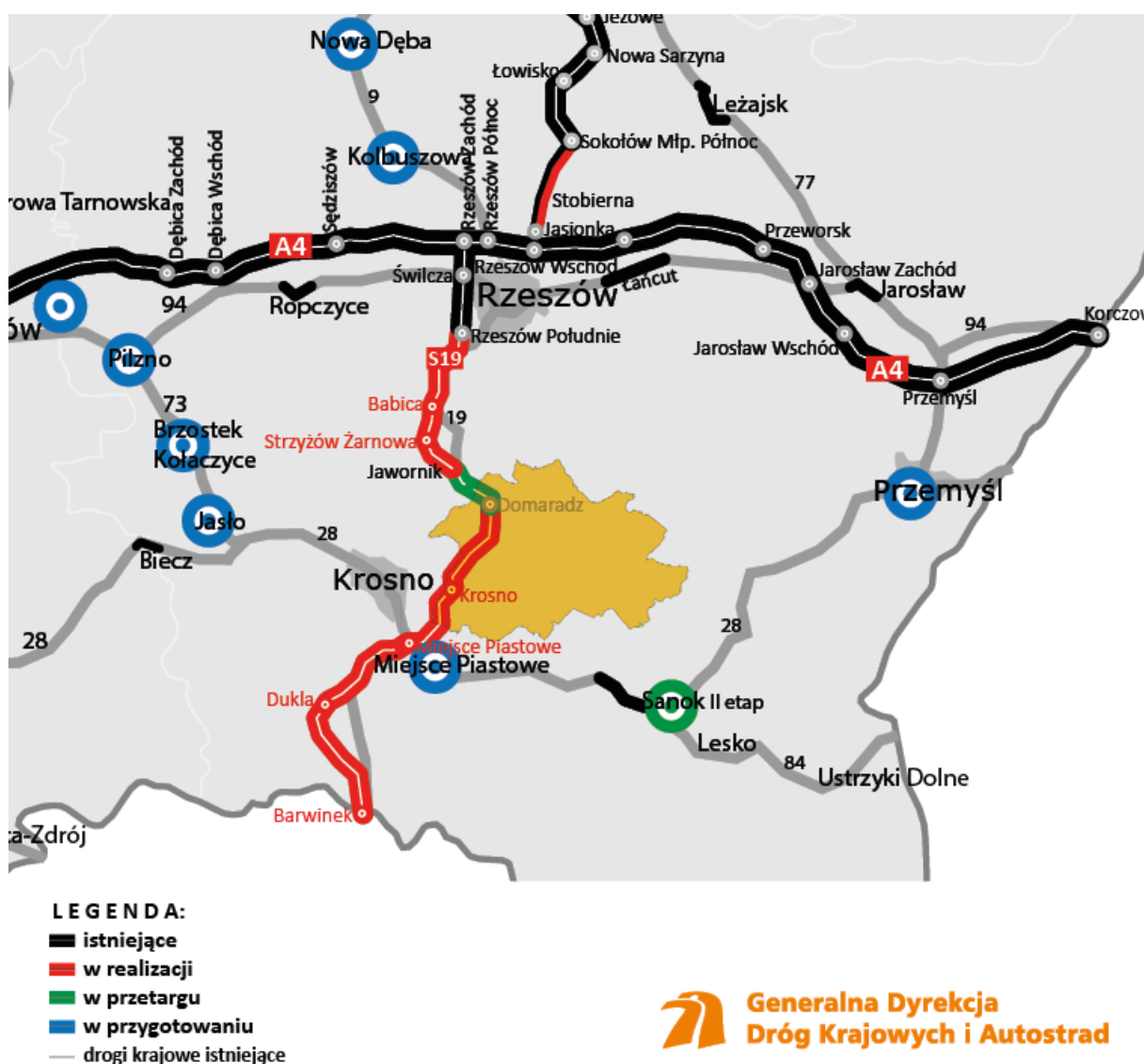
Brzozów jako ośrodek powiatowy charakteryzuje się ujemnym i pogarszającym się syntetycznym wskaźnikiem dostępności komunikacyjnej²¹ – w 2022 roku wartość wskaźnika wynosiła -0,19. Oznacza to, że średnia dostępność innych gmin miejsko-wiejskich o umiarkowanej funkcji rolniczej w grupie porównawczej jest lepsza i rozwija się szybciej niż w Brzozowie. Wskaźnik ten w sposób syntetyczny uwzględnia

²¹ Źródło: partnerstwa.monitorrozwoju.pl

takie wskaźniki jak długość i jakość sieci dróg, dostępność indywidualnych środków transportu, rozwój alternatywnych rozwiązań komunikacyjnych, dostępność kolei i skalę ruchu turystycznego. Wskaźnik syntetyczny dostępności komunikacyjnej całego obszaru PGPB również stale maleje i w 2022 roku wynosił -0,15.

Szkielet drogowy obszaru PGPB stanowią drogi wojewódzkie nr 884, 886, 887 i 835. W zachodniej części obszar PGPB przecina DK 19. Obecnie trwają prace nad budową S19 (Via Carpatia). Droga przebiegać ma przez Litwę, Polskę, Słowację, Węgry, Rumunię, Bułgarię i Grecję, stanowiąc szlak transportowy prowadzący wzdłuż granicy wschodniej UE. DK 19 a wkrótce S19 stanowi komunikacyjne okno na świat obszaru PGPB. Na terenie PGPB nie ma innych dróg krajowych.

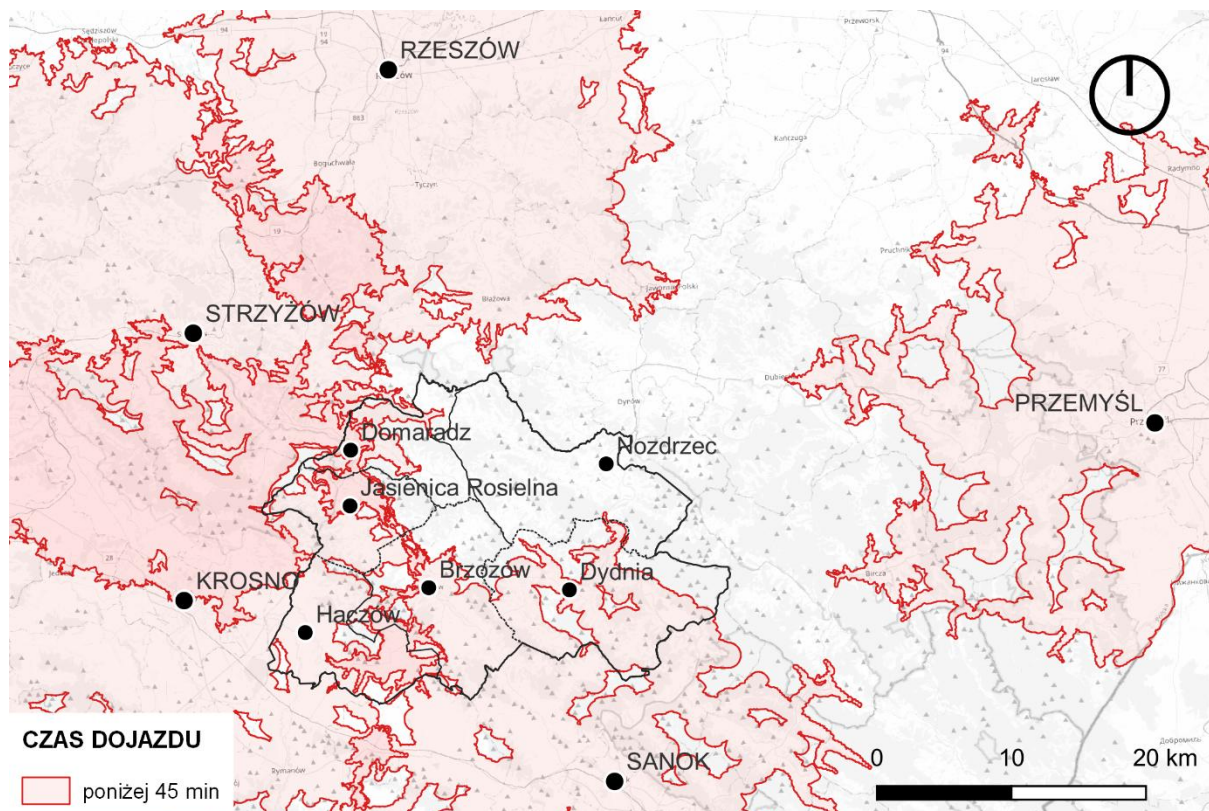
Rysunek 15: Obszar PGPB na tle planu budowy dróg krajowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie planu budowy dróg krajowych GDDKiA

Dojazd z terenu PGPB do Rzeszowa zajmuje od 40 min (Domaradz), do ponad ok. 1h (Brzozów, Dydnia, Haczów). Trasa Brzozów-Krosno lub Sanoka zajmuje ok. 30 min. Podróż z Brzozowa do Warszawy zajmie minimum 4h15min, a do Krakowa 2h40min.

Rysunek 16: Czas dojazdu do sąsiednich miast powiatowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie TravelTime

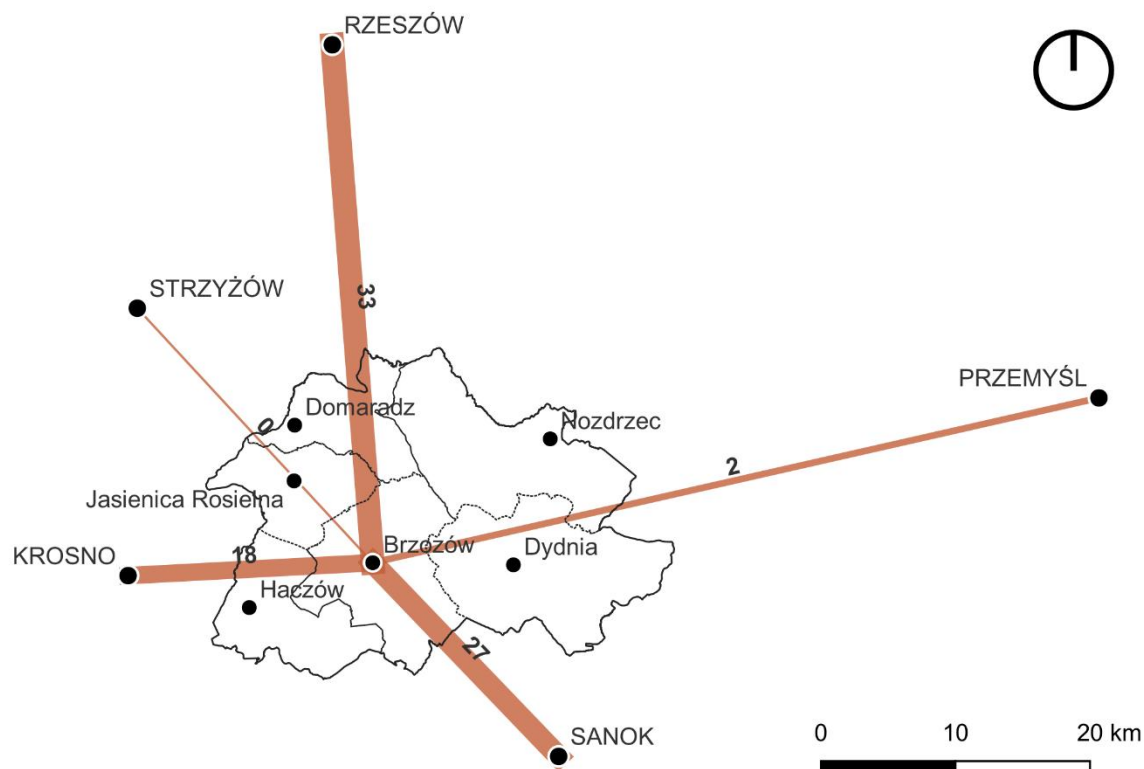
Na terenie PGPB nie istnieje infrastruktura kolejowa. Najbliżej położoną stacją kolejową posiadającą połączenia między regionalne jest Krosno, jednak ze względu na słabą ofertę połączeń i długie czasy przejazdu, głównym węzłem kolejowym obsługującym obszar PGPB jest Rzeszów.

Transport zbiorowy

Brzozów jest głównym węzłem przesiadkowym komunikacji autobusowej na terenie powiatu. Na terenie powiatu brzozowskiego nie funkcjonuje jeden samorządowy operator komunikacji zbiorowej. Gminy świadczą usługi dowozu dzieci oraz osób z niepełnosprawnościami. Transport zbiorowy świadczony jest za pomocą przewoźników prywatnych, których lista jest bardzo długa: BUSIK – busikkrosno.pl; EUROBUS – eurobus.net.pl; GALICJA – galicjaexpress.pl; GUSTEK – gustektrans.pl; JACEK – rozklady.com.pl/rozklad-jazdy-pks-pkp-busy/firma-jacek-2399/brzozow-krosno,11565,4648/; KUDLIK – kudlikbus.pl; MAJA – facebook.com/przewozymaja; MARCEL – marcel-bus.pl; NEOBUS – neobus.pl/o-firmie; PKS JAROSŁAW – [59 | Strona](http://pks-</p></div><div data-bbox=)

jaroslaw.pl. Część operatorów świadczących usługi transportowe, realizuje usługę 9-osobowymi busami w trybie door-to-door.

Rysunek 17: Połączenia autobusowe między Brzozowem a sąsiednimi ośrodkami

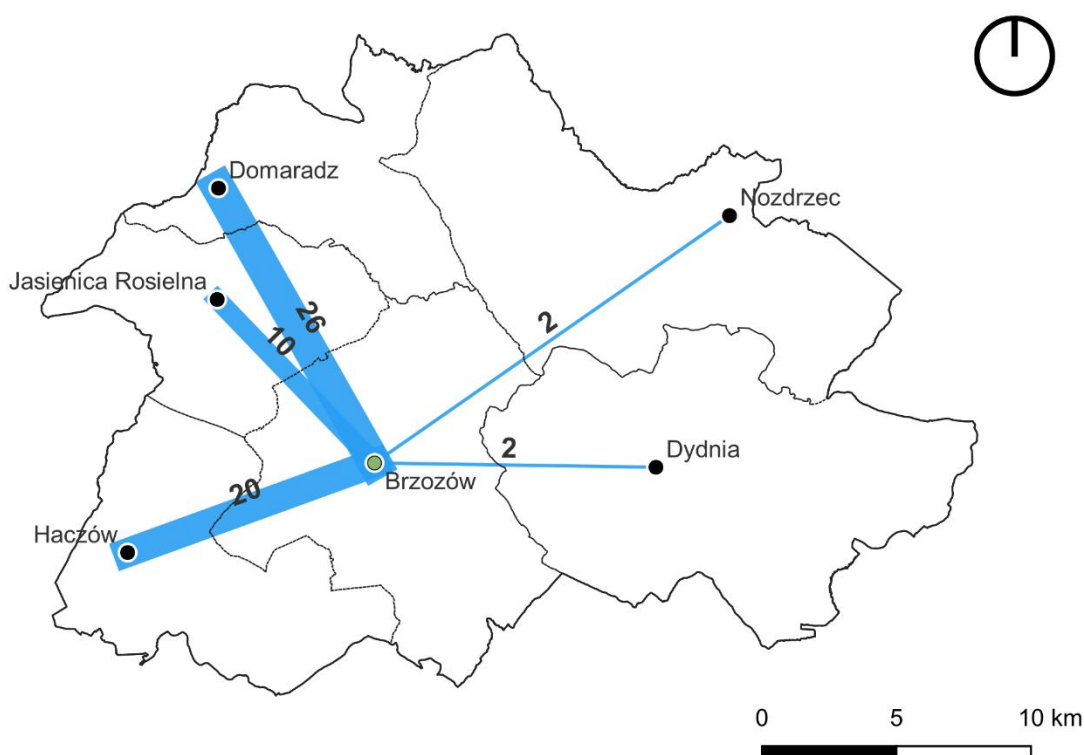

Źródło: Opracowanie własne na podstawie e-podróżnik. Dane dla dnia roboczego

Należy zauważyć, że przewoźnicy świadczą usługi transportowe do ośrodków poza terenem Partnerstwa (Przemyśl, Krosno, Rzeszów, Sanok i inne). Szczególnie dobrze obsłużona jest trasa Rzeszów-Sanok-Bieszczady, prowadząca przez Brzozów DW 886. Nie występują natomiast linie autobusowe ani połączenia operujące wyłącznie wewnątrz Partnerstwa. Komunikacja w obrębie PGPB odbywa się za pośrednictwem tych połączeń. W wybranych relacjach te połączenia są jednak bardzo ubogie, np. między Brzozowem a Dydnia i Nozdrzecem są dwa połączenia dziennie (trasa Brzozów – Przemyśl). Brzozów i Haczów łączy 20 bezpośrednich połączeń dziennie. Brzozów i Jasienicę Rosielną – 10, a Brzozów i Domaradz – 26. Brzozów z Rzeszowem łączy ponad 30 kursów autobusowych obsługiwanych przez różnych operatorów. Czas dojazdu do Rzeszowa wynosi od 60 do 80 minut²².

²² Dane dla dnia roboczego wg e-podroznik.pl

Rysunek 18: Połączenia autobusowe wewnątrz PGPB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie e-podróżnik. Dane dla dnia roboczego

Transport zbiorowy na terenie PGPB nie jest zintegrowany w jeden system. W Brzozowie nie ma zintegrowanego centrum przesiadkowego. Niezadowalająca oferta transportu publicznego wpływa na pogłębiające się wykluczenie komunikacyjne całego obszaru. Grupą, która najbardziej cierpi z powodu niedostatecznej lub źle zorganizowanej komunikacji są głównie grupy mało mobilne – młodzież i osoby starsze. Problem swobodnego przemieszczania się np. do szkoły lub osób starszych, np. do usług medycznych, dotyka w znacznej mierze obszarów wiejskich obszarów PGPB.

3.4.6. Transport indywidualny

Samochód pozostaje podstawowym środkiem transportu na terenie partnerstwa. W latach 2012-2022 ilość samochodów na 1000 mieszkańców w powiecie brzozowskim wzrosła o ok. 44% (406 w 2012, 588 w 2022). Ilość samochodów na 1000 mieszkańców w powiecie jest mniejsza niż w województwie podkarpackim (633,6) i Polsce (700,6). Z prawie całego obszaru powiatu można dojechać do Brzozowa w czasie poniżej 40 minut.

CHAS DOJAZDU

- poniżej 15 min
- 15 - 30 minut
- poniżej 45 minut

Na terenie powiatu nie występują publiczne stacje ładowania samochodów elektrycznych.²³

Na terenie PGPB znajduje się zaledwie 8 km dróg rowerowych z czego większość (6,9 km) w gminie Nozdrzec. W Brzozowie znajduje się 1,1 km DDR. Pozostałe gminy nie posiadają dróg rowerowych. Gęstość sieci dróg rowerowych jest czterokrotnie niższa niż średnia krajowa i trzykrotnie niższa niż średnia wojewódzka. Całościowo oznacza to, iż obecnie istniejące atrakcje turystyczne na obszarze PGPB cechuje umiarkowana dostępność komunikacyjna, w tym również dostępu publicznym transportem zbiorowym lub ścieżkami rowerowymi. Podjęcie działań inwestycyjnych w tym zakresie powinno poprawić ten czynnik.

Na terenie PGPB rozwija się w znikomym stopniu energetyka słoneczna. Wg danych Urzędu Regulacji Energetyki na terenie powiatu brzozowskiego moc zainstalowana OZE wynosi 0,398 MW. Są to dwie instalacje PVA, obie na terenie gminy Dydnia²⁴.

²⁴ <https://www.ure.gov.pl/download/9/14587/2023-12-31mapanastroneURE.xlsx>

Obszar ten posiada warunki do rozwoju energetyki opartej na turbinach wiatrowych – znajduje się w III – korzystnej strefie energetyki wiatrowej.

Obszar charakteryzuje się niższym niż średnia krajowa i średnia wojewódzka odsetkiem ludności korzystającej z kanalizacji (Polska 72,3%, województwo podkarpackie 72,9%, obszar PGPB 60,6% - dane BDL za rok 2022).

Tabela 20: Odsetek osób korzystających z różnych typów sieci na terenie PGPB

Obszar	ogółem		
	Wodociąg [%]	Kanalizacja [%]	Gaz [%]
Polska	92,5	72,3	55,9
Województwo podkarpackie	81,7	72,9	77,6
Powiat brzozowski	25,2	60,6	81,5
Brzozów	22,9	64,9	91,2
Domaradz	33,7	39,5	69,3
Dydnia	19,1	68,3	71,8
Haczów	12,3	85,2	85,9
Jasienica Rosielna	65,2	74,5	82,4
Nozdrzec	8,1	11,4	61,4

Źródło: Opracowanie własne na BDL 2022

Stan i wydajność oczyszczalni na terenie PGPB jest zróżnicowany. Część gmin przygotowuje lub prowadzi prace modernizacyjne. Konieczne są jednak kolejne nakłady służące modernizacji infrastruktury oczyszczania ścieków a także rozbudowie sieci kanalizacyjnej na terenie PGPB. (m.in. oczyszczalnia Brzozów – Borkówka).

Sieć gazowa na terenie PGPB jest dobrze rozwinięta. Odsetek osób korzystających z sieci gazowej wynosi 81,6% (BDL 2022).

Gminy obszaru PGPB cechują się lepszym niż średnia dla Polski i Podkarpacia odsetkiem segregowanych odpadów komunalnych. We wszystkich gminach poza gminą Nozdrzec ten odsetek rośnie w stosunku do 2018 roku.

Planowanie przestrzenne

Obszar PGPB charakteryzuje się bardzo niskim odsetkiem pokrycia powierzchni gmin Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego. Odsetek ten wynosi od 0% (Jasienica Rosielna) do 0,6% (Brzozów). Wyjątkiem jest gmina Nozdrzec posiadająca 9% pokrycie planami.

Nieco inaczej prezentuje się odsetek inwestycji realizowanych na podstawie ustaleń MPZP. Jak widać Podkarpacie ma niski poziom tego wskaźnika na tle Polski. Na

obszarze PGPB wysokość tego wskaźnika jest bardzo niska, również na tle Podkarpacia.

Tabela 21: Udział pozwoleń i zgłoszeń opartych o MPZP w liczbie pozwoleń i zgłoszeń z projektem budowlanym na budowę nowych obiektów budowlanych ogółem

Obszar	2022 [%]
Polska	56,4
Województwo podkarpackie	13,1
Powiat brzozowski	2,5
Brzozów	3,3
Dydnia	9,4
Haczów	1,9

Źródło: Opracowanie własne na BDL 2022

Należy zauważyć, że w związku z wprowadzoną reformą Planowania Przestrzennego i wprowadzeniem Planów Ogólnych, gminy posiadające niski odsetek pokrycia MPZP stracą możliwości prowadzenia polityki przestrzennej po 2025 roku, gdyż nie będzie możliwe wydawanie nowych decyzji o warunkach zabudowy. Wszystkie gminy w Partnerstwie powinny pilnie przystąpić do opracowania Planów Ogólnych, a także MPZP.

Wszystkie Gminy w ramach PGPB posiadają Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego. Dwie gminy w ramach PGPB prowadziły, procesy rewitalizacyjne. Gmina Brzozów i gmina Haczów posiadały Lokalny Plan Rewitalizacji na lata 2018-2023. Żadna z gmin obszaru nie posiada Gminnego Obszaru Rewitalizacji.

Podsumowanie i wnioski dotyczące wymiaru środowiskowo-przestrzennego

Obszar PGPB znajduje się pomiędzy mocnymi i rozpoznawalnymi obszarami funkcjonalnymi województwa podkarpackiego (OF Rzeszowa, OF Krosna, Bieszczady). Obszar PGPB posiada **cenne zasoby przyrodnicze** i liczne tereny chronione. Krajobraz jest łagodny, pagórkowaty i lesisty. Obszar jest bogaty w rzeki i strumienie, jednak boryka się z suszą hydrologiczną. Głównymi rzekami Obszaru PGPB są San i Wisłok.

Obszar PGPB nie jest mocno rozwinięty turystycznie. Baza noclegowa jest skromna, dostosowana do skali ruchu turystycznego. Największymi zasobami turystycznymi regionu są **obiekty sakralne UNESCO**, a także czyste środowisko naturalne.

Największe wyzwania w ramach wymiaru środowiskowo-przestrzennego koncentrują się również na **dostępności komunikacyjnej**, głównie wewnętrznej. Deficyty w transporcie publicznym powodują wykluczenie komunikacyjne szczególnie młodych oraz seniorów. Obecnie istniejące atrakcje turystyczne na obszarze PGPB cechuje umiarkowana dostępność komunikacyjna, w tym również dostępu publicznym transportem zbiorowym lub ścieżkami rowerowymi, co wymaga kompleksowych rozwiązań inwestycyjnych, np. w zakresie rozwoju tras i ścieżek rowerowych.

Poważne wyzwania dotyczą również **gospodarki wodno-ściekowej oraz odnawialnych źródeł energii**, które wymagają rozwoju i modernizacji infrastruktury w celu dostosowania do postępujących zmian klimatu oraz zewnętrznych czynników ekonomicznych.

Obszar PGPB, ze względu na bardzo **niski stopień pokrycia MPZP**, jest narażony na zablokowanie możliwości prowadzenie dotychczasowej polityki przestrzennej, w przypadku nieuchwalenia Planów Ogólnych. Reforma Planowania przestrzennego, w szczególnym stopniu wpływa na takie obszary jak PGPB (opierające politykę przestrzenną o decyzje o warunkach zabudowy).

Realizacja inwestycji w zakresie turystyki na obszarze PGPB stanowić może kluczowy element niwelowania istniejących problemów społeczno-gospodarczych oraz pełnego wykorzystania potencjału regionu, wynikającego z jego zasobów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych. Rozwój infrastruktury turystycznej oraz działania promujące lokalne dziedzictwo przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności tego obszaru dla turystów. Zwiększenie dostępności przestrzeni aktywnego wypoczynku, poprzez budowę szlaków pieszo-rowerowych, wież widokowych czy obiektów rekreacyjnych, wpłynie na poprawę jakości życia lokalnej społeczności, stymulując aktywizację społeczną oraz wzmacniając tożsamość regionalną.

Zintegrowane podejście do rozwoju turystyki pozwoli na wykorzystanie potencjału krajobrazowego, w tym walorów unikalnych form przyrody oraz zabytków wpisanych na listę UNESCO, takich jak gotyckie kościoły w Haczowie i Bliznem. Nowoczesna infrastruktura, w tym Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej, umożliwi nie tylko promowanie oferty turystycznej, ale także integrację działań związanych z obsługą turystów. Powstanie takich obiektów wpłynie na zwiększenie liczby odwiedzających, co z kolei stworzy nowe możliwości rozwoju dla sektora usługowo-handlowego i agroturystyki.

Realizacja tych przedsięwzięć będzie także impulsem dla wsparcia procesów rewitalizacji przestrzeni publicznych oraz poprawy dostępności komunikacyjnej, co ma kluczowe znaczenie w kontekście niwelowania wykluczenia transportowego. Działania te umożliwią pełniejsze wykorzystanie potencjału turystyki kwalifikowanej, bazującej na lokalnych tradycjach kulinarnych i artystycznych, oraz pozwolą na budowanie oferty opartej na zrównoważonym rozwoju, uwzględniającym ochronę

środowiska i adaptację do zmian klimatycznych. Tym samym region PGPB może stać się dynamicznie rozwijającym się celem turystycznym, wzmacniającym swoją pozycję na mapie atrakcji województwa podkarpackiego.²⁵

2.4. WYNIKI BADAŃ SPOŁECZNYCH

Proces strategiczny, związany z opracowaniem raportu diagnostycznego obszaru PGPB, obejmował włączenie społeczności lokalnej (partycypację). Elementem pośredniej partycypacji społecznej były dwa kluczowe badania opinii społecznej – mieszkańców (badanie powszechne) oraz lokalnych liderów (kluczowi interesariusze obszaru).

2.4.1. Wyniki badań mieszkańców

Ankieta cieszyła się dużym zainteresowaniem (231 wypełnień, średnio prawie 40 na każdą gminę), co pokazuje, że mieszkańcy byli gotowi wypowiadać się w kwestii potrzeb i rozwoju miejsca, w którym mieszkają.

Jako najsilniejsze strony obszaru mieszkańcy wymieniają:

- Więzy i tradycje rodzinne,
- Bezpieczeństwo,
- Jakość i czystość środowiska naturalnego (powietrza, wody, zieleni),
- Lokalny patriotyzm, dziedzictwo i historię,
- Atrakcyjność turystyczna: przyrodnicza i kulturowa, zabytki.

Obszary jakie mieszkańcy najsłabiej oceniają to:

- Oferty pracy, rynek pracy,
- Wysokość zarobków i płac,
- Komunikacja i transport zbiorowy,
- Warunki dla przedsiębiorczości – otwarcia, prowadzenia własnej firmy,
- Skomunikowanie z sąsiednimi miejscowościami i większymi miastami.

Przedsięwzięcia jakie powinny być zrealizowane zasadniczo odpowiadają na najważniejsze problemy zauważane przez mieszkańców, tj.:

- Tworzenie nowych miejsc pracy,
- Lepsze połączenia komunikacyjne z regionem i światem, drogi, itp.,
- Lepsze warunki i wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości, zakładania własnych firm, samozatrudnienia,
- Stworzenie atrakcyjnej infrastruktury publicznej: chodniki, przystanki, ścieżki rowerowe, obiekty sportowe,

²⁵ Szerzej o kluczowych potencjałach (zasobach i produktach) do wykorzystania w rozdziale 2.6.1

- Lepsza i bardziej dostępna opieka zdrowotna (podstawowa i specjalistyczna).

Ankietę wypełniło zdecydowanie więcej kobiet, prawie 1/3 wypełniających, przez co można wysunąć wniosek, że kobiety są osobami bardziej zaangażowanymi w życie społeczności lokalnej. Ponadto najwięcej wypełnień zauważa się wśród mieszkańców w szczycie swojej aktywności zawodowej 31-45 lat i z wykształceniem wyższym.

2.4.2. Wyniki badań liderów

W badaniu liderów wzięli udział ściśle wyselekcjonowani przedstawiciele różnych środowisk – publicznego, społecznego, gospodarczego i opiniotwórczego (wysokie zróżnicowanie i reprezentatywność), mający najwięcej konstruktywnych i cennych uwag i komentarzy z punktu widzenia rozwoju obszaru.

Jako najsilniejsze strony obszaru liderzy wymieniają:

- Jakość i czystość środowiska naturalnego (powietrza, wody, zieleni),
- Działania i jakość pracy samorządu,
- Estetyka otoczenia i jakość przestrzeni publicznych,
- Bezpieczeństwo,
- Więzy i tradycje rodzinne.

Obszary jakie liderzy najslabiej oceniają to:

- Wysokość zarobków i płac,
- Oferty pracy, rynek pracy,
- Komunikacja i transport zbiorowy,
- Warunki dla przedsiębiorczości – otwarcia, prowadzenia własnej firmy,
- Dostępność i ceny mieszkań/domów.

Aby poprawić warunki życia i zachęcić zwłaszcza młodych mieszkańców do pozostania bądź powrotu na obszar PGPB według liderów, w pierwszej kolejności powinny zostać poczynione następujące działania:

- Tworzenie nowych miejsc pracy,
- Lepsze połączenia komunikacyjne z regionem i światem, drogi, itp.,
- Stworzenie atrakcyjnej infrastruktury publicznej (chodniki, przystanki, ścieżki rowerowe, obiekty sportowe)
- Lepsze warunki i wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości, zakładania własnych firm, samozatrudnienia,
- Zwiększenie atrakcyjności (oferty) turystycznej.

Przedsięwzięcia te w pełni odpowiadają największym deficytom obszaru PGPB zdefiniowanym przez lokalnych liderów oraz wybranym potencjałom (silnym stronom).

2.4.3. Wspólne wnioski

Analizując wnioski z przeprowadzone badań wśród mieszkańców obszaru PGPB oraz lokalnych liderów, można wyciągnąć wspólne wnioski i spostrzeżenia.

Wszyscy badani jako **najsilniejsze strony** obszaru PGPB wymieniali:

- **Więzi i tradycje rodzinne,**
- **Jakość i czystość środowiska naturalnego (powietrza, wody, zieleni),**
- **Bezpieczeństwo.**

Dla mieszkańców były to jeszcze:

- Lokalny patriotyzm, dziedzictwo i historię,
- Atrakcyjność turystyczna: przyrodnicza i kulturowa, zabytki.

A dla liderów:

- Działania i jakość pracy samorządu,
- Estetyka otoczenia i jakość przestrzeni publicznych,

Wszyscy badani jako **najsłabiej oceniane obszary** PGPB wymieniali:

- **Oferty pracy, rynek pracy,**
- **Wysokość zarobków i płac,**
- **Komunikacja i transport zbiorowy,**
- **Warunki dla przedsiębiorczości – otwarcia, prowadzenia własnej firmy.**

Dla mieszkańców była to jeszcze:

- Skomunikowanie z sąsiednimi miejscowościami i większymi miastami.

A dla liderów:

- Dostępność i ceny mieszkań/domów,

Najważniejsze **przedsięwzięcia**, jakie powinny być zrealizowane zdaniem wszystkich badanych to:

- **Tworzenie nowych miejsc pracy,**
- **Lepsze połączenia komunikacyjne z regionem i światem, drogi, itp.,**
- **Lepsze warunki i wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości, zakładania własnych firm, samozatrudnienia,**
- **Stworzenie atrakcyjnej infrastruktury publicznej: chodniki, przystanki, ścieżki rowerowe, obiekty sportowe.**

Dla mieszkańców była to jeszcze:

- Lepsza i bardziej dostępna opieka zdrowotna (podstawowa i specjalistyczna).

A dla liderów:

- Zwiększenie atrakcyjności (oferty) turystycznej.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że na część wskazywanych działań samorządy PGPB mają wpływ wyłącznie pośredni, gdyż dotyczą one albo właściwości gospodarczej – przedsiębiorstw (np. tworzenie nowych miejsc pracy), albo właściwości ponadregionalnej lub centralnej (np. finansowanie czy tworzenie zewnętrznych połączeń komunikacyjnych, w tym drogi krajowe czy trasy kolejowe). Natomiast część proponowanych inwestycji, np. wsparcie przedsiębiorczości, atrakcyjna infrastruktura publiczna, rozwój i promocja turystyki, mogą zostać objęte zainteresowaniem PGPB na etapie strategicznym i określania kierunków rozwoju i inwestycji.

Przeprowadzone badania wśród mieszkańców obszaru oraz lokalnych liderów potwierdzają potrzebę ukierunkowania rozwoju w zakresie turystyki i rekreacji. Wszyscy badani jako jedno z najsilniejszych stron obszaru PGPB wymieniali **Jakość i czystość środowiska naturalnego (powietrza, wody, zieleni) oraz Atrakcyjność turystyczną: przyrodniczą i kulturową, zabytki**. Wśród najważniejszych przedsięwzięć, jakie powinny być zrealizowane zdaniem wszystkich badanych to **Stworzenie atrakcyjnej infrastruktury publicznej: chodniki, przystanki, ścieżki rowerowe, obiekty sportowe** oraz **Zwiększenie atrakcyjności (oferty) turystycznej**. Wskazane kierunki i inwestycje mogą zostać objęte zainteresowaniem PGPB na etapie strategicznym i określania kierunków rozwoju i inwestycji.

Mieszkańcy chcą korzystać z usług w zakresie uprawiania sportu i rekreacji na terenie PGPB, ale w chwili obecnej jest to utrudnione, z uwagi na mniejszą ilość i jakość oferowanych usług, przez co zdecydowanie **zbyt często muszą realizować te potrzeby poza obszarem PGPB lub nie realizować ich wcale**.

2.5. ANALIZA WZAJEMNYCH POWIĄZAŃ

Dla stworzenia strategii obejmującej obszar wykraczający poza jedną gminę konieczne jest zbadanie wewnętrznego potencjału i powiązań pomiędzy jednostkami. W tym celu zbadano opinie różnych grup na temat dostępności różnego rodzaju usług na terenie swojej gminy (zapewniona podaż na poziomie własnej gminy), dostępności usług poza własną gminą, ale wewnątrz obszaru PGPB (zapewniona podaż na poziomie innej gminy obszaru), oraz braku niektórych usług na tym obszarze PGPB (deficyt podaży).

Celem przeprowadzonego badania było zbadanie przepływów ludzi w zakresie korzystania z usług na obszarze, zdobycie wiedzy na temat powiązań istniejących między samorządami oraz dokonanie samosprawdzenia w zakresie poziomu i charakteru wewnętrznych powiązań funkcjonalnych.

Dane pozyskano na dwa sposoby – z przeprowadzonych badań społecznych, poprzez specjalne pytanie w każdej z ankiet oraz z przygotowanej przez przedstawicieli PGPB samooceny dostępności usług wraz z pogłębioną analizą funkcji obszaru.

2.5.1. Opinie mieszkańców

Z przeprowadzonego badania mieszkańców wynika, że mieszkańcy obszaru na terenie swojej gminy korzystają zazwyczaj z podstawowych usług: edukacji podstawowej, podstawowej opieki medycznej, zakupów podstawowych artykułów, usług budowlanych i transportowych.

Natomiast z wielu usług korzystają poza obszarem swojego zamieszkania, w innej gminie na terenie PGPB, tj. edukacji w szkołach ponadpodstawowych, specjalistycznej opieki zdrowotnej, drobnych usług naprawczych, usług bankowych i finansowych, usług związanych z gastronomią.

Poza terenem PGPB mieszkańcy korzystają z: usług kultury wysokiej, usług kultury popularnej i rozrywki, zakupów artykułów przemysłowych i AGD, doradztwa specjalistycznego, ale też pracy zawodowej.

2.5.2. Opinie liderów

Z badania liderów wynika, że na terenie swojej gminy korzystają oni z usług: edukacji podstawowej, podstawowej opieki medycznej, realizacji własnych pasji i zainteresowań, uprawiania sportu i rekreacji, imprez sportowych, zakupów podstawowych artykułów, drobnych usług naprawczych, usług typu beauty, usług bankowych i finansowych, usług budowlanych i transportowych, ale też pracy zawodowej.

Natomiast z części usług korzystają poza obszarem swojego zamieszkania, w innej gminie na terenie PGPB, tj. edukacji w szkołach ponadpodstawowych i doradztwa specjalistycznego.

Natomiast poza terenem PGPB liderzy korzystają z usług: specjalistycznej opieki zdrowotnej, usług kultury wysokiej, usług kultury popularnej i rozrywki, zakupów artykułów przemysłowych i AGD, usług związanych z gastronomią.

2.5.3. Analiza bilansu usług

Analiza bilansu usług pozwala na zidentyfikowanie w jakim stopniu mieszkańcy gmin partnerstwa korzystają z lokalnych usług oraz w jakim zakresie zmuszeni są do poszukiwania usług poza obszarem swojej gminy – zarówno w ramach partnerstwa, jak i poza jego granicami.

Analiza umożliwia również identyfikację deficytów usługowych, które mogą być zrównoważone przez sięgnięcie do zasobów zewnętrznych. Rozwiązaniem mogą być nowe inwestycje, lepsze połączenia komunikacyjne z ośrodkami poza partnerstwem, a także poprawa współpracy i połączeń wewnętrznych pomiędzy ośrodkami na terenie partnerstwa. Takie podejście pozwala na lepsze zarządzanie usługami, zwiększając ich dostępność oraz poprawiając jakość życia mieszkańców.

Podstawowymi i wiodącymi funkcjami na obszarze PGPB są:

- edukacja i wychowanie,
- opieka zdrowotna i pomoc społeczna,
- administracja – usługi publiczne,
- zapewnienie bezpieczeństwa
- ochrona dziedzictwa kulturowego.

Funkcje te są powtarzalne w każdej jednostce terytorialnej wchodzącej w skład Porozumienia, występują w każdej z gmin i korzystają z nich głównie ich mieszkańcy. Potrzeby mieszkańców w poszczególnych gminach w ramach w/w podstawowych funkcji zaspokajane są na zadawalającym poziomie.

Powiązania funkcjonalne i wzajemne oddziaływania między partnerami PGPB realizowane są w poniższych zakresach:

- **Usługi zdrowotne**

Realizowane są poprzez opiekę ambulatoryjną Niepublicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej zlokalizowanych na terenie gmin oraz Podkarpacki Ośrodek Onkologiczny Szpital Powiatowy w Brzozowie. W ramach opieki długoterminowej, osoby starsze, samotne oraz dzieci wymagające długotrwałej opieki mogą korzystać z całodobowego zakwaterowania oraz wsparcia w codziennych czynnościach w takich placówkach jak DPS w Brzozowie, DPS dla Dzieci w Starej Wsi czy ŚDS w Izdebkach. Aktywizacja osób z niepełnosprawnościami obejmuje usługi mające na celu wspieranie ich integracji społecznej i rozwój umiejętności życiowych. W tym zakresie, osoby niepełnosprawne mogą korzystać z pomocy oferowanej przez Powiatowe Centrum Integracji Społecznej w Orzechówce, Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelleksualną Koło w Haczowie oraz Warsztatów Terapii Zajęciowej w Starej Wsi. Placówki te zapewniają różnorodne formy wsparcia, takie jak zajęcia terapeutyczne i programy integracyjne, które pomagają osobom z niepełnosprawnościami w pełniejszym uczestnictwie w życiu społecznym i rozwijaniu swoich zdolności.

- **Usługi społeczno-kulturalne**

Na obszarze PGPB usługi społeczno-kulturalne są realizowane w różnorodny sposób. W Brzozowie dostęp do kultury zapewniają Brzozowski Dom Kultury z kinem oraz Muzeum Regionalne. W pozostałych gminach usługi te świadczone są przez Gminne Ośrodki Kultury i Wypoczynku oraz Domy Ludowe. W aktywizację społeczną i

kulturalną aktywnie angażują się przedstawiciele organizacji i stowarzyszeń takich jak KGW i OSP, organizują liczne wydarzenia kulturalne propagujących lokalne zwyczaje i obyczaje. Często jednostki kultury i organizację pozarządowe współpracują z Lokalną Grupą Działania Ziemia Brzozowska, która angażuje się w organizację wydarzeń. Mimo tych działań, mieszkańcy często szukają usług kulturalnych i rekreacyjnych poza obszarem partnerstwa, wybierając większe ośrodki, takie jak Rzeszów, Krosno, Sanok, które dysponują znacznie lepszą infrastrukturą oraz ofertą. Wskazuje to na potrzebę dalszego rozwoju lokalnej oferty kulturalnej i rekreacyjnej, aby lepiej odpowiadała na potrzeby mieszkańców.

Mimo tych działań, mieszkańcy często szukają usług kulturalnych i rekreacyjnych poza obszarem partnerstwa, wybierając większe ośrodki, takie jak Rzeszów, Krosno, Sanok, które dysponują znacznie lepszą infrastrukturą oraz ofertą. Wskazuje to na potrzebę dalszego rozwoju lokalnej oferty kulturalnej i rekreacyjnej, aby lepiej odpowiadała na potrzeby mieszkańców. Dla dalszego rozwoju oferty kulturalnej i jej dostosowania do współczesnych potrzeb konieczna jest modernizacja infrastruktury, wzmocnienie zaplecza technicznego oraz lepsze wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Tabela 22: Instytucje kultury na obszarze PGPB

Instytucje kultury na obszarze PGPB	
Gmina	Instytucja kultury
Brzozów	Brzozowski Dom Kultury, Muzeum Regionalne im. A. Fastnachta, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krośnie Filia w Brzozowie.
Haczów	Gminny Ośrodek Kultury i Wypoczynku w Haczowie, Gminna Biblioteka Publiczna w Haczowie
Jasienica Rosielna	Centrum Kultury i Biblioteka Publiczna w Jasienicy Rosielnej
Domaradz	Gminny Ośrodek Kultury w Domaradzu, Gminna Biblioteka Publiczna w Domaradzu
Dydnia	Gminny Ośrodek Kultury Bibliotek Promocji i Wypoczynku w Dydni,
Nozdrzec	Gminny Ośrodek Kultury w Nozdrzcu, Gminna Biblioteka Publiczna w Warze

Źródło: Opracowanie własne

• Rynek mieszkaniowy

Zdominowany jest przez indywidualne budownictwo mieszkaniowe. Istniejąca na terenie Brzozowa spółdzielnia mieszkaniowa nie pokrywa wszystkich potrzeb w zakresie mieszkalnictwa. Jest to realizowane przez prywatne firmy, które budują mieszkania dla potencjalnych właścicieli. Na terenie pozostałych gmin występuje budownictwo indywidualne z niewielką ilością budynków wielolokalowych po byłych PGR.

- **Bezpieczeństwo**

Realizowane jest poprzez Komendę Powiatową Policji w Brzozowie oraz Komisariaty Policji w poszczególnych gminach. W zakresie ochrony przeciwpożarowej oraz sytuacji kryzysowych pomoc świadczy Państwowa Powiatowa Straż Pożarna w Brzozowie oraz jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej zlokalizowane w poszczególnych gminach i miejscowościach.

- **Edukacja**

Na obszarze PGPB funkcjonują szkoły średnie, tj. Liceum Ogólnokształcące, Liceum Ekonomiczne, Zespół Szkół Budowlanych, jak również działa Szkoła Muzyczna I st. w Dydni. Usługi opiekuńczo-wychowawcze realizowane są poprzez placówki przedszkolne oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze dla osób niepełnosprawnych. Do placówek tych uczęszczają dzieci i młodzież z obszaru PGPB.

- **Rynek pracy**

Na obszarze PGPB jest dość zróżnicowany. Dominują podmioty prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą oraz spółki cywilne. Są one miejscami pracy dla mieszkańców obszaru PGPB. Profil działalności opiera się głównie na handlu, robotach budowlanych i innych drobnych usługach. Niewiele jest dużych i średnich przedsiębiorstw, które zatrudniałyby mieszkańców okolicznych gmin. Największym pracodawcą w regionie jest Szpital Specjalistyczny w Brzozowie – Podkarpacki Ośrodek Onkologiczny, który zatrudnia ponad tys. osób, stanowiąc istotne źródło zatrudnienia dla mieszkańców. W Jasienicy Rosielnej funkcjonuje Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, która jest ważnym elementem lokalnego rynku pracy. Ważnym sektorem w PGPB jest przemysł drzewny. Znaczącymi firmami w tej branży i jednymi z największych w regionie są: Polikat S.A. mający swoją siedzibę w Brzozowie, która specjalizuje się w produkcji stelaży meblowych oraz Zakład Grabo w Niebicko oferujący płyty drewniane, podłogi, parkiety i meble. Oprócz tego, dobrze rozwinięty jest sektor usług transportowych. Głównym pracodawcą z tej branży jest firma Firma Transportowa „SUWAŁA”, który świadczy usługi w zakresie transportu i spedycji. Mieszkańcy z obszaru PGPB, którzy nie znaleźli zatrudnienia w powiecie brzozowskim dojeżdżają do pracy do Rzeszowa, Krosna, Sanoka i Rymanowa, zaś osoby poszukujące pracy znajdują pomoc i pośrednictwo w Powiatowym Urzędzie Pracy w Brzozowie oraz w agencjach zatrudnienia.

- **Dziedzictwo kulturowe**

Obszar PGPB jest bogaty w zabytki architektury sakralnej, budynki podworskie oraz charakteryzuje się pięknymi walorami przyrodniczymi. Wszystkie te aspekty łączą mieszkańców obszaru PGPB i przyczyniają się do integracji i poczucia wspólnoty regionalnej. Mieszkańców obszaru łączy również wspólna bogata przeszłość historyczna i społeczna. Warto nadmienić, że najwartościowsze obiekty sakralne wpisane są na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Taki stan wymaga systematycznego podejmowania działań koniecznych dla zachowania dziedzictwa, wzmocnienia więzi społecznych oraz rozwoju oferty kulturalno-turystycznej regionu.

Tabela 23: Kluczowe obiekty zabytkowe

Kluczowe obiekty zabytkowe	
Zabytki wpisane na listę UNESCO	Kościół Wszystkich Świętych w Bliznem Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Haczowie
Bazyliki, kościoły i cerkwie	Bazyliki: - Barokowa Bazylika Mniejsza w Brzozowie pw. Przemienienia Pańskiego - Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Starej Wsi Kościół gotyckie drewniane: - Kościół Parafialny pw. Św. Barbary w Golcowej - Kościół św. Stanisława Biskupa w Humniskach - Kościół św. Mikołaja w Domaradzu Pozostałe drewniane kościoły: - Kościół pw. MB Wspomożenia Wiernych w Górkach - kościół pw. św. Katarzyny w Zmiennicy - Kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Jabłonce Cerkiew drewniana: - Cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Uluczu
Pałace i dwory	Dwór w Wydrna Zespół dworsko-parkowy w Końskie Zespół pałacowo-parkowy w Nozdrzcu Dwór Jabłotka

Źródło: Opracowanie własne

• Sport i rekreacja

Na obszarze PGPB realizowana jest przez Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Brzozowie, który w zakresie swojej infrastruktury posiada profesjonalną strzelnicę, kompleks basenów (otwarty i zamknięty). Obiekty te są wykorzystywane przez mieszkańców całego obszaru. W zakresie sportu w poszczególnych gminach zadanie jest to jest realizowane poprzez ludowe kluby sportowe oraz boiska wielofunkcyjne, sale gimnastyczne zlokalizowane przy szkołach podstawowych w gminach. W Blizne (gmina Jasienica Rosielna) funkcjonuje kryty basen. Rozwijane są lokalne ścieżki nordic walking, które stanowią atrakcyjną formę aktywności fizycznej. Znajdują się tu również ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne, takie jak „Brzozów Zdrój” oraz ścieżka historyczno-dydaktyczna „Śladami zabudowań Brzozowa Zdroju”, które umożliwiają mieszkańcom oraz odwiedzającym poznawanie lokalnej przyrody i historii w aktywny sposób. Infrastruktura w postaci tras pieszo-rowerowych jest słabo rozwinięta i może stanowić obszar do dalszego rozwoju, który mógłby wzbogacić ofertę rekreacyjną regionu.

- **Ekologia i ochrona środowiska**

Realizowana jest poprzez indywidualne działania samorządów w tym zakresie. Ważnym elementem jest ograniczenie zanieczyszczenia gleby i wód poprzez budowę sieci kanalizacyjnej w miejscowościach, wymianę pieców centralnego ogrzewania, co wpływa na czyste powietrze oraz budowa sieci wodociągowej, która uniezależni społeczność przed skutkami suszy. Działania gmin w tym obszarze spowodują, że teren PGPB staje się atrakcyjniejszy pod względem środowiskowym.

- **Sieć komunikacyjna**

Tworzona jest przez dobrze powiązane ze sobą drogi wojewódzkie, powiatowe, co na terenie PGPB sprzyja sprawnemu przemieszczaniu się ludzi, którzy korzystają z usług podmiotów działających na terenie PGPB. Niedoborem jest komunikacja zbiorowa, która została w ostatnich czasach pomniejszona.

2.5.4. Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że obszar PGPB generalnie spełnia standardowe funkcje samowystarczalnego regionu. Mieszkańcy mają dostęp do podstawowych usług świadczonych na poziomie gmin oraz w mieście centralnym, jakim jest Brzozów. Jednak w regionie brakuje niektórych usług, bądź są niewystarczające dla mieszkańców, co sprawia, że często muszą korzystać z usług dostępnych w większych ośrodkach poza obszarem PGPB.

Analizując powiązania funkcjonalne i wiodące funkcje oraz wyniki badań ankietowych można stwierdzić, że większość usług publicznych w sferze administracji, oświaty i opieki zdrowotnej i społecznej realizowana jest na obszarze PGPB w typowych zakresach, z pewnymi wyjątkami, w postaci niewystarczającej oferty edukacji ponadpodstawowej, ograniczonej inwestytury sportowo-rekreacyjnej, słabej oferty kulturalno-rozrywkowej, które wpływają na jakość życia mieszkańców.

Mieszkańcy mają zapewniony dostęp do opieki przedszkolnej i szkolnictwa podstawowego w pobliżu miejsc swojego zamieszkania. Część młodzieży po ukończeniu szkół podstawowych kontynuuje naukę w Brzozowie, gdzie znajdują się jedyne na obszarze PGPB szkoły średnie, lub – co niebezpieczne z punktu widzenia zjawiska migracji – kontynuuje edukację poza obszarem PGPB. Jest to spowodowane brakiem dostępu do pewnych kierunków kształcenia, ale też bliskością konkurencyjnych ośrodków. Edukacja na szczeblu akademickim już w całości realizowana jest poza obszarem PGPB. Deficyty te, przy niskim poziomie zapełnienia innych usług (np. czasu wolnego, zdrowia, mieszkaniowych zwiększających chęć do powrotów) zmniejszają atrakcyjność PGPB jako docelowego miejsca zamieszkania wśród ludzi młodych na rzecz ośrodków, w których pobierają naukę i zaczynają się realizować w dorosłym życiu.

Opieka zdrowotna na poziomie POZ realizowana jest zasadniczo na obszarze PGPB. Leczenie specjalistyczne odbywa się w Podkarpackim Ośrodku Onkologicznym Szpitalu Specjalistycznym w Brzozowie, ale częściowo również w szpitalach zlokalizowanych w powiatach ościennych. Na uwagę zasługuje fakt, że duża część pacjentów w leczeniu onkologicznym pochodzi spoza obszaru PGPB. Podobnie, usługi związane z opieką społeczną w większości realizowane są na obszarze PGPB.

Pomimo istnienia na terenie Partnerstwa placówek kulturalnych, takich jak Brzozowski Dom Kultury, gminne ośrodki kultury czy biblioteki, realizacja usług związanych z kulturą, rozrywką i rekreacją odbywa się w dużej mierze poza obszarem PGPB. Wynika to zarówno z braku nowoczesnej i atrakcyjnej infrastruktury kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej, jak i z jakości oferty, która w obecnym kształcie nie w pełni odpowiada oczekiwaniom mieszkańców, zwłaszcza ludzi młodych. Dodatkowo, wiele obiektów zabytkowych – sakralnych, podworskich czy pałacowo-parkowych – mimo wysokiej wartości historycznej i artystycznej, pozostaje niedostatecznie wykorzystanych na cele kulturalne, edukacyjne i turystyczne, co ogranicza potencjał rozwoju regionu. Brak nowoczesnego zaplecza technicznego (multimedia, nagłośnienie, oświetlenie, rozwiązania interaktywne), a także niedostosowanie infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami pogłębia problem dostępności i wykluczenia części społeczności lokalnej.

Jednocześnie bogata tradycja, liczne zabytki (w tym obiekty wpisane na Listę UNESCO) oraz aktywne środowiska społeczne (stowarzyszenia, KGW, OSP) wskazują na ogromny, lecz niewykorzystany potencjał w zakresie rozwoju oferty kulturalnej i turystycznej. Realizacja działań ukierunkowanych na ochronę, rewitalizację i modernizację obiektów oraz rozwój innowacyjnych form udostępniania dziedzictwa jest zatem kluczowa dla zatrzymania odpływu mieszkańców do większych ośrodków, integracji lokalnych społeczności, wzmocnienia poczucia tożsamości oraz budowania konkurencyjnej oferty kulturalno-turystycznej regionu.

Pomimo dostępności większości usług publicznych i rynkowych w gminach obszaru PGPB mieszkańcy często decydują się na korzystanie z nich poza obszarem PGPB. Niestety dotyczy to również lokalnego rynku pracy i jego słabości – gdyż duża część mieszkańców pracuje zawodowo poza obszarem swego miejsca zamieszkania i PGPB. Przeciwdziałanie temu zjawisku i zachęcanie do podejmowania i tworzenia miejsc pracy na obszarze PGPB wymaga większego wsparcia dla rozwoju przedsiębiorczości, wyższych płac i atrakcyjnych ofert pracy. Mieszkańcy zwracają również uwagę na fakt małej dostępności do mieszkań, oferty kulturalno-rozrywkowej, jak również na niedostateczny rozwój transportu publicznego. W całości tworzy to obraz miejsca, które wymaga dużej intensywności działań w celu przyciągnięcia mieszkańców do pozostania lub powrotu i docelowego osiedlenia. (np. po zakończeniu edukacji wyższej lub pierwszych latach pracy).

2.6. ANALIZA ZDIAGNOZOWANYCH UWARUNKOWAŃ ROZWOJOWYCH

2.6.1. Kluczowe potencjały

Potencjały obszaru PGPB to przede wszystkim posiadane zasoby, oferowane produkty i usługi, które przynoszą lub mogą przynieść korzyści bezpośrednie (dochody) lub pośrednie poprzez wytworzenie wartości dodanej dla mieszkańców i interesariuszy obszaru. Potencjały to **możliwości rozwoju, zbudowane na kompetencjach, sprawnościach i posiadanych zasobach**, a także na umiejętnym korzystaniu z zasobów otoczenia, które mają służyć osiągnięciu określonych celów lub kierunków rozwojowych.

Potencjały te mogą zostać wykorzystane do określania kluczowych potrzeb, a co za tym idzie celów i projektów strategicznych, stanowiąc wsparcie i wzmocnienie tych aspektów.

Potencjały możemy podzielić na dwie kategorie: **zasobów** i **produktów**. Zostały one zidentyfikowane w trakcie przeprowadzonej diagnozy w procesie warsztatowym, podczas mapowania i rangowania obu tych kategorii czynników, według oceny możliwości ich wykorzystania, unikalności (dla zasobów) oraz wartości dodanej i potencjału rozwoju (dla produktów).

Rysunek 20: Warsztaty diagnostyczne w Brzozowie

Źródło: materiał własny PGPB

Zasoby, jako to, co mamy, stanowią charakterystyczne, nieprzetworzone i użyteczne elementy, materialne lub niematerialne, które są potrzebne do tworzenia produktów, usług i ofert, tj. środowisko naturalne, istniejąca infrastruktura i instytucje, ludzie i ich umiejętności, tradycje, wydarzenia historyczne, itd.

Produkty, jako to, co wytwarzamy, to konkretne rzeczy materialne i niematerialne, zdarzenia, usługi, które są oferowane i przynoszą korzyść bezpośrednią (dochody) lub pośrednią wyrażoną przez wartość dodaną dla obszaru, dla mieszkańców, dla interesariuszy, tj. produkty regionalne, znane zakłady pracy, parki narodowe, wydarzenia cykliczne, znane szlaki turystyczne, szczególne oferty inwestycyjne, standard realizacji usług, itd.

W zakresie **kluczowych zasobów z poziomu całego obszaru** zidentyfikowano i sklasyfikowano je według poniższego zestawienia wg dwóch kryteriów:

- Wysoka możliwość wykorzystania zasobu dla generowania łańcuchów produktów lokalnych
- Wysoka unikalność zasobu (wyjątkowość)

Tabela 24: Kluczowe zasoby obszaru PGPB

Zasoby PGPB
KLUCZOWE
Dziedzictwo kulturowe, historia i zabytki sakralne
Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej
Zakłady przemysłu drzewnego
Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego
Firmy branży transportowej
Firmy branży budowlanej
Oferta opiekuńczo-edukacyjna
UZUPEŁNIAJĄCE
Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych
Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe
Sieć drogowa
Infrastruktura sportowa

Źródło: Opracowanie własne

W zakresie **kluczowych produktów z poziomu całego obszaru** zidentyfikowano i sklasyfikowano je według poniższego zestawienia wg dwóch kryteriów:

- Wysoka wartość dodana i generowanie korzyści
- Wysoki potencjał i perspektywa rozwoju

Tabela 25: Kluczowe produkty obszaru PGPB

Produkty PGPB
KLUCZOWE
Lokalne wyroby spożywcze (wędlina, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo)
Usługi medyczne i ośrodek onkologiczny
Drewniana gotycka architektura sakralna w tym UNESCO
Koncepcja Brzozów Zdrój
Koła gospodyń wiejskich
Kluby sportowe
Wydarzenie sportowo-rozrywkowe Drift Show Izdebki
Woda mineralna alkaliczna – źródło i producent
Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa
Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce
Obiekty sakralne – pozostałe, w tym turystyka pielgrzymkowa
Przetwórstwo drzewne – zakłady

UZUPEŁNIAJĄCE
Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB
Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo
Gospodarstwa agroturystyczne – specjalistyczne
Szkoła Muzyczna w Dydni

Źródło: Opracowanie własne

Dzięki temu procesowi, przeprowadzonemu z udziałem szerszej grupy interesariuszy w formie warsztatowej, w efekcie udało się wyselekcjonować i ocenić potencjał lokalnych zasobów, które mogą być wykorzystane dla generowania łańcuchów produktów, oraz zidentyfikować kluczowe produkty, o największym **potencjale rozwoju i generujących największe korzyści dla lokalnej społeczności**.

Podsumowanie zidentyfikowanych potencjałów

Kluczowe zasoby obejmują dziedzictwo kulturowe, historię i zabytki sakralne. Te elementy są fundamentalne dla tożsamości lokalnej i stanowią istotną atrakcję turystyczną i kulturalną, zwiększając również atrakcyjność zamieszkania. Ochrona i promocja tych zasobów są ważne dla wzbogacenia oferty kulturalnej regionu. Oferta opiekuńczo-edukacyjna wspiera rozwój społeczny, zapewniając wysoką jakość usług edukacyjnych i opiekuńczych.

Kluczowe zasoby obejmują też zakłady przemysłu drzewnego, które wraz z firmami budowlanymi i transportowymi tworzą potencjał gospodarczy regionu do dalszego rozwoju. Wykształceni młodzi ludzie, absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych, stanowią kompetentną kadrę dla lokalnego rynku pracy, co może stanowić bazę dla rozwoju przedsiębiorczości i innowacji. Sprzyjać temu może również sieć drogowa oraz możliwość rozbudowy terenów inwestycyjnych przemysłowych i usługowych. Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej, obejmujące lokalne wyroby spożywcze, takie jak wędlina, miód, chleb, wino, ciasta i produkty mleczarskie, podkreśla unikalność i tradycje regionu, co również przyciąga turystów, może też stanowić podstawę do tworzenia produktów lokalnych.

Kluczowe zasoby obejmują także walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego. Gwarantują one znaczący potencjał dla turystyki, szczególnie poprzez dalszy rozwój infrastruktury sportowej, ścieżek pieszo-rowerowych czy budowę obiektów turystycznych, co stanowić będzie ważny krok i impuls do tworzenia marki turystycznej i wykorzystania posiadanych walorów środowiskowych.

Drewniana gotycka architektura sakralna, wpisana na listę UNESCO, oraz inne obiekty sakralne, w tym te związane z turystyką pielgrzymkową, podkreślają bogactwo dziedzictwa kulturowego regionu i mogą stanowić istotny element rozwoju

turystycznego. Również lokalna aktywność Kół Gospodyń Wiejskich, a także twórczość lokalna, obejmująca rzeźbę, malarstwo, koronkę i poezję ludową, oraz folklor, w tym obrzędy, kapele ludowe i tańce, są istotnymi elementami oferty kulturalnej, promującymi regionalne dziedzictwo. Kluczowe produkty regionu PGPB obejmują lokalne wyroby spożywcze, takie jak wędlina, miód, chleb, wino, ciasta oraz produkty mleczarskie. Produkty te odgrywają ważną rolę w promowaniu regionalnej tożsamości i tradycji kulinarnych, stanowiąc atrakcyjny element zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Woda mineralna alkaliczna, produkowana w regionie, jest kolejnym istotnym produktem, który wspiera lokalną gospodarkę i zdrowie mieszkańców. Gospodarstwa agroturystyczne oraz Szkoła Muzyczna w Dydni wzbogacają ofertę rekreacyjno-edukacyjną, wspierając rozwój społeczny i kulturalny regionu.

Usługi medyczne, w tym ośrodek onkologiczny, zapewniają wysoką jakość opieki zdrowotnej, co jest istotne dla społecznego dobrostanu regionu. Może to stanowić jeden z aspektów wspierających również koncepcję miejsca o funkcjach uzdrowiskowych „Brzozów Zdrój”. Kluczowe produkty obejmują również przetwórstwo drzewne, które tworzy solidną bazę gospodarczą regionu. Istotne są również potencjały infrastruktury drogowej, takie jak droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB, które poprawiają dostępność regionu i wspierają jego rozwój gospodarczy.

Lokalne kluby sportowe oraz wyjątkowe wydarzenia sportowo-rozrywkowe, takie jak Drift Show Izdebki, przyczyniają się do rozwoju aktywności fizycznej i rekreacji wśród mieszkańców oraz turystów. Inicjatywy slow tourism, takie jak park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych oraz szlak rowerowy green velo, wspierają zrównoważony rozwój turystyki i przyciągają miłośników przyrody.

2.6.2. Kluczowe problemy

Problemy – bariery rozwojowe – to zjawiska lub czynniki (wewnętrzne i zewnętrzne), które **uniemożliwiają lub utrudniają realizację kierunków lub celów rozwojowych**. Składają się na nie niekorzystne zjawiska, niewykorzystane potencjały, istniejąca sytuacja negatywna, niekorzystne warunki (zamiast pożądanych), itd. W trakcie procesu diagnostycznego, metodą warsztatową, wyodrębniono problemy kluczowe, które wynikają z innych problemów pośrednich / przyczyn, i które mogą generować wiele odczuwalnych skutków / trudności, wspólnych dla całego środowiska społeczno-gospodarczego. Deficyty te budowane są w układzie tzw. **drzewa problemów**, czyli matrycy logicznej, uporządkowanej w układzie:

- **przyczyna → problem → skutek**

W ramach budowania matrycy logicznej, poza określeniem samych problemów zasadniczych, diagnozowano również, co powoduje dany problem oraz jakie negatywne efekty przynosi. Identyfikując podstawowe bariery rozwojowe i problemy dotyczące całego obszaru dokonano ich grupowania na obszary tematyczne, w wymiarach gospodarczym, społecznym i środowiskowo-przestrzennym. Dokonano także analizy **związków przyczynowo-skutkowych** i wskazania problemu kluczowego, generującego najwięcej problemów, którego skutki są najszerze i najbardziej odczuwalne dla interesariuszy.

Wypracowane drzewo problemów, wraz z ich przyczynami i skutkami prezentują poniższe matryce logiczne – wyodrębnione dla kluczowych wymiarów: społecznego, gospodarczego i środowiskowo-przestrzennego.

Drzewo problemów w **wymiarze społecznym** jak poniżej:

Tabela 26: Matryca logiczna – drzewo problemów – wymiar społeczny

WYMIAR SPOŁECZNY		
PRZYCZYNA	PROBLEM KLUCZOWY	SKUTEK
- Niewystarczająca dostępność mieszkań - Brak możliwości kontynuacji nauki w szkołach ponadpodstawowych z poszukiwanymi kierunkami - Brak atrakcyjnych ofert pracy - Brak atrakcyjnej oferty usług publicznych i prywatnych, w tym czasu wolnego	ODPŁYW MIESZKAŃCÓW DO INNYCH OŚRODKÓW	- Niedostosowana infrastruktura publiczna do ilości mieszkańców (załamanie relacji podaży do popytu) - Postępujące zmniejszenie atrakcyjności obszaru - Utrata stabilności budżetowej i brak możliwości planowania długofalowego
PROBLEMY UZUPEŁNIAJĄCE		
- Niewystarczająca infrastruktura i ograniczone zasoby finansowe - Brak szczegółowej analizy potrzeb mieszkańców w zakresie spędzania wolnego czasu - Brak stałych i cyklicznych imprez adresowanych do mieszkańców całego obszaru - Niski poziom współpracy międzysektorowej	Słabo rozwinięta oferta kulturalno-rozrywkowa	- Odpływ mieszkańców do innych ośrodków - Malejące zainteresowanie udziałem mieszkańców w wydarzeniach kulturalnych - Zanikanie więzi społecznych i ubytki kulturalne - Spadek atrakcyjności obszaru
- Brak dostępnych szkół wyższych - Niedostosowana oferta szkół średnich do potrzeb rynku pracy - Brak miejsc pracy dla wysoko wykwalifikowanych pracowników - Brak poczucia wspólnej odpowiedzialności za lokalny rozwój	Brak możliwości kontynuowania nauki	- Odpływ mieszkańców do innych ośrodków - Niższy odsetek pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami - Brak zadowolenia z osiągnięć i sukcesów - Niskie przywiązanie do miejscowości pochodzenia

• Brak przekonania w sprawczość obywatelską • Brak form aktywizacji obywatelskiej, np. budżetów obywatelskich • Niski poziom współpracy międzysektorowej • Wysokie koszty i procedury tworzenia i prowadzenia organizacji pozarządowych	Mała aktywność społeczna obywateli	• Odpływ mieszkańców do innych ośrodków • Niska partycypacja społeczna w zarządzaniu lokalnym • Brak zadowolenia i identyfikacji z osiągniętymi sukcesów • Rozwarstwienie społeczne i brak wyłaniania nowych liderów
--	---	---

Źródło: Opracowanie własne

Niewystarczająca dostępność mieszkań, brak możliwości kontynuacji nauki w poszukiwanych kierunkach w szkołach ponadpodstawowych, brak atrakcyjnych ofert pracy oraz brak atrakcyjnej oferty usług publicznych i prywatnych, w tym dotyczących czasu wolnego i turystyki, prowadzą do odpływu mieszkańców do innych ośrodków. W rezultacie następuje niedostosowanie infrastruktury publicznej do ilości mieszkańców, co powoduje załamanie relacji podaży do popytu. Dodatkowo, postępujące zmniejszenie atrakcyjności obszaru skutkuje utratą stabilności budżetowej i brakiem możliwości planowania długofalowego rozwoju.

Niewystarczająca infrastruktura oraz ograniczone zasoby finansowe, brak szczegółowej analizy potrzeb mieszkańców w zakresie spędzania wolnego czasu, brak stałych i cyklicznych imprez adresowanych do mieszkańców całego obszaru oraz niski poziom współpracy międzysektorowej skutkują słabo rozwiniętą ofertą kulturalno-rozrywkową. To prowadzi do odpływu mieszkańców do innych ośrodków, malejącego zainteresowania udziałem w wydarzeniach kulturalnych, zanikania więzi społecznych i ubytków kulturalnych oraz spadku atrakcyjności obszaru. Dodatkowo, ograniczona oferta turystyczna regionu wpływa na mniejsze zainteresowanie turystów, co również negatywnie oddziałuje na lokalną społeczność.

Brak dostępnych szkół wyższych, niedostosowana oferta szkół średnich do potrzeb rynku pracy, brak miejsc pracy dla wysoko wykwalifikowanych pracowników oraz brak poczucia wspólnej odpowiedzialności za lokalny rozwój skutkują brakiem możliwości kontynuowania nauki. To z kolei prowadzi do odpływu mieszkańców do innych ośrodków, niższego odsetka pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami, braku zadowolenia z osiągnięć i sukcesów, niskiego przywiązania do miejscowości pochodzenia oraz braku przekonania o sprawczości obywatelskiej. W kontekście turystyki, brak kadr z odpowiednimi kwalifikacjami ogranicza rozwój tego sektora.

Brak form aktywizacji obywatelskiej, takich jak budżety obywatelskie, niski poziom współpracy międzysektorowej oraz wysokie koszty i skomplikowane procedury tworzenia i prowadzenia organizacji pozarządowych prowadzą do małej aktywności społecznej obywateli. Skutkuje to odpływem mieszkańców do innych ośrodków, niską partycypacją społeczną w zarządzaniu lokalnym, brakiem zadowolenia i identyfikacji z osiągniętymi sukcesami oraz rozwarstwieniem społecznym i brakiem wyłaniania

nowych liderów. Ponadto, ograniczona aktywność obywatelska przekłada się na brak inicjatyw wspierających rozwój turystyki, co dalej ogranicza jej potencjał.

Drzewo problemów w **wymiarze gospodarczym** jak poniżej:

Tabela 27: Matryca logiczna – drzewo problemów – wymiar gospodarczy

WYMIAR GOSPODARCZY		
PRZYCZYNA	PROBLEM KLUCZOWY	SKUTEK
- Niski poziom lokalnej przedsiębiorczości i samodzielności gospodarczej mieszkańców - Zwiększające się koszty prowadzenia działalności gospodarczej - Wysoki poziom bezrobocia i atrakcyjność systemu socjalnego - Niski poziom innowacyjności i dywersyfikacji rynku pracy	Niska atrakcyjność rynku pracy	- Zmniejszający się kapitał społeczny i lokalnej przedsiębiorczości - Postępujące zmniejszenie atrakcyjności obszaru - Utrata stabilności budżetowej i brak możliwości planowania długofalowego
PROBLEMY UZUPEŁNIAJĄCE		
- Wysokie koszty uzbrojenia terenu dla samorządów PGPB - Niestabilne przepisy prawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - Brak współdziałania właścicieli gruntów podczas procesu - Brak szczegółowej polityki gospodarczej i przedsiębiorczej (oferta celowana)	Brak uzbrojonych terenów inwestycyjnych	- Niska atrakcyjność rynku pracy - Niski poziom innowacyjności i dywersyfikacji lokalnej gospodarki - Brak konkurencyjności na rynku usług ze względu na małą ilość podmiotów świadczących usługi - Niższe wpływy z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB
- Niewystarczająca oferta usługowo-handlowa - Brak zapewnienie odpowiedniej podaży do lokalnych potrzeb - Większa opłacalność prowadzenia działalności w dużych ośrodkach - Wysoki poziom bezrobocia i atrakcyjność systemu socjalnego	Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy	- Niska atrakcyjność rynku pracy - Niższy poziom wynagrodzeń mieszkańców - Brak dostępu do niektórych usług komercyjnych i konieczność ich realizacji poza obszarem PGPB - Zanikanie niektórych usług poprzez brak kontynuacji podsektora
- Niski poziom innowacyjności i dywersyfikacji lokalnego rynku pracy - Wysoki poziom bezrobocia i atrakcyjność systemu socjalnego - Brak dużych ośrodków i przedsiębiorstw potrzebujących kadry wyższego rzędu - Niski poziom lokalnej przedsiębiorczości i samodzielności gospodarczej mieszkańców	Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej	- Niska atrakcyjność rynku pracy - Odpływ wykwalifikowanych mieszkańców do innych ośrodków - Wysokie nakłady na aktywizację osób bezrobotnych - Niższe wpływy z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB

Źródło: Opracowanie własne

Niski poziom lokalnej przedsiębiorczości i samodzielności gospodarczej mieszkańców, rosnące koszty prowadzenia działalności gospodarczej, wysoki poziom bezrobocia oraz atrakcyjność systemu socjalnego, a także niski poziom innowacyjności i dywersyfikacji rynku pracy prowadzą do niskiej atrakcyjności rynku pracy w regionie turystycznym. Skutkuje to zmniejszającym się kapitałem społecznym oraz lokalną przedsiębiorczością, postępującym spadkiem atrakcyjności obszaru, utratą stabilności budżetowej i brakiem możliwości planowania długofalowego rozwoju regionu.

Wysokie koszty uzbrojenia terenu dla samorządów PGPB, niestabilne przepisy prawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, brak współdziałania właścicieli gruntów podczas procesu oraz brak szczegółowej polityki gospodarczej i przedsiębiorczej (oferta celowana) skutkują brakiem uzbrojonych terenów inwestycyjnych, co znacząco wpływa na rozwój infrastruktury turystycznej. To z kolei prowadzi do niskiej atrakcyjności rynku pracy, niskiego poziomu innowacyjności i dywersyfikacji lokalnej gospodarki, braku konkurencyjności na rynku usług turystycznych, a także niższych wpływów z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB.

Niewystarczająca oferta usługowo-handlowa, brak zapewnienia odpowiedniej podaży do lokalnych potrzeb, większa opłacalność prowadzenia działalności w dużych ośrodkach oraz wysoki poziom bezrobocia i atrakcyjność systemu socjalnego prowadzą do nierównomiernie rozwiniętego sektora usługowo-handlowego, w tym turystycznego. Skutkuje to niską atrakcyjnością rynku pracy, niższym poziomem wynagrodzeń mieszkańców, brakiem dostępu do niektórych usług komercyjnych i koniecznością ich realizacji poza obszarem PGPB, a także zanikiem niektórych usług turystycznych poprzez brak kontynuacji podsektora.

Wysoki poziom bezrobocia, atrakcyjność systemu socjalnego, brak dużych ośrodków i przedsiębiorstw potrzebujących kadry wyższego rzędu, niski poziom lokalnej przedsiębiorczości oraz samodzielności gospodarczej mieszkańców skutkują niższymi wynagrodzeniami w stosunku do średniej krajowej. Prowadzi to do niskiej atrakcyjności rynku pracy w sektorze turystycznym, odpływu wykwalifikowanych mieszkańców do innych ośrodków turystycznych, wysokich nakładów na aktywizację osób bezrobotnych oraz niższych wpływów z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB.

Drzewo problemów w **wymiarze środowiskowo-przestrzennym** jak poniżej:

Tabela 28: Matryca logiczna – drzewo problemów – wymiar środowiskowo-przestrzenny

WYMIAR ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY		
PRZYCZYNA	PROBLEM KLUCZOWY	SKUTEK
Wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury, w tym pro-środowiskowej i turystyczno-wypoczynkowej	Niewykorzystana atrakcyjność lokalnego środowiska	- Odpływ mieszkańców do innych ośrodków - Niższe wpływy z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB

• Brak wspólnej promocji turystycznej regionu jako generatora wzrostu ruchu turystycznego • Brak odpowiedniej infrastruktury i oferty prywatnej • Brak odpowiedniego współdziałania międzysektorowego		• Niska atrakcyjność obszaru • Pogarszający się stan środowiska naturalnego i zdrowia mieszkańców
PROBLEMY UZUPEŁNIAJĄCE		
• Wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej • Brak wspólnej promocji turystycznej regionu jako generatora wzrostu ruchu turystycznego • Brak odpowiedniej aktywności po stronie sektora prywatnego • Brak odpowiedniej kadry: przewodnicy, piloci, instruktorzy	Niewystarczająca oferta turystyczna	• Niewykorzystana atrakcyjność lokalnego środowiska • Odpływ mieszkańców do innych ośrodków • Niższe wpływy z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB
• Niska jakość infrastruktury wodno-ściekowej oraz dostępu do wody pitnej • Niski poziom wykorzystania OZE na obszarze PGPB • Skomplikowane procedury przeprowadzenia procesów • Wysokie koszty prowadzenia inwestycji oraz ich utrzymania w pierwszej fazie • Niska świadomość ekologiczna mieszkańców	Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa	• Niewykorzystana atrakcyjność lokalnego środowiska • Pogarszający się stan środowiska naturalnego (zanieczyszczone rzeki i powietrze) • Negatywny wpływ na zdrowie mieszkańców (niska jakość wody i powietrza) • Odpływ mieszkańców do innych ośrodków
• Brak dobrego systemu wewnętrznej komunikacji publicznej • Niewystarczająca infrastruktura chodników i ścieżek rowerowych łączących poszczególne tereny PGPB • Niedostateczne dostosowanie oświetlenia dróg publicznych • Przestarzała infrastruktura oświetleniowa generująca wysokie koszty	Nierozwinięty transport publiczny i infrastruktura drogowa	• Niewykorzystana atrakcyjność lokalnego środowiska • Wykluczenie komunikacyjne, szczególnie na terenach wiejskich • Brak dostępu do usług publicznych i prywatnych i wykluczenie społeczne • Zmniejszanie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne

Wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej, brak wspólnej promocji turystycznej regionu, brak odpowiedniej aktywności po stronie sektora prywatnego oraz brak odpowiedniej kadry (przewodnicy, piloci, instruktorzy) prowadzą do niewystarczającej oferty turystycznej na obszarze PGPB. To skutkuje niewykorzystaną atrakcyjnością lokalnego środowiska turystycznego, odpływem mieszkańców do innych ośrodków, niższymi wpływami z podatków PIT i CIT do budżetu samorządów PGPB oraz niską jakością infrastruktury wodno-ściekowej i dostępu do wody pitnej.

Niski poziom wykorzystania odnawialnych źródeł energii (OZE) na obszarze PGPB, skomplikowane procedury przeprowadzania inwestycji, wysokie koszty ich prowadzenia oraz utrzymania w pierwszej fazie, a także niska świadomość ekologiczna mieszkańców skutkują niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą środowiskową, co negatywnie wpływa na atrakcyjność środowiska turystycznego. Konsekwencje tego to niewykorzystana atrakcyjność lokalnego środowiska, pogarszający się stan środowiska naturalnego (zanieczyszczone rzeki i powietrze), negatywny wpływ na zdrowie mieszkańców (niska jakość wody i powietrza) oraz odpływ mieszkańców do innych ośrodków.

Brak dobrego systemu wewnętrznej komunikacji publicznej, niewystarczająca infrastruktura chodników i ścieżek rowerowych łączących poszczególne tereny PGPB, niedostateczne dostosowanie oświetlenia dróg publicznych oraz przestarzała infrastruktura oświetleniowa generująca wysokie koszty prowadzą do nierozwiniętego transportu publicznego i infrastruktury drogowej w obszarze turystycznym. To skutkuje niewykorzystaną atrakcyjnością lokalnego środowiska turystycznego, wykluczeniem komunikacyjnym, szczególnie na terenach wiejskich, brakiem dostępu do usług publicznych i prywatnych, wykluczeniem społecznym oraz zmniejszeniem poziomu bezpieczeństwa mieszkańców.

Podsumowanie drzewa problemów

Dzięki temu procesowi możliwa była **identyfikacja i selekcja zasadniczych problemów** dotyczących obszaru PGPB, **mapowanie powiązań logicznych** problemów z ich **przyczynami** i **skutkami**. Konsekwencją tej logicznej, uporządkowanej matrycy jest możliwość generowania **kierunkowych obszarów interwencji**, określenia celów strategicznych oraz konkretnych działań do podejmowania, mających niwelować wskazane deficyty przy wykorzystaniu posiadanych zasobów i produktów.

2.6.3. Czynniki warunkujące rozwój (analiza SWOT)

Jedną z podstawowych technik analizy strategicznej, podsumowującej charakterystykę danego obszaru za pomocą różnych czynników jest analiza SWOT. Jest to badanie silnych i słabych stron obszaru (czynniki wewnętrzne) oraz szans i zagrożeń pojawiających się przed nim (czynniki zewnętrzne). Wykonując podstawową analizę SWOT otrzymujemy zestawienie czterech kategorii:

- listę silnych i słabych stron obszaru
- listę szans i zagrożeń, jakie istnieją lub mogą pojawić się w otoczeniu

Listy te są ograniczone i syntetyczne, zawierają zazwyczaj po kilka najważniejszych i dobrze zdefiniowanych silnych stron i słabości oraz szans i zagrożeń. Umożliwia to koncentrację na tym, co dla jednostki ma najważniejsze znaczenie (i rezygnację

z czynników mniej istotnych). Takie świadome i ograniczone pole widzenia ma charakter decyzji strategicznych. Wykonując szczegółową analizę dla obszaru PGPB dokonano dodatkowego podziału czynników wewnętrznych i zewnętrznych na trzy podstawowe wymiary:

- społeczny
- gospodarczy
- środowiskowo-przestrzenny

Podział analizy na obszary pozwala na szczegółowe przebadanie najważniejszych czynników mających wpływ na rozwój badanego obszaru.

Tabela 29: Zestawienie mocnych i słabych stron obszaru PGPB

WYMIAR	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
SPOŁECZNY	Wysoki poziom bezpieczeństwa	Emigracja młodych ludzi i niski przyrost naturalny
	Ośrodek onkologiczny i rozwinięte usługi zdrowotne i opiekuńcze	Brak oferty przemysłu czasu wolnego szczególnie dla młodzieży
	Tradycja, lokalne zwyczaje i obrzędy	Białe plamy w zakresie usług publicznych
GOSPODARCZY	Potencjał obszarów pod inwestycje	Niska jakość oferowanej pracy i wysokie bezrobocie
	Kapitał społeczny lokalnych liderów	Niski poziom wynagrodzeń
	Rozwinięty sektor przemysłu drzewnego	Niski poziom innowacyjności
ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY	Unikalne walory krajobrazowe, pogórza, rzeka San	Słabo rozwinięta komunikacja publiczna
	Czyste powietrze i wody	Deficyty w obszarze gospodarki wodno-kanalizacyjnej i OZE
	Obiekty sakralne UNESCO	Zagospodarowanie przestrzeni

Źródło: Opracowanie własne

Obszar PGPB charakteryzuje się licznymi **mocnymi stronami**, w tym wysokim poziomem bezpieczeństwa, co sprzyja stabilności społecznej i przyciąga potencjalnych mieszkańców oraz inwestorów. Istnienie ośrodka onkologicznego oraz rozwinięte usługi zdrowotne i opiekuńcze stanowią ważny atut, podnoszący jakość życia mieszkańców i przyciągający pacjentów z innych regionów. Lokalne tradycje, zwyczaje i obrzędy budują silną tożsamość społeczną oraz przyciągają turystów zainteresowanych kulturą lokalną. Dodatkowo obszar oferuje unikalne walory krajobrazowe, takie jak malownicze pogórza i przepływająca przez niego rzeka San, co stanowi atrakcję dla turystów poszukujących kontaktu z naturą. Czyste powietrze i wody są korzystne dla zdrowia mieszkańców oraz przyciągają turystów.

Obszar posiada duży potencjał inwestycyjny, wynikający z dostępnych terenów pod inwestycje oraz rozwiniętego kapitału społecznego lokalnych liderów. Rozwinięty sektor przemysłu drzewnego stanowi istotny filar gospodarki regionalnej, generujący miejsca pracy i wpływy do budżetu. Obiekty sakralne wpisane na listę UNESCO są ważnym elementem dziedzictwa kulturowego, przyciągającym miłośników historii i architektury oraz zwiększającym atrakcyjność obszaru jako celu podróży turystycznych.

Emigracja młodych ludzi oraz niski przyrost naturalny są poważnym problemem społecznym i **słabą stroną** obszaru PGPB, co prowadzi do starzejącej się populacji i braku młodego potencjału. Brak odpowiedniej oferty przemysłu czasu wolnego, szczególnie dla młodzieży, powoduje nudę i frustrację, co może zwiększać tendencję do emigracji. Białe plamy w zakresie usług publicznych ograniczają dostępność niezbędnych usług dla mieszkańców, co negatywnie wpływa na jakość życia. Dodatkowo, niska jakość oferowanej pracy oraz wysokie bezrobocie stanowią wyzwanie dla rozwoju gospodarczego, utrudniając przyciąganie nowych inwestycji. Niski poziom wynagrodzeń wpływa negatywnie na motywację pracowników i ich lojalność. Dodatkowo, niski poziom innowacyjności ogranicza możliwości rozwoju nowoczesnych gałęzi gospodarki.

Słabo rozwinięta komunikacja publiczna ogranicza dostępność transportu dla mieszkańców oraz turystów, co może obniżać atrakcyjność obszaru jako celu podróży. Deficyty w zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej oraz niski poziom wykorzystania odnawialnych źródeł energii są zagrożeniem dla środowiska i mogą negatywnie wpływać na jakość życia mieszkańców. Dodatkowo, zagospodarowanie przestrzeni nie zawsze jest efektywne i zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, co może mieć negatywne konsekwencje dla środowiska naturalnego i przyciągania turystów poszukujących atrakcyjnych terenów do odwiedzenia.

Przeprowadzone analizy wykazały kilka kluczowych obszarów **szans** i **zagrożeń** (czynniki zewnętrzne) obszaru według poniższego podsumowania:

Tabela 30: Zestawienie szans i zagrożeń obszaru PGPB

WYMIAR	SZANSE	ZAGROŻENIA
SPOŁECZNY	Promocja lokalnej kultury i tradycji	Zwiększające się dysproporcje i marginalizacja regionu
	Aktywność organizacji pozarządowych	Zwiększanie się zjawiska szarej strefy
	Współpraca międzysektorowa	Odptyw młodych ludzi
GOSPODARCZY	Rozwój agroturystyki	Niestabilność gospodarcza
	Rozwój lokalnych i ekologicznych produktów spożywczych	Dalsza marginalizacja obszaru poprzez odptyw wykwalifikowanych kadr

	Rozwój usług zdrowotnych wokół ośrodka onkologicznego	Inflacja i wysokie koszty usług
ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY	Rozwój turystyki – szlaki, ścieżki, obiekty rekreacyjne itd.	Brak świadomości ekologicznej
	Droga S-19 – zjazdy	Zmiany klimatu
	Prowadzenie spójnej polityki przestrzennej	Dziki zwierzęta – zagrożenia dla bezpieczeństwa, zdrowia i gospodarki

Źródło: Opracowanie własne

Obszar PGPB ma liczne **szanse** rozwojowe, takie jak intensyfikacja promocji lokalnej kultury i tradycji, co może przyciągnąć większą liczbę turystów i zwiększyć poczucie przynależności lokalnej. Aktywność organizacji pozarządowych może wesprzeć rozwój społeczności lokalnych oraz wpłynąć na poprawę jakości życia mieszkańców poprzez różnorodne inicjatywy społeczne. Dodatkowo, rozwój współpracy międzysektorowej może przyczynić się do bardziej efektywnego wykorzystania zasobów oraz generowania innowacyjnych rozwiązań na rzecz społeczności lokalnych. Rozwój turystyki poprzez rozbudowę szlaków, ścieżek oraz obiektów rekreacyjnych i turystycznych stanowi dodatkową szansę na przyciągnięcie większej liczby turystów i generowanie dodatkowych dochodów dla lokalnych przedsiębiorstw.

W wymiarze gospodarczym istnieje potencjał rozwoju agroturystyki, co może przyciągnąć turystów zainteresowanych aktywnym wypoczynkiem na łonie natury. Rozwój lokalnych i ekologicznych produktów spożywczych stanowi szansę na stymulowanie lokalnej gospodarki i zwiększenie świadomości ekologicznej na obszarze PGPB. Dalszy rozwój usług zdrowotnych wokół ośrodka onkologicznego może przyciągać pacjentów z całego kraju, wspierając jednocześnie rozwój sektora medycznego w obszarze. Istnieje jednak ryzyko niestabilności gospodarczej wynikającej z globalnych czynników ekonomicznych oraz niewystarczającej dywersyfikacji lokalnej gospodarki, co może ograniczać długoterminowy rozwój obszaru PGPB.

W wymiarze środowiskowo-przestrzennym potencjalne zagrożenia obejmują zmiany klimatu, które mogą prowadzić do ekstremalnych zjawisk pogodowych i zwiększonego ryzyka klęsk naturalnych. Dzikie zwierzęta mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa, zdrowia i gospodarki lokalnej, wymagając odpowiednich działań ochrony i zarządzania tymi zagrożeniami. Prowadzenie spójnej polityki przestrzennej może zapewnić racjonalne zagospodarowanie terenu i ochronę środowiska naturalnego, choć brak świadomości ekologicznej wśród mieszkańców i turystów może prowadzić do nieodpowiedzialnych praktyk i degradacji środowiska.

Zidentyfikowane **zagrożenia** na obszarze PGPB obejmują wzrastające dysproporcje społeczne i marginalizację obszaru, co może prowadzić do dalszego osłabienia społeczności lokalnych i zwiększenia napięć społecznych. Zjawisko szarej strefy może

ograniczać wpływy budżetowe i destabilizować lokalną gospodarkę. Dodatkowo, odpływ młodych ludzi z obszaru może prowadzić do starzejącej się populacji oraz braku nowych talentów i świeżych pomysłów na rozwój społeczny.

W wymiarze gospodarczym istnieje ryzyko niestabilności gospodarczej, które może wynikać z globalnych czynników ekonomicznych oraz niewystarczającej dywersyfikacji lokalnej gospodarki. Dalsza marginalizacja obszaru poprzez odpływ wykwalifikowanych kadr może prowadzić do długoterminowego spadku konkurencyjności obszaru PGPB. Inflacja i wysokie koszty usług mogą negatywnie wpływać na rozwój sektora usług zdrowotnych i jakość życia mieszkańców.

Zagrożenia środowiskowo-przestrzenne obejmują zmiany klimatu, które mogą prowadzić do ekstremalnych zjawisk pogodowych i zwiększonego ryzyka klęsk naturalnych. Dzikie zwierzęta mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa, zdrowia i gospodarki lokalnej, wymagając odpowiednich działań ochrony i zarządzania tymi zagrożeniami.

Podsumowanie analizy SWOT

Przedstawiona powyżej analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń jest syntezą poszczególnych obszarów życia społeczno-gospodarczo-środowiskowego obszaru PGPB.

Opisywany obszar ma określone mocne i słabe strony oraz zewnętrzne szanse i zagrożenia, które w stały sposób wpływają na jego rozwój stanowiąc kluczowe determinanty tego procesu. Wysoki potencjał przyrodniczy i jego produktów, atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna, usługi zdrowotne oraz zasoby ludzkie sprawiają, że są to czynniki świadczące o potencjale atrakcyjności zamieszkania, który warto zrealizować. Dodatkowo, rozwój turystyki może stanowić kluczowy element w budowaniu zrównoważonej gospodarki regionalnej, przyciągając turystów zainteresowanych pięknem naturalnym i lokalną kulturą oraz generując nowe miejsca pracy w sektorze usług turystycznych.

Deficyty dotyczą aspektów związanych z rozwojem rynku pracy, zwiększeniem poziomu przedsiębiorczości i zwiększeniem poczucia tożsamości lokalnej i przywiązania do miejsca pochodzenia, a także uzupełnienia niektórych usług publicznych, tj. dostęp do kanalizacji i wody oraz transformacji energetycznej w celu zachowania potencjału lokalnego środowiska. Wzmocnienie infrastruktury turystycznej, takiej jak ścieżki rowerowe, szlaki piesze i obiekty rekreacyjne, może przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności obszaru, zarówno dla mieszkańców, jak i turystów, wspierając rozwój lokalnych przedsiębiorstw i miejsc pracy związanych z obsługą turystów.

2.6.4. Kluczowe potrzeby rozwojowe

Kluczowe (strategiczne) potrzeby rozwojowe to sposób (działanie, kierunek, coś co trzeba zrobić) wpływu kluczowych czynników rozwoju na pozytywną zmianę innych czynników SWOT, tzn. to w jaki sposób osłabiają one zagrożenia i/lub wykorzystają szanse i/lub wzmocnią silne strony i/lub ograniczą słabe strony.

Przeprowadzone kluczowe badania i analizy oraz warsztaty problemowe, potwierdziły, że **brak odpowiednich kierunków rozwoju oraz wykorzystania dostępnych zasobów przyrodniczych i ludzkich**, ma znaczny wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą obszaru.

Podsumowując całościowo proces diagnostyczny wypracowano listę **zasadniczych potrzeb kierunkowych obszaru PGPB** – z punktu widzenia społecznego, gospodarczego i środowiskowo-przestrzennego, które na tym etapie przenikają się i nie są ściśle przypisane do wymiaru – wpływają na większy aspekt życia społeczno-gospodarczego.

Tabela 31: Matryca kluczowych potrzeb obszaru PGPB

MATRYCA POTRZEB	
1	Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych
2	Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych zamierzających budować dom, zakupić lub wynająć mieszkanie
3	Zwiększenie dostępności, przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego
4	Tworzenie nowych terenów inwestycyjnych do budownictwa mieszkaniowego i usługowego
5	Dostosowanie kierunków kształcenia do przyszłych potrzeb rynku pracy
6	Podnoszenie jakości kształcenia, w tym modernizacja i doposażanie szkół, placówek oświatowych i kulturalnych
7	Stworzenie konkurencyjnych warunków do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej i uzbrajanie terenów inwestycyjnych
8	Stworzenie dodatkowej preferencji dla osób zamierzających podejmować działalność w sektorze rolnym – wzmocniona współpraca z ODR z osobami zainteresowanymi podjęciem wyzwania pracy w nowoczesnym rolnictwie
9	Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej
10	Budowa, przebudowa i modernizacja dróg powiatowych oraz gminnych wraz z infrastrukturą: mosty, chodniki, miejsca odpoczynku w punktach widokowych
11	Zsynchronizowanie pojedynczych działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych, kiermaszy i targów miejscowych produktów itp. poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB
12	Wzmocnienie i przyspieszenie działania w zakresie budowy zbiorowych ujęć wody i sieci kanalizacyjnej

13	Rozwój OZE i termomodernizacja budynków na obszarze PGPB
14	Zwiększenie poziomu planowania przestrzennego i prowadzenie spójnej polityki przestrzennej
15	Koordinacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowanie analizy potrzeb

Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych jest kluczowe dla utrzymania równowagi społeczno-ekonomicznej na obszarze PGPB. Działania mające na celu zatrzymanie emigracji i przyciągnięcie młodych rodzin mogą wspierać stabilny rozwój społeczności lokalnych oraz zwiększyć potencjał gospodarczy obszaru PGPB.

Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych planujących zakup, wynajem lub budowę mieszkania jest istotnym elementem **rozwoju mieszkaniowego**.

Zapewnienie atrakcyjnych warunków mieszkaniowych, dostępnych cenowo oraz odpowiednio zlokalizowanych, może przyciągać nowych mieszkańców i wspierać zrównoważony rozwój lokalnych rynków mieszkaniowych.

Zwiększenie dostępności i przeciwdziałanie zjawisku **wykluczenia społecznego** jest niezbędne dla poprawy jakości życia mieszkańców PGPB. Inicjatywy skierowane na integrację społeczną, wsparcie osób w trudnej sytuacji życiowej oraz zapewnienie równych szans na dostęp do edukacji, pracy i usług publicznych mogą redukować nierówności społeczne i wzmacniać społeczność lokalną.

Tworzenie **nowych terenów inwestycyjnych** dla budownictwa mieszkaniowego i usługowego jest kluczowe dla stymulowania lokalnej gospodarki i zwiększenia konkurencyjności obszaru PGPB. Dostępność gruntów inwestycyjnych oraz odpowiednia infrastruktura mogą przyciągać inwestorów i tworzyć nowe miejsca pracy.

Dostosowanie kierunków **kształcenia** do przyszłych potrzeb rynku pracy jest nieodzowne dla zapewnienia wysokiego poziomu zatrudnienia i konkurencyjności lokalnych firm. Edukacja skoncentrowana na umiejętnościach przyszłościowych i branżach strategicznych może wspierać rozwój lokalnych przedsiębiorstw oraz umożliwiać mieszkańcom PGPB dostęp do atrakcyjnych miejsc pracy.

Podnoszenie jakości edukacji poprzez modernizację i doposażenie szkół, placówek oświatowych i kulturalnych jest kluczowe dla zapewnienia równego dostępu do edukacji oraz rozwijania potencjału intelektualnego lokalnej społeczności. Inwestycje w **infrastrukturę kultury** mogą również przyciągać nowych mieszkańców i wspierać rozwój kulturalny obszaru PGPB.

Stworzenie konkurencyjnych warunków do zakładania i prowadzenia **działalności gospodarczej** oraz uzbrajanie terenów inwestycyjnych jest niezbędne dla rozwoju przedsiębiorczości lokalnej. Inicjatywy wspierające przedsiębiorców, redukcja biurokracji oraz dostępność infrastruktury technicznej i komunikacyjnej mogą sprzyjać tworzeniu nowych miejsc pracy i zwiększać atrakcyjność obszaru PGPB dla inwestorów.

Stworzenie dodatkowych preferencji dla osób zainteresowanych działalnością w **sektorze rolnym** poprzez wzmocnioną współpracę z ODR jest kluczowe dla modernizacji rolnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Inwestycje w nowoczesne technologie rolnicze mogą zwiększyć produktywność, poprawić jakość produktów rolnych oraz wspierać lokalnych producentów.

Budowa i rozbudowa **infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej** jest istotna dla rozwoju turystyki i zwiększenia atrakcyjności obszaru PGPB. Inwestycje w szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, obiekty sportowe i turystyczne oraz infrastrukturę rekreacyjną, a także tworzenie zintegrowanej oferty czasu wolnego mogą przyciągać turystów, generować nowe miejsca pracy w sektorze usług turystycznych i wspierać lokalną gospodarkę.

Budowa, przebudowa i modernizacja **dróg powiatowych oraz gminnych**, wraz z infrastrukturą taką jak mosty, chodniki i miejsca odpoczynku, jest kluczowa dla poprawy dostępności komunikacyjnej i infrastruktury transportowej. Inwestycje w drogi mogą skrócić czas podróży, zwiększyć bezpieczeństwo drogowe oraz ułatwić dostęp do miejsc pracy, edukacji i usług publicznych dla mieszkańców PGPB.

Zsynchronizowanie działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych oraz wspólne tworzenie marki obszaru PGPB poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB może zwiększyć widoczność obszaru i przyciągać turystów oraz inwestorów. Współpraca między gminami może również wzmocnić lokalną tożsamość i kulturę oraz wspierać rozwój lokalnych przedsiębiorstw.

Wzmocnienie i przyspieszenie działania w zakresie budowy zbiorowych ujęć **wody i sieci kanalizacyjnej** jest istotne dla zapewnienia odpowiedniej infrastruktury technicznej i ochrony środowiska. Inwestycje w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną mogą poprawić jakość życia mieszkańców, wspierać rozwój gospodarczy oraz zapewniać zrównoważony rozwój obszaru PGPB.

Rozwój OZE i termomodernizacja budynków na obszarze PGPB jest kluczowy dla redukcji emisji CO₂ oraz zwiększenia efektywności energetycznej. Inwestycje w energię odnawialną mogą zmniejszyć zależność od paliw kopalnych, obniżyć koszty energii oraz wspierać walkę ze zmianami klimatycznymi.

Zwiększenie poziomu **planowania przestrzennego** oraz prowadzenie spójnej polityki przestrzennej jest niezbędne dla racjonalnego zagospodarowania terenu, ochrony środowiska oraz zapewnienia harmonijnego rozwoju gospodarczego i

społecznego. Planowanie przestrzenne może również minimalizować konflikty interesów oraz wspierać trwały rozwój obszaru PGPB.

Koordinacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB jest kluczowa dla efektywnego zarządzania publicznego oraz poprawy współpracy międzysektorowej. Wymiana doświadczeń i współpraca na poziomie lokalnym może wspierać innowacyjność, zwiększać efektywność działań samorządowych oraz poprawiać jakość usług publicznych dla mieszkańców obszaru PGPB.

Potwierdza się, że wykorzystanie istniejącego już potencjału oraz wspólny rozwój obranych kierunków przyniesie większą korzyść dla całego obszaru niż działania doraźne, indywidualne czy punktowe. **Obszar PGPB jest miejscem o dużym potencjale i określonych wyzwaniach**, co potwierdza przeprowadzona diagnoza. Obraz ten jest podstawą do budowania strategii, która ma przyczynić się do poprawy warunków i jakości życia mieszkańców tego obszaru.

Wypracowana analiza diagnostyczna stanowi **podstawę do kierunkowania rozwoju strategicznego** – określenia wyjściowej wizji i celów strategicznych, a w konsekwencji przygotowania odpowiednich inwestycji i działań do podjęcia w celu ich realizacji.

3. CELE PGPB I ICH OPERACJONALIZACJA

Wizja strategiczna tworzy obraz rzeczywistości w dalszej perspektywie strategicznej, jako punkt docelowy do realizacji długofalowych działań i interwencji. Z kolei cele strategiczne stanowią wskazanie kierunków średnioterminowych – do podjęcia w pierwszej, kilkuletniej perspektywie – w celu dążenia do urzeczywistniania wizji, przy jednoczesnej świadomości potencjałów, ale też deficytów, które wzmacniają bądź osłabiają proces.

Rysunek 21: Warsztaty strategiczne w Brzozowie

Źródło: materiał własny

Wizja rozwoju obszaru PGPB oraz cele strategiczne zostały określone w trybie partycypacyjno-eksperckim. Formułując wizje i cele strategiczne wykorzystano podejście zintegrowane, łączące i grupujące różne wątki i obszary wyzwań zidentyfikowanych w trakcie procesu. Skutkuje to w sposób zamierzony również ich pewnym uproszczeniem, umożliwiającym szersze spojrzenie na rozwój obszaru.

Na finalny kształt wizji oraz celów wpłynęły:

- wyniki analizy danych społeczno-gospodarczych, które pokazały potencjały obszaru, ale i istniejące luki, deficyty i potrzeby interwencji;
- opinie społeczne mieszkańców i interesariuszy dotyczące oczekiwanej wizji otoczenia oraz wskazania najważniejszych aspektów wymagających zmian;
- wnioski z warsztatów i dyskusji prowadzonych z przedstawicielami Partnerów oraz interesariuszami;
- zgodność logiczna ze strategiami wyższego rzędu.

Jako punkt wyjścia, w ramach przeprowadzonego procesu konstrukcji **wizji i celów strategicznych obszaru** zaproponowane zostało po kilkanaście propozycji warsztatowych, przedstawionych do refleksji i selekcji wg powyższych założeń.

Propozycje wizji oraz celów strategicznych zostały przedyskutowane i sformułowane w procesie wspólnej dyskusji, wypracowane w **ostatecznym kształcie** jak w kolejnych punktach.

3.1. MISJA PGPB

Misja PGPB, stanowiąca jego cel nadrzędny oraz przyczynę zawarcia partnerstwa, niezmienna w całym okresie jego trwania, została oparta o kluczowe wartości, wokół których zawiązało się i chce działać partnerstwo.

Wartości te zostały wyartykułowane w Statucie PGPB z dnia 15 lutego 2023 roku, zgodnie z którym Związek PGPB dąży do rozwijania, eksponowania i wykorzystywania zasobów gospodarczych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych powiatu brzozowskiego. Celem Związku jest reprezentowanie interesów jego członków w zakresie objętym przedmiotem działania Związku.

Związek ma na celu społeczny, gospodarczy i infrastrukturalny rozwój jego członków, w szczególności poprzez podejmowanie przedsięwzięć wspierających turystykę, rekreację oraz ochronę zdrowia, ochronę dziedzictwa kulturowego i ochronę środowiska naturalnego, jak również służących wzmocnieniu na poziomie lokalnym inteligentnej specjalizacji Województwa Podkarpackiego pod nazwą Jakość Życia oraz realizacji Regionalnej Strategii Innowacji 2021-2030 Województwa Podkarpackiego i Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030.

Wartości te uznano za równoznaczne z misją PGPB.

Tabela 32: Misja PGPB

MISJA PGPB – CEL FUNKCJONOWANIA PARTNERSTWA
Związek PGPB dąży do rozwijania, eksponowania i wykorzystywania zasobów gospodarczych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych powiatu brzozowskiego. Celem Związku jest reprezentowanie interesów jego członków w zakresie objętym przedmiotem działania Związku.

Związek ma na celu społeczny, gospodarczy i infrastrukturalny rozwój jego członków, w szczególności poprzez podejmowanie przedsięwzięć wspierających turystykę, rekreację oraz ochronę zdrowia, ochronę dziedzictwa kulturowego i ochronę środowiska naturalnego, jak również służących wzmocnieniu na poziomie lokalnym inteligentnej specjalizacji Województwa Podkarpackiego pod nazwą Jakość Życia oraz realizacji Regionalnej Strategii Innowacji 2021-2030 Województwa Podkarpackiego i Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030

Źródło: opracowanie własne

3.2. WIZJA PGPB

W wyniku przeprowadzonego procesu warsztatowego i podjętych **decyzji strategicznych** dokonano kluczowych wyborów i podsumowania **wizji** według dwóch założeń:

- Wizji w formie haseł – jako określenia uproszczone, sloganowe, do wykorzystania jako element skojarzenia, promocji, marketingu;
- Wizji w formie pełnej – jako element refleksji, opisu oczekiwań i kierunku rozwoju w perspektywie wieloletniej.

Wizja w formie haseł – sloganów wygląda jak poniżej.

Tabela 33: Wizja PGPB – forma uproszczona

Nazwa kategorii	Opis kategorii
WIZJA PGPB (HASŁA)	• PGPB: Przyjazne, Zielone, Dynamiczne • PGPB: Serce kultury, natury i przedsiębiorczości • PGPB: Zdrowa żywność, zdrowe życie • PGPB: Twoje miejsce na sport, turystykę i relaks • PGPB: Nowoczesność i tradycja w harmonii

Źródło: opracowanie własne

Z kolei wizja w formie pełnego opisu została przygotowana w następujący sposób:

Tabela 34: Wizja PGPB – pełen opis

Wizja PGPB
Obszar PGPB to miejsce, gdzie społeczność jest zintegrowana i aktywnie uczestniczy w życiu publicznym. Mieszkańcy cieszą się wysokimi wartościami moralnymi oraz silnymi relacjami międzyludzkimi. Organizacje pozarządowe (NGO) prężnie działają, angażując się w różnorodne projekty społeczne i kulturalne. Regularnie organizowane są cykliczne imprezy ogólnopolskie, które przyciągają turystów i promują region. Bogata oferta sportowo-kulturalna zapewnia różnorodne formy spędzania wolnego czasu, a nowoczesne miejscowości oferują szeroki dostęp do usług komunalnych, kulturalnych, turystycznych i rekreacyjnych. Obszar PGPB szczyci się wysokim poziomem nauczania w szkołach, zapewniającym dzieciom i młodzieży doskonałe warunki do rozwoju edukacyjnego. Powszechny dostęp do opieki zdrowotnej gwarantuje mieszkańcom i gościom bezpieczeństwo i komfort. Szczególną uwagę zwraca się na rozwój polityki senioralnej, zapewniając starszym mieszkańcom wsparcie i opiekę. Rozwinięty rynek pracy przyciąga inwestorów i oferuje mieszkańcom szerokie możliwości zatrudnienia. Strefa gospodarcza jest zagospodarowana przez małe i średnie firmy, które cieszą się brakiem barier w rozwoju przedsiębiorczości. Region sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości, dbając o lokalnych producentów i promując ekologiczne produkty lokalne. Bliskość drogi S19 oraz dobrze skomunikowany obszar z połączeniami lokalnymi i międzyregionalnymi ułatwia transport i logistykę. Rozwój turystyki oparty na sąsiedztwie Bieszczad oraz walorach uzdrowiskowych regionu przyciąga turystów z całej Polski i zagranicy. Atrakcyjna infrastruktura turystyczna, np. w postaci wież widokowych czy szlaki turystyczne stanowią atrakcyjną markę turystyczną. Dostępność komunikacyjna, w tym rozbudowana sieć dróg, parkingów oraz połączenia kolejowe, sprawiają, że obszar jest łatwo dostępny dla turystów i mieszkańców. Obszar PGPB kładzie nacisk na zachowanie środowiska naturalnego, promując ekologię i zrównoważony rozwój. Produkcja zdrowej, ekologicznej żywności na miejscu wspiera lokalną gospodarkę i zapewnia mieszkańcom dostęp do świeżych produktów. Region aktywnie promuje zdrowy tryb życia poprzez sport i rekreację, oferując liczne atrakcje na świeżym powietrzu. Nowoczesne miejscowości dysponują kompletną infrastrukturą – wodociągi, kanalizacja, drogi, internet oraz odnawialne źródła energii (OZE). Gminy są bezpieczne i dobrze oświetlone, zapewniając mieszkańcom komfort i spokój. Miejsca dla młodzieży do spędzania wolnego czasu, takie jak centra sportowe, kulturalne oraz rekreacyjne, sprzyjają ich aktywizacji i integracji. Obszar PGPB to miejsce, gdzie harmonijnie łączą się aspekty społeczne, gospodarcze i środowiskowo-przestrzenne. To region przyjazny mieszkańcom i gościom, oferujący wysoki standard życia, rozwiniętą infrastrukturę oraz bogatą ofertę kulturalno-sportową. Dzięki dbałości o środowisko naturalne i wsparciu dla lokalnej przedsiębiorczości, obszar PGPB rozwija się dynamicznie, przyciągając turystów i inwestorów.

Źródło: opracowanie własne

3.3. CELE STRATEGICZNE PGPB

Cele strategiczne stanowią finalny wynik procesu strategicznego – bazują na przeprowadzonej diagnozie, zidentyfikowanych potencjałach rozwojowych, mają na celu rozwiązywanie kluczowych problemów, oddziaływanie na czynniki SWOT i wspieranie realizacji kluczowych potrzeb rozwojowych. Ten sposób myślenia stanowi o zintegrowanym charakterze celów strategicznych, uwzględniającym poszczególne etapy procesu i sytuacji społeczno-gospodarczej.

W wyniku przeprowadzonego procesu warsztatowego i podjętych **decyzji strategicznych** dokonano kluczowych wyborów i podsumowania **celów strategicznych** według trzech założeń:

- Cel główny – w sposób zintegrowany, kompleksowy, określający kierunek rozwoju obszaru;
- Cele szczegółowe (1.-3.) – odnoszące się do kluczowych wymiarów rozwojowych: gospodarczego, społecznego i środowiskowo-przestrzennego
- Cele operacyjne (1.1-3.3) – odnoszące się szczegółowo do kierunków w ramach danego wymiaru rozwojowego, osobno społecznego, gospodarczego i środowiskowo-przestrzennego.

W efekcie zaproponowano pełną kafenię celów strategicznych.

Tabela 35: Zatwierdzone cele strategiczne PGPB

Nazwa kategorii	Opis kategorii
CEL GŁÓWNY	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY	PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
1.1 Cel operacyjny: społeczny	Rozwinięta oferta kulturalna FEP IIT
1.2 Cel operacyjny: społeczny	Rozwinięta oferta zdrowotna
1.3 Cel operacyjny: społeczny	Wysoka aktywność społeczna
2. CEL SZCZEGÓŁOWY: GOSPODARCZY	PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
2.1 Cel operacyjny: gospodarczy	Rozwinięta przestrzeń gospodarcza
2.2 Cel operacyjny: gospodarczy	Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość
2.3 Cel operacyjny: gospodarczy	Rozwinięta oferta produktów lokalnych
3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY	PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
3.1 Cel operacyjny: środ.-przestrz.	Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT
3.2 Cel operacyjny: środ.-przestrz.	Rozwinięty i zrównoważony transport
3.3 Cel operacyjny: środ.-przestrz.	Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń

Źródło: opracowanie własne

3.4. KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH

Cele strategiczne zostały jednocześnie zdefiniowane poprzez dokonanie ich opisu wyznaczającego kierunki działań rozwoju strategicznego – doprecyzowanie zakresu danego celu, czy to na poziomie ogólnym, szczegółowym czy operacyjnym. Pozwala

to w dalszych krokach na odpowiednie zaplanowanie projektów strategicznych w określonych zakresach.

Cele dotyczące **wymiaru społecznego** zostały zdefiniowane i określone za pomocą kierunków działań jak poniżej.

Tabela 36: Cele społeczne – kierunki działań

Nazwa kategorii	Opis kategorii
1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY	PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
1.1 Cel operacyjny: społeczny	Rozwinięta oferta kulturalna FEP IIT
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Ochrona, rozwój i promocja dziedzictwa kulturowego oraz usług w zakresie kultury, obejmujące rozwój instytucji kulturalnych poprzez prace budowlane lub wyposażenie, konserwacja zasobów, w tym dostosowanie pomieszczeń do właściwego przechowywania i zabezpieczania zbiorów, jak również zakup wyposażenia. Obejmuje to także prace budowlane, restauracyjne i konserwatorskie na obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, obiektów znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej lub historycznej, oraz zagospodarowanie terenu funkcjonalnie powiązanego z obiektem w celu udostępnienia na cele turystyczne lub kulturalne. Działania te obejmują również digitalizację i udostępnianie zasobów kulturowych, wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do udostępniania tych zasobów, a także tworzenie nowych treści cyfrowych FEP 2021-2027 Zakres interwencji: 166 – Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury
1.2 Cel operacyjny: społeczny	Rozwinięta oferta zdrowotna
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Rozwój infrastruktury oraz usług zdrowotnych i okołozdrowotnych; rozwój infrastruktury i usług uzdrowiskowych umożliwiających realizację funkcji uzdrowiskowej, w tym urządzenie terenów zielonych i wyposażenie ich w urządzenia umożliwiające pełnienie funkcji rekreacyjnych, turystycznych lub leczniczych, takie jak inhalatoria na otwartej przestrzeni, trasy spacerowe, urządzenie odcinków plaż, skwery, urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego oraz zakłady lecznictwa uzdrowiskowego

1.3 Cel operacyjny: społeczny	Wysoka aktywność społeczna
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Działania wspierające integrację i aktywność mieszkańców obszaru, w tym integrację międzypokoleniową, mieszkańców z różnych grup społecznych, środowisk oraz krajów, a także mieszkańców różnych samorządów. Obejmują one również wspieranie i promowanie talentów oraz organizację działań kulturalnych, integracyjnych i promocyjnych mających na celu zmianę trendów demograficznych, wspieranie lokalnych środowisk oraz wzmacnianie lokalnej tożsamości

Źródło: opracowanie własne

Cele dotyczące **wymiaru gospodarczego** zostały zdefiniowane i określone za pomocą kierunków działań jak poniżej.

Tabela 37: Cele gospodarcze – kierunki działań

Nazwa kategorii	Opis kategorii
2. CEL SZCZEGÓŁOWY: GOSPODARCZY	PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
2.1 Cel operacyjny: gospodarczy	Rozwinięta przestrzeń gospodarcza
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Rozwój infrastruktury niezbędnej do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, obejmującej infrastrukturę drogową, IT oraz inne sieci i instalacje gospodarcze. W szczególności poprzez formalne lub nieformalne wyodrębnianie stref gospodarczych i inwestycyjnych, również na terenach gmin wiejskich, inkubatorów przedsiębiorczości i innych form wsparcia rozwoju gospodarczego
2.2 Cel operacyjny: gospodarczy	Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Rozwój infrastruktury i usług edukacyjnych oraz okołoedukacyjnych, w tym szkolnictwo ogólne i zawodowe, kursy zawodowe oraz inne formy umożliwiające zdobywanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych, obejmujące ich walidację, certyfikację i odnawianie. Działania te obejmują także kształcenie przez całe życie, kształcenie ustawiczne oraz edukację pozasystemową. Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr poprzez dostęp do szkoleń ogólnych i specjalistycznych lub doradztwa związanego ze szkoleniami, w tym dla kadry

	zarządzającej i pracowników, także wymagających aktualizowania kompetencji, uwzględniających transformację ekologiczną i cyfrową
2.3 Cel operacyjny: gospodarczy	Rozwinięta oferta produktów lokalnych
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Wsparcie rozwoju lokalnych produktów poprzez wspólne działania promocyjne i inwestycyjne, obejmujące integrację, sieciowanie, koordynowanie oraz organizację przestrzeni i dostępności usług, a także rozwój oferty. Działania te obejmują współpracę międzysektorową i międzysamorządową oraz rozwój lokalnych produktów i marek

Źródło: opracowanie własne

Cele dotyczące **wymiaru środowiskowo-przestrzennego** zostały zdefiniowane jak poniżej.

Tabela 38: Cele środowiskowo-przestrzenne – kierunki działań

Nazwa kategorii	Opis kategorii
3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚROD.-PRZESTRZ.	PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
3.1 Cel operacyjny: środ.-przestrz.	Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych oraz usług turystycznych, obejmujące szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, szlaki kulturowe oraz ich promocję. Rozwój infrastruktury turystycznej związanej z ciekami lub zbiornikami wodnymi, w tym m.in. punkty informacji turystycznej, wiaty turystyczne, wieże widokowe, miejsca ogniskowe, ścianki wspinaczkowe, pumtracki, kempingi, miejsca obsługi kamperów, pola namiotowe i biwakowe, place zabaw, rewitalizacja linii kolejowych wąskotorowych oraz schroniska przy szlakach górskich. Obejmuje to również zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia tych obiektów wraz z infrastrukturą poprawiającą dostępność atrakcji turystycznych, taką jak miejsca postojowe, ciągi komunikacyjne i infrastruktura dla osób z niepełnosprawnościami. Działania te mają również na celu poprawę bezpieczeństwa przestrzeni publicznej na szlakach i akwenach wodnych. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego oraz ekoturystyki poza obszarami Natura 2000, w tym ochrona i pielęgnacja obiektów dziedzictwa naturalnego, ustanawianie nowych obiektów

	dziedzictwa naturalnego, ich ochrona i pielęgnacja, promowanie oraz rozwój infrastruktury mającej na celu ograniczanie negatywnego wpływu turystyki na obszary cenne przyrodniczo oraz zachowanie obiektów objętych różnymi formami ochrony przyrody. FEP 2021-2027 Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych 167 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000
3.2 Cel operacyjny: środow.-przestrz.	Rozwinięty i zrównoważony transport
KIERUNKI DZIAŁAŃ	Rozwój infrastruktury i usług mających na celu zwiększenie dostępności komunikacyjnej, rozwój transportu i mobilności. Inwestycje obejmują infrastrukturę publicznego transportu zbiorowego, w tym drogi dojazdowe, węzły i miejsca przesiadkowe, parkingi, przystanki, stacje obsługi, wymianę oświetlenia, tabor transportu publicznego oraz systemy mikromobilności. Obejmuje to również infrastrukturę paliw alternatywnych i ładowania pojazdów oraz rozwój usług transportu na żądanie. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej poprawiającej dostępność do atrakcji turystycznych, obiektów kulturalnych. Infrastruktura dla ruchu niezmotoryzowanego obejmuje drogi, pasy, ścieżki i trasy rowerowe z infrastrukturą towarzyszącą, systemy i urządzenia do zliczania rowerzystów, trasy piesze oraz pieszo-rowerowe, likwidację utrudnień i zagrożeń w ruchu pieszym i rowerowym, a także inwestycje drogowe służące poprawie bezpieczeństwa niezmotoryzowanych uczestników ruchu poprzez likwidację miejsc niebezpiecznych. W ramach działań uwzględniono również rozwiązania cyfrowe, integrację taryfową oraz działania informacyjne, promocyjne i edukacyjne.
3.3 Cel operacyjny: środow.-przestrz.	Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń

KIERUNKI DZIAŁAŃ	Inwestycje w edukację, promocję, usługi i infrastrukturę energetyczną, obejmujące wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, poprawę efektywności energetycznej i dążenie do samowystarczalności energetycznej. Obejmuje to również inwestycje w edukację, promocję, usługi i infrastrukturę wodno-ściekową, takie jak retencja, zagospodarowanie wód opadowych, zabezpieczenie przed kataklizmami ekologicznymi, ochrona naturalnych zbiorników wody, zapewnienie dostępu do wody pitnej oraz gospodarkę ściekową. Ponadto działania obejmują ochronę przyrody i bioróżnorodności oraz działania na rzecz adaptacji do zmian klimatycznych.
-------------------------	--

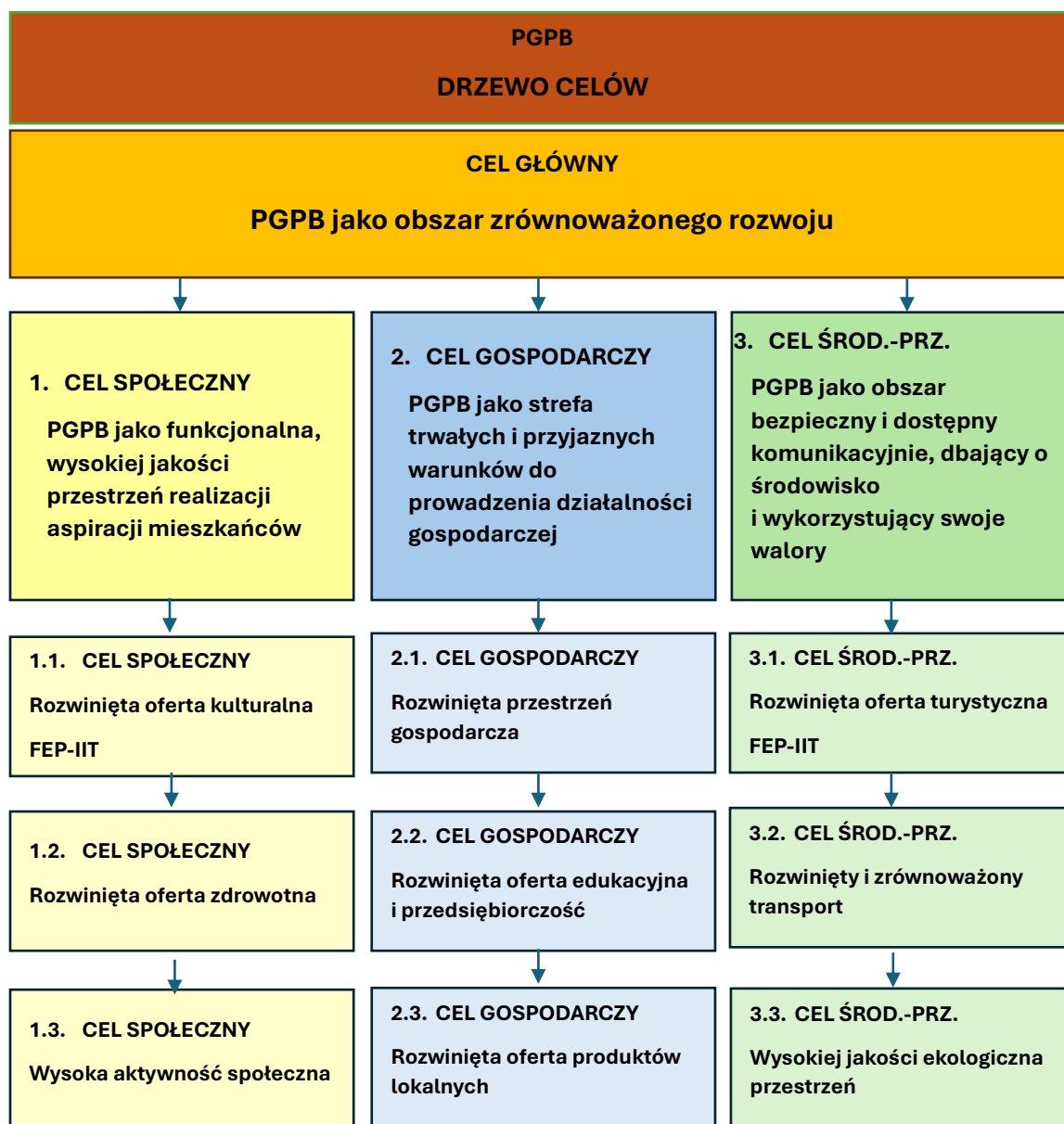
Źródło: opracowanie własne

3.5. ZGODNOŚĆ LOGICZNA CELÓW STRATEGICZNYCH

Dla wypracowanych i opisanych celów strategicznych przygotowane zostały matryce logiczne w zakresie celów i powiązania z problemami, potencjałami i potrzebami.

Podstawowa matryca logiczna w formie drzewa celów znajduje się poniżej.

Rysunek 22: Drzewo celów PGPB

Źródło: opracowanie własne

Cele strategiczne mogą:

- Niwelować zidentyfikowany na etapie diagnozy kluczowy problem w całości lub w części
- Wykorzystywać zidentyfikowany na etapie diagnozy kluczowy potencjał (zasób lub produkt) w całości lub w części
- Realizować zidentyfikowaną na etapie diagnozy kluczową potrzebę w całości lub w części
- Wpływać na inne czynniki zidentyfikowane na etapie diagnozy, ale nie stanowiące kluczowych uwarunkowań (np. pomniejsze problemy, przyczyny, skutki)

- Tworzyć dowolne kombinacje powyższych czynników, przy czym przyjmuje się, że preferowane cele strategiczne tworzą szersze i pełniejsze kombinacje zależności

Zatwierdzone cele strategiczne **odpowiadają** zidentyfikowanym na etapie diagnostycznym **kluczowym problemom i wyzwaniom, ale także potencjałom do wykorzystania i rozwoju**, mają **charakter zintegrowany**, łącząc różne obszary problemowe wynikające z przeprowadzonej diagnozy i najpełniej realizują wyznaczone kierunki strategicznej interwencji i współpracy, wpływając kompleksowo na uwarunkowania strategiczne, jednocześnie zachowując konieczny poziom ogólności i dystans.

Całościowo zidentyfikowana siatka celów wraz z ich cechami odnosi się do zidentyfikowanych na etapie diagnozy uwarunkowań rozwojowych: potencjałów, problemów i potrzeb. Poziom spójności i **nakładanie się celów na problemy oraz potencjały i potrzeby** jest kluczowe w kontekście potencjalnej **skuteczności strategii** i podejmowanych interwencji, wg zasady, że podejmowane działania powinny wykorzystywać potencjały i niwelować problemy dla realizacji potrzeb w możliwie najszerszy i trwały sposób.

Zostało to przedstawione na poniższej macierzy logicznej ukazującej relację celów strategicznych do uwarunkowań rozwojowych.

3.5.1. Matryca relacji celów do uwarunkowań rozwojowych

Rysunek 23: Matryca relacji celów do uwarunkowań rozwojowych

problemy									zasoby											produkty																potrzeby															cele operacyjne		cele szczegółowe																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			</

Źródło: opracowanie własne

Legenda:**kod Zasoby PGPB**

PotZas1	Dziedzictwo kulturowe, historia i zabytki sakralne
PotZas2	Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej
PotZas3	Zakłady przemysłu drzewnego
PotZas4	Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego
PotZas5	Firmy branży transportowej
PotZas6	Firmy branży budowlanej
PotZas7	Oferta opiekuńczo-edukacyjna
PotZas8	Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych
PotZas9	Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe
PotZas10	Sieć drogowa
PotZas11	Infrastruktura sportowa

kod Produkty PGPB

PotPrd1	Lokalne wyroby spożywcze (wędlina, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo)
PotPrd2	Usługi medyczne i ośrodek onkologiczny
PotPrd3	Drewniana gotycka architektura sakralna w tym UNESCO
PotPrd4	Koncepcja Brzozów Zdrój
PotPrd5	Koła gospodyń wiejskich
PotPrd6	Kluby sportowe
PotPrd7	Wydarzenie sportowo-rozrywkowe Drift Show Izdebki
PotPrd8	Woda mineralna alkaliczna – źródło i producent
PotPrd9	Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa
PotPrd10	Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce
PotPrd11	Obiekty sakralne – pozostałe, w tym turystyka pielgrzymkowa
PotPrd12	Przetwórstwo drzewne – zakłady
PotPrd13	Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB
PotPrd14	Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo
PotPrd15	Gospodarstwa agroturystyczne – specjalistyczne
PotPrd16	Szkoła Muzyczna w Dydni

kod	Kluczowe problemy PGPB
Prb1	Słabo rozwinięta oferta kulturalno-rozrywkowa
Prb2	Brak możliwości kontynuowania nauki
Prb3	Mała aktywność społeczna obywateli
Prb4	Brak uzbrojonych terenów inwestycyjnych
Prb5	Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy
Prb6	Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej
Prb7	Niewystarczająca oferta turystyczna
Prb8	Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa
Prb9	Nierozwinięty transport publiczny i infrastruktura drogowa
kod	kluczowe potrzeby PGPB
Ptb1	Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych
Ptb2	Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych zamierzających budować dom, zakupić lub wynająć mieszkanie
Ptb3	Zwiększenie dostępności, przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego
Ptb4	Tworzenie nowych terenów inwestycyjnych do budownictwa mieszkaniowego i usługowego
Ptb5	Dostosowanie kierunków kształcenia do przyszłych potrzeb rynku pracy
Ptb6	Podnoszenie jakości kształcenia, w tym modernizacja i doposażanie szkół, placówek oświatowych i kulturalnych
Ptb7	Stworzenie konkurencyjnych warunków do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej i uzbrajanie terenów inwestycyjnych
Ptb8	Stworzenie dodatkowej preferencji dla osób zamierzających podejmować działalność w sektorze rolnym – wzmocniona współpraca z ODR z osobami zainteresowanymi podjęciem wyzwania pracy w nowoczesnym rolnictwie
Ptb9	Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej
Ptb10	Budowa, przebudowa i modernizacja dróg powiatowych oraz gminnych wraz z infrastrukturą: mosty, chodniki, miejsca odpoczynku w punktach widokowych
Ptb11	Zsynchronizowanie pojedynczych działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych, kiermaszy i targów miejscowych produktów itp. poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB
Ptb12	Wzmocnienie i przyspieszenie działania w zakresie budowy zbiorowych ujęć wody i sieci kanalizacyjnej
Ptb13	Rozwój OZE i termomodernizacja budynków na obszarze PGPB
Ptb14	Zwiększenie poziomu planowania przestrzennego i prowadzenie spójnej polityki przestrzennej
Ptb15	Koordinacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

3.5.2. Matryce indywidualne

Szczegółowe indywidualne tabele celów strategicznych, uwzględniające problemy (wyzwania do zniwelowania w całości lub częściowo), potencjały do wykorzystania (kluczowe zasoby i produkty), wpływ na realizację kluczowych potrzeb, wyodrębnione indywidualnie na poziomie celów operacyjnych, znajdują się poniżej.

Logika strategiczna: 1.1 Rozwinięta oferta kulturalna FEP IIT

Tabela 39: Logika strategiczna: 1.1 Rozwinięta oferta kulturalna FEP IIT

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
Cel operacyjny	1.1 Cel operacyjny: społeczny Rozwinięta oferta kulturalna FEP IIT
Kierunki działań	Ochrona, rozwój i promocja dziedzictwa kulturowego oraz usług w zakresie kultury, obejmujące rozwój instytucji kulturalnych poprzez prace budowlane lub wyposażenie, konserwacja zasobów, w tym dostosowanie pomieszczeń do właściwego przechowywania i zabezpieczania zbiorów, jak również zakup wyposażenia. Obejmuje to także prace budowlane, restauracyjne i konserwatorskie na obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, obiektów znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej lub historycznej, oraz zagospodarowanie terenu funkcjonalnie powiązanego z obiektem w celu udostępnienia na cele turystyczne lub kulturalne. Działania te obejmują również digitalizację i udostępnianie zasobów kulturowych, wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do udostępniania tych zasobów, a także tworzenie nowych treści cyfrowych. FEP 2021-2027 Zakres interwencji: 166 – Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury
Wpływ na problemy	• Słabo rozwinięta oferta kulturalno-rozrywkowa • Brak możliwości kontynuowania nauki • Niewystarczająca oferta turystyczna • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa
Wykorzystywane potencjały	• Dziedzictwo kulturowe, historia i zabytki sakralne • Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej • Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego • Sieć drogowa • Lokalne wyroby spożywcze (wędlna, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo) • Drewniana gotycka architektura sakralna w tym UNESCO • Koncepcja Brzozów Zdrój

	• Kluby sportowe • Wydarzenie sportowo-rozrywkowe Drift Show Izdebki • Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa • Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce • Obiekty sakralne – pozostałe, w tym turystyka pielgrzymkowa • Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo • Szkoła Muzyczna w Dydni
Realizowane potrzeby	• Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych • Zsynchronizowanie pojedynczych działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych, kiermaszy i targów miejscowych produktów itp. poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 1.2 Rozwinięta oferta zdrowotna

Tabela 40: Logika strategiczna: 1.2 Rozwinięta oferta zdrowotna

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
Cel operacyjny	1.2 Cel operacyjny: społeczny Rozwinięta oferta zdrowotna
Kierunki działań	Rozwój infrastruktury oraz usług zdrowotnych i okołodrowotnych; rozwój infrastruktury i usług uzdrowiskowych umożliwiających realizację funkcji uzdrowiskowej, w tym urządzanie terenów zielonych i wyposażenie ich w urządzenia umożliwiające pełnienie funkcji rekreacyjnych, turystycznych lub leczniczych, takie jak inhalatoria na otwartej przestrzeni, trasy spacerowe, urządzanie odcinków plaż, skwery, urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego oraz zakłady lecznictwa uzdrowiskowego
Wpływ na problemy	• Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy • Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej • Niewystarczająca oferta turystyczna • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa
Wykorzystywane potencjały	• Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej • Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego • Oferta opiekuńczo-edukacyjna • Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe • Sieć drogowa Infrastruktura sportowa • Lokalne wyroby spożywcze (wędlina, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo) • Usługi medyczne i ośrodek onkologiczny

	• Koncepcja Brzozów Zdrój • Woda mineralna alkaliczna – źródło i producent • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo
Realizowane potrzeby	• Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych • Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej • Zsynchronizowanie pojedynczych działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych, kiermaszy i targów miejscowych produktów itp. poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 1.3 Wysoka aktywność społeczna

Tabela 41: Logika strategiczna: 1.3 Wysoka aktywność społeczna

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
Cel operacyjny	1.3 Cel operacyjny: społeczny Wysoka aktywność społeczna
Kierunki działań	Działania wspierające integrację i aktywność mieszkańców obszaru, w tym integrację międzypokoleniową, mieszkańców z różnych grup społecznych, środowisk oraz krajów, a także mieszkańców różnych samorządów. Obejmują one również wspieranie i promowanie talentów oraz organizację działań kulturalnych, integracyjnych i promocyjnych mających na celu zmianę trendów demograficznych, wspieranie lokalnych środowisk oraz wzmacnianie lokalnej tożsamości
Wpływ na problemy	• Brak możliwości kontynuowania nauki • Mała aktywność społeczna obywateli • Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej
Wykorzystywane potencjały	• Dziedzictwo kulturowe, historia i zabytki sakralne • Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej • Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego • Firmy branży budowlanej • Oferta opiekuńczo-edukacyjna • Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych • Infrastruktura sportowa • Lokalne wyroby spożywcze (wędlina, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo) • Drewniana gotycka architektura sakralna w tym UNESCO • Koncepcja Brzozów Zdrój

	• Koła gospodyń wiejskich • Kluby sportowe • Wydarzenie sportowo-rozrywkowe Drift Show Izdebki • Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa • Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB • Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo Gospodarstwa agroturystyczne – specjalistyczne
Realizowane potrzeby	• Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych • Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych zamierzających budować dom, zakupić lub wynająć mieszkanie • Zwiększenie dostępności, przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego • Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 2.1 Rozwinięta przestrzeń gospodarcza

Tabela 42: Logika strategiczna: 2.1 Rozwinięta przestrzeń gospodarcza

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	2. CEL SZCZEGÓŁOWY: GOSPODARCZY: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
Cel operacyjny	2.1 Cel operacyjny: gospodarczy Rozwinięta przestrzeń gospodarcza
Kierunki działań	Rozwój infrastruktury niezbędnej do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, obejmującej infrastrukturę drogową, IT oraz inne sieci i instalacje gospodarcze. W szczególności poprzez formalne lub nieformalne wyodrębnianie stref gospodarczych i inwestycyjnych, również na terenach gmin wiejskich, inkubatorów przedsiębiorczości i innych form wsparcia rozwoju gospodarczego
Wpływ na problemy	• Brak uzbrojonych terenów inwestycyjnych • Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy • Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa
Wykorzystywane potencjały	• Zakłady przemysłu drzewnego • Firmy branży transportowej • Firmy branży budowlanej

	• Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe • Sieć drogowa • Koncepcja Brzozów Zdrój • Przetwórstwo drzewne – zakłady • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB
Realizowane potrzeby	• Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych zamierzających budować dom, zakupić lub wynająć mieszkanie • Tworzenie nowych terenów inwestycyjnych do budownictwa mieszkaniowego i usługowego • Stworzenie konkurencyjnych warunków do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej i uzbrajanie terenów inwestycyjnych • Zwiększenie poziomu planowania przestrzennego i prowadzenie spójnej polityki przestrzennej • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 2.2 Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość

Tabela 43: Logika strategiczna: 2.2 Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	2. CEL SZCZEGÓŁOWY: GOSPODARCZY: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
Cel operacyjny	2.2 Cel operacyjny: gospodarczy Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość
Kierunki działań	Rozwój infrastruktury i usług edukacyjnych oraz okołoedukacyjnych, w tym szkolnictwo ogólne i zawodowe, kursy zawodowe oraz inne formy umożliwiające zdobywanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych, obejmujące ich walidację, certyfikację i odnawianie. Działania te obejmują także kształcenie przez całe życie, kształcenie ustawiczne oraz edukację pozasystemową. Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr poprzez dostęp do szkoleń ogólnych i specjalistycznych lub doradztwa związanego ze szkoleniami, w tym dla kadry zarządzającej i pracowników, także wymagających aktualizowania kompetencji, uwzględniających transformację ekologiczną i cyfrową
Wpływ na problemy	• Brak możliwości kontynuowania nauki • Mała aktywność społeczna obywateli • Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy • Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej

	• Niewystarczająca oferta turystyczna
Wykorzystywane potencjały	• Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej • Zakłady przemysłu drzewnego • Firmy branży transportowej • Firmy branży budowlanej • Oferta opiekuńczo-edukacyjna • Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych • Lokalne wyroby spożywcze (wędlina, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo) • Koncepcja Brzozów Zdrój • Kluby sportowe • Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa • Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce • Przetwórstwo drzewne – zakłady • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB
Realizowane potrzeby	• Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych • Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych zamierzających budować dom, zakupić lub wynająć mieszkanie • Dostosowanie kierunków kształcenia do przyszłych potrzeb rynku pracy • Podnoszenie jakości kształcenia, w tym modernizacja i doposażanie szkół, placówek oświatowych i kulturalnych • Stworzenie dodatkowej preferencji dla osób zamierzających podejmować działalność w sektorze rolnym – wzmocniona współpraca z ODR z osobami zainteresowanymi podjęciem wyzwania pracy w nowoczesnym rolnictwie • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 2.3 Rozwinięta oferta produktów lokalnych

Tabela 44: Logika strategiczna: 2.3 Rozwinięta oferta produktów lokalnych

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	2. CEL SZCZEGÓŁOWY: GOSPODARCZY: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
Cel operacyjny	2.3 Cel operacyjny: gospodarczy Rozwinięta oferta produktów lokalnych
Kierunki działań	Wsparcie rozwoju lokalnych produktów poprzez wspólne działania promocyjne i inwestycyjne, obejmujące integrację, sieciowanie, koordynowanie oraz organizację przestrzeni i dostępności usług, a także rozwój oferty. Działania te obejmują

	współpracę międzysektorową i międzysamorządową oraz rozwój lokalnych produktów i marek
Wpływ na problemy	• Słabo rozwinięta oferta kulturalno-rozrywkowa • Mała aktywność społeczna obywateli • Brak uzbrojonych terenów inwestycyjnych • Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy • Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej • Niewystarczająca oferta turystyczna
Wykorzystywane potencjały	• Dziedzictwo kulturowe, historia i zabytki sakralne • Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej • Zakłady przemysłu drzewnego • Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego • Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych • Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe • Sieć drogowa Infrastruktura sportowa • Lokalne wyroby spożywcze (wędlna, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo) Usługi medyczne i ośrodek onkologiczny • Drewniana gotycka architektura sakralna w tym UNESCO • Koncepcja Brzozów Zdrój • Koła gospodyń wiejskich • Wydarzenie sportowo-rozrywkowe Drift Show Izdebki • Woda mineralna alkaliczna – źródło i producent • Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa • Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce • Obiekty sakralne – pozostałe, w tym turystyka pielgrzymkowa • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB • Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo Gospodarstwa agroturystyczne – specjalistyczne • Szkoła Muzyczna w Dydni
Realizowane potrzeby	• Stworzenie konkurencyjnych warunków do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej i uzbrajanie terenów inwestycyjnych • Zsynchronizowanie pojedynczych działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych, kiermaszy i targów miejscowych produktów itp. poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 3.1 Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT

Tabela 45: Logika strategiczna: 3.1 Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
Cel operacyjny	3.1 Cel operacyjny: środowiskowo-przestrzenny Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT
Kierunki działań	Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych oraz usług turystycznych, obejmujące szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, szlaki kulturowe oraz ich promocję. Rozwój infrastruktury turystycznej związanej z ciekami lub zbiornikami wodnymi, w tym m.in. punkty informacji turystycznej, wiaty turystyczne, wieże widokowe, miejsca ogniskowe, ścianki wspinaczkowe, pumptracki, kempingi, miejsca obsługi kamperów, pola namiotowe i biwakowe, place zabaw, rewitalizacja linii kolejowych wąskotorowych oraz schroniska przy szlakach górskich. Obejmuje to również zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia tych obiektów wraz z infrastrukturą poprawiającą dostępność atrakcji turystycznych, taką jak miejsca postojowe, ciągi komunikacyjne i infrastruktura dla osób z niepełnosprawnością. Działania te mają również na celu poprawę bezpieczeństwa przestrzeni publicznej na szlakach i akwenach wodnych. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego oraz ekoturystyki poza obszarami Natura 2000, w tym ochrona i pielęgnacja obiektów dziedzictwa naturalnego, ustanawianie nowych obiektów dziedzictwa naturalnego, ich ochrona i pielęgnacja, promowanie oraz rozwój infrastruktury mającej na celu ograniczanie negatywnego wpływu turystyki na obszary cenne przyrodniczo oraz zachowanie obiektów objętych różnymi formami ochrony przyrody. FEP 2021-2027 Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych 167 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000
Wpływ na problemy	• Słabo rozwinięta oferta kulturalno-rozrywkowa • Mała aktywność społeczna obywateli • Nierównomiernie rozwinięty sektor usługowo-handlowy • Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej • Niewystarczająca oferta turystyczna • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa • Nierozwinięty transport publiczny i infrastruktura drogowa
Wykorzystywane potencjały	• Dziedzictwo kulturowe, historia i zabytki sakralne • Dziedzictwo kulinarne kuchni regionalnej • Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego

	- Firmy branży transportowej - Oferta opiekuńczo-edukacyjna - Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe - Sieć drogowa Infrastruktura sportowa - Lokalne wyroby spożywcze (wędlina, miód, chleb, wino, ciasta, produkty mleczarskie, ogrodnictwo) Usługi medyczne i ośrodek onkologiczny Drewniana gotycka architektura sakralna w tym UNESCO - Koła gospodyń wiejskich - Kluby sportowe - Wydarzenie sportowo-rozrywkowe Drift Show Izdebki - Woda mineralna alkaliczna – źródło i producent - Twórczość lokalna: rzeźba, malarstwo, koronka, poezja ludowa - Folklor lokalny: obrzędy, kapele ludowe, tańce - Obiekty sakralne – pozostałe, w tym turystyka pielgrzymkowa - Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB - Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo Gospodarstwa agroturystyczne – specjalistyczne
Realizowane potrzeby	- Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych - Zsynchronizowanie pojedynczych działań samorządów w zakresie promocji, kalendarza wydarzeń kulturalnych, kiermaszy i targów miejscowych produktów itp. poprzez stworzenie wspólnej marki PGPB - Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 3.2 Rozwinięty i zrównoważony transport

Tabela 46: Logika strategiczna: 3.2 Rozwinięty i zrównoważony transport

Cecha	Opis
Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
Cel operacyjny	3.2 Cel operacyjny: środowiskowo-przestrzenny Rozwinięty i zrównoważony transport
Kierunki działań	Rozwój infrastruktury i usług mających na celu zwiększenie dostępności komunikacyjnej, rozwój transportu i mobilności. Inwestycje obejmują infrastrukturę publicznego transportu zbiorowego, w tym drogi dojazdowe, węzły i miejsca przesiadkowe, parkingi, przystanki, stacje obsługi, wymianę oświetlenia, tabor transportu publicznego oraz systemy mikromobilności. Obejmuje to również infrastrukturę paliw

	alternatywnych i ładowania pojazdów oraz rozwój usług transportu na żądanie. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej poprawiającej dostępność do atrakcji turystycznych, obiektów kulturalnych. Infrastruktura dla ruchu niezmotoryzowanego obejmuje drogi, pasy, ścieżki i trasy rowerowe z infrastrukturą towarzyszącą, systemy i urządzenia do zliczania rowerzystów, trasy piesze oraz pieszo-rowerowe, likwidację utrudnień i zagrożeń w ruchu pieszym i rowerowym, a także inwestycje drogowe służące poprawie bezpieczeństwa niezmotoryzowanych uczestników ruchu poprzez likwidację miejsc niebezpiecznych. W ramach działań uwzględniono również rozwiązania cyfrowe, integrację taryfową oraz działania informacyjne, promocyjne i edukacyjne.
Wpływ na problemy	• Niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej • Niewystarczająca oferta turystyczna • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa • Nierozwinięty transport publiczny i infrastruktura drogowa
Wykorzystywane potencjały	• Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego • Firmy branży transportowej Firmy branży budowlanej • Wykształceni młodzi ludzie absolwenci szkół średnich technicznych i zawodowych • Sieć drogowa • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB • Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo
Realizowane potrzeby	• Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych • Zwiększenie dostępności, przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego • Stworzenie konkurencyjnych warunków do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej i uzbrajanie terenów inwestycyjnych • Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej • Budowa, przebudowa i modernizacja dróg powiatowych oraz gminnych wraz z infrastrukturą: mosty, chodniki, miejsca odpoczynku w punktach widokowych • Zwiększenie poziomu planowania przestrzennego i prowadzenie spójnej polityki przestrzennej • Koordynacja i wymiana informacji pomiędzy gminami z obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

Logika strategiczna: 3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń

Tabela 47: Logika strategiczna: 3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń

Cecha	Opis
-------	------

Cel główny	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy	3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
Cel operacyjny	3.3 Cel operacyjny: środowiskowo-przestrzenny Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń
Kierunki działań	Inwestycje w edukację, promocję, usługi i infrastrukturę energetyczną, obejmujące wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, poprawę efektywności energetycznej i dążenie do samowystarczalności energetycznej. Obejmuje to również inwestycje w edukację, promocję, usługi i infrastrukturę wodno-ściekową, takie jak retencja, zagospodarowanie wód opadowych, zabezpieczenie przed kataklizmami ekologicznymi, ochrona naturalnych zbiorników wody, zapewnienie dostępu do wody pitnej oraz gospodarkę ściekową. Ponadto działania obejmują ochronę przyrody i bioróżnorodności oraz działania na rzecz adaptacji do zmian klimatycznych.
Wpływ na problemy	• Niewystarczająca oferta turystyczna • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura środowiskowa • Nierozwinięty transport publiczny i infrastruktura drogowa
Wykorzystywane potencjały	• Walory krajobrazowe i położenie w otulinie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego • Oferta opiekuńczo-edukacyjna • Tereny inwestycyjne przemysłowe i usługowe • Sieć drogowa • Infrastruktura sportowa • Droga DK19 i projekt S19 z węzłem Domaradz, Iskrzynia, HUB • Slow tourism: park nordic walking, łowienie ryb, bird watching, tereny pod budowę wież widokowych, szlak rowerowy green velo
Realizowane potrzeby	• Zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych • Stworzenie oferty preferencji dla osób młodych zamierzających budować dom, zakupić lub wynająć mieszkanie • Wzmocnienie i przyspieszenie działania w zakresie budowy zbiorowych ujęć wody i sieci kanalizacyjnej • Rozwój OZE i termomodernizacja budynków na obszarze PGPB

Źródło: opracowanie własne

3.5.3. Kontekst strategiczny

W kontekście zarówno strategicznym, jak i operacyjnym, kluczowe jest uzyskanie spójności, komplementarności i zgodności pomiędzy proponowanymi celami strategicznymi danego obszaru z założeniami strategicznymi wyższego rzędu. Zidentyfikowane kierunki interwencji muszą wpisywać się w cele nadrzędne i nie

powinny stać w sprzeczności z tymi celami, stanowiąc ich istotne uzupełnienie, rozwinięcie i wzmocnienie na poziomie danego obszaru. Pozwala to na osiągnięcie lepszych rezultatów strategicznych i wzmocnienie efektywności podejmowanych działań i interwencji.

Polityka dotycząca regionów jest kształtowana i prowadzona zarówno z poziomu Unii Europejskiej, jak i kraju, którego terytorium dotyczy. Dokumentem programującym rozwój regionalny w Polsce jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Strategia ta kładzie nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju, czyli zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych obszarów, głównie miejskich i wiejskich poprzez efektywne rozwijanie oraz wykorzystywanie miejscowych zasobów i potencjałów, a za kluczowe wyzwania uznaje²⁶:

- Wyzwanie 1. Adaptacja do zmian klimatu oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska
- Wyzwanie 2. Przeciwdziałanie negatywnym skutkom procesów demograficznych
- Wyzwanie 3. Rozwój i wsparcie kapitału ludzkiego i społecznego
- Wyzwanie 4. Wzrost produktywności i innowacyjności regionalnych gospodarek
- Wyzwanie 5. Rozwój infrastruktury podnoszącej konkurencyjność, atrakcyjność inwestycyjną i warunki życia w regionach
- Wyzwanie 6. Zwiększenie efektywności zarządzania rozwojem (w tym finansowania działań rozwojowych) oraz współpracy między samorządami terytorialnymi i między sektorami
- Wyzwanie 7. Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych oraz niwelowanie sytuacji kryzysowych na obszarach zdegradowanych

Ważnym w procesie formułowania celów dla PGPB było zachowanie kierunków wyznaczonych w obszarach horyzontalnych Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030, które obowiązują wszystkich interesariuszy regionalnej polityki rozwoju oraz determinują sposób osiągania celów rozwoju. Zapisy kierunkowe strategii województwa zostały ujęte w następujące obszary tematyczne:

²⁶ Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych

Rysunek 24: Obszary Horyzontalne Strategii rozwoju województwa

Źródło: opracowanie własne

Wypracowane cele strategiczne PGPB zachowują **pełną zgodność**, spójność i komplementarność z obowiązującymi **dokumentami strategicznymi krajowymi i regionalnymi**, co potwierdza przeprowadzona analiza porównawcza i celowa przyjętych celów strategicznych z celami strategicznymi określonymi w kluczowych dokumentach:

- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030²⁷,
- Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030²⁸,
- Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027²⁹,
- Strategia rozwoju ponadlokalnego Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego na lata 2022-2030³⁰.

²⁷ „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030” przyjęta uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. w sprawie przyjęcia „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030”

²⁸ „Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030+” przyjęta uchwałą nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r.

²⁹ „Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027” dokument zatwierdzony przez Komisję Europejską w dniu 2 grudnia 2022 r. [C(2022) 8692], przyjęty uchwałą nr 445/9205/22 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 20 grudnia 2022 r.

³⁰ Gminy Dydnia oraz Nozdrzec zrzeszone są w Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, który realizuje strategię rozwoju ponadlokalnego na lata 2022-2030, w związku z powyższym dokonano analizy zgodności również z tym dokumentem

Cele zawarte w niniejszej Strategii są również komplementarne i w pełni zgodne z celami strategii rozwoju gmin zrzeszonych w związku powiatowo-gminnym.

W odniesieniu do celu **głównego** zastosowanie znajduje poniższa tabela.

Tabela 48: Odniesienie celu głównego do innych strategii

Odniesienie	Uzasadnienie komplementarności i pomocniczości
CEL GŁÓWNY	PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	Cel główny: Efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągania zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym W oparciu o ideę rozwoju zrównoważonego, pojawia się konieczność koncentracji wsparcia na przeciwdziałaniu nadmiernym dysproporcjom rozwojowym, zarówno między regionami, jak i w samych regionach. Z drugiej strony, obok działań o charakterze wyrównawczym, interwencje w ramach polityki regionalnej odnoszą się do wszystkich terytoriów uwzględniając ich pozycję rozwojową, w tym w szczególności jakość kapitału ludzkiego, rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności czy też nasycenie infrastrukturalne. Tym samym zakłada się wykorzystanie występujących potencjałów endogenicznych, właściwych dla danego obszaru i zwiększanie ich spójności. Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym Cel zakłada wsparcie o charakterze wyrównawczym, ukierunkowane na przezwyciężenie barier i problemów obszarów o mniej korzystnych uwarunkowaniach rozwojowych, gdzie wdrażane będą zintegrowane pakiety działań, skoncentrowane na identyfikacji i wykorzystaniu ich zasobów oraz potencjałów. Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych Wykorzystywane będą instrumenty wsparcia ukierunkowane na tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności, innowacyjności, ale też tworzenie klimatu inwestycyjnego w oparciu o kapitał terytorialny oraz takie czynniki rozwoju, które mogą zostać wykreowane lub ulepszone.
STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACIE 2030	Cel główny: Odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo- i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałe, zrównoważone i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa. W dążeniu do zrównoważonego rozwoju kładzie się nacisk na wykorzystanie bogactwa potencjałów wewnętrznych. Wymiar gospodarczy w rozwoju województwa jest istotny, a szczególną powiązany z wysoką innowacyjnością jako podstawą kształtowania przyszłości województwa. Na tym tle wysoka jakość życia mieszkańców powinna wiązać się z wysokimi parametrami środowiska przyrodniczego województwa. Cel 2. Wzmacnianie kapitału ludzkiego i społecznego jako podstawy umożliwiającej rozwój regionu oraz podnoszenie poziomu życia mieszkańców W ramach celu zakłada się wysoki poziom wzmacniania kapitału ludzkiego oraz spójności społecznej, który przekłada się na potencjał rozwojowy. Należy skoncentrować się na wzmocnieniu zintegrowanych systemów wsparcia oraz poprawie dostępu do usług społecznych,

	wsparciu przedsiębiorczości, rynku pracy wyrównując szanse wykluczonych grup społecznych. Powyższe działania będą miały istotny wpływ na poprawę dostępności do ofert tego obszaru. Cel 3. Rozbudowa infrastruktury służącej rozwojowi oraz optymalizacja wykorzystania zasobów naturalnych i energii przy zachowaniu dbałości o stan środowiska przyrodniczego Działania podejmowane będą w kierunku budowy i przebudowy infrastruktury transportowej, rozwoju transportu publicznego, infrastruktury służącej prowadzeniu działalności gospodarczej oraz turystyki. Województwo podkarpackie posiada dobre warunki naturalne do rozwoju infrastruktury OZE dlatego też ważnym aspektem są działania prowadzące do zwiększenia udziału energetyki opartej na OZE w ogólnym bilansie energetycznym województwa oraz poprawy jakości powietrza. Cel 4. Zwiększenie dostępu obywateli do usług publicznych i podniesienie standardu ich świadczenia dla poprawy jakości życia i wzmacniania procesów rozwojowych Istotnym elementem jest stała optymalizacja świadczonych usług publicznych, osiągana dzięki włączaniu obywateli w artykułowanie potrzeb i proponowanie własnych rozwiązań. Zaangażowanie mieszkańców oznacza wykorzystanie ich potencjałów i zasobów, które determinują operatywność współpracy. Oczywiście staje się także zaangażowanie podmiotów miejscowych, w zakresie definiowania potrzeb i możliwości podnoszenia standardu świadczenia usług chociażby poprzez wykorzystanie technologii cyfrowych.
FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA PODKARPACIA 2021-2027	Cel szczegółowy 5 (ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie Dążenie do zapewnienia zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem peryferyjnie położonych terenów, poprzez interwencje oparte na strategiach terytorialnych i udział społeczności lokalnych. Kluczowe działania obejmują zachowanie tożsamości kulturowej i lokalnych tradycji, rozwój zróżnicowanych rynków zewnętrznych oraz wykorzystanie lokalnych zasobów do produkcji towarów i usług. Turystyka postrzegana jako część gospodarki kreatywnej odgrywa ważną rolę w strategiach rozwoju lokalnego łącząc się z kulturą, rekreacją i innowacyjnością. W kontekście adaptacji do zmian klimatu, priorytetowe jest zatrzymywanie i zagospodarowanie wód opadowych, szczególnie na terenach rolniczych, leśnych i przyrodniczo cennych oraz rozwój zielono-błękitnej infrastruktury na obszarach miejskich. Działania te mają na celu poprawę zarządzania zasobami wodnymi i ochronę środowiska. Współpraca władz samorządowych z lokalnymi podmiotami oraz efektywne zarządzanie na szczeblu samorządowym są kluczowe dla sukcesu tych inicjatyw. Małe miasta pełniące funkcje administracyjne, przemysłowe, edukacyjne, zdrowotne i usługowe mają istotną rolę jako liderzy lokalnego rozwoju. Wybór i wykorzystanie regionalnych oraz lokalnych atutów przyczyni się do zwiększenia konkurencyjności i zrównoważonego rozwoju tych obszarów.
STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO ZWIĄZKU	Cel strategiczny 1: Poprawa warunków i jakości życia, pracy i rozwoju mieszkańców gmin tworzących Związek.

GMIN TURYSTYCZNYCH POGÓRZA DYNOWSKIEGO NA LATA 2022- 2030	Cel strategiczny 2: Zwiększenie dostępności rozwiniętej infrastruktury technicznej i społecznej zaspokajającej potrzeby mieszkańców, podmiotów gospodarczych i turystów. Cel strategiczny 4: Wzmocnienie potencjału kulturowego bazującego na lokalnym dziedzictwie. Cel strategiczny 5: Wysoki poziom zachowania i czystości środowiska gmin wchodzących w skład Związku Cel strategiczny 6: Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki na obszarze gmin tworzących Związek. W strategii zostały wyznaczone cele strategiczne, które skupiają się na trzech sferach: społecznej, zasobów i potencjałów oraz gospodarki i promocji, istotnych z punktu widzenia realizacji zadań zrównoważonego rozwoju. Koncentrując się na dynamicznym rozwoju gospodarczym i turystycznym troszcząc się jednocześnie o zachowanie walorów środowiska poprzez wykorzystanie zasobów endogennych potencjałów.
--	---

Źródło: opracowanie własne

W odniesieniu do celu szczegółowego: **społecznego** zastosowanie znajduje poniższa tabela.

Tabela 49: Odniesienie celu szczegółowego: społecznego do innych strategii

Odniesienie	Uzasadnienie komplementarności i pomocniczości
1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY	PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	Cel 1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo Polityka regionalna tam, gdzie występuje zagrożenie trwałą marginalizacją, zostanie ukierunkowana na integrację świadczenia usług w skali obszaru powiązanego funkcjonalnie. Wspierana też będzie aktywizacja podmiotów publicznych, prywatnych, ekonomii społecznej i mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy, w tym poprzez szersze wykorzystanie partnerstw publiczno-publicznych i międzysektorowych. Cel 1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów Wspieranie rozwoju infrastruktury należy do jednych z ważniejszych działań podejmowanych przez władze regionalne w celu stymulowania rozwoju różnego typu obszarów (miejskich i wiejskich) i podnoszenia jego konkurencyjności i atrakcyjności, jak również ożywienia otoczenia i wzrostu dobrobytu społeczności lokalnych oraz szeroko pojętej jakości życia. Konieczne jest wyrównywanie różnicowań między i wewnątrzregionalnych w dostępie do infrastruktury usług publicznych, w tym w szczególności budowy sieci połączeń transportowych czy infrastruktury komunalnej i społecznej. Cel 2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego W ramach którego zakłada się, iż rozwój terytoriów w dużej mierze jest rezultatem talentów, wiedzy i przedsiębiorczości ludności na nich zamieszkującej. Biorąc pod uwagę aktywność zawodową głównym obszarem oddziaływania polityki regionalnej w zakresie kapitału ludzkiego i społecznego będą przedsięwzięcia prowadzące do rozwijania wysoko wykwalifikowanych zasobów pracy oraz efektywnego wykorzystania dostępnego kapitału ludzkiego. Z kolei w celu rozwijania

	kapitału społecznego należy prowadzić działania wspierające wysokiej jakości edukację włączającą, opartą na nowym modelu kształcenia dzieci, młodzieży, ale też dorosłych.
STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACKIE 2030	Cel 2.2. Zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego społeczeństwa poprzez poprawę dostępności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia Cel zakłada zapewnienie powszechnego dostępu do wysokiej jakości usług medycznych, redukcję zachorowalności, przyspieszenie procesów rekonwalescencji i rehabilitacji, obniżenie wskaźnika umieralności a także zapewnienie bezpieczeństwa w stanach epidemii. Wymaga wzrostu jakości i efektywności świadczeń medycznych, zwłaszcza tych wysokospecjalistycznych. Kluczowe działania obejmują inwestycje w infrastrukturę medyczną, dostosowanie bazy leczniczej do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych, w tym zmian demograficznych i epidemiologicznych oraz reorganizację struktury świadczeń zdrowotnych. Istotnym elementem jest również optymalne wykorzystanie innowacyjnych technologii. Cel 2.3. Rozwój form i instytucji kultury z uwzględnieniem dziedzictwa oraz wymagań nowoczesności Wykorzystanie bogactwa kulturowego województwa podkarpackiego do tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych. Atrakcyjny wizerunek regionu, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym należy tworzyć poprzez ochronę obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo oraz racjonalne wykorzystanie zasobów dziedzictwa, a także inwestycje w nowoczesną infrastrukturę kultury. Kolejnym istotnym aspektem jest integracja dziedzin kultury, sieciowanie instytucji oraz regularne organizowanie wydarzeń o znaczeniu ponadregionalnym stanowią kluczowe elementy tej strategii. 2.5. Wzmocnienie podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne Celem jest poprawa zaangażowania społecznego oraz współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim poprzez różnorodne formy partnerstwa. Ważne jest wspieranie świadomego społeczeństwa zaangażowanego w sprawy wspólnoty i budowanie poczucia tożsamości. Działania będą skoncentrowane na dostarczaniu niezbędnej pomocy technicznej, szczególnie dla słabszych organizacji oraz tworzeniu lokalnych programów współpracy. Kluczowe jest również budowanie instytucji dialogu społecznego, wspieranie wolontariatu i rozwijanie kompetencji społecznych mieszkańców. Ponadto celem jest rozwijanie zaufania między instytucjami publicznymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, co zwiększy partycypację obywatelską w życiu publicznym poprzez instrumenty takie jak referenda, debaty i konsultacje społeczne. 2.6 Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie Aktywizacja społeczna powinna prowadzić do aktywizacji zawodowej, która w dłuższej perspektywie utrwała postawy aktywne, motywujące do poszukiwania pracy, następnie do jej podjęcia i utrzymania. Ważnym aspektem aktywizacji społecznej będzie kreowanie przedsięwzięć integrujących środowiska lokalne. Pobudzanie aktywności zawodowej mieszkańców regionu jest kluczowym elementem kreowania

	nowoczesnego rynku pracy, gdyż bierność zawodowa, marginalizacja i wykluczenie społeczne wynikają w dużej mierze z braku zatrudnienia.
FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA PODKARPACIA 2021-2027	Cel szczegółowy 4 (v) Zapewnianie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej Zapewnienie pełnej dostępności i komplementarności systemu opieki zdrowotnej, ze szczególnym uwzględnieniem podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (AOS). Działania koncentrują się na wyrównaniu szans do wysokiej jakości opieki medycznej, eliminując nierównomierne rozłożenie placówek oraz tzw. białe plamy. Poprawa dostępu do usług zdrowotnych, zwłaszcza dla dzieci i grup defaworyzowanych, jest priorytetem, co obejmuje zwiększenie liczby oddziałów dziecięcych oraz redukcję migracji pacjentów poza region. Wzmocnienie infrastruktury zdrowia będzie obejmować przystępne cenowo usługi opieki zdrowotnej oraz rozwój zdeinstytucjonalizowanej opieki długoterminowej, aby sprostać wyzwaniom związanym ze starzeniem się ludności. Cel szczegółowy 4(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych Działania nakierowane na umożliwienie efektywnego wykorzystania potencjału kulturalnego i turystycznego oraz wdrożenia nowoczesnej, atrakcyjnej i kompleksowej oferty kulturalno-turystycznej. Stanowią one impuls do poprawy sytuacji gospodarczej, aktywizacji zawodowej oraz spójności i integracji społecznej.
STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO ZWIĄZKU GMIN TURYSTYCZNYCH POGÓRZA DYNOWSKIEGO NA LATA 2022-2030	Cel strategiczny 1: Poprawa warunków i jakości życia, pracy i rozwoju mieszkańców gmin tworzących Związek. Dążenie do podniesienia jakości życia obejmuje działania wspierające rozwój osobisty, zawodowy i społeczny mieszkańców. Realizacja tego celu ma na celu promowanie aktywizacji zawodowej, zwiększenie dostępności mieszkań socjalnych i chronionych. Istotne znaczenie ma rozwój infrastruktury medycznej i rehabilitacyjnej, co pozwoli na zwiększenie dostępności podstawowej opieki medycznej. Rozszerzenie oferty opieki nad dziećmi oraz poprawa włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami będą kluczowymi działaniami w zakresie społecznej integracji. Wsparcie dla seniorów i innowacyjne programy edukacyjne przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności oferty edukacyjnej. Dodatkowo, wzbogacenie oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej oraz wspieranie lokalnych inicjatyw społecznych umożliwi aktywne uczestnictwo mieszkańców w życiu społeczności lokalnej. Cel strategiczny 2: Zwiększenie dostępności rozwiniętej infrastruktury technicznej i społecznej zaspokajającej potrzeby mieszkańców, podmiotów gospodarczych i turystów. Cel zakłada nie tylko zaspokojenie bieżących potrzeb mieszkańców, ale także stworzenie warunków sprzyjających dalszemu rozwojowi gospodarczemu i społecznemu regionu. Poprawa infrastruktury technicznej i społecznej przyczyni się do podniesienia jakości życia, zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwoju turystyki na obszarze gmin tworzących związek. Kierunkiem działań jest modernizacja budynków użyteczności publicznej, rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, poprawa bezpieczeństwa drogowego i przeciwpowodziowego oraz zwiększenie dostępu do opieki medycznej. Zaś rozwój infrastruktury turystycznej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej ma na celu podniesienie atrakcyjności regionu.

	Cel strategiczny 4: Wzmocnienie potencjału kulturowego bazującego na lokalnym dziedzictwie. Podkreślenie unikalności i wartości lokalnego dziedzictwa, przekłada się na wsparcie rozwoju społeczno-kulturalnego i gospodarczego regionu, wzmacniając przy tym więzi społeczne i tożsamość mieszkańców. Istotna jest ochrona, renowacja i promocja zabytków oraz rozwijanie infrastruktury kulturalnej. Poprawa dostępności i jakości oferty kulturalnej, w tym organizacja wydarzeń kulturalnych, wspiera aktywne uczestnictwo mieszkańców w życiu kulturalnym. Wzbogacenie lokalnej oferty edukacyjnej o elementy dziedzictwa kulturowego i historycznego oraz rozwój współpracy między lokalnymi ośrodkami kultury mają na celu integrację społeczności i budowanie tożsamości lokalnej. Promocja lokalnych produktów kulturowych i kulinarnych, a także rozwój turystyki kulturowej, przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności regionu dla turystów.
--	--

Źródło: opracowanie własne

W odniesieniu do celu szczegółowego: **gospodarczego** zastosowanie znajduje poniższa tabela.

Tabela 50: Odniesienie celu szczegółowego: gospodarczego do innych strategii

Odniesienie	Uzasadnienie komplementarności i pomocniczości
2. CEL SZCZEGÓŁOWY: GOSPODARCZY	PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	Cel 1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo Polityka regionalna tam, gdzie występuje zagrożenie trwałą marginalizacją, zostanie ukierunkowana na promocję i wsparcie inwestycji prywatnych wykorzystujących lokalne zasoby. Wspierana też będzie aktywizacja podmiotów publicznych, prywatnych, ekonomii społecznej i mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy, w tym poprzez szersze wykorzystanie partnerstw publiczno-publicznych i międzysektorowych. Polityka regionalna dodatkowo zostanie ukierunkowana na pobudzanie procesów rozwojowych, m.in. poprzez zapewnienie lepszej dostępności komunikacyjnej i terenów inwestycyjnych. Cel 1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów. W ramach celu zakłada się działania na rzecz rozwoju infrastruktury, w tym komunikacyjnej i cyfrowej. Zakładana jest również koncentracja inwestycji na tych rodzajach infrastruktury, które warunkują budowanie i rozwój przewag konkurencyjnych na poziomie samorządu lokalnego. Cel 2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym Wspieranie przedsiębiorczości to jedno z głównych zadań, zmierzających do stworzenia spójnego systemu, który zaoferuje rozwiązania i wsparcie uwzględniające zróżnicowane potrzeby dużych i małych firm. Wspieranie strefy gospodarczej skupiać się będzie na tworzeniu warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na różnych obszarach, rozwijaniu atrakcyjności inwestycyjnej oraz szerszego wykorzystania lokalnych potencjałów prorozwojowych

Cel 1.3 Zapewnienie dobrych warunków i systemu wsparcia podmiotów gospodarczych i rolnictwa w dostosowaniu do wymagań i potrzeb współczesnej otwartej gospodarki

Kierunkiem działań jest stworzenie efektywnego systemu wsparcia dla podmiotów gospodarczych i rolnictwa, aby mogły sprostać wymaganiom współczesnej gospodarki. Kluczowe działania obejmują rozwój innowacyjności poprzez współpracę między sektorem biznesu, naukowo-badawczym i instytucjami publicznymi z naciskiem na tworzenie centrów transferu technologii i ośrodków innowacyjności. Ważnym aspektem jest rozwój usług wspierających konkurencyjność i innowacyjność oraz rola klastrów gospodarczych w stymulowaniu wzrostu regionalnego. Wsparcie innowacji będzie realizowane przez inkubatory przedsiębiorczości, programy start-upowe oraz parki przemysłowe i technologiczne. Kluczowe jest także budowanie „kultury innowacyjności” oraz zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i kapitału ludzkiego. Działania te mają na celu zrównoważony rozwój gospodarki regionalnej, poprawę jakości życia oraz zwiększenie odporności na kryzysy gospodarcze.

Cel 2.1 Podniesienie jakości edukacji i jej dostosowanie do wyzwań społeczeństwa przyszłości

Rozwój gospodarki integralnie połączony jest z jakością kształcenia i elastycznością systemu edukacji wobec zmieniających się oczekiwań pracodawców. Podejmowane działania edukacyjne muszą być nacechowane efektywnością i profesjonalnie zharmonizowane z rynkiem pracy.

Cel 2.4 Wsparcie rynku pracy w zakresie aktywizacji zawodowej oraz tworzenia dobrej jakości miejsc pracy

Głównym narzędziem oddziaływania na rynek pracy jest szeroko rozumiana aktywizacja zawodowa skierowana do osób bezrobotnych oraz biernych zawodowo, która ma na celu z jednej strony zapewnienie możliwie jak najszybsze przygotowanie osób pozostających bez pracy do podjęcia zatrudnienia, z drugiej strony dopasowanie potencjalnych pracowników pod względem kwalifikacji i kompetencji do potrzeb pracodawców. Na rynku pracy należy także inicjować i wspierać samozatrudnienie, także wśród osób długotrwale bezrobotnych oraz starszych.

Cel. 3.5 Tworzenie miejsc umożliwiających prowadzenie działalności gospodarczej i rozwój usług turystycznych

Właściwe wsparcie oraz pakiet zachęt dla potencjalnych inwestorów jest podstawą kreowania właściwych kierunków rozwoju regionu, niezbędny jest rozwój infrastruktury adekwatnej do oczekiwań podmiotów chcących prowadzić bądź prowadzących działalność gospodarczą w regionie. Szczególnie ważne będzie rozwijanie infrastruktury służącej zarówno dla rozwoju przemysłu, jak też udostępnianie terenów inwestycyjnych oraz kompleksowe przygotowanie miejsc dla koncentracji aktywności gospodarczej. Istotne jest także rozwijanie infrastruktury turystycznej, aby wykorzystać walory przyrodnicze i krajobrazowe regionu. Plany obejmują budowę kompleksów turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkowych, poprawę dostępności turystycznej oraz inwestycje w różnorodne produkty turystyczne, takie jak wykorzystanie wód geotermalnych, rozwój turystyki aktywnej, promocję transportu wodnego i rewitalizację linii kolejowych wąskotorowych. Działania te mają na celu kształtowanie gospodarki turystycznej oraz podniesienie jakości i różnorodności usług turystycznych.

FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA PODKARPACIA 2021-2027	Cel szczegółowy 1(iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne W ramach celu zakłada się wsparcie i aktywizację w zakresie podniesienia konkurencyjności MŚP z uwzględnieniem zmieniających się warunków rynkowych. Działania ukierunkowane będą na podniesienie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw. Wsparciem inwestycyjnym objęte zostaną istniejące inkubatory przedsiębiorczości. W podnoszeniu konkurencyjności MŚP zakłada się dużą rolę świadczonych usług specjalistycznych doradczych i szkoleniowych dostosowanych do specyfiki przedsiębiorstw. Cel szczegółowy 4(e) (EFS+) poprawa jakości, poziomu włączenia społecznego i skuteczności systemów kształcenia i szkolenia oraz ich powiązania z rynkiem pracy – w tym przez walidację uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, w celu wspierania nabywania kompetencji kluczowych, w tym umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych oraz przez wspieranie wprowadzania dualnych systemów szkolenia i przygotowania zawodowego Planowane wsparcie ma na celu wypracowanie otoczenia metodyczno-dydaktycznego w celu wykształcenia kompetencji pożądanых na rynku pracy. Działania nakierunkowane będą na wsparcie budowania potencjalnych kadr, które będą gotowe na wyzwania cyfrowej transformacji i w przyszłości będą mogły skutecznie konkurować na regionalnym rynku pracy.
STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO ZWIĄZKU GMIN TURYSTYCZNYCH POGÓRZA DYNOWSKIEGO NA LATA 2022-2030	Cel strategiczny 6: Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki na obszarze gmin tworzących Związek Realizacja celu ma na celu zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu, poprawę warunków dla rozwoju przedsiębiorczości oraz przyciągnięcie nowych inwestorów, co w efekcie przyczyni się do dynamicznego rozwoju gospodarczego gmin tworzących Związek. Działania obejmują wsparcie lokalnych przedsiębiorstw, rozwój infrastruktury gospodarczej, promowanie innowacyjnych technologii i przedsiębiorczości. Inicjatywy wspierające rolnictwo, agroturystykę oraz lokalne produkty przyczynią się do zrównoważonego rozwoju obszaru. Wzmacnianie współpracy między samorządami, sektorem prywatnym i naukowym sprzyja tworzeniu nowych miejsc pracy i podniesieniu jakości życia mieszkańców.

Źródło: opracowanie własne

W odniesieniu do celu szczegółowego: **środowiskowo-przestrzennego** zastosowanie znajduje poniższa tabela.

Tabela 51: Odniesienie celu szczegółowego: środowiskowo-przestrzennego do innych strategii

Odniesienie	Uzasadnienie komplementarności i pomocniczości
3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY	PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	Cel 1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów Wysoki poziom infrastruktury technicznej i społecznej wpływa na zwiększenie atrakcyjności regionu, jak również prowadzi do ożywienia otoczenia i wzrostu dobrobytu społeczności lokalnych. Zgodnie z zasadą zrównoważonego inwestowania rozwój infrastruktury musi odbywać się w sposób zrównoważony, uwzględniający potrzeby gospodarcze i społeczne, ale też względy przyrodnicze i środowiskowe. Inwestycje dotyczyć mają w szczególności budowy sieci dróg i połączeń transportowych, modernizacji infrastruktury ochrony środowiska i energetyki, infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej, a także infrastruktury telekomunikacyjnej zapewniającej dostęp do usług cyfrowych.
STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACKIE 2030	Cel. 3.2 Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej oraz zrównoważenie struktury komunikacyjnej na obszarze województwa Dostępność komunikacyjna warunkuje jednocześnie rozwój poszczególnych społeczności i obszarów. Korzyści płynące z działań rozwijających infrastrukturę komunikacyjną mają zarówno wymiar wewnętrzny, obejmujący wsparcie spójności i integralności, gwarantujące mobilność mieszkańców, wzrost jakości życia, jak i wymiar zewnętrzny – niezbędny do poszerzania spektrum kontaktów gospodarczych i społecznych, otwierania i udostępnienia rynków zbytu, tranzytu, przepływu siły roboczej, rozwoju turystyki. Zrównoważony transport jest integralną częścią tego celu. Obejmuje on wykorzystanie nisko- lub zeroemisyjnych środków transportu, takich jak autobusy elektryczne i rowery oraz promowanie ekologicznych form przemieszczania się. Działania te nie tylko zmniejszą emisję CO₂, ale również poprawią jakość powietrza i zdrowie mieszkańców. Zintegrowany i zrównoważony system transportu publicznego przyczyni się do bardziej efektywnej i ekologicznej mobilności w regionie, co jest niezbędne dla jego długoterminowego rozwoju. Cel. 3.5 Tworzenie miejsc umożliwiających prowadzenie działalności gospodarczej i rozwój usług turystycznych Właściwe wsparcie oraz pakiet zachęt dla potencjalnych inwestorów jest podstawą kreowania właściwych kierunków rozwoju regionu, niezbędny jest rozwój infrastruktury adekwatnej do oczekiwań podmiotów chcących prowadzić, bądź prowadzących działalność gospodarczą w regionie. Szczególnie ważne będzie rozwijanie infrastruktury służącej zarówno dla rozwoju przemysłu, jak też udostępnianie terenów inwestycyjnych oraz kompleksowe przygotowanie miejsc dla koncentracji aktywności gospodarczej. Istotne jest także rozwijanie infrastruktury turystycznej, aby wykorzystać walory przyrodnicze i krajobrazowe regionu. Plany obejmują budowę kompleksów turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkowych, poprawę dostępności turystycznej oraz inwestycje w różnorodne produkty turystyczne, takie jak wykorzystanie wód geotermalnych, rozwój turystyki aktywnej, promocję transportu wodnego i rewitalizację linii kolejowych wąskotorowych. Działania te mają na celu kształtowanie gospodarki turystycznej oraz podniesienie jakości i różnorodności usług turystycznych. 3.7. Zapobieganie i minimalizowanie skutków zagrożeń antropogenicznych Cel zakłada poprawę jakości powietrza, efektywne zarządzanie zasobami wodnymi oraz skuteczne gospodarowanie odpadami w województwie podkarpackim. Kluczowe działania obejmują ograniczanie emisji z systemów grzewczych i transportu, wprowadzenie

	niskoemisyjnego transportu publicznego oraz monitorowanie stanu powietrza. Ważnym aspektem jest również zarządzanie hałasem komunikacyjnym. W zakresie zarządzania zasobami wodnymi konieczne jest wdrażanie nowoczesnych technologii wodno-ściekowych, budowa zbiorników retencyjnych oraz edukacja społeczna w zakresie racjonalnego wykorzystania wody. Działania te mają na celu zniwelowanie różnic między obszarami miejskimi i wiejskimi oraz wsparcie terenów o trudnych warunkach geograficznych. W dziedzinie gospodarki odpadami ważne jest kontynuowanie selektywnej zbiórki, recyklingu oraz ograniczanie ilości wytwarzanych odpadów. Duży nacisk należy kłaść na edukację ekologiczną społeczeństwa w zakresie zarządzania odpadami, która jest kluczowa dla wzrostu gospodarczego regionu, a także na ograniczenie negatywnego wpływu działalności człowieka na przyrodę.
FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA PODKAPRACIA 2021-2027	Cel szczegółowy 2(i) Wsparcie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych Interwencja polega na wsparciu poprawy efektywności energetycznej, poprawy stanu powietrza oraz zmniejszeniu zjawiska ubóstwa energetycznego. Cel szczegółowy 3(ii) Rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawa dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej Działania dotyczą bezpośrednio poprawy dostępności transportowej i wzrostu bezpieczeństwa w ruchu drogowym. W zakresie infrastruktury drogowej inwestycje będą obejmować m.in. lepsze skomunikowanie z siecią TEN-T, budowę obwodnic oraz poprawę dostępności obszarów o utrudnionej dostępności przy pomocy transportu publicznego. Włączenie komunikacyjne obszarów o utrudnionej dostępności jest jednym z działań wzmacniających szanse rozwojowe obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Cel szczegółowy 4(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych Działania nakierunkowane na umożliwienie efektywnego wykorzystania potencjału kulturalnego i turystycznego oraz wdrożenia nowoczesnej, atrakcyjnej i kompleksowej oferty kulturalno-turystycznej. Stanowiąc mają impuls do poprawy sytuacji gospodarczej, aktywizacji zawodowej oraz spójności i integracji społecznej.
STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO O ZWIĄZKU GMIN TURYSTYCZNYCH POGÓRZA DYNOWSKIEGO NA LATA 2022-2030	Cel strategiczny 2: Zwiększenie dostępności rozwiniętej infrastruktury technicznej i społecznej zaspokajającej potrzeby mieszkańców, podmiotów gospodarczych i turystów. Cel zakłada nie tylko zaspokojenie bieżących potrzeb mieszkańców, ale także stworzenie warunków sprzyjających dalszemu rozwojowi gospodarczemu i społecznemu regionu. Poprawa infrastruktury technicznej i społecznej przyczyni się do podniesienia jakości życia, zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwoju turystyki na obszarze gmin tworzących związek. Kierunkiem działań jest modernizacja budynków użyteczności publicznej, rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, poprawę bezpieczeństwa drogowego i przeciwpowodziowego oraz zwiększenie dostępu do opieki medycznej. Zaś rozwój infrastruktury turystycznej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej ma na celu podniesienie atrakcyjności regionu. Cel strategiczny 5: Wysoki poziom zachowania i czystości środowiska gmin wchodzących w skład Związku

	Cel skupia się na ochronie zasobów naturalnych, poprawie jakości powietrza i wód, a także gospodarce odpadami. Wdrażanie rozwiązań proekologicznych, takich jak odnawialne źródła energii i systemy retencji wody, ma na celu zmniejszenie negatywnego wpływu na środowisko. Edukacja ekologiczna i kampanie świadomościowe wspierają zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz ochrony środowiska. Wysoki poziom zachowania i czystości środowiska jest fundamentem dla zdrowego i harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru.
--	---

Źródło: opracowanie własne

4. WYMIAR PRZESTRZENNY W STRATEGII ROZWOJU OBSZARU PGPB

4.1. MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ OBSZARU PGPB

4.1.1. Położenie obszaru PGPB w regionie/kraju struktura sieci osadniczej

Obszar PGPB położony jest środkowej części województwa podkarpackiego. Partnerstwo znajduje się na terenie głównie Pogórza Dynowskiego, a także częściowo Pogórza Przemyskiego (część na wschód od Sanu), oraz Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej (południowa część gminy Haczów). Od południa obszar Partnerstwa graniczy z powiatem sanockim, od wschodu z powiatem przemyskim, od północy z powiatem rzeszowskim, od północno-zachodu z powiatem strzyżowskim, a od zachodu z powiatem krośnieńskim.

Obszar PGPB znajduje się na górskich obszarach funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym. Ponadto Gmina Dydnia, znajduje się na terenie przygranicznego obszaru funkcjonalnego. Gminy Haczów, Jasienica Rosielna, Brzozów znajdują się na terenie wiejskiego obszaru funkcjonalnego uczestniczącego w procesach rozwojowych. Gminy Dydnia, Nozdrzec i Domaradz znajdują się na terenie wiejskiego obszaru funkcjonalnego wymagającego wsparcia procesów rozwojowych.

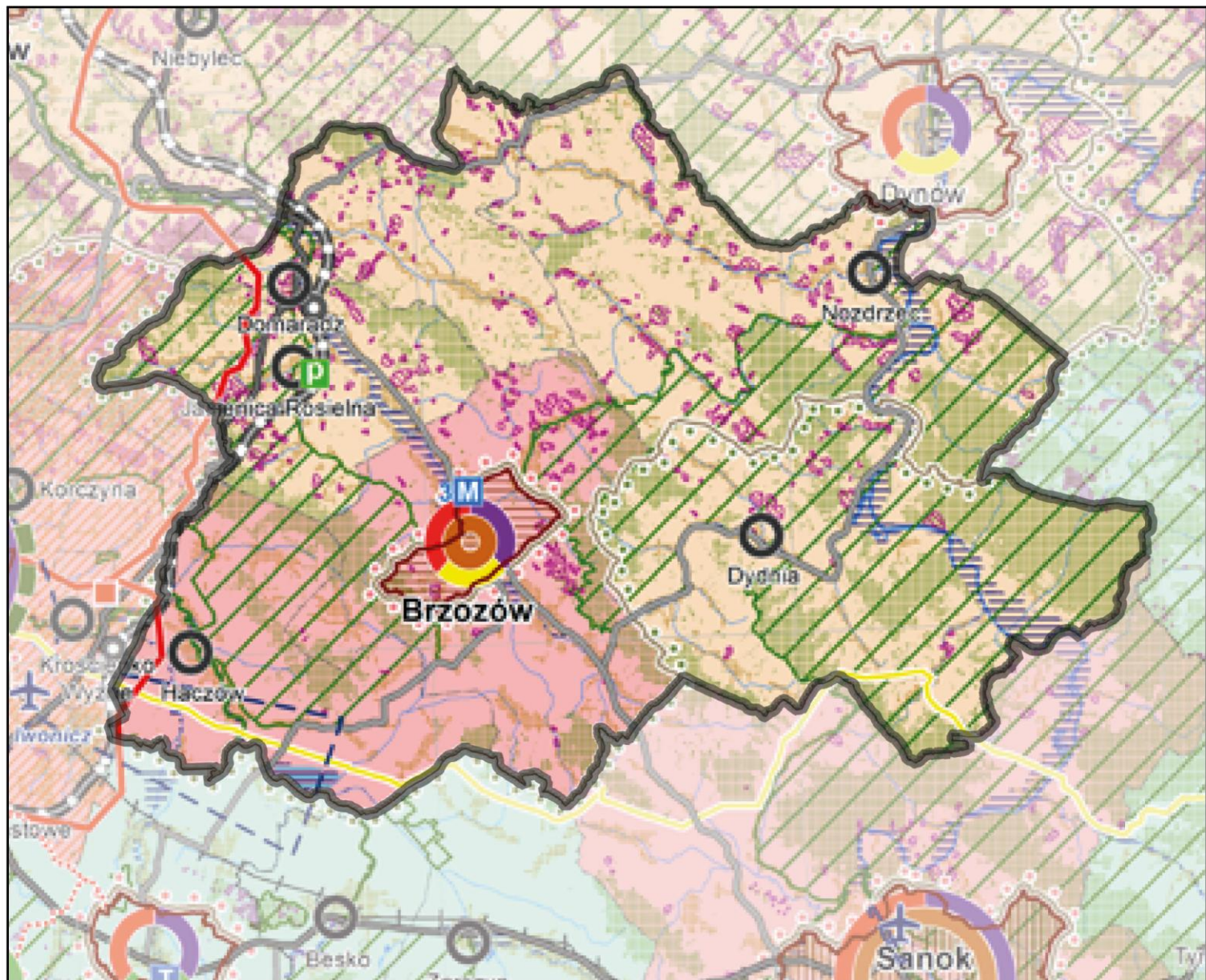
Obszar PGPB znajduje się na terenie dwóch obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym:

- Gminy Haczów i Brzozów – znajdują się na Obszarze Funkcjonalnym Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej
- Gminy Jasienica Rosielna, Dydnia, Nozdrzec i Domaradz – znajdują się na obszarze funkcjonalnym Pogórzy Karpackich.

Najbliższym ośrodkiem o znaczeniu wojewódzkim jest Rzeszów, a najbliższym ośrodkiem o znaczeniu regionalnym jest Krosno. Sanok jest ośrodkiem miejskim o znaczeniu lokalnym, podobnie jak mniejsze od niego Brzozów oraz Strzyżów. Brzozów jest ośrodkiem powiatowym, natomiast pozostałe gminy PGPB znajdują się również w zasięgu oddziaływania sąsiednich ośrodków powiatowych – Krosna, Sanoka oraz Strzyżowa.

Rysunek 25: Struktura funkcjonalno-przestrzenna

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego perspektywa do roku 2030

skala 1:200 000

LEGENDA

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

Brzozów

Ośrodek powiatowy ziemski

Dydnia

Ośrodek gminny wiejski

Granice partnerstwa

Granice partnerstwa

UŻYTKOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE TERENU

Teren leśny

Teren zurbanizowany

Wody powierzchniowe

Specjalna strefa ekonomiczna EURO-PARK Mielec

HIERARCHIA I GŁÓWNE FUNKCJE OŚRODKÓW MIEJSKICH

Ośrodek lokalny

Funkcja administracyjno-usługowa

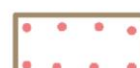

Funkcja przemysłowa

Funkcja obsługi rolnictwa

OBSZARY FUNKCYJNALNE O ZNACZENIU PONADREGIONALNYM REGIONALNYM

Wiejski obszar funkcjonalny

Górski obszar funkcjonalny

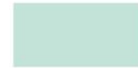
Przygraniczny obszar funkcjonalny

Obszar funkcjonalny Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej

Obszar funkcjonalny Pogórze Karpackich

Bieszczadzko-beskidzki obszar funkcjonalny

OŚRODKI / OBSZARY / PRZEWIDZIANE DZIAŁANIA

Ośrodek lokalny wymagający wsparcia funkcji ponadlokalnych

Ośrodek miejski na terenie którego przewiduje się rewitalizację

OBSZARY WYMAGAJĄCE SZCZEGÓLNEGO DZIAŁANIA

Obszar objęty różnymi formami ochrony przyrody

Obszar szczególnego zagrożenia powodzią Q1% i Q10%

Obszar precyzyjnego zagrożenia osówwiskowemu

4.1.2. Środowisko przyrodnicze i krajobraz kulturowy

Obszar PGPB charakteryzuje się bogatymi walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi. Udział powierzchni obszarów cennych przyrodniczo prawnie chronionych w powierzchni samorządów kształtuje się na poziomie 48% i jest wyższy niż dla województwa podkarpackiego. Najwyższy odsetek terenów chronionych znajduje się w gminie Dydnia (85,5%), a najniższy w gminie Domaradz (8,7%).

Na terenie PGPB znajdują się jeden park krajobrazowy: Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy, który położony jest we zachodniej części gminy Jasienica Rosielna i Domaradz i rozciąga się na zachód wzdłuż granicy powiatów krośnieńskiego i strzyżowskiego.

Wzdłuż biegu Sanu w gminach Dydnia i Nozdrzec znajduje się Wschodnio-beskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu. W zachodniej części obszaru, w gminach Haczów, Brzozów, Jasienica Rosielna i Domaradz, znajduje się Czarnorzecki OChK.

Na tym terenie znajduje się też kilka obszarów Natura 2000 z tzw. dyrektywy siedliskowej (PLH): Rzeki San oraz Wisłok Środkowy z dopływami. W gminie Dydnia znajduje się obszar Natura 2000 „Kościół w Dydni” utworzony w celu ochrony norka dużego *Myotis myotis*, którego kolonia rozrodcza liczy tu ok. 400 osobników. W zachodniej części gminy Jasienica Rosielna znajduje się obszar Natura 2000 „Ostoja Czarnorzecka” chroniący siedliska leśne. Na terenie PGPB znajdują się dwa cenne rezerваты przyrody „Kretówki” i „Cisy w Malinówce”. Oba chronią naturalne stanowiska cisa pospolitego. Średnia lesistość tego terenu wynosi 31%. Największe kompleksy leśne znajdują się w gminach Dydnia (44% lesistości), najmniejsze w gminie Haczów (17%).

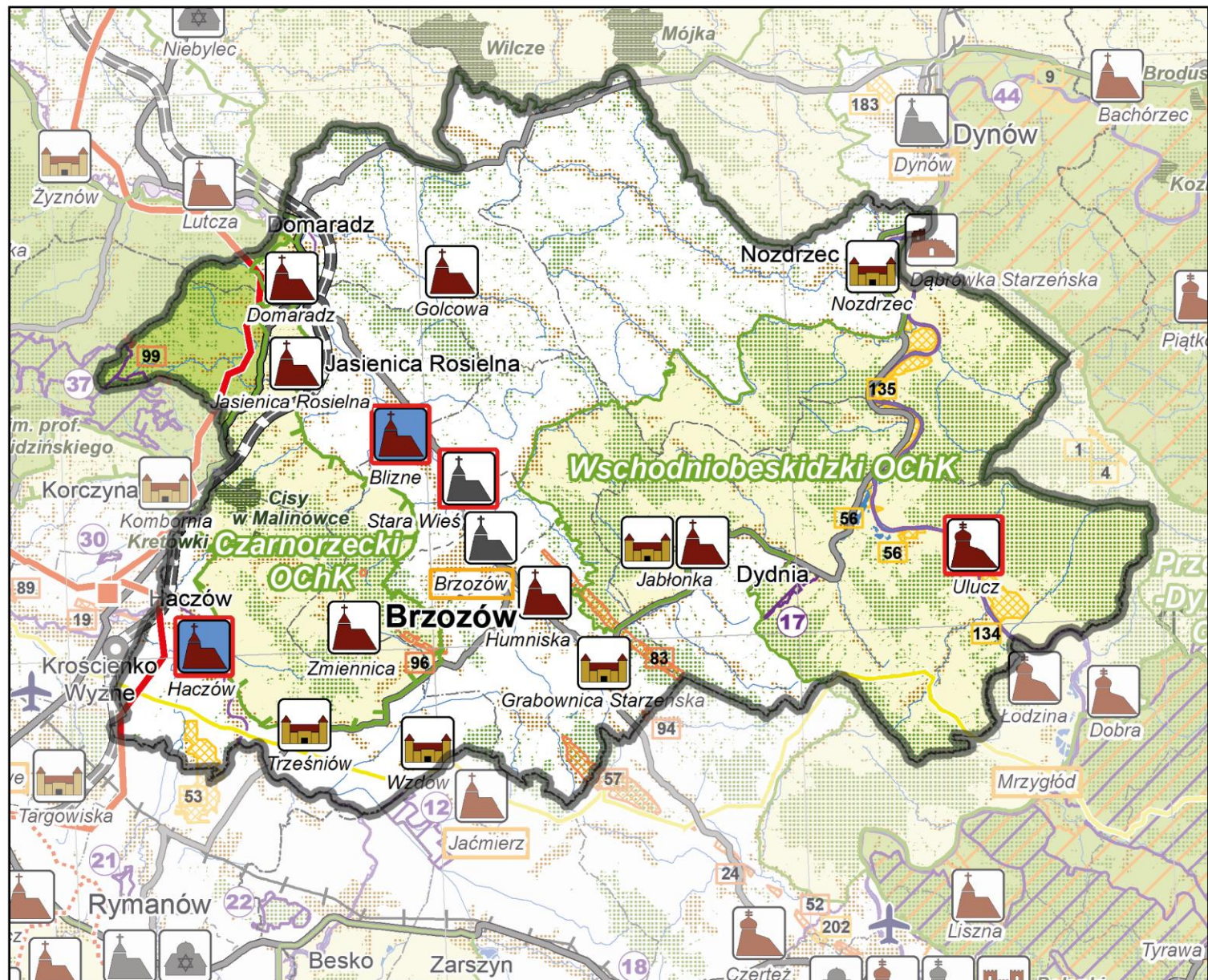
Krajobraz obszaru PGPB tworzą tereny podgórskie z dużymi kompleksami leśnymi. Dominującym zbiorowiskiem roślinnym jest podgórska forma buczyny karpackiej. Wyróżnia się bogatą rzeźbą terenu oraz mozaiką ekosystemów polnych, łąkowych, leśnych, wodnych, zadrzewień śródpolnych i miedz. Na duże walory krajobrazowe tego terenu wpływa rozdrobniona i w dużym stopniu ekstensywna gospodarka rolna, zwłaszcza prowadzona na trwałych użytkach zielonych. Niewysokie wzgórza, naturalne lasy, nieuregulowane górskie rzeki i strumienie, są atutem w budowaniu oferty turystycznej i poprawie jakości życia mieszkańców obszaru.

Najwyższe wzniesienie obszaru PGPB to Krztów (530 mnpm) w gminie Dydnia. Najniższy punkt to dno doliny Sanu na granicy gminy Nozdrzec (ok. 240 mnpm). Wzgórza na obszarze Partnerstwa mają przeważnie wysokość między 350 a 450 mnpm, ich wysokość względna w krajobrazie wynosi od kilkudziesięciu do 200 metrów. Układ pasm górskich Pogórza Dynowskiego i Przemyskiego układa się charakterystyczny i dość regularny sposób. Grzbiety i doliny górskie ciągną się wzdłuż osi północny zachód – południowy wschód. Taki wydłużony diagonalny charakter przyjmuje też zabudowa większości miejscowości na terenie Partnerstwa. Odmienny

charakter ma Dolina Sanu, która przecina wschodnią część obszaru z południa na północ, tworząc malowniczą dolinę. San jest największą rzeką obszaru. Drugą jest Wisłok, płynący przez gminę Haczów. Przez centralną część partnerstwa przepływa Stobnica.

Rysunek 26: Dziedzictwo kulturowe i ochrona środowiska

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego perspektywa do roku 2030

skala 1:200 000

LEGENDA

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

- Brzozów** Ośrodek powiatowy ziemski
- Dynia** Ośrodek gminny wiejski
- Granice partnerstwa

UŻYTKOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE TERENU

- Teren leśny
- Teren zurbanizowany
- Wody powierzchniowe

OBSZARY OCHRONY PRZYRODY I KRAJOBRAZU

- Bór** Rezerваты przyrody
- PK** Parki krajobrazowe
- Granice otuliny parków krajobrazowych
- OchK** Obszary chronionego krajobrazu
- Natura 2000 - obszar specjalnej ochrony ptaków i specjalny obszar ochrony siedlisk

DZIEDZICTWO KULTUROWE WYBRANE ZASOBY O ZNACZENIU PONADREGIONALNYM I REGIONALNYM

- Obiekty wpisane na listę UNESCO
- Zabytki architektury rezydencjonalnej
- Budowle sakralne rzymskokatolickie (murowane)
- Budowle sakralne rzymskokatolickie (drewniane)
- Budowle sakralne chrześcijańskich obrządków wschodnich (drewniane)
- Obiekty wskazane do uznania za pomnik historii
- Historyczny układ urbanistyczny lub inne założenie przestrzenne wskazane do rewaloryzacji
- Brzozów**

OBSZARY WYSTĘPOWANIA UDOKUMENTOWANYCH ZŁOŻ KOPALIN

- 21 4 Gaz ziemny i ropa naftowa
- 52 4 Surowce skalne i inne

Na terenie PGPB znajdują się wybitne obiekty architektury drewnianej. Obiekty te promuje Szlak Architektury Drewnianej, który w na Podkarpaciu liczy ponad 130 unikatowych obiektów. Wśród jego atrakcji znajdują się kościoły, cerkwie, skanseny, zespoły zabudowy małomiasteczkowej, dworki i pałace. Niewątpliwie jednak wyróżnikami Szlaku są obiekty UNESCO. Podkarpackie obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO to dwa kościoły w Bliznem i Haczowie (oba na terenie PGPB) oraz cztery cerkwie (poza obszarem PGPB), w Chotyńcu, Radrużu, Smolniku i Turzańsku.

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Haczowie to największy w Polsce i w Europie drewniany gotycki kościół. Świątynia została wzniesiona w pierwszej połowie XV w. W 1494 ozdobiono ją monumentalną polichromią. W roku 2003 kościół został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO z następującym uzasadnieniem: „Najstarszy, największy i najlepiej zachowany gotycki kościół drewniany konstrukcji zrębowej w Europie, praktycznie niezmieniony pod względem konstrukcyjnym, z bogatym wystrojem malarskim i rzeźbiarskim; czytelne nawarstwienia form architektonicznych i dekoracyjnych od XV do XIX w.”

Kościół Wszystkich Świętych w Bliznem również wpisany na listę UNESCO jest jednym z najcenniejszych obiektów drewnianej architektury sakralnej w Polsce. Zbudowano go przed 1470 rokiem w konstrukcji zrębowej z bali jodłowych. Wnętrze zdobią cenne polichromie. Uzasadnienie wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – doskonale zachowana substancja architektoniczna, niezwykle bogate wyposażenie ruchome, unikatowy zespół malowideł ściennych o wybitnych walorach artystycznych oraz unikalne otoczenie - m.in. zespół XIX w. zabudowań plebańskich. Wybrane obiekty zabytkowe oraz atrakcje turystyczne i obiekty rekreacyjne obszaru PGPB:

Brzozów: Barokowa Bazylika Mniejsza w Brzozowie, Ratusz Miejski w Brzozowie, Rokokowa bazylika w Starej Wsi, Drewniany kościół gotycki w Humniskach, Budynek dawnego Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół" w Brzozowie, Neogotycki spichlerz dworski w Zmiennicy, Kościół parafialny pw. Św. Trójcy w Zmiennicy, Drewniany kościół w Górkach, Neogotycki kościół pw. św. Mikołaja i św. Józefa w Grabownicy Starzeńskiej; Kompleks Sportowo-Rekreacyjny Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Brzozowie; Muzeum Regionalne.

Haczów: Kościół w Haczowie - zabytek z listy UNESCO; Zespół dworski, Zabytkowy Cmentarz, Trześniewo – zespół dworski; Wzdów – pałac Ostaszewskich; Jasionowo – zespół dworski.

Domaradz: Zabytkowy kościół Św. Mikołaja Biskupa w Centrum Domaradza z drugiej połowy XIV; Sanktuarium Matki Bożej Nieustającej; Drewniany dwór; Kościółek filialny na Zatyłu; Punkt widokowy – piękny widok z drogi Domaradz-Przemyśl; Góra Chyb – najwyższe wzniesienie w Domaradzu; Kościółek filialny na Górze; Zabytkowy kościół w Golcowej; Punkt widokowy – Golcowa Nowiny; Kościół w Baryczy.

Jasienica Rosielna: Kościół Wszystkich Świętych w Bliznem – zabytek z listy UNESCO; Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP; Dwór w Jasienicy Rosielnej, Zalew w Bliznem i park podworski, Góra Św. Michała w Bliznem; Wzgórze Połom; Cmentarz Żydowski, Obelisk w Orzechówce; basen kryty: Zespół Szkół w Bliznem.

Nozdrzec: Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Klary w Hłudnie; Schron bojowy w Hucie Poręby; Zespół dworsko-parkowy w Izdebkach.

Dydnia: Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. św. Michała Archaniola i św. Anny, Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Jabłonce; Cerkiew grekokatolicka parafialna p.w. Wniebowzięcia Pańskiego, obecnie filia Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku w Uluczu, Cerkiew grekokatolicka p.w. św. Michała w Grabówce; Klasycystyczny dwór w Dydni; Zespoły dworsko-parkowe w Jabłonce, Końskiem. Krzemiennej, Nibocku, Niewistce, Temeszowie, Witryłowie, Wydrnej.

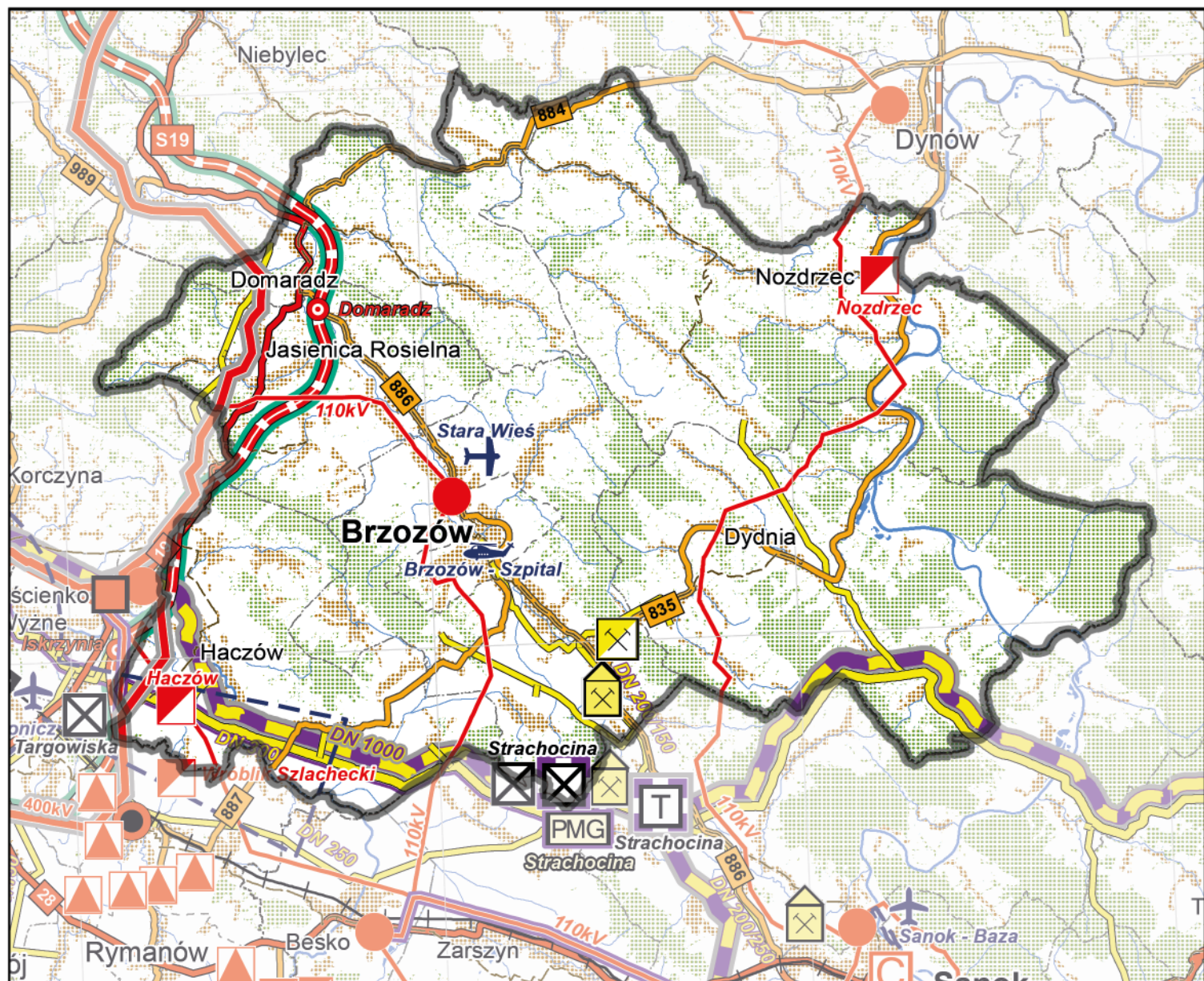
Łącznie na terenie PGPB znajduje się ponad 100 zabytków wpisanych do rejestru zabytku nieruchomych. Są to zabudowania sakralne, dworskie i gospodarcze. Na terenie PGPB znajduje się kilka bardzo ciekawych zespołów dworsko-parkowych. W miejscowościach PGPB wciąż można zaobserwować liczne przykłady tradycyjnego budownictwa drewnianego, zarówno mieszkalnego jak i gospodarczego. Ponadto na terenie PGPB znajdują się liczne zabytkowe kapliczki i cmentarze.

4.1.3. Transport i komunikacja, Infrastruktura techniczna i OZE

Szkielet drogowy obszaru PGPB stanowią drogi wojewódzkie nr 884, 886, 887 i 835. W zachodniej części obszar PGPB przecina DK 19. Obecnie trwają prace nad budową S19 (Via Carpatia). Droga przebiegać ma przez Litwę, Polskę, Słowację, Węgry, Rumunię, Bułgarię i Grecję, stanowiąc szlak transportowy prowadzący wzdłuż granicy wschodniej UE. DK 19 a wkrótce S19 stanowi komunikacyjne okno na świat obszaru PGPB. Dojazd z terenu PGPB do Rzeszowa zajmuje od 40 min (Domaradz), do ponad ok. 1h (Brzozów, Dydnia, Haczów. Trasa Brzozów-Krosno lub Sanoka zajmuje ok. 30 min. Podróż z Brzozowa do Warszawy zajmie minimum 4h15min, a do Krakowa a do Krakowa 2h40min. Na terenie PGPB nie istnieje infrastruktura kolejowa. Najbliżej położoną stacją kolejową posiadającą połączenia między regionalne jest Krosno, jednak ze względu na słabą ofertę połączeń i długie czasy przejazdu, głównym węzłem kolejowym obsługującym obszar PGPB jest Rzeszów.

Rysunek 27: Komunikacja i infrastruktura techniczna

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego perspektywa do roku 2030

skala 1:200 000

LEGENDA

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

Brzozów

Ośrodek powiatowy ziemski

Dydnia

Ośrodek gminny wiejski

Granice partnerstwa

UŻYTKOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE TERENU

Teren leśny

Wody powierzchniowe

Teren zurbanizowany

INFRASTRUKTURA DROGOWA

Droga ekspresowa S19

Droga krajowa

Droga wojewódzka

Inna droga

Droga S19 w realizacji

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

110 kV

Linia energetyczna 110 kV

Mokrzec

Mała elektrownia wodna

Główny punkt zasilania (GPZ) komunalny ze stacją redukcijną 110kV/ SN

Wygoda

Węzeł rozdzielczo pomiarowy

Strachocina

Węzeł rozdzielczo pomiarowy w trakcie realizacji

Ośrodek zbiornik gazu

Kopalnia gazu ziemnego i ropy naftowej

DN 250

Gazociąg o znaczeniu regionalnym

DN 150

Gazociąg o znaczeniu lokalnym

DN 1000

Gazociąg w realizacji

Zaopatrzenie w energię elektryczną obszaru Partnerstwa odbywa się za pomocą linii przesyłowych elektroenergetycznych 110 kV, przebiegających głównie w południowej części obszaru opracowania. W Brzozowie zlokalizowany jest główny punkt zasilania (GPZ) komunalne ze stacją redukcyjną 110kV/SN. Przesyłanie energii elektrycznej w na obszarze PGPB realizowane jest za pomocą linii średniego i niskiego napięcia. Na terenie PGPB rozwija się w znikomym stopniu energetyka słoneczna. Wg danych Urzędu Regulacji Energetyki na terenie powiatu brzozowskiego moc zainstalowana OZE wynosi 0,398 MW. Są to dwie instalacje PVA, obie na terenie gminy Dydnia.

Obszar ten posiada warunki do rozwoju energetyki opartej na turbinach wiatrowych – znajduje się w III – korzystnej strefie energetyki wiatrowej. Duża inwestycja farm wiatrowych realizowana jest obecnie na terenie gminy Nozdrzec.

Obszar charakteryzuje się niższym niż średnia krajowa i średnia wojewódzka odsetkiem ludności korzystającej z kanalizacji (Polska 72,3%, województwo podkarpackie 72,9%, obszar PGPB 60,6% - dane BDL za rok 2022).

Stan i wydajność oczyszczalni na terenie PGPB jest zróżnicowany. Część gmin przygotowuje lub prowadzi prace modernizacyjne. Konieczne są jednak kolejne nakłady służące modernizacji infrastruktury oczyszczania ścieków a także rozbudowie sieci kanalizacyjnej na terenie PGPB. (m.in. oczyszczalnia Brzozów – Borkówka).

Sieć gazowa na terenie PGPB jest dobrze rozwinięta. Odsetek osób korzystających z sieci gazowej wynosi 81,6% (BDL 2022).

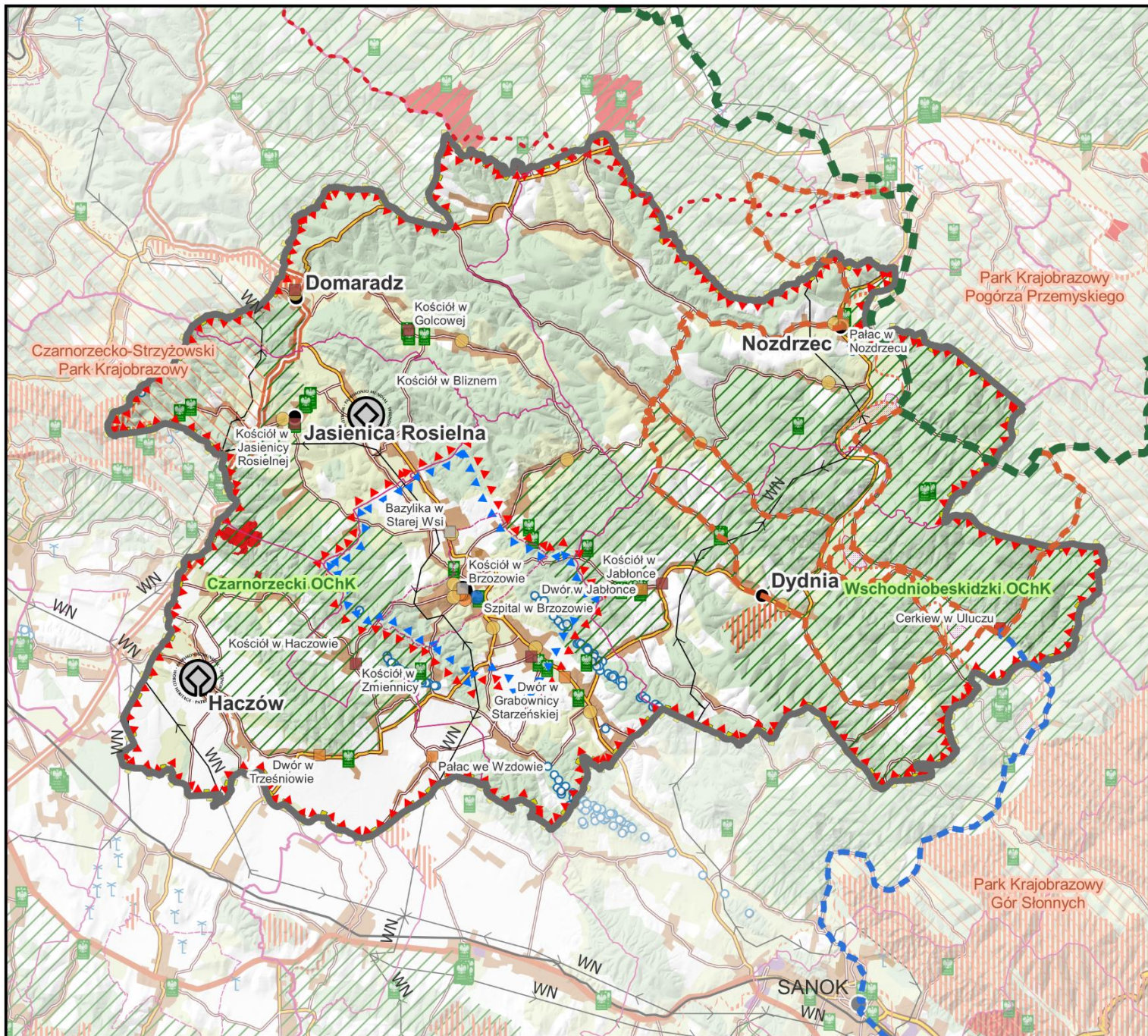
Gminy obszaru PGPB cechują się lepszym niż średnia dla Polski i Podkarpacia odsetkiem segregowanych odpadów komunalnych. We wszystkich gminach, poza gminą Nozdrzec, ten odsetek rośnie w stosunku do 2018 roku.

4.1.4. MSF-P obszaru PGPB podsumowanie

Na kolejnej mapie przedstawiono model struktury przestrzenno-funkcjonalnej obszaru PGPB, który jest wynikiem wszelkiego rodzaju uwarunkowań oraz nakreśla pożądane kierunki zmian w gospodarowaniu obszarze, prowadzące do osiągnięcia zamierzonych w Strategii celów.

rysunek 22: Model struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru PGPB

Źródło: opracowanie własne

skala 1:200 000

LEGENDA

Podział administracyjny

- Granice PGPB
- granica powiatu lub miasta na prawach powiatu
- granica gminy lub miasta na prawach gminy
- granica dzielnicy, delegatury lub miasta stanowiącego część gminy
- BRZOZÓW - miasto powiatowe
- Dydnia - siedziba gminy wiejskiej

Infrastruktura techniczna i komunikacyjna

- turbina wiatrowa
- szyb naftowy
- linia kolejowa nieelektryfikowana jednotorowa
- linia elektroenergetyczna najwyższego lub wysokiego napięcia
- droga ekspresowa lub główna ruchu przyspieszonego dwujezdniowa
- droga krajowa jednojezdniowa
- droga wojewódzka
- droga powiatowa lub gminna o nawierzchni twardej lub utwardzonej

Obszary funkcjonalno-przestrzenne

- tereny istniejącej zabudowy
- lasy, zadrzewienia
- łąki lub pastwiska
- kopalnie (powierzchniowe)

Szlaki rowerowe i piesze

- pieszy szlak Trzech Pogórzy
- szlaki rowerowe PGPB
- szlak Dolina Sanu
- Greenvelo - odcinek południowy

OSI wyznaczone z poziomu lokalnego PGPB

- OSI 1 Brzozów lokalnym ośrodkiem rozwoju
- OSI 2 Zrównoważony rozwój terenów wiejskich
- OSI 3 Rozwój powiązań wewnątrz partnerstwa rozwój potencjału społecznego, gospodarczego i przyrodniczego

Formy ochrony przyrody

- Parki Krajobrazowe
- Natura 2000 PLH
- Obszary Chronionego Krajobrazu
- Rezerваты
- Pomniki Przyrody

Wybrane dobra kultury

- UNESCO kościoły drewniane w Haczowie i Bliznem
- zabytkowe dwory, pałace
- zabytkowe kościoły drewniane
- zabytkowe kościoły murowane
- zabytkowe cerkwie drewniane

Infrastruktura społeczna

- Szpital w Brzozowie
- Szkoły podstawowe
- Szkoły ponadpodstawowe

4.2. USTALENIA I REKOMENDACJE W ZAKRESIE KSZTAŁTOWANIA I PROWADZENIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ

PGPB obejmuje gminę miejsko wiejską Brzozów i gminy wiejskie. Większość mieszkańców obszaru mieszka w Brzozowie. Poza zurbanizowanymi obszarami Brzozowa, na terenie Partnerstwa dominuje zabudowa rozproszona, zlokalizowana wzdłuż dróg. Wsie na obszarze PGPB mają wydłużony charakter, a nowa zabudowa powstaje wzdłuż dróg. Nowa zabudowa powstaje na bazie terenów uprzednio rolnych, dzielonych w wyniku parcelacji na indywidualne działki budowlane. Obsługa komunikacyjna takich nieruchomości odbywa się z reguły bezpośrednio przez zjazdy z dróg publicznych.

Zabudowa szczególnie intensywnie realizowana jest w otoczeniu Brzozowa. Zagrożeniem dla ładu przestrzennego może być kontynuacja niekontrolowanych procesów zabudowy tego typu. Wydłużone struktury przestrzenne oznaczają niewspółmiernie wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury. Może to generować bardzo wysokie koszty funkcjonowania gmin. Przy takiej zabudowie rośnie odległość a tym samym maleje dostępność do usług publicznych. Konieczne jest stosowanie kosztownych form transportu indywidualnego i publicznego.

4.2.1. Zasady ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego

- Wspólna polityka ekologiczna gmin, poprzez podejmowanie wspólnych przedsięwzięć, w tym we współpracy z firmami eksploatującymi zasoby środowiska przyrodniczego
- Rygorystyczne respektowanie zakazów i ograniczeń wynikających z ustanowionych form ochrony przyrody
- Ukierunkowywanie rozwoju gospodarczego Partnerstwa w oparciu o naturalne walory przyrodnicze i środowiskowe z zachowaniem bioróżnorodności naturalnych ekosystemów
- Ustanowienie jednoznacznej granicy pomiędzy terenami zurbanizowanymi (tereny zabudowy) i terenami otwartymi, nie przewidywanymi do zabudowy
- Ochrona przed zabudową terenów zagrożonych niebezpieczeństwem powodzi oraz terenów zagrożonych osuwiskami
- W kontekście kształtowania stanu zasobów wodnych, przeciwdziałania występowaniu zjawisk ekstremalnych oraz adaptacji do zmian klimatu, potrzebne jest wprowadzenie i egzekwowanie standardów ochrony zieleni w procesie inwestycyjnym, obejmujących m.in. ograniczenie likwidacji terenów zieleni i wycinki drzew przy realizacji nowych inwestycji

4.2.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej

- Ochrona elementów dziedzictwa kulturowego, w tym wartościowych układów urbanistycznych, ruralistycznych, otoczenia obiektów UNESCO i innych zabytków sakralnych, ochrona układów rezydencjonalnych i historycznych zespołów parkowych, i innych cennych elementów dziedzictwa kulturowego w krajobrazie
- Zachowanie i ochrona budownictwa drewnianego, poprzez utrzymanie wartościowych obiektów
- Wprowadzanie nowych funkcji w celu zachowania przy użytkowaniu opuszczonych obiektów zabytkowych
- Estetyzacja istniejącej zabudowy poprzez wprowadzenie spójnej polityki krajobrazowej i ograniczanie ilości reklam

4.2.3. Kierunki zmian w strukturze zagospodarowania terenów

Zapotrzebowanie w zakresie nowej zabudowy mieszkaniowej

Kalkulacja zapotrzebowania na nową powierzchnię użytkową mieszkań została wykonana w oparciu o prognozowaną liczbę mieszkańców gmin w oparciu o prognozę GUS 2023-2040. Jako rok referencyjny przyjęto 2040 oraz wartość pośrednią w 2030 r. Poprawę standardu zamieszkania wyliczono przy założeniu utrzymania trendu w tym zakresie z ostatnich 10 lat. Prognozowane zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową w skali Partnerstwa wyniesie do 2040 roku niespełna 220 000 m² PUM, co obrazowo przekłada się na ok. 1800 domów jednorodzinnych o powierzchni 120 m² lub 3600 mieszkań o powierzchni 60 m².

Należy zauważyć, że sytuacja między gminami jest zróżnicowana. Największe prognozowane zapotrzebowanie dotyczy Brzozowa. Gmina Dydnia, posiada ujemne wartości prognozowanego wskaźnika.

Tabela 52: Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową w PGPB do roku 2030 i 2040

Nazwa	Liczba ludności (w osobach)			Standard zamieszkania (m ² /osobę)			Zapotrzebowanie na nową zabudowę (w PUM m ²)	
	2023	2030	2040	2023	2030	2040	2030	2040
Brzozów	25 875	25258	24106	27,3	30,6	35,3	66273	144366
Domaradz	5 792	5598	5074	26,7	29,9	34,5	12854	20537
Dydnia	7 520	6876	6021	25,1	27,2	30,2	-1725	-6918
Haczów	8 967	8444	7680	29,0	31,5	35,1	6133	9730
Jasienica Rosielna	7 554	7305	6984	26,4	29,0	32,7	12354	28898
Nozdrzec	7 495	7153	6440	29,1	32,3	36,9	13094	19703

Źródło: opracowanie własne na podstawie prognozy GUS i danych BDL

Ograniczanie rozpraszania / ochrona zwartej zabudowy istniejących miast i miejscowości

- Zachowanie zwartej zabudowy miast i miejscowości oraz przeciwdziałanie rozlewaniu się zabudowy to kluczowe wyzwania w planowaniu przestrzennym. W pierwszej kolejności należy wykorzystać już zurbanizowane tereny, w szczególności te, które utraciły swoje walory użytkowe lub uległy degradacji (tzw. brownfields) oraz niewykorzystane luki w istniejącej zabudowie
- Rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej należy realizować w obszarach zwartej struktury funkcjonalno-przestrzennej. To oznacza, że nowe osiedla powinny być dostępne dla mieszkańców pod względem szkół, komunikacji publicznej i infrastruktury technicznej. Ważne jest, aby unikać rozproszonej zabudowy
- W sytuacji wyczerpania rezerw terenowych wewnątrz istniejącej zabudowy, nowe struktury należy projektować w formie skupionej - jako jednostki sąsiedzkie, wyposażone w niezbędne usługi publiczne i lokalne ośrodki usługowe. Nowe jednostki mogą być kontynuacją istniejących struktur zwartej zabudowy (zabudowa krawędziowa) lub tworzyć małe miejscowości (jednostki satelitarne). Należy wykluczyć rozwój zabudowy w formie pasmowej wzdłuż dróg powiatowych, wojewódzkich i krajowych, na rzecz koncentracji zabudowy
- Rozwijanie idei miasta / miejscowości 15-minutowej, w tym poprzez skupianie zabudowy, dla zapewnienia dostępu do podstawowych usług publicznych i komercyjnych oraz w miarę możliwości do znaczącej liczby miejsc pracy w zasięgu 15 minutowego dojazdu pieszo (długość dojazdu do 1 km) lub w szerszym obszarze w zasięgu 15 minutowego dojazdu rowerem od miejsca zamieszkania

- Ograniczenie zabudowy letniskowej indywidualnej. Należy wykluczyć zabudowę letniskową w formach rozproszonych stanowiących zagrożenie dla środowiska oraz element ekspansji na tereny otwarte i zawłaszczania najbardziej atrakcyjnych elementów krajobrazu, który stanowi dobro wspólne i powinien podlegać ochronie
- Ograniczanie zabudowy na terenach rolniczych (poza zwartą zabudową) wyłączenie do istniejących gospodarstw rolnych, celem ograniczenia suburbanizacji przy zachowaniu siedlisk zabudowy zagrodowej

4.2.4. Zasady lokalizacji obiektów handlu wielkopowierzchniowego

- Lokalizowanie obiektów wielkopowierzchniowych w obrębie głównego układu drogowego obszaru, z dostępem do transportu publicznego, a także z dostępem do dobrej infrastruktury pieszej i rowerowej
- Analizy indywidualnych przypadków uwzględniające wpływ lokalizacji danego obiektu na przestrzeń, w tym krajobraz oraz przepustowość układu transportowego,

4.2.5. Zasady lokalizacji kluczowych inwestycji celu publicznego

- Lokalizowanie obiektów inwestycji celu publicznego w obrębie głównego układu drogowego obszaru, z dostępem do transportu publicznego, a także z dostępem do dobrej infrastruktury pieszej i rowerowej
- Analiza indywidualnych przypadków uwzględniające zapotrzebowanie społeczne na daną inwestycję oraz wpływ jej lokalizacji na przestrzeń w różnych aspektach,
- Wariantowanie i ocena wariantów lokalizacji według różnych kryteriów

4.2.6. Kierunki rozwoju systemów komunikacji, infrastruktury technicznej i społecznej

- Rozbudowa bezpiecznego dla pieszych i rowerzystów układu ciągów komunikacyjnych – ciągów pieszych, dróg rowerowych, chodników
- Poprawa bezpieczeństwa niechronionych uczestników ruchu
- Wprowadzanie działań infrastrukturalnych mających na celu uspokojenie ruchu
- Rekomenduje się działania na rzecz integracji transportowej gmin poprzez wspólne podejście do organizacji transportu zbiorowego na poziomie Partnerstwa. Pozwoli to na lepszą koordynację oferty transportowej oraz oszczędności powodowane większą skalą zamówienia oferty przewozowej
- Rozwijanie wysokiej jakości, dostępnego transportu publicznego

- W obszarach słabo zaludnionych zorganizowanie form transportu publicznego na życzenie
- Organizacja parkingów Park&Ride (Parkuj i Jedź)
- Uporządkowanie polityki parkingowej w Brzozowie, a także w pobliżu głównych atrakcji turystycznych regionu
- Dalszy rozwój infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej szczególnie w kierunkach miejscowości stanowiących lokalne ośrodki usługowe i na obszary przeznaczone dla rozwoju zabudowy mieszkaniowej i usługowej, w tym w rozwój systemów centralnego ogrzewania w oparciu o skojarzoną produkcję energii elektrycznej i ciepła (kogenerację) lub z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii
- Rozwój instalacji OZE wykorzystujących energię promieniowania słonecznego lokalizowanych na budynkach, budowlach oraz w obrębie terenów już zainwestowanych – na terenie całego Partnerstwa
- Rozwój małej energetyki wodnej, w szczególności małych turbin
- Budowa, rozbudowa, modernizacja i zwiększanie zdolności usługowej (np. przez wzrost zatrudnienia), obiektów i instytucji infrastruktury społecznej należących do samorządów (w tym żłobków, bazy sportowej i rekreacyjnej, usług z zakresu opieki społecznej) przedsiębiorczości
- Tworzenie warunków (m. in. w ustaleniach mpzp) dla rozwoju nienależących do miasta obiektów i instytucji infrastruktury społecznej.

4.2.7. Zasady lokalizacji urządzeń wytwarzających energię o mocy zainstalowanej przekraczającej 500 kW,

- Nadanie priorytetu instalacjom zamontowanym na budynkach
- Lokalizowanie instalacji na gruntach niższych klas i na nieużytkach
- Lokalizowanie instalacji z poszanowaniem walorów krajobrazowych

4.2.8. Zasady lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,

- Rozpoznanie cech inwestycji mogących negatywnie wpływać na środowisko (co, na które komponenty, jak silnie), następnie znalezienie przestrzeni najmniej wrażliwych na te wpływy,
- Wariantowanie i ocena wariantów lokalizacji według różnych kryteriów (zwłaszcza, gdy powyższe analizy dają wynik niejednoznaczny),

4.2.9. Zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej

- Należy chronić grunty rolne najwyższych klas bonitacyjnych przed zmianą sposobu użytkowania
- Należy dążyć do rozwoju rolnictwa zintegrowanego z przetwórstwem poprzez lokalizację i budowę inkubatorów przedsiębiorczości wspierających m.in. wyspecjalizowane, ekologiczne formy rolnictwa i przetwórstwa
- Działalność rolniczą na terenach rolnych należy traktować jako priorytetową. Zajmowanie terenów rolnych na inne funkcje (np. pod budownictwo letniskowe, mieszkaniowe, usługowe, produkcyjne, infrastrukturalne) należy traktować, jako ostateczność w przypadku wykluczenia możliwości wykorzystania innych lokalizacji, w szczególności terenów, które utraciły swoje dotychczasowe funkcje – przewidzianych do przekształceń

4.2.10. Zasady kształtowania zagospodarowania przestrzennego na obszarach zdegradowanych i obszarach rewitalizacji oraz obszarach wymagających przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji

- Kształtowanie zagospodarowania przestrzennego na obszarach omawianej grupy wymaga uprzednich analiz dostosowanych do specyfiki danego obszaru, określających:
 - negatywne cechy obszaru, np. czynniki degradujące,
 - możliwe, w tym pożądane kierunki zmian,
 - możliwe sposoby doprowadzenia obszaru do pożądanych zmian (w tym możliwe do zastosowania instrumenty gospodarki przestrzennej i ich prawdopodobną skuteczność), uwarunkowania prawne, ekonomiczne, społeczne i techniczne, a także możliwy czas rozpoczęcia i trwania procesu zmian.
- Priorytetowe zagospodarowanie takich obszarów (brownfields) względem zagospodarowania obszarów naturalnych i przyrodniczo cennych (greenfields)

4.3. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI OKREŚLONE NA POZIOMIE KRAJOWYM

Rysunek 28: OSI na poziomie krajowym w obszarze PGPB

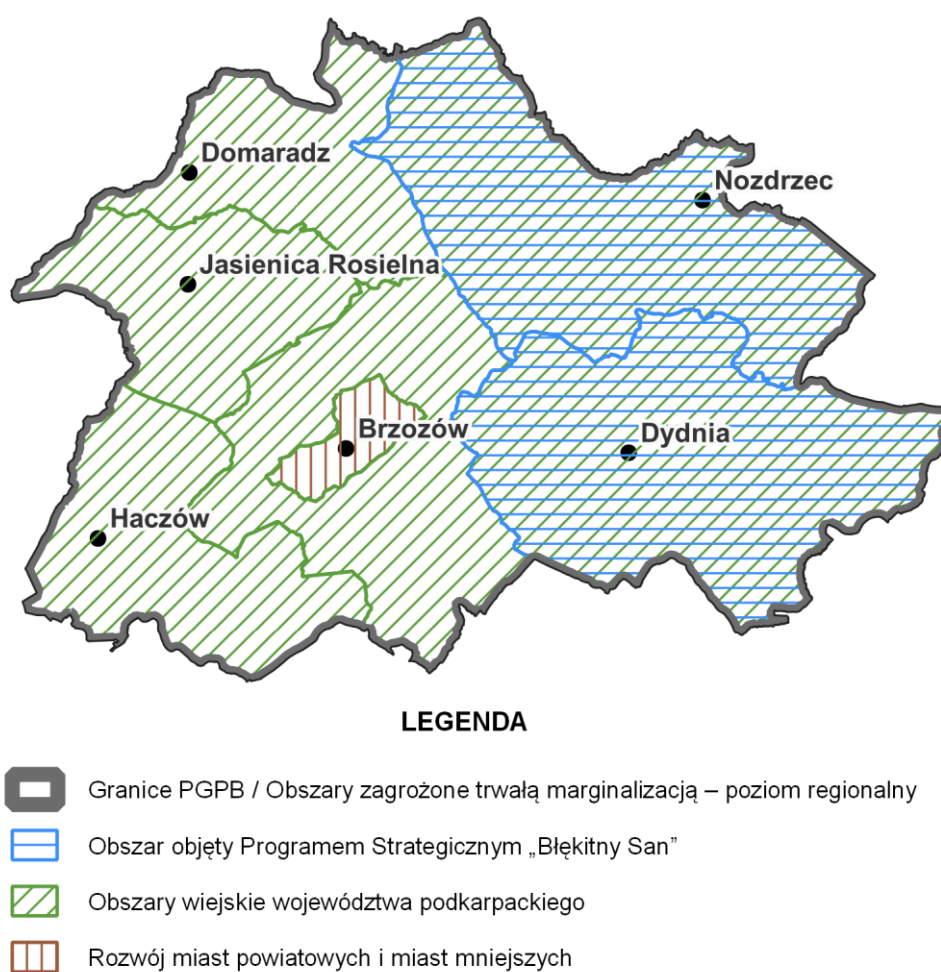
Źródło: Opracowanie własne na podstawie SOR i KSRR (Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 – mapy 14 i 15)

W ramach PGPB gminy Dydnia, Nozdrzec, Domaradz, Jasienica Rosielna oraz Haczów znajdują się na terenie Obszaru Strategicznej Interwencji: obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Jedynie gmina Brzozów nie jest objęta tym OSI z poziomu krajowego. Cały obszar PGPB leży w obrębie OSI Wschodnia Polska.

4.4. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI OKREŚLONE W STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACKIE 2030

Na obszarze PGPB znajduje się szereg Obszarów Strategicznej Interwencji wyznaczonych na poziomie regionalnym.

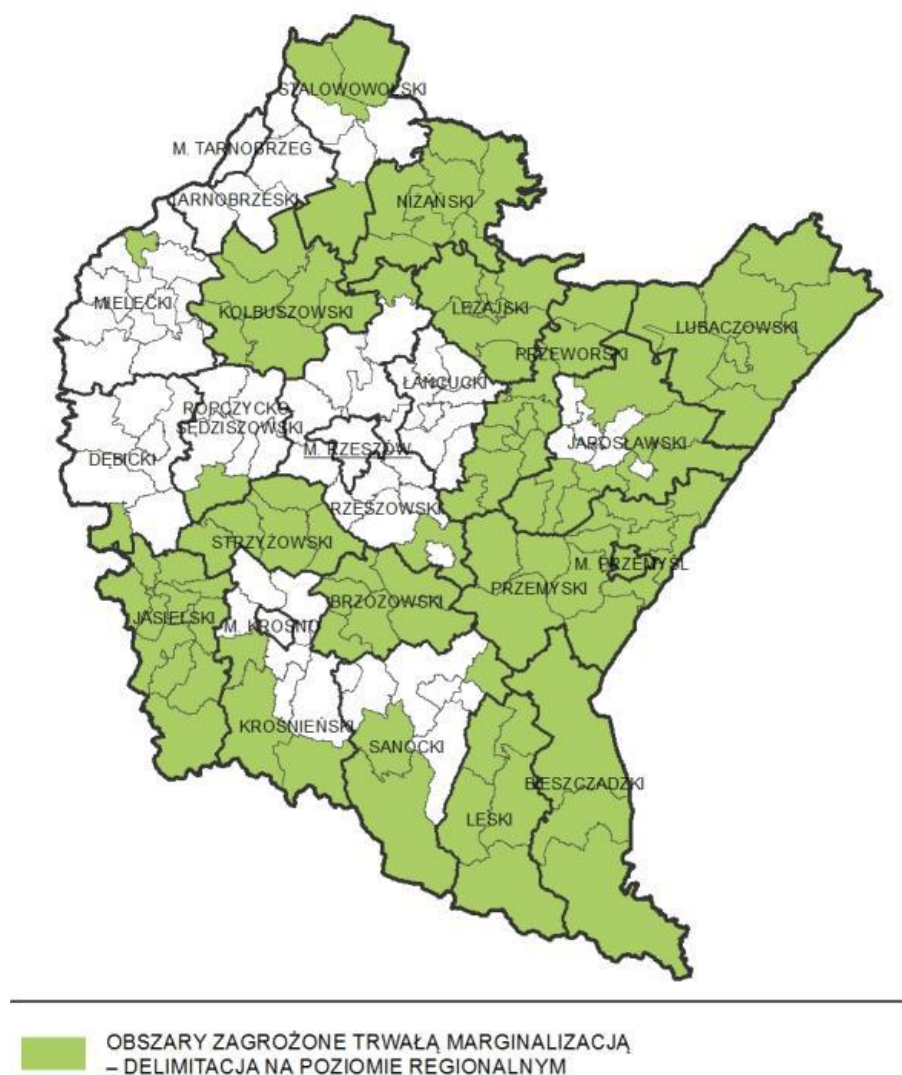
Rysunek 29: OSI na poziomie regionalnym w obszarze PGPB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 (mapy 17, 18, 20 i 21)

4.4.1. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją

Rysunek 30: Obszary zagrożone trwałą marginalizacją

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 (mapa 18)

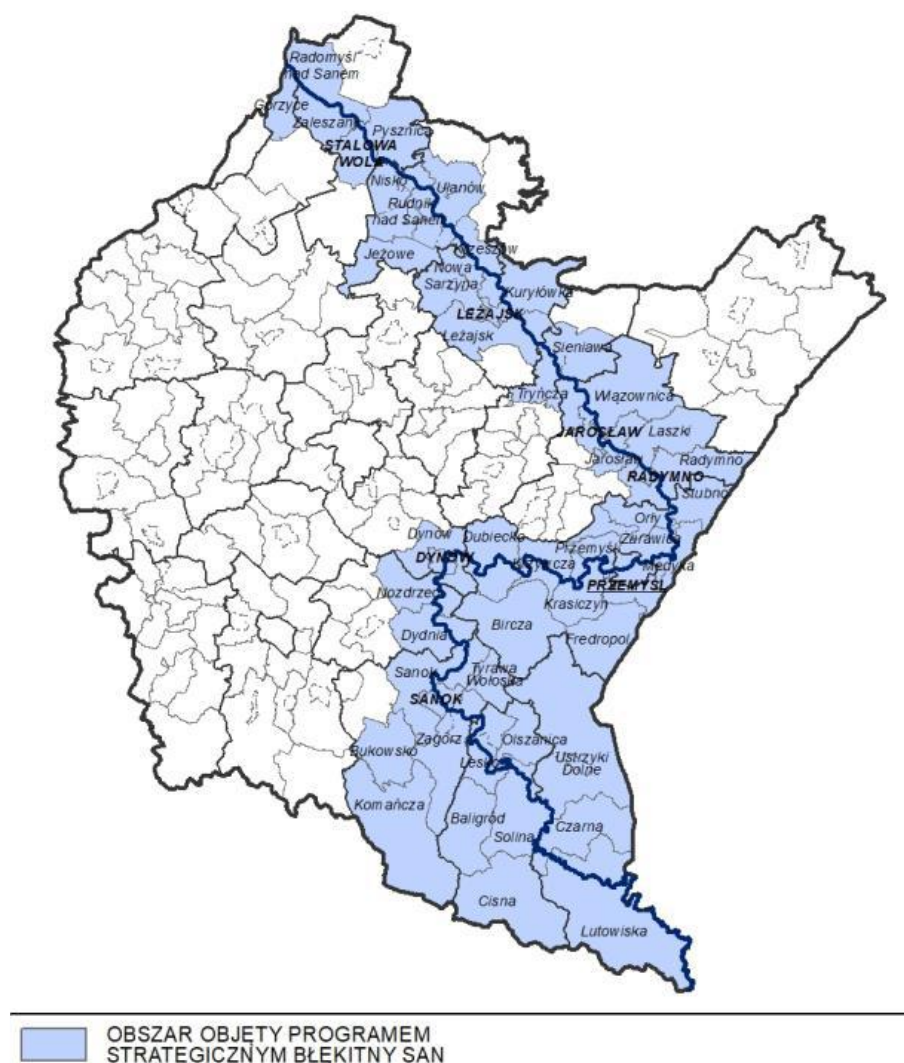
Wszystkie gminy w ramach PGPB znajdują się na Obszarze Strategicznej Interwencji z poziomu regionalnego: Obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Polityka regionu dąży do realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, która obliuguje do kierunkowania działań na zapewnienie mieszkańcom pełnego pakietu możliwości rozwojowych niezależnie od miejsca zamieszkania. Podejmowane działania mają identyfikować i wzmacniać czynniki rozwojowe obszarów o słabszych perspektywach rozwojowych, wynikających ze struktury społeczno-gospodarczej, peryferyjnego położenia bądź utraty dotychczasowych funkcji. Oczekiwanyimi celami będzie m.in. zwiększenie zasobów infrastrukturalnych w strategicznych sektorach, zdynamizowanie rozwoju

społeczno-gospodarczego w oparciu o lokalne potencjały, rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności, poprawa dostępu do podstawowych usług publicznych, zniwelowanie wykluczenia transportowego. Obszary te zostały zidentyfikowane na poziomie powiatów, w oparciu o syntetyczny wskaźnik uwzględniający ich poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Zakładane działania:

- rozwój sektora inwestycji prywatnych w oparciu o lokalne zasoby
- aktywizacja lokalnych inicjatyw gospodarczych i społecznych, poprzez wykorzystanie potencjału podmiotów publicznych, prywatnych, organizacji pozarządowych i mieszkańców
- poprawa atrakcyjności inwestycyjnej poprzez zapewnienie przygotowanych terenów inwestycyjnych
- pobudzanie procesów rozwojowych poprzez zapewnienie lepszej dostępności komunikacyjnej na zewnątrz, w tym rozwój infrastruktury drogowej łączącej się z węzłami sieci dróg szybkiego ruchu oraz infrastruktury kolejowej
- włączenie komunikacyjne obszarów o utrudnionej dostępności
- dostosowanie infrastruktury technicznej (energetycznej, telekomunikacyjnej, wodnokanalizacyjnej) i społecznej warunkującej rozwój gospodarczy i wyższą jakość życia mieszkańców
- wzmocnienie roli instytucji publicznych jako inicjatora nawiązywania partnerstw, współpracy z innymi instytucjami publicznymi, społeczeństwem i innymi interesariuszami na rzecz rozwoju regionu
- ograniczenie skutków peryferyjnego położenia obszarów przygranicznych poprzez wielopłaszczyznowe wykorzystanie potencjału współpracy transgranicznej
- intensyfikacja działań w zakresie ochrony i poprawy stanu środowiska przyrodniczego

4.4.2. Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”

Rysunek 31: Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 (mapa 20)

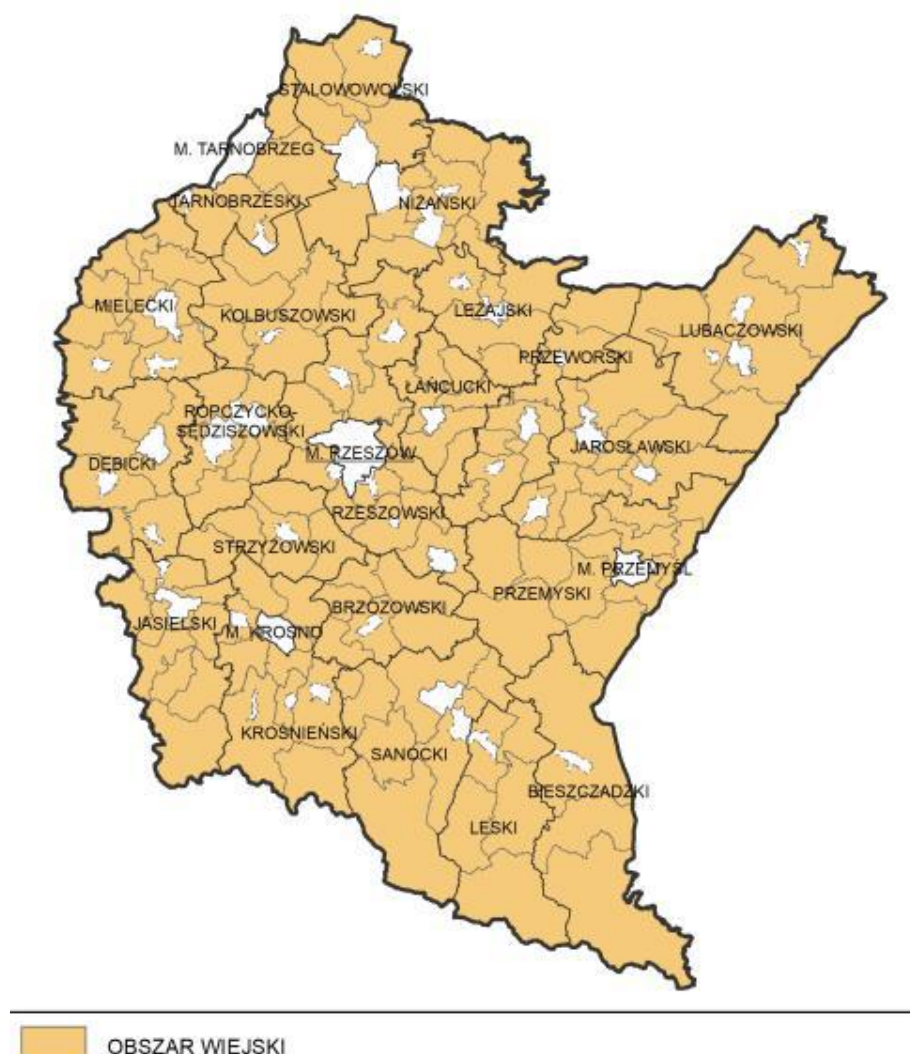
Gminy Dydnia i Nozdrzec znajdują się na Obszarze Strategicznej Interwencji z poziomu regionalnego: Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”. Obszar gmin „Błękitnego Sanu” jest bardzo zróżnicowany pod względem walorów środowiska geograficznego oraz warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Wspólną cechą obszaru jest położenie wzdłuż biegu rzeki San, stąd wyjątkowość obszaru polega na wspólnym koncentrowaniu uwagi na problematyce gospodarki wodno-kanalizacyjnej całej zlewni Sanu oraz możliwości turystycznego wykorzystania rzeki z uwzględnieniem zróżnicowanych warunków przyrodniczych i kulturowych.

Podjęmowane działania będą miały na celu kompleksowe rozwiązanie problemów gospodarki wodno-kanalizacyjnej oraz wykorzystanie atutów dla pobudzenia rozwoju gospodarczego gmin poprzez rozwój infrastruktury turystycznej, w celu poprawy jakości życia mieszkańców. Zakładane działania:

- wykorzystanie biegu rzeki San dla rozwoju przedsiębiorczości i atrakcyjności turystycznej poprzez wielofunkcyjne wykorzystanie i zagospodarowanie jego brzegów i obszarów nadbrzeżnych
- utrzymanie walorów środowiska przyrodniczego w zlewni rzeki San poprzez rozwiązanie w sposób skoordynowany problemu gospodarki wodno-ściekowej i składowania odpadów
- zabezpieczenia obszaru gmin „Błękitnego Sanu” przed zagrożeniem powodziowym

4.4.3. Obszary wiejskie województwa podkarpackiego

Rysunek 32: Obszary wiejskie województwa podkarpackiego

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 (mapa 21)

Wszystkie gminy w ramach PGPB znajdują się na Obszarze Strategicznej Interwencji z poziomu regionalnego: Obszary wiejskie województwa podkarpackiego. Z OSI wyłączona jest część miejska gminy miejsko-wiejskiej Brzozów. Obszary wiejskie dotyka zjawisko postępującej marginalizacji i niskiego poziomu jakości życia. Strategicznym działaniem jest również aktywizowanie społeczności do podejmowania działalności gospodarczej wykorzystującej endogeniczne zasoby obszaru jako elementu konkurencyjności i zwiększenia dochodów ludności. Kluczowym czynnikiem determinującym inicjowanie procesów rozwoju obszarów wiejskich jest wielokierunkowa aktywizacja społeczności lokalnej. Jakość przestrzeni obszarów wiejskich warunkuje możliwość i efektywność działań prorozwojowych. Dlatego też, gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich powinna być określona w opracowaniach urbanistycznych, aby zapewnić racjonalne wykorzystanie przestrzeni i

zasobów endogenicznych, przy zachowaniu walorów krajobrazowych i przyrodniczych. Zakładane działania:

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej

- poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym, w tym w relacji do najbliższego regionalnego bieguna wzrostu
- zwiększenie dostępności cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej
- modernizacja i rozbudowa energetycznych linii przesyłowych jako podniesienie komfortu życia i bezpieczeństwa mieszkańców
- rozwój i poprawa dostępności do infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i ściekowej
- poprawa zarządzania sektorem gospodarki odpadami
- tworzenie korzystnych warunków w tym kompleksowej infrastruktury technicznej dla rozwoju przedsiębiorczości

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

- promowanie lokalnych zasobów (produktów tradycyjnych, regionalnych, ekologicznych) w celu powstawania alternatywnych źródeł dochodów
- aktywizacja lokalnych społeczności ukierunkowana na rozwój przedsiębiorczości jako element wzrostu dochodów ludności wiejskiej
- kreowanie postaw przedsiębiorczych i lokalnych inicjatorów działalności gospodarczej
- wspieranie i profilowanie specjalizacji regionalno-lokalnej oraz centrów produkcyjno-usługowych
- ukierunkowanie na dywersyfikację specjalizacji w celu podniesienia towarowości gospodarstw rolniczych
- rozwój funkcji turystycznych, kompleksowo wykorzystujących lokalne zasoby i specjalizacje

Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej w aspekcie społecznym i kulturowym

- wsparcie mieszkańców w realizacji działań wynikających z lokalnych dokumentów strategicznych mających na celu wzmocnienie tożsamości regionalnej
- podejmowanie współpracy na rzecz integracji społeczności lokalnej w planowaniu wspólnych działań i podejmowaniu wyzwań rozwojowych
- poszerzenie i wzbogacenie oferty kulturalnej i usług czasu wolnego opartych na lokalnych zasobach przyczyniające się do zwiększenia poczucia tożsamości

mieszkańców obszarów wiejskich, integracji społecznej i aktywizacji, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

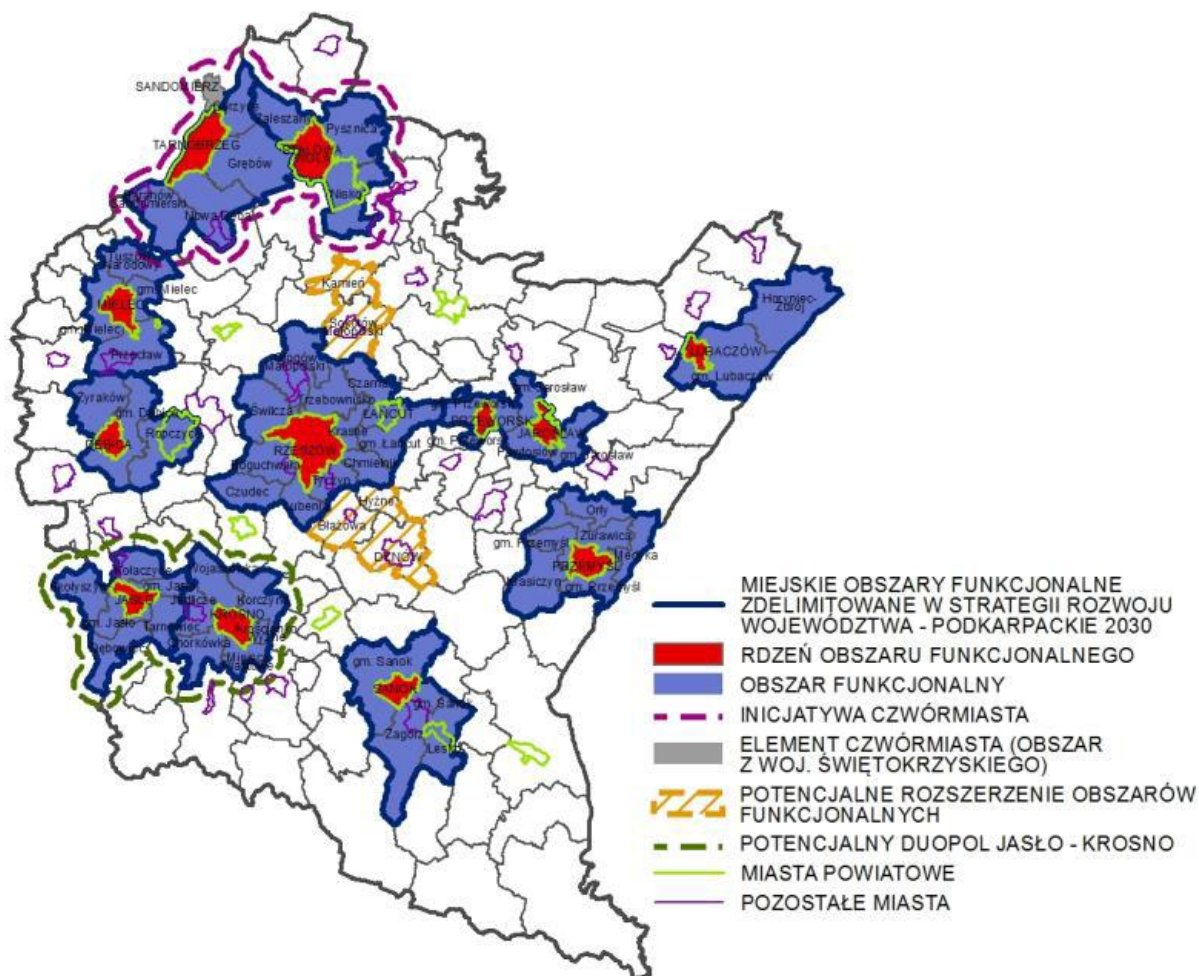
- promocja lokalnej twórczości kulturalnej, rzemieślniczej z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa, przyczyniającej się do wykreowania produktów charakterystycznych dla poszczególnych miejscowości w oparciu o istniejące zasoby
- promocja regionalnych specjalizacji w rolnictwie, jego otoczeniu i rybactwie (winiarstwo, pszczelarstwo itp. oraz usługi socjalne i rzemiosło, handel, przetwórstwo produktów rolnych, rękodzieło itp.)
- upowszechnianie dobrych praktyk przez społeczność lokalną na płaszczyźnie międzyregionalnej i międzynarodowej
- wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z lokalnymi ośrodkami osadniczymi

Racjonalizacja przestrzeni wiejskiej

- dostosowanie przestrzeni wiejskiej do potrzeb gospodarczych i społecznych mieszkańców
- efektywne wykorzystanie przestrzeni poprzez rozwój funkcji rekreacyjnej, sportowej i społeczno-kulturalnej obejmującej budowę i adekwatne wyposażenie obiektów
- wykorzystanie potencjału uzdrowiskowego w projektowaniu przestrzeni wiejskiej
- poprawa funkcjonalności i estetyki przestrzeni wiejskiej uzyskana poprzez wspieranie projektów mających na celu urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku
- budowa oraz modernizacja infrastruktury wspierającej rozwój funkcji kulturowo-społecznych na terenach wiejskich
- racjonalne wykorzystanie przestrzeni produkcyjnej i osadniczej dzięki wspieraniu działań scaleniowych i zagospodarowania poscaleniowego

4.4.4. Rozwój miast powiatowych i miast mniejszych

Rysunek 33: Miejskie Obszary Funkcjonalne Województwa Podkarpackiego

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 (mapa 17)

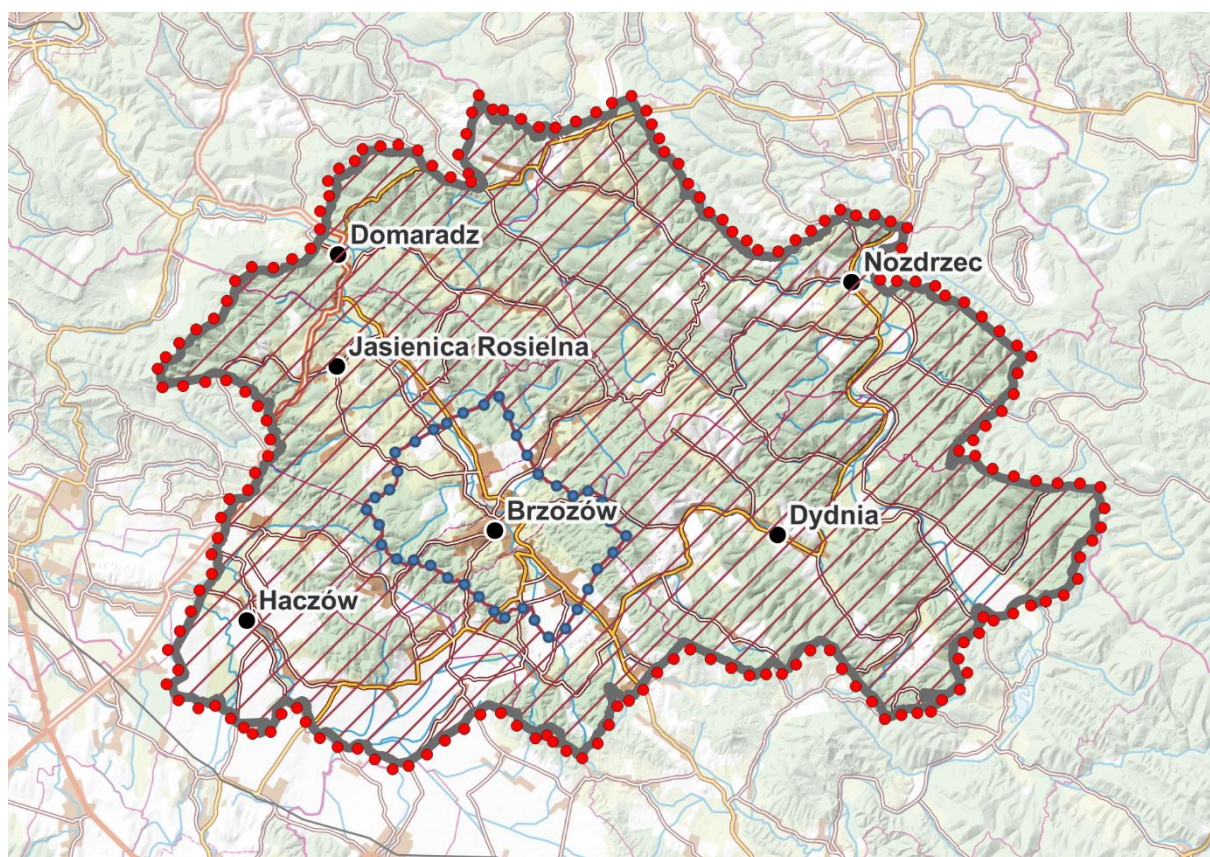
Część miejska gminy miejsko-wiejskiej Brzozów, znajduje się na terenie OSI z poziomu regionalnego: Rozwój miast powiatowych i miast mniejszych. Miasta powiatowe i mniejsze, pełnią istotną rolę w kreowaniu uwarunkowań społeczno-gospodarczych poza strefami wpływu subregionalnych aglomeracji. Stanowią lokalne centra pełniące funkcje administracyjne oraz gospodarczo-usługowe z ograniczonym zasięgiem oddziaływania. Działania w tym obszarze zostaną nakierowane na wzmacnianie potencjału tych miast i ich roli w strukturze osadniczej m.in.: poprzez wsparcie w tworzeniu stabilnych podstaw rozwoju, wzrost aktywności gospodarczej i przedsiębiorczej, przemodelowanie rynku pracy (wzrost zatrudnienia), stymulowanie aktywności i zdobywania kompetencji przez społeczność lokalną oraz skuteczne budowanie partnerstw. System wsparcia powinien mieć charakter zindywidualizowany i spójny z potrzebami i potencjałem danego terytorium. Zakładane działania:

- poprawa i rozwój warunków prowadzących do dynamizacji przedsiębiorczości w oparciu o potencjalne specjalizacje gospodarcze ośrodka miejskiego
- wzmacnianie powiązań funkcjonalnych w celu przywrócenia roli ośrodka w układzie osadniczym
- zwiększenie aktywności zawodowej mieszkańców poprzez rozwój kompetencji zawodowych
- modernizacja przestrzeni miejskiej umożliwiającej wykorzystanie potencjałów i zasobów miast, w tym turystycznych i wypoczynkowo-rekreacyjnych
- poprawa jakości życia mieszkańców poprzez wzrost dostępu do usług publicznych
- rozwój kapitału społecznego i wzmocnienie tożsamości regionalnej poprzez zaangażowanie mieszkańców w procesy rozwojowe
- poprawa jakości zarządzania poprzez współpracę z innymi samorządami terytorialnymi
- podejmowanie działań w zakresie ochrony przyrody i poprawy stanu środowiska
- poprawa jakości powietrza poprzez ograniczenie niskiej emisji oraz związanego z nim zjawiska smogu
- kreowanie instrumentów przyciągających do osiedlania się w miastach, w szczególności osób młodych i wykształconych
- wykorzystanie możliwości programowych i finansowych UE w obszarze polityki miejskiej
- dostosowanie sieci usług i zagospodarowania przestrzennego do zmian demograficznych
- niwelowanie barier transportowych poprzez rozwój systemów transportu zbiorowego pomiędzy ośrodkami miejskimi a sąsiednimi obszarami wiejskimi oraz innymi ważnymi ośrodkami miejskimi
- rozwój zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych, tras rowerowych, jako alternatywy dla przemieszczania się

4.5. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI KLUCZOWE DLA PARTNERSTWA

Na obszarze Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego, oprócz czterech obszarów strategicznej interwencji (OSI) określonych w Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030, wskazuje się niżej wymienione obszary strategicznej interwencji mające kluczowe znaczenie dla rozwoju gmin Partnerstwa oraz działania zakładane na tych obszarach: OSI 1 Brzozów lokalnym ośrodkiem rozwoju, OSI 2 Zrównoważony rozwój terenów wiejskich, OSI 2 Rozwój powiązań wewnątrz partnerstwa, rozwój potencjału społecznego, gospodarczego i przyrodniczego.

Rysunek 34: Obszary Strategicznej Interwencji PGPB

LEGENDA

- Granice PGPB
- OSI 1 Brzozów lokalnym ośrodkiem rozwoju
- OSI 2 Zrównoważony rozwój terenów wiejskich
- OSI 3 Rozwój powiązań wewnątrz partnerstwa, rozwój potencjału społecznego, gospodarczego i przyrodniczego

Źródło: Opracowanie własne

OSI 1. Brzozów lokalnym ośrodkiem rozwoju

OSI 1. jest nawiązaniem do OSI wymienionego w Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030: OSI - Miasta powiatowe i małe miasta. Celem jest wzmocnienie atrakcyjności usługowej i osiedleńczej Brzozowa jako głównego ośrodka na terenie PGPB, a także harmonijne zaplanowanie rozwoju Brzozowa pod względem dostępności usług i infrastruktury, rozwoju gospodarczego, polityki mieszkaniowej, ładu przestrzennego z poszanowaniem dla środowiska naturalnego. Granice OSI zostały wyznaczone w oparciu o 3 obręby ewidencyjne na terenie gminy Brzozów (Brzozów, Stara Wieś oraz Humniska).

Zakładane działania:

- Poprawa koordynacji i jakości zarządzania przestrzenią poprzez współpracę innymi samorządami terytorialnymi i społecznością lokalną
- Porządkowanie ekstensywnie zagospodarowanych struktur zabudowy, wzmacnianie ośrodków usługowych oraz jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych w obszarach centralnych ośrodków gminnych w celu przywrócenia/wzmocnienia ich roli w układzie osadniczym oraz wsparcia budowy tożsamości miejsca i poczucia lokalnej dumy mieszkańców
- Lokalizowanie nowych terenów mieszkaniowych z dostępem do usług publicznych
- Ograniczanie rozpraszania zabudowy, racjonalne wykorzystanie terenów położonych w zasięgu istniejących i planowanych węzłów komunikacyjnych jako miejsc koncentracji zabudowy mieszkaniowo-usługowej
- Poprawa jakości środowiska poprzez rozwój infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej oraz lokalnych systemów grzewczych, ograniczenie niskiej emisji oraz ruchu samochodowego, rozwój odnawialnych źródeł energii
- Wprowadzanie rozwiązań z zakresu zrównoważonej mobilności miejskiej, uspokajania ruchu, infrastruktury pieszej i rowerowej
- Zwiększenie dostępności terenów zielonych
- Rozwój mieszkalnictwa w tym zapewnienie mieszkań dostępnych, skoordynowane planowanie osiedli mieszkaniowych. Przygotowanie i realizacja polityki mieszkaniowej

OSI 2. Zrównoważony rozwój terenów wiejskich

OSI 2. nawiązuje do OSI wymienionego w Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030: OSI: Obszary wiejskie. Celem jest wzmocnienie obszarów wiejskich Partnerstwa i zapewnienie ich mieszkańcom dostępu do potrzebnych usług.

Zakładane działania:

- Wzmocnienie powiązań funkcjonalnych i komunikacyjnych z Brzozowem i sąsiednimi ośrodkami powiatowymi (Krosno, Sanok, Strzyżów)
- Zapewnienie dostępu do usług opiekuńczych i zdrowotnych w związku ze zmianami demograficznymi
- Rozwój transportu publicznego i przeciwdziałanie wykluczeniu komunikacyjnemu szczególnie młodych oraz seniorów
- Rozwój sektora rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego
- Ochrona ładu przestrzennego wsi, koncentracja zabudowy, przeciwdziałanie niekontrolowanemu zabudowywaniu terenów cennych przyrodniczo
- Zapewnienie dostępu do usług społecznych i integracyjnych w społecznościach wiejskich
- Zapewnienie infrastruktury czasu wolnego i rekreacji na terenach wiejskich

- Racjonalna gospodarka wodno-ściekowa

OSI 3. Rozwój powiązań wewnątrz partnerstwa, rozwój potencjału społecznego, gospodarczego i przyrodniczego

OSI 3. nawiązuje do OSI wymienionego w Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030: OSI - Obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz Błękitny San. OSI jest ukierunkowane na realizację przekrojowych celów rozwojowych zapisanych w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego.

Zakładane działania:

- Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, w tym rozwój instytucji kultury poprzez roboty budowlane lub wyposażenie, konserwacja zasobów wraz z dostosowaniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów i ich zabezpieczenia oraz zakupem wyposażenia, roboty budowlane, restauratorskie i konserwatorskie obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze zabytków, obiektów położonych w strefie ochrony konserwatorskiej lub historycznych oraz zagospodarowanie terenu funkcjonalnie związanego z obiektem dla udostępnienia na cele turystyczne lub kulturalne, digitalizacja i udostępnianie zasobów kultury, udostępnianie zasobów kultury z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz tworzenie nowych treści cyfrowych
- Rozwój infrastruktury i usług zdrowotnych i okołodrowotnych; rozwój infrastruktury i usług uzdrowiskowych umożliwiających rozwój funkcji uzdrowiskowej, w tym urządzenie terenów zielonych i wyposażenie ich w urządzenia umożliwiające pełnienie funkcji rekreacyjnych, turystycznych lub leczniczych, np. inhalatoria na otwartej przestrzeni, trasy spacerowe, urządzenie odcinków plaż, skwery, urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego, zakłady lecznictwa uzdrowiskowego
- Działania wspierające integrację i aktywność mieszkańców obszaru, w tym integrację międzypokoleniową, mieszkańców z różnych grup społecznych, środowisk i krajów, mieszkańców poszczególnych samorządów, wspieranie talentów i ich promocję, działania kulturalne, integracyjne, promocyjne dla zmiany trendów demograficznych i wspierania lokalnych środowisk oraz wzmacniania lokalnej tożsamości
- Rozwój infrastruktury niezbędnej do otwarcia i prowadzenia działalności gospodarczej – od infrastruktury drogowej, IT i innych sieci i instalacji gospodarczych, w szczególności poprzez wyodrębnianie formalne lub nieformalne stref gospodarczych i inwestycyjnych, w tym również na obszarach gmin wiejskich, inkubatorów przedsiębiorczości i innych form wsparcia rozwoju gospodarczego

- Rozwój infrastruktury i usług edukacyjnych i okołoedukacyjnych, tj. szkolnictwo ogólne i zawodowe, ale też kursy zawodowe i inne umożliwiające uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych, w tym ich walidację, certyfikację i odnawianie; kształcenie przez całe życie, kształcenie ustawiczne, edukacja pozasystemowa; rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr poprzez dostęp do ogólnych i specjalistycznych szkoleń lub doradztwa związanego ze szkoleniami m.in. dla kadr zarządzających i pracowników, w tym również wymagające aktualizowania kompetencji i uwzględniające transformację ekologiczną i cyfrową
- Wsparcie rozwoju lokalnych produktów poprzez wspólne działania promocyjne i inwestycyjne, w tym integrujące, sieciujące, koordynujące i organizujące przestrzeń i dostępność usług oraz rozwój oferty; współpraca międzysektorowa i międzysamorządowa; produkt i marka lokalna
- Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych, w tym szlaki/trasy turystyczne, ścieżki rowerowe/szlaki rowerowe/trasy rowerowe, parki kulturowe i szlaki kulturowe, w tym ich promocja; rozwój infrastruktury turystycznej, w tym związanej z ciekami lub zbiornikami wodnymi (m.in. punkty informacji turystycznej, wiaty turystyczne, wieże widokowe, miejsca ogniskowe, ścianki wspinaczkowe, pumtrucki, kempingi/miejsca obsługi kamperów, pola namiotowe/biwakowe, place zabaw, rewitalizacja linii kolejowych wąskotorowych, schroniska przy szlakach górskich, itp.) oraz zagospodarowanie ich bezpośredniego otoczenia wraz z infrastrukturą poprawiającą dostępność obiektów i atrakcji turystycznych (m.in. miejsca postojowe, ciągi komunikacyjne, w tym infrastruktura dla osób z niepełnosprawnością), poprawa bezpieczeństwa przestrzeni publicznej tj. na szlakach lub akwenach wodnych; Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000, w tym ochrona i pielęgnacja obiektów dziedzictwa naturalnego, ustanawianie nowych obiektów dziedzictwa naturalnego i ich ochrona i pielęgnacja oraz promowanie, rozwój infrastruktury mającej na celu ograniczanie negatywnego oddziaływania turystyki na obszary cenne przyrodniczo oraz infrastruktury mającej na celu zachowanie obiektów objętych różnymi formami ochrony przyrody
- Rozwój infrastruktury i usług w zakresie zwiększenia dostępności komunikacyjnej, rozwój transportu i mobilności; inwestycje w infrastrukturę publicznego transportu zbiorowego, w tym m.in. drogi dojazdowe, węzły i miejsca przesiadkowe, parkingi, przystanki, stacje obsługi, wymiana oświetlenia itd., tabor transportu publicznego oraz systemy mikromobilności, infrastruktura paliw alternatywnych i ładowania pojazdów; rozwój usług transportu na żądanie; infrastruktura dla ruchu niezmotoryzowanego, w tym drogi/ pasy / ścieżki / trasy rowerowe z infrastrukturą towarzyszącą, systemy i urządzenia do zliczania rowerzystów itp.), trasy piesze lub pieszo-rowerowe, likwidacja utrudnień i zagrożeń w ruchu pieszym i rowerowym, inwestycje

drogowe służące poprawie bezpieczeństwa niezmotoryzowanych uczestników ruchu poprzez likwidację miejsc niebezpiecznych; rozwiązania cyfrowe, integracja taryfowa; działania informacyjne, promocyjne i edukacyjne

- Inwestycje w edukację, promocję, usługi i infrastrukturę energetyczną – wykorzystania odnawialnych źródeł energii, efektywność energetyczna i dążenie do samowystarczalności energetycznej; Inwestycje w edukację, promocję, usługi i infrastrukturę wodno-ściekową – retencja, zagospodarowanie wód opadowych, zabezpieczenie przed kataklizmami ekologicznymi, ochrona naturalnych zbiorników wody, dostęp do wody pitnej, gospodarka ściekowa; ochrona przyrody i bioróżnorodności i działania w kierunku adaptacji do zmian klimatu
- Wykorzystanie szansy wynikającej z położenia przy szlakach komunikacyjnych (S19, trasa w Bieszczady). Aktywne działania na rzecz promocji gospodarczej obszaru Partnerstwa oraz przyciągania podmiotów gospodarczych
- Tworzenie zwartych terenów inwestycyjnych oraz realokacja aktywności gospodarczych kolidujących z zabudową mieszkaniową, porządkowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej poszczególnych miejscowości i gmin
- Rewitalizacja obiektów i terenów mogących stanowić atrakcyjne obszary rozwoju usług turystycznych
- Rozwój infrastruktury turystycznej
- Budowa wspólnego produktu turystycznego, wspólne działania promocyjne
- Wprowadzenie instrumentów polityki przestrzennej: Plan Ogólny, Miejskowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. Koordynacja polityki przestrzennej pomiędzy gminami w ramach PGPB oraz z gminami sąsiednimi

5. PROJEKTY

5.1. PROCES IDENTYFIKACJI I WYBORU PROJEKTÓW

Proces generowania projektów strategicznych prowadzony był według założeń maksymalnej efektywności, uzgodnienia pomiędzy uczestnikami procesu oraz zasad partycypacji. Generowanie projektów odbyło się w zgodności pod kątem prawidłowości formalnej i merytorycznej oraz **zgodności z kryteriami oceny** projektów zintegrowanych, w tym zgodności z wykazanymi w ramach diagnozy potrzebami rozwojowymi.

Tabela 53: Kryteria oceny projektu zintegrowanego

KRYTERIA OBLIGATORYJNE	
Zgodność strategiczna	Projekt jednoznacznie nastawiony na realizację któregoś z celów strategicznych i potrzeb rozwojowych
Walor ponadlokalny	Projekt mający wpływ na rozwój więcej niż jednej gminy
Powiązania	Projekt realizowany w ramach działań tematycznie powiązanych ze sobą
Akceptacja	Projekt przygotowany wspólnie i zaakceptowany przez PGPB
KRYTERIA DODATKOWE	
Gotowość do realizacji	Projekt gotowy lub możliwy do przygotowania do realizacji w optymalnym czasie
Wpływ finansowy	Projekt przyczyniający się do obniżenia kosztów świadczenia usług publicznych lub zwiększenia przychodów samorządów
Dostępność finansowania	Projekt możliwy do sfinansowania poprzez środki własne lub źródła zewnętrzne o wysokim stopniu prawdopodobieństwa

Źródło: opracowanie własne

W wyniku tego procesu, działając w oparciu o zasady koncentracji, kumulacji i integracji, przygotowano listę projektów strategicznych, podzielonych na dwie kategorie:

- **projektów kluczowych**
- **pomysłów uzupełniających.**

Wszystkie wybrane projekty strategiczne niezależnie od ich przyporządkowania charakteryzuje zgodność kierunkowa z potrzebami rozwojowymi zidentyfikowanymi w procesie diagnozy, przyjętymi celami strategicznymi i operacyjnymi, ale też celami rozwojowymi wynikającymi ze strategii wyższego rzędu (strategia rozwoju kraju i województwa). Projekty te mają również charakter zintegrowany i komplementarny poprzez określone wewnętrzne powiązania merytoryczne.

Jednocześnie w ramach zarządzania strategią przyjęto zasady **aktualizacji listy projektów**, wynikające z procesu wyłaniania projektów strategicznych oraz weryfikacji obecnych założeń wskazanych w niniejszej strategii.

5.2. LISTA PROJEKTÓW

5.2.1. Lista projektów kluczowych FEP-IIT

Lista projektów kluczowych, uwzględniająca wyłącznie projekty finansowane przy udziale instrumentu terytorialnego FEP-IIT, wymagających specjalnego opracowania i pogłębienia (w tym poprzez tabele ze wstępnymi założeniami projektowymi). Projekty kluczowe, co do zasady, charakteryzują się wyższym poziomem dojrzałości i przygotowania, jednocześnie spełniając warunki myślenia strategicznego w kontekście realizacji potrzeb i celów strategicznych.

Tabela 54: Lista projektów kluczowych FEP-IIT

L.p.	Tytuł projektu	Priorytet	Działanie w ramach Programu	Indykatorywny koszt całkowity projektu
1	3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast	15 000 000 PLN
2	3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast	2 700 000 PLN
3	1.1.1 Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast	15 000 000 PLN
4	1.1.2 Dziedzictwo sakralne i kulturalne	Priorytet FEPK.06 Rozwój	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój	15 000 000 PLN

	powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków	zrównoważony terytorialnie	obszarów wiejskich i małych miast	
--	---	----------------------------	-----------------------------------	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli UMWP

Lista projektów kluczowych jest tożsama z listą projektów planowanych do ubiegania się o dofinansowanie w sposób konkurencyjny w ramach Instrumentu IIT w ramach FEP 2021-2027, opracowaną wg wzoru IZ FEP.

Tabela 55: Projekt kluczowy 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej

Wzór listy projektów planowanych do ubiegania się o dofinansowania w sposób konkurencyjny w ramach Instrumentu IIT w CS 5(ii) w FEP 2021-2027		
1.	Tytuł projektu	3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej
2.	Lider/partner projektu	Lider: Powiat brzozowski Partnerzy: Gminy: Brzozów, Dydnia, Domaradz, Haczów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec
3.	Priorytet FEP 2021-2027	Priorytet 6 – Rozwój Zrównoważony Terytorialnie
4.	Cel szczegółowy FEP 2021-2027	Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
5.	Zakres rzeczowy – typ projektu zgodny z FEP 2021-2027	Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Typ projektu: I. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Przygotowanie kompleksowej oferty turystycznej poprzez udostępnienie turystom infrastruktury turystycznej, w tym pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych, jako główny filar łączący różne aktywności, a także wież widokowych oraz innych obiektów o funkcjach turystycznych <u>Sieć pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych wraz z turystyczną infrastrukturą towarzyszącą</u> W ramach projektu przewidziano stworzenie rozbudowanej sieci pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych na terenie całego obszaru. Trakty te będą miały różne rodzaje nawierzchni, wytyczone zostaną na istniejących już traktach, co zapewni odpowiedni komfort i bezpieczeństwo dostosowane do użytkowników. Ponadto wytyczone przez atrakcyjne krajobrazowo tereny, obejmujące zarówno obszary leśne, jak i otwarte przestrzenie przyrodnicze. Ścieżki rowerowe będą realizowane zgodnie ze standardami określonymi w Regionalnej Polityce Rowerowej Województwa Podkarpackiego.

		Przy szlakach tych znajdują się tablice informacyjne przy ciekawych obiektach z opisem atrakcji przyrodniczych, historycznych umiejscowionych w okolicy. Konieczne jest też przygotowanie uzupełniającej infrastruktury wytchnieniowej i sanitarnej zlokalizowanej punktowo przy pieszych szlakach turystycznych oraz ścieżkach rowerowych, tj. parkingi, wiaty, miejsca wypoczynku zlokalizowane przy węzłach szlaków, punktach widokowych, z możliwością degustacji lokalnych produktów wytworzonych bezpośrednio u rolników zamieszkujących teren partnerstwa. <u>Wieże widokowe</u> Planuje się budowę wież widokowych oraz punktów obserwacyjnych przy miejscach cennych i atrakcyjnych pod względem przyrodniczym, które umożliwią podziwianie panoramy regionu. Miejsca te staną się wyjątkową atrakcją turystyczną stanowiącą istotne punkty na obszarze PGPB. <u>Strefy aktywności dla turystów</u> Uzupełnieniem tych działań będą strefy aktywności w gminach partnerskich. Planuje się budowę m.in. parków linowych, pump tracków i skate parków, które przyciągną osoby aktywnie spędzające czas wolny. Każda gmina zyska nowoczesne obiekty, które staną się miejscami spotkań dla turystów.
6.	Budżet projektu PLN	15 000 000 PLN
7.	Okres realizacji projektu	2025-2027

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli UMWP

Tabela 56: Projekt kluczowy 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej

Wzór listy projektów planowanych do ubiegania się o dofinansowania w sposób konkurencyjny w ramach Instrumentu IIT w CS 5(ii) w FEP 2021-2027		
1.	Tytuł projektu	3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej
2.	Lider/partner projektu	Lider: Powiat brzozowski
3.	Priorytet FEP 2021-2027	Priorytet 6 – Rozwój Zrównoważony Terytorialnie
4.	Cel szczegółowy FEP 2021-2027	Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
5.	Zakres rzeczowy – typ projektu zgodny z FEP 2021-2027	Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Typ projektu: I. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Projekt zakłada stworzenie kompleksowej infrastruktury wspierającej ruch turystyczny na obszarze PGPB. Kluczowym elementem jest powołanie

		Regionalnego Centrum Obsługi Turystycznej (RCOT). Centrum to będzie pełniło rolę operatora odpowiedzialnego za promocję turystyki i jej rozwój. Projekt budowy Regionalnego Centrum Obsługi Turystycznej w gm. Domaradz przy zjeździe z trasy S19 zakłada stworzenie nowoczesnego obiektu, który będzie służyć turystom jako punkt informacyjny, odpoczynkowy oraz centrum promocji lokalnych atrakcji i dziedzictwa kulturowego regionu. Proces projektowy obejmuje wybór lokalizacji, przygotowanie koncepcji architektonicznej oraz funkcjonalnej budynku, z uwzględnieniem potrzeb podróźnych, w tym strefy parkingowej oraz sanitarnej. W dalszej fazie realizowane będą analizy środowiskowe, uzyskanie odpowiednich pozwoleń oraz nadzór nad budową, aby zapewnić zgodność z przepisami i normami. Celem jest stworzenie nowoczesnego, energooszczędnego budynku, który wpisze się w krajobraz i spełni oczekiwania turystów podróżujących trasą S19. Do zadań RCOT należeć będzie m.in. • stworzenie systemu informacji turystycznej, • promocja walorów turystycznych i kulturowych, • stymulowanie i tworzenie rozwoju produktu turystycznego, • szerokie działania promocyjne i marketingowe, • opracowanie bazy noclegowej oraz bazy atrakcji turystycznych w formie aplikacji oraz witryny internetowej. Centrum będzie obsługiwało dwa punkty Kompleksowej Obsługi Turystów położone przy planowanych zjazdach z drogi S-19: „Węzeł Domaradz oraz Iskrzynia”, przy których powstanie zaplecze turystyczno-wypoczynkowe. Zatrzymujący się tu turysta będzie mógł uzyskać pełną informację na temat atrakcji, zabytków, miejsc noclegowych na terenie Partnerstwa jak również otrzymać lub nabyć mapy czy inne materiały związane z Ziemią Brzozowską. Nowoczesna aplikacja i witryna internetowa zostaną stworzone w celu promocji regionu i jego atrakcji turystycznych. Aplikacja będzie zawierała informacje o dostępnych szlakach turystycznych, miejscach noclegowych, produktach lokalnych, restauracjach oraz wydarzeniach kulturalnych. Umożliwi także rezerwację miejsc noclegowych czy biletów na wydarzenia.
6.	Budżet projektu PLN	2 700 000 PLN
7.	Okres realizacji projektu	2025-2027

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli UMWP

Tabela 57: Projekt kluczowy 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna

Wzór listy projektów planowanych do ubiegania się o dofinansowania w sposób konkurencyjny w ramach Instrumentu IIT w CS 5(ii) w FEP 2021-2027		
1.	Tytuł projektu	Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna

2.	Lider/partner projektu	Lider projektu - Gmina Brzozów/Partner 1 – Gmina Domaradz/Partner 2 – Gmina Haczów/Partner 3 – Gmina Jasienica Rosielna
3.	Priorytet FEP 2021-2027	Priorytet 6 – Rozwój Zrównoważony Terytorialnie
4.	Cel szczegółowy FEP 2021-2027	Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
5.	Zakres rzeczowy – typ projektu zgodny z FEP 2021-2027	Zakres interwencji: 166 – Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury Typ projektu: II. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury. Celem projektu jest zwiększenie atrakcyjności i różnorodności oferty kulturalnej w gminach powiatu brzozowskiego poprzez stworzenie innowacyjnej bazy lokalnych instytucji kultury. <u>Lider projektu – Gmina Brzozów</u> 1) Przebudowa, rozbudowa i nadbudowa budynku biurowego wraz ze zmianą sposobu użytkowania na budynek instytucji kultury – Muzeum Regionalnego w Brzozowie wraz zagospodarowaniem terenu (w tym m.in. zastosowanie rozwiązań proekologicznych, mała architektura i inne). Roboty budowlane dotyczyć będą budynku dawnego Cechu Rzemiosł Różnych, z intencją odtworzenia i zachowania lokalnych tradycji rzemieślniczych. Budynek zostanie przekazany przed złożeniem wniosku o płatność końcową w zarządzanie Muzeum Regionalnemu im. Adama Fastnacht w Brzozowie samorządowej instytucji kultury Gminy Brzozów. 2) Zakup nowoczesnego wyposażenia tj. m.in. wyposażenia pracowni lokalnych rzemiosł oraz pozostałego wyposażenia tej placówki muzealnej, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie i inne). <u>Partner 1 – Gmina Domaradz</u> 3) Stworzenie nowoczesnej bazy lokalowej instytucji kultury - przebudowa, rozbudowa i nadbudowa budynku Gminnego Ośrodka Kultury w Domaradzu wraz zagospodarowaniem terenu (w tym m.in. wdrożenie rozwiązań proekologicznych , mała architektura i inne). 4) Zakup nowoczesnego wyposażenia GOK, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie i inne). <u>Partner 2 – Gmina Haczów</u> 5) Poprawa dostępności i jakości oferty kulturalnej poprzez odbudowę, przebudowę i prace restauratorsko-konserwatorskie budynku zabytkowej oranżerii zespołu dworsko-parkowego obiektu Gminnego Ośrodka Kultury i Wypoczynku w Haczowie

		wraz zagospodarowaniem terenu (w tym m.in. wdrożenie rozwiązań proekologicznych, mała architektura i inne). 6) Zakup nowoczesnego wyposażenia Gminnego Ośrodka Kultury i Wypoczynku w Haczowie, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie, i inne). <u>Partner 3 – Gmina Jasienica Rosielna</u> 7) Rozbudowa, nadbudowa i przebudowa budynku Wiejskiego Domu Kultury w Orzechówce (filia lokalnej instytucji kultury Centrum Kultury i Biblioteki Publicznej w Jasienicy Rosielnej) wraz z zagospodarowaniem terenu funkcjonalnie powiązanego (w tym m.in. zastosowanie rozwiązań proekologicznych, mała architektura i inne). 8) Zakup nowoczesnego wyposażenia Wiejskiego Domu Kultury w Orzechówce, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie, i inne).
6.	Budżet projektu PLN	15 000 000 PLN
7.	Okres realizacji projektu	2026-2028

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli UMWP

Tabela 58: Projekt kluczowy 1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków

Wzór listy projektów planowanych do ubiegania się o dofinansowania w sposób konkurencyjny w ramach Instrumentu IIT w CS 5(ii) w FEP 2021-2027		
1.	Tytuł projektu	Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków
2.	Lider/partner projektu	Lider projektu - Parafia rzymskokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego w Brzozowie/Partner 1 – Parafia rzymskokatolicka pw. Św. Barbary w Golcowej/Partner 2 – Brzozowski Dom Kultury w Brzozowie/Partner 3 – Parafia rzymskokatolicka pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Dydni/Partner 4 – Parafia rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie
3.	Priorytet FEP 2021-2027	Priorytet 6 – Rozwój Zrównoważony Terytorialnie
4.	Cel szczegółowy FEP 2021-2027	Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
5.	Zakres rzeczowy – typ projektu zgodny z FEP 2021-2027	Zakres interwencji: 166 – Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury

	Typ projektu: II. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury. Celem projektu jest udostępnienie zabytkowych obiektów na cele turystyczne i kulturalne oraz zwiększenie różnorodności i innowacyjności oferty kulturalnej poprzez wzmocnienie technologiczne lokalnej instytucji kultury. <u>Lider projektu – Parafia rzymskokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego w Brzozowie</u> 1) Prace restauratorsko-konserwatorskie i roboty budowlane na obiekcie zabytkowej Bazyliki Mniejszej w Brzozowie (wzmacnianie konstrukcji ścian, renowacja schodów zewnętrznych). 2) Zagospodarowanie otoczenia Bazyliki Mniejszej w Brzozowie dla udostępnienia na cele kulturalne i turystyczne (m.in. konserwacja zabytkowego ogrodzenia, wykonanie alei, skweru (utworzenie „ogrodu ciszy” z fontanną), montaż małej architektury (m.in. ławki, pergole i kosze na śmieci i inne), wykonanie oświetlenia: punkтового (iluminacji), liniowego oraz lamp parkowych (zasilanie oświetlenia z magazynu energii OZE o mocy 20kW), montaż zbiornika retencyjnego podziemnego na wody deszczowe, wykonanie i oznakowanie miejsca postojowego dla osób niepełnosprawnych, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych i inne. <u>Partner 1 – Parafia rzymskokatolicka pw. Św. Barbary w Golcowej</u> 3) Prace restauratorsko-konserwatorskie celem zapewnienia trwałości konstrukcyjnej i estetycznej zabytkowego budynku kościoła pw. Św. Barbary w Golcowej, dzwonnicy oraz Lamusa wraz z zagospodarowaniem ich otoczenia (ogrodzenie, droga procesyjna), prace restauratorsko-konserwatorskie przy zabytkowym wyposażeniu – zabytki ruchome, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. <u>Partner 2 – Brzozowski Dom Kultury w Brzozowie</u> 4) Zakup wyposażenia lokalnej instytucji kultury – Brzozowskiego Domu Kultury: - liniowy sprzęt nagłośnieniowy wraz z niezbędnymi akcesoriami, okablowaniem i oprzyrządowaniem itp., - urządzenia do transmisji i przesyłu dźwięku, wzmacniacze, miksery, projektory, telebim mobilny, kolumny mobilne, wzmacniacze, głośniki i akcesoriów mobilne itp., - mobilny zestaw oświetleniowy wraz z oprzyrządowaniem niezbędnym do oświetlenia różnego rodzaju wydarzeń kulturalnych zarówno we wnętrzach, jak i w plenerze, - pozostały sprzęt i wyposażenie do działalności kulturalnej. <u>Partner 3 – Parafia rzymskokatolicka pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Dydni</u> 5) Konserwacja i restauracja zabytkowego wyposażenia kościoła św. Michała Archanioła i św. Anny w Dydni i zagospodarowanie jego otoczenia - udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. 6) Konserwacja i restauracja zabytkowego kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Obarzymie wraz z wyposażeniem i zagospodarowanie jego otoczenia - udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. 7) Konserwacja, restauracja, roboty budowlane i instalacyjne (wykorzystanie OZE: instalacja PV, magazyn energii) w obiekcie zabytkowego Spichlerza Plebańskiego w Dydni ze zmianą sposobu użytkowania na Lokalne Centrum Kultury i zagospodarowanie jego
--	---

		otoczenia, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. Instalacja PV wraz z magazynem będzie wykorzystywana na potrzeby Lokalnego Centrum Kultury. <u>Partner 4 – Parafia rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie</u> 8) Roboty konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy wybranych elementach wnętrza oraz bryle architektonicznej zabytkowego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie wraz z zagospodarowaniem terenu i zabytkowymi obiektami w jego otoczeniu (drewniane ogrodzenie wraz z bramami, zabytkowy budynek spichlerza plebańskiego i inne), udogodnienia dla osób niepełnosprawnych.
6.	Budżet projektu PLN	15 000 000 PLN
7.	Okres realizacji projektu	2026-2028

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli UMWP

Projekt kluczowy 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej – informacje strategiczne

Tabela 59: Projekt kluczowy 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej – informacje strategiczne

Tytuł projektu	3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej
Cel główny strategii	CEL OGÓLNY: PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy strategii	3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
Cel operacyjny strategii	CEL OPERACYJNY 3.1 ŚRODOWISKOWY: Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT
Cel szczegółowy FEP	EFRR.CP5.II - Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
Priorytet FEP	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie
Działanie FEP	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast
Typ projektu/ Zakres interwencji	Typ projektu: I. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych
Indykatorywny koszt	15 000 000 PLN

całkowity projektu	Szacowane wstępne koszty projektu: • Sieć ścieżek pieszo-rowerowych wraz z infrastrukturą: 4 000 000 PLN • Wieże widokowe i punkty obserwacyjne: 10 000 000 PLN • Strefy aktywności gminnej: 1 000 000 PLN
Opis projektu	Przygotowanie kompleksowej oferty turystycznej poprzez udostępnienie turystom infrastruktury turystycznej, w tym pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych, jako główny filar łączący różne aktywności, a także wież widokowych oraz innych obiektów o funkcjach turystycznych <u>Sieć pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych wraz z turystyczną infrastrukturą towarzyszącą</u> W ramach projektu przewidziano stworzenie rozbudowanej sieci pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych na terenie całego obszaru. Trakty te będą miały różne rodzaje nawierzchni, wytyczone zostaną na istniejących już traktach, co zapewni odpowiedni komfort i bezpieczeństwo dostosowane do użytkowników. Ponadto wytyczone przez atrakcyjne krajobrazowo tereny, obejmujące zarówno obszary leśne, jak i otwarte przestrzenie przyrodnicze. Ścieżki rowerowe będą realizowane zgodnie ze standardami określonymi w Regionalnej Polityce Rowerowej Województwa Podkarpackiego. Przy szlakach tych znajdą się tablice informacyjne przy ciekawych obiektach z opisem atrakcji przyrodniczych, historycznych umiejscowionych w okolicy. Konieczne jest też przygotowanie uzupełniającej infrastruktury wytnieniowej i sanitarnej zlokalizowanej punktowo przy pieszych szlakach turystycznych oraz ścieżkach rowerowych, tj. parkingi, wiaty, miejsca wypoczynku zlokalizowane przy węzłach szlaków, punktach widokowych, z możliwością degustacji lokalnych produktów wytworzonych bezpośrednio u rolników zamieszkujących teren partnerstwa. <u>Wieże widokowe</u> Planuje się budowę wież widokowych oraz punktów obserwacyjnych przy miejscach cennych i atrakcyjnych pod względem przyrodniczym, które umożliwią podziwianie panoramy regionu. Miejsca te staną się wyjątkową atrakcją turystyczną stanowiącą istotne punkty na obszarze PGPB. <u>Strefy aktywności dla turystów</u> Uzupełnieniem tych działań będą strefy aktywności w gminach partnerskich. Planuje się budowę m.in. parków linowych, pump tracków i skate parków, które przyciągną osoby aktywnie spędzające czas wolny. Każda gmina zyska nowoczesne obiekty, które staną się miejscami spotkań dla turystów. Szczegółowe założenia projektu zostaną opracowane zgodnie z obowiązującymi w programie FEP zasadami, w tym w zakresie kwalifikowalności i limitów. Partnerzy: • Powiat brzozowski (Lider) • Gminy: Brzozów, Domaradz, Haczów, Jasienica Rosielna Podmioty wspierające: • Gminy: Dydnia, Nozdrzec Rola: Gminy będą wspierać realizację w zakresie promocji projektu

	- Lokalna Grupa Działania Ziemia Brzozowska Rola: LGD może pełnić funkcję wspierającą w zakresie promocji projektu - Lokalne organizacje pozarządowe NGO mogą wspierać projekt poprzez organizację działań edukacyjnych, promocyjnych - Lasy Państwowe, Nadleśnictwa Nadleśnictwa mogą współpracować przy udostępnianiu terenów leśnych pod szlaki i ścieżki Grupy docelowe: - Turyści krajowi i zagraniczni
Cele projektu	Celem tej części projektu jest rozwój infrastruktury turystycznej, aby stworzyć atrakcyjne warunki do uprawiania turystyki i aktywności fizycznej. Inwestycje te mają również wspierać rozwój lokalnych przedsiębiorstw związanych z turystyką oraz promować zdrowy i aktywny tryb życia

Źródło: opracowanie własne

Projekt kluczowy 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej – informacje strategiczne

Tabela 60: Projekt kluczowy 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej – informacje strategiczne

Tytuł projektu	3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej
Cel główny strategii	CEL OGÓLNY: PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy strategii	3. CEL SZCZEGÓŁOWY: ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
Cel operacyjny strategii	CEL OPERACYJNY 3.1 ŚRODOWISKOWY: Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT
Cel szczegółowy FEP	EFRR.CP5.II - Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
Priorytet FEP	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie
Działanie FEP	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast
Typ projektu/ Zakres interwencji	Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Typ projektu: I. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych
Indykatywny koszt	2 700 000 PLN Szacowane wstępne koszty projektu:

całkowity projektu	• Powołanie Regionalnego Centrum Obsługi Turystycznej: 2 400 000 PLN • Aplikacja i witryna internetowa: 300 000 PLN
Opis projektu	Zakres interwencji: 165 - Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Typ projektu: I. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych Projekt zakłada stworzenie kompleksowej infrastruktury wspierającej ruch turystyczny na obszarze PGPB. Kluczowym elementem jest powołanie Regionalnego Centrum Obsługi Turystycznej (RCOT). Centrum to będzie pełniło rolę operatora odpowiedzialnego za promocję turystyki i jej rozwój. Projekt budowy Regionalnego Centrum Obsługi Turystycznej w gm. Domaradz przy zjeździe z trasy S19 zakłada stworzenie nowoczesnego obiektu, który będzie służyć turystom jako punkt informacyjny, odpoczynkowy oraz centrum promocji lokalnych atrakcji i dziedzictwa kulturowego regionu. Proces projektowy obejmuje wybór lokalizacji, przygotowanie koncepcji architektonicznej oraz funkcjonalnej budynku, z uwzględnieniem potrzeb podróźnych, w tym strefy parkingowej oraz sanitarnej. W dalszej fazie realizowane będą analizy środowiskowe, uzyskanie odpowiednich pozwoleń oraz nadzór nad budową, aby zapewnić zgodność z przepisami i normami. Celem jest stworzenie nowoczesnego, energooszczędnego budynku, który wpisze się w krajobraz i spełni oczekiwania turystów podróżujących trasą S19. Do zadań RCOT należeć będzie m.in. • stworzenie systemu informacji turystycznej, • promocja walorów turystycznych i kulturowych, • stymulowanie i tworzenie rozwoju produktu turystycznego, • szerokie działania promocyjne i marketingowe, • opracowanie bazy noclegowej oraz bazy atrakcji turystycznych w formie aplikacji oraz witryny internetowej. Centrum będzie obsługiwało dwa punkty Kompleksowej Obsługi Turystów położone przy planowanych zjazdach z drogi S-19: „Węzeł Domaradz oraz Iskrzynia”, przy których powstanie zaplecze turystyczno-wypoczynkowe. Zatrzymujący się tu turysta będzie mógł uzyskać pełną informację na temat atrakcji, zabytków, miejsc noclegowych na terenie Partnerstwa jak również otrzymać lub nabyć mapy czy inne materiały związane z Ziemią Brzozowską. Nowoczesna aplikacja i witryna internetowa zostaną stworzone w celu promocji regionu i jego atrakcji turystycznych. Aplikacja będzie zawierała informacje o dostępnych szlakach turystycznych, miejscach noclegowych, produktach lokalnych, restauracjach oraz wydarzeniach kulturalnych. Umożliwi także rezerwację miejsc noclegowych czy biletów na wydarzenia. Szczegółowe założenia projektu zostaną opracowane zgodnie z obowiązującymi w programie FEP zasadami, w tym w zakresie kwalifikowalności i limitów. Partnerzy: • Powiat brzozowski (Lider) Podmioty wspierające: • Gminy: Brzozów, Dydnia, Domaradz, Haczów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec

	Rola: gminy będą wspierać działania w zakresie rozwoju funkcji turystycznej na obszarze PGPB • Lokalna Grupa Działania Ziemia Brzozowska Rola: LGD może pełnić funkcję wspierającą w zakresie promocji projektu • Lokalne organizacje pozarządowe NGO mogą wspierać projekt poprzez organizację działań edukacyjnych, promocyjnych • Lasy Państwowe, Nadleśnictwa Nadleśnictwa mogą współpracować przy udostępnianiu terenów leśnych pod szlaki i ścieżki. Grupy docelowe: • Turyści krajowi i zagraniczni
Cele projektu	Celem tej części projektu jest stworzenie infrastruktury wspierającej ruch turystyczny służącej odwiedzającym obszar turystom. Inicjatywa ma na celu promowanie turystyki i związanych z nią usług, w tym rozwój gospodarki lokalnej, zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru, organizację ruchu turystycznego, sieciowanie podmiotów i organizacji turystycznych, ale też promocję aktywnego trybu życia oraz zdrowia

Źródło: opracowanie własne

Projekt kluczowy 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna – informacje strategiczne

Tabela 61: Projekt kluczowy 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna – informacje strategiczne

Tytuł projektu	Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna
Cel główny strategii	CEL OGÓLNY: PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy strategii	1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
Cel operacyjny strategii	1.1 Cel operacyjny: społeczny Rozwinięta oferta kulturalna
Cel szczegółowy FEP	EFRR.CP5.II - Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
Priorytet FEP	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie
Działanie FEP	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast
Typ projektu/	Typ projektu: II. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury.

Zakres interwencji	Zakres interwencji: 166 – Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury
Indykatorywny koszt całkowity projektu	15 000 000 PLN
Opis projektu	<u>Lider projektu – Gmina Brzozów</u> • Przebudowa, rozbudowa i nadbudowa budynku biurowego wraz ze zmianą sposobu użytkowania na budynek instytucji kultury – Muzeum Regionalnego w Brzozowie wraz zagospodarowaniem terenu (w tym m.in. zastosowanie rozwiązań proekologicznych, mała architektura i inne). Roboty budowlane dotyczyć będą budynku dawnego Cechu Rzemiosł Różnych, z intencją odtworzenia i zachowania lokalnych tradycji rzemieślniczych. Budynek zostanie przekazany przed złożeniem wniosku o płatność końcową w zarządzanie Muzeum Regionalnemu im. Adama Fastnachta w Brzozowie samorządowej instytucji kultury Gminy Brzozów. • Zakup nowoczesnego wyposażenia tj. m.in. wyposażenia pracowni lokalnych rzemiosł oraz pozostałego wyposażenia tej placówki muzealnej, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie i inne). <u>Partner 1 – Gmina Domaradz</u> • Stworzenie nowoczesnej bazy lokalowej instytucji kultury - przebudowa, rozbudowa i nadbudowa budynku Gminnego Ośrodka Kultury w Domaradzu wraz zagospodarowaniem terenu (w tym m.in. wdrożenie rozwiązań proekologicznych , mała architektura i inne). • Zakup nowoczesnego wyposażenia GOK, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie i inne). <u>Partner 2 – Gmina Haczów</u> • Poprawa dostępności i jakości oferty kulturalnej poprzez odbudowę, przebudowę i prace restauratorsko-konserwatorskie budynku zabytkowej oranżerii zespołu dworsko-parkowego obiektu Gminnego Ośrodka Kultury i Wypoczynku w Haczowie wraz zagospodarowaniem terenu (w tym m.in. wdrożenie rozwiązań proekologicznych , mała architektura i inne). • Zakup nowoczesnego wyposażenia Gminnego Ośrodka Kultury i Wypoczynku w Haczowie, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie, i inne). <u>Partner 3 – Gmina Jasienica Rosielna</u> • Rozbudowa, nadbudowa i przebudowa budynku Wiejskiego Domu Kultury w Orzechówce (filia lokalnej instytucji kultury Centrum Kultury i Biblioteki Publicznej w Jasienicy Rosielnej) wraz z zagospodarowaniem terenu funkcjonalnie powiązanego (w tym m.in. zastosowanie rozwiązań proekologicznych, mała architektura i inne).

	• Zakup nowoczesnego wyposażenia Wiejskiego Domu Kultury w Orzechówce, służącego udostępnianiu i upowszechnianiu zasobów dziedzictwa kulturowego, prowadzeniu działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej (m.in. urządzenia multimedialne, urządzenia interaktywne, nagłośnienie, i inne).
Cele projektu	Celem projektu jest zwiększenie atrakcyjności i różnorodności oferty kulturalnej w gminach powiatu brzozowskiego poprzez stworzenie innowacyjnej bazy lokalnych instytucji kultury.

Źródło: opracowanie własne

Projekt kluczowy 1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków

Tabela 62: Projekt kluczowy 1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków – informacje strategiczne

Tytuł projektu	Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków
Cel główny strategii	CEL OGÓLNY: PGPB jako obszar zrównoważonego rozwoju
Cel szczegółowy strategii	1. CEL SZCZEGÓŁOWY: SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
Cel operacyjny strategii	1.1 Cel operacyjny: społeczny Rozwinięta oferta kulturalna
Cel szczegółowy FEP	EFRR.CP5.II - Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
Priorytet FEP	Priorytet FEPK.06 Rozwój zrównoważony terytorialnie
Działanie FEP	Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast
Typ projektu/ Zakres interwencji	Typ projektu: II. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury. Zakres interwencji: 166 – Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury
Indykatorywny koszt całkowity projektu	15 000 000 PLN
Opis projektu	<u>Lider projektu – Parafia rzymskokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego w Brzozowie</u> • Prace restauratorsko-konserwatorskie i roboty budowlane na obiekcie zabytkowej Bazyliki Mniejszej w Brzozowie (wzmocnienie konstrukcji ścian, renowacja schodów zewnętrznych). • Zagospodarowanie otoczenia Bazyliki Mniejszej w Brzozowie dla udostępnienia na cele kulturalne i turystyczne (m.in. konserwacja

	zabytkowego ogrodzenia, wykonanie alei, skweru (utworzenie „ogrodu ciszy” z fontanną), montaż małej architektury (m.in. ławki, pergole i kosze na śmieci i inne), wykonanie oświetlenia: punktowego (iluminacji), liniowego oraz lamp parkowych (zasilanie oświetlenia z magazynu energii OZE o mocy 20kW), montaż zbiornika retencyjnego podziemnego na wody deszczowe, wykonanie i oznakowanie miejsca postojowego dla osób niepełnosprawnych, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych i inne. <u>Partner 1 – Parafia rzymskokatolicka pw. Św. Barbary w Golcowej</u> • Prace restauratorsko-konserwatorskie celem zapewnienia trwałości konstrukcyjnej i estetycznej zabytkowego budynku kościoła pw. Św. Barbary w Golcowej, dzwonnicy oraz Lamusa wraz z zagospodarowaniem ich otoczenia (ogrodzenie, droga procesyjna), prace restauratorsko-konserwatorskie przy zabytkowym wyposażeniu – zabytki ruchome, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. <u>Partner 2 – Brzozowski Dom Kultury w Brzozowie</u> • Zakup wyposażenia lokalnej instytucji kultury – Brzozowskiego Domu Kultury: - liniowy sprzęt nagłośnieniowy wraz z niezbędnymi akcesoriami, okablowaniem i oprzyrządowaniem itp., - urządzenia do transmisji i przesyłu dźwięku, wzmacniacze, miksery, projektory, telebim mobilny, kolumny mobilne, wzmacniacze, głośniki i akcesoriów mobilne itp., - mobilny zestaw oświetleniowy wraz z oprzyrządowaniem niezbędnym do oświetlenia różnego rodzaju wydarzeń kulturalnych zarówno we wnętrzach, jak i w plenerze, - pozostały sprzęt i wyposażenie do działalności kulturalnej. <u>Partner 3 – Parafia rzymskokatolicka pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Dydni</u> • Konserwacja i restauracja zabytkowego wyposażenia kościoła św. Michała Archanioła i św. Anny w Dydni i zagospodarowanie jego otoczenia - udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. • Konserwacja i restauracja zabytkowego kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Obarzymie wraz z wyposażeniem i zagospodarowanie jego otoczenia - udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. • Konserwacja, restauracja, roboty budowlane i instalacyjne (wykorzystanie OZE: instalacja PV, magazyn energii) w obiekcie zabytkowego Spichlerza Plebańskiego w Dydni ze zmianą sposobu użytkowania na Lokalne Centrum Kultury i zagospodarowanie jego otoczenia, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. Instalacja PV wraz z magazynem będzie wykorzystywana na potrzeby Lokalnego Centrum Kultury. <u>Partner 4 – Parafia rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie</u> • Roboty konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy wybranych elementach wnętrza oraz bryle architektonicznej zabytkowego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie wraz z zagospodarowaniem terenu i zabytkowymi obiektami w jego otoczeniu (drewniane ogrodzenie wraz z bramami, zabytkowy budynek spichlerza plebańskiego i inne), udogodnienia dla osób niepełnosprawnych.
--	---

Cele projektu	Celem projektu jest udostępnienie zabytkowych obiektów na cele turystyczne i kulturalne oraz zwiększenie różnorodności i innowacyjności oferty kulturalnej poprzez wzmocnienie technologiczne lokalnej instytucji kultury.
----------------------	--

Źródło: opracowanie własne

5.2.2. Lista pomysłów uzupełniających

Lista **pomysłów uzupełniających**, stanowiących zarysy pomysłów wspierających założenia strategii, do opracowania na późniejszym etapie operacjonalizacji działań.

Pomysły uzupełniające charakteryzują się zróżnicowanym, ale względnie niskim poziomem dojrzałości i przygotowania, co do zasady stanowiąc jedynie zarysy i inspiracje, ale spełniające warunki myślenia strategicznego w kontekście realizacji potrzeb i celów strategicznych.

Tabela 63: Lista pomysłów uzupełniających

Lp.	Tytuł pomysłu	Cel operacyjny	Cel szczegółowy
1	Modernizacja Szpitala Specjalistycznego w Brzozowie	1.2 Rozwinięta oferta zdrowotna	CEL SZCZEGÓŁOWY 1 SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców
2	Koncepcja Brzozów Zdrój	1.2 Rozwinięta oferta zdrowotna	
3	Rozwój oferty senioralnej	1.3 Wysoka aktywność społeczna	
4	Integracja społeczna mieszkańców PGPB	1.3 Wysoka aktywność społeczna	
5	Lokalne Strefy Aktywności Gospodarczej	2.1 Rozwinięta przestrzeń gospodarcza	CEL SZCZEGÓŁOWY 2 GOSPODARCZY: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej
6	Rozwój infrastruktury oświatowej	2.2 Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość	
7	Modernizacja sieci komunikacyjnej	3.2 Rozwinięty i zrównoważony transport	CEL SZCZEGÓŁOWY 3 ŚRODOWISKOWY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory
8	Poprawa bezpieczeństwa ruchu	3.2 Rozwinięty i zrównoważony transport	
9	Poprawa infrastruktury gospodarki odpadów komunalnych	3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń	
10	Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej	3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń	

11	Transformacja energetyczna obiektów użyteczności publicznej	3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń	
----	---	---	--

Źródło: opracowanie własne

Jednocześnie lista pomysłów uzupełniających zgodnie z założeniami niniejszej strategii podlega procesowi **stałego monitorowania, aktualizacji i dojrzewania** (modyfikacji zakresów, przyporządkowania, ujmowania i dodawania projektów).

5.3. ZINTEGROWANIE PROJEKTÓW

W wyniku etapu integracji poszczególnych planowanych działań, opierając się o zasady koncentracji, kumulacji i integracji, **przygotowano listę projektów strategicznych**, tj. połączonych propozycji działań strategicznych, mających charakter zintegrowany.

Przez projekt zintegrowany rozumiemy grupę działań (inwestycji, przedsięwzięć) powiązanych ze sobą tematycznie w ramach wspólnego celu, jaki ma zostać osiągnięty, poprzez powiązanie merytoryczne lub funkcjonalne, w sposób na tyle bezpośredni i istotny, że ich planowanie, wdrażanie lub późniejsza eksploatacja wymaga celowego skoordynowania.

Wszystkie projekty strategiczne zaplanowane w strategii mają charakter zintegrowany i spełniają łącznie następujące warunki:

- wnioskodawcami, ze względu na charakter lub cel projektu, będą podmioty jednoznacznie określone przed złożeniem wniosku o dofinansowanie projektu,
- projekty mają strategiczne znaczenie dla społeczno-gospodarczego rozwoju obszaru PGPB, tzn. zostały wskazane w strategii.

Zintegrowane projekty strategiczne jako grupa działań, wymagać będą zawsze spełnienia co najmniej jednego z trzech warunków:

- na etapie przygotowania muszą być opracowywane równolegle i w sposób skoordynowany, z uwzględnieniem merytorycznej spójności między nimi lub synchroniczności późniejszego wdrażania;
- na etapie realizacji wymagają wdrażania skoordynowanego z uwagi na ścisłe powiązanie merytoryczne lub funkcjonalne;
- na etapie eksploatacji wymagają skoordynowanego zarządzania i monitorowania.

Wytworzona infrastruktura, obejmująca sieć pieszych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych wraz z turystyczną infrastrukturą towarzyszącą, będzie miała znaczący wpływ również na tereny spoza obszaru Partnerstwa. Dzięki strategicznemu

położeniu oraz połączeniom komunikacyjnym i turystycznym, projekt stworzy nowe możliwości dla użytkowników z sąsiednich regionów.

Piesze szlaki turystyczne i ścieżki przyciągną turystów i rowerzystów z terenów sąsiadujących, promując lokalne atrakcje przyrodnicze i krajobrazowe. Możliwość korzystania z kompleksowej infrastruktury zwiększy zainteresowanie turystyką aktywną na większą skalę.

Projekt wpłynie na rozwój spójnej regionalnej i ponadregionalnej sieci ścieżek rowerowych, ułatwiając podróżowanie między obszarem Partnerstwa a terenami sąsiednimi. Dzięki realizacji ścieżek zgodnie z Regionalną Polityką Rowerową Województwa Podkarpackiego, infrastruktura będzie odpowiadać standardom umożliwiającym połączenie z istniejącymi trasami rowerowymi poza Partnerstwem.

Działania projektowe będą sprzyjać rozwojowi usług turystycznych i rekreacyjnych, takich jak wypożyczalnie rowerów, punkty gastronomiczne czy noclegi, co przyczyni się do ożywienia gospodarczego nie tylko w obszarze Partnerstwa, ale także w regionach sąsiednich. Tym samym projekty te będą oddziaływać na cały obszar Partnerstwa.

W ramach aktualizacji Strategii do zestawu projektów zintegrowanych włączono również przedsięwzięcia o charakterze kulturalnym: 1.1.1 „Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna” oraz 1.1.2 „Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków”.

Włączenie tych projektów ma na celu wzmocnienie wymiaru społeczno-kulturowego rozwoju Partnerstwa i stanowi uzupełnienie dotychczasowych działań w zakresie turystyki oraz infrastruktury społecznej. Projekty te wpisują się w logikę zintegrowanych działań poprzez:

- rozwój i ochronę zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego,
- zwiększenie dostępności oferty kulturalnej oraz jej nowoczesnej formy,
- wzmacnianie lokalnej tożsamości i aktywizację społeczności,
- tworzenie synergii z przedsięwzięciami turystycznymi (m.in. rozwój szlaków, produktów i wydarzeń opartych na dziedzictwie).

Realizacja projektów kulturalnych pozwoli na pełniejsze wykorzystanie potencjału dziedzictwa regionu, zwiększając atrakcyjność i spójność oferty społeczno-turystycznej Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego.

Zaplanowane przedsięwzięcia i działania w ramach danego projektu strategicznego wykazują więc wzajemną komplementarność, integrację i synergię, zapewniając jednocześnie zróżnicowanie dojrzałości i istotności wybranych komponentów projektu (znaczenie kluczowe, rezerwowe lub uzupełniające).

Ponadto analiza wpływu zaplanowanych projektów strategicznych na poszczególne elementy strategii – wykorzystania kluczowych potencjałów, wpływu na kluczowe problemy, czynniki rozwoju (SWOT), kluczowe potrzeby, realizacji celów i kierunków strategicznych – jako opis zintegrowania projektów strategicznych została przeprowadzona na poziomie celów strategicznych.

Jednocześnie projekty strategiczne PGPB cechują się szeregiem wzajemnych **powiązań i zależności** między sobą poprzez uzupełnianie, wzmacnianie czy optymalizację realizacji innych projektów. Wybrane wzajemne powiązania i zależności między projektami wskazano na schemacie poniżej:

Tabela 64: Lista przykładowych powiązań i zależności między projektami

PROJEKT	POWIĄZANIE / ZALEŻNOŚĆ	PROJEKT
3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej	Uzupełnienie	3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej
	Uzupełnienie	Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna
	Uzupełnienie	Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków
	Wzmocnienie	Modernizacja Szpitala Specjalistycznego w Brzozowie
	Uzupełnienie	Koncepcja Brzozów Zdrój
	Wzmocnienie	Rozwój oferty senioralnej
	Wzmocnienie	Integracja społeczna mieszkańców PGPB
	Wzmocnienie	Lokalne Strefy Aktywności Gospodarczej
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury oświatowej
	Optymalizacja	Modernizacja sieci komunikacyjnej
	Optymalizacja	Poprawa bezpieczeństwa ruchu
	Optymalizacja	Poprawa infrastruktury gospodarki odpadów komunalnych
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
	Optymalizacja	Transformacja energetyczna obiektów użyteczności publicznej
3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej	Uzupełnienie	3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej
	Uzupełnienie	1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna
	Uzupełnienie	1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków
	Wzmocnienie	Modernizacja Szpitala Specjalistycznego w Brzozowie
	Uzupełnienie	Koncepcja Brzozów Zdrój
	Wzmocnienie	Rozwój oferty senioralnej

	Wzmocnienie	Integracja społeczna mieszkańców PGPB
	Wzmocnienie	Lokalne Strefy Aktywności Gospodarczej
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury oświatowej
	Optymalizacja	Modernizacja sieci komunikacyjnej
	Optymalizacja	Poprawa bezpieczeństwa ruchu
	Optymalizacja	Poprawa infrastruktury gospodarki odpadów komunalnych
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
	Optymalizacja	Transformacja energetyczna obiektów użyteczności publicznej

1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna	Uzupełnienie	3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej
	Uzupełnienie	3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej
	Uzupełnienie	1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków
	Wzmocnienie	Modernizacja Szpitala Specjalistycznego w Brzozowie
	Uzupełnienie	Koncepcja Brzozów Zdrój
	Wzmocnienie	Rozwój oferty senioralnej
	Wzmocnienie	Integracja społeczna mieszkańców PGPB
	Wzmocnienie	Lokalne Strefy Aktywności Gospodarczej
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury oświatowej
	Optymalizacja	Modernizacja sieci komunikacyjnej
	Optymalizacja	Poprawa bezpieczeństwa ruchu
	Optymalizacja	Poprawa infrastruktury gospodarki odpadów komunalnych
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
	Optymalizacja	Transformacja energetyczna obiektów użyteczności publicznej
1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków	Uzupełnienie	3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej
	Uzupełnienie	3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej
	Uzupełnienie	1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna
	Wzmocnienie	Modernizacja Szpitala Specjalistycznego w Brzozowie
	Uzupełnienie	Koncepcja Brzozów Zdrój
	Wzmocnienie	Rozwój oferty senioralnej
	Wzmocnienie	Integracja społeczna mieszkańców PGPB
	Wzmocnienie	Lokalne Strefy Aktywności Gospodarczej
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury oświatowej
	Optymalizacja	Modernizacja sieci komunikacyjnej
	Optymalizacja	Poprawa bezpieczeństwa ruchu
	Optymalizacja	Poprawa infrastruktury gospodarki odpadów komunalnych
	Optymalizacja	Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
	Optymalizacja	Transformacja energetyczna obiektów użyteczności publicznej

Źródło: opracowanie własne

6. WARUNKI I PROCEDURY OBOWIĄZUJĄCE W REALIZACJI STRATEGII

6.1. ZARZĄDZANIE WDRAŻANIEM STRATEGII

Planowanie strategiczne jest ciągłym procesem i aby osiągnąć zamierzone wyzwania strategiczne wymagane jest stworzenie efektywnych mechanizmów gwarantujących konsekwentne i skuteczne wdrażanie, monitorowanie i ewaluację efektów strategii. Różne podmioty i jednostki publiczne, prywatne, społeczne będą miały wpływ na realizację głównego celu strategicznego, wykonalność projektów strategicznych, a także sposoby włączenia, kontroli społecznej.

W proces wdrażania strategii, podobnie jak w proces jej tworzenia, zostaną zaangażowane wskazane organy PGPB wraz z otoczeniem społeczno-gospodarczym, tj. organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa, partnerzy społeczni oraz gospodarczy, organizacje skupiające pracodawców, instytucje pomocy i integracji społecznej, lokalne grupy działania, szkoły i placówki prowadzące kształcenie, lasy państwowe i inne.

Wszystkie samorządy PGPB tworzą partnerstwo i współpracują w formie **związku komunalnego** gmin i powiatu zawartego w dniu 15 lutego 2023 r.³¹. Związek PGPB dąży do rozwijania, eksponowania i wykorzystywania zasobów gospodarczych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych powiatu brzozowskiego. Celem Związku jest reprezentowanie interesów jego członków w zakresie objętym przedmiotem działania Związku.

W tym celu dla celów sprawności procesu wyodrębniono trzy współdziałające i uzupełniające się zespoły:

- **Zespół Doradczy**³² – z rolą opiniująco-doradczą (reprezentanci różnych środowisk publicznych, gospodarczych i społecznych, z całego obszaru),
- **Zgromadzenie Związku**³³ – z rolą stanowiącą (włodarze wszystkich samorządów)

³¹ Obwieszczenie Wojewody Podkarpackiego z dnia 15 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia statutu związku powiatowo-gminnego pod nazwą „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”; Dziennik Urzędowy Województwa Podkarpackiego, Dz. Urz. Woj. 2023.998; <https://edziennik.rzeszow.uw.gov.pl/legalact/2023/998/>

³² Zespół Doradczy partnerów społeczno-gospodarczych (Zespół Doradczy) powołany został Uchwałą nr XIV/2024 Zarządu Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” z dnia 28 maja 2024 r. w sprawie powołania Zespołu Doradczego partnerów społeczno-gospodarczych dla realizacji Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”

³³ Powołany na mocy statutu

- **Zarząd Związku**³⁴ – z rolą wykonawczą (wybrany skład zarządu)

Za wdrażanie Strategii odpowiedzialny jest Zarząd PGPB. Do operacjonalizacji tego procesu wyznaczone zostało **Biuro Związku**, działające na mocy regulaminu organizacyjnego, które będzie zarządzać całym procesem wdrażania i koordynowania działań, w tym monitorowania postępów i ryzyk.

Rysunek 35: Model organizacyjny Związku PGPB

Źródło: opracowanie własne

Zespół Doradczy partnerów społeczno-gospodarczych (zwany Zespołem Doradczym) powołany został w maju 2024 roku jako wewnętrzna forma organizacyjna Związku PGPB i pełni rolę **ciała opiniującego-doradczego dla Związku PGPB**, zapewniającego stałą partycypację społeczną w procesie rozwoju lokalnego na poziomie Partnerstwa i składa się z partnerów społeczno-gospodarczych określonych w art. 34 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027.

Celem Zespołu Doradczego jest wsparcie doradcze w zakresie przygotowania i wdrażania strategii PGPB, w szczególności w zakresie jej realizacji w perspektywie finansowej 2021-2027.

W skład Zespołu Doradczego wchodzi przedstawiciele lokalnych środowisk społecznych, gospodarczych, publicznych i opiniotwórczych, w tym podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia

³⁴ Powołany na mocy statutu

społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji działających na terenie Związku PGPB.

Do zadań Zespołu Doradczego należy w szczególności:

- opiniowanie i doradzanie w sprawach dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Związku PGPB i realizacji założeń strategicznych;
- opiniowanie projektów poszczególnych dokumentów strategicznych, w tym raportu diagnostycznego i Strategii;
- udział w procesie monitorowania efektów i ewaluacji Strategii;
- udział w organizowanych spotkaniach, warsztatach i konsultacjach związanych z przygotowaniem i opracowywaniem Strategii;
- rekomendowanie zmian w zakresie Strategii;
- aktywny udział w realizacji Strategii, w tym komunikacji zewnętrznej.

Zgromadzenie Związku powołane zostało na mocy statutu i pełni **rolę stanowiącą**, sprawując kontrolę nad realizacją strategii i podejmując kluczowe decyzje dotyczące partnerstwa.

Zgromadzenie podejmuje kluczowe decyzje, w szczególności dotyczące kwestii budżetowych i planu finansowego, zatwierdzania kierunków działania, wybór Zarządu Związku czy ustalanie struktury organizacyjnej Biura Związku. Decyzje podejmowane są bezwzględną większością głosów statutowej liczby.

W skład Zgromadzenia wchodzi reprezentanci wszystkich samorządów Związku PGPB: Wójtowie, Burmistrz, Starosta i po jednym z przedstawicieli wskazanych przez Rady Gmin i Radę Powiatu. Pracami Zgromadzenia kieruje **Przewodniczący Zgromadzenia**, a posiedzenia zwyczajne odbywają się nie rzadziej niż raz na kwartał.

Zarząd Związku powołany został na mocy statutu i pełni rolę **wykonawczą** dla Związku PGPB, zajmując się bieżącym funkcjonowaniem i realizacją zadań Związku.

Do kompetencji Zarządu należy realizacja planu finansowego, bieżące kierowanie działalnością, realizacja uchwał, proponowanie kierunków działań czy nadzór nad działalnością Biura Związku. Decyzje podejmowane są w drodze uchwał zapadających zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy liczby członków Zarządu.

W skład Zarządu wchodzi wybrani przez Zgromadzenie Przewodniczący, dwóch Zastępców Przewodniczącego oraz członkowie Zarządu. **Przewodniczący Zarządu** organizuje jego prace i przewodniczy obradom, kieruje sprawami bieżącymi i reprezentuje Związek na zewnątrz.

W celu programowej realizacji zadań Związku Zarząd Związku powołuje **Biuro Związku**, którego zasady funkcjonowania i organizację określa regulamin organizacyjny zatwierdzony przez Zgromadzenie. Biuro zajmuje się m.in. roboczym prowadzeniem i wdrażaniem Strategii PGPB, w tym zbieraniem danych i informacji,

monitorowaniem i ewaluacją, identyfikacją i analizą ryzyk, bieżącymi rekomendacjami w zakresie realizacji i wdrażania Strategii PGPB itd.

System wdrażania, monitorowania i finansowania Strategii PGPB zawiera bezpośrednie odniesienie do procedur i zakresu odpowiedzialności za realizację zapisów strategicznych, dokonanie pomiaru i obserwacji postępów w realizacji Strategii.

Pozostałe szczegóły w zakresie operacjonalizacji zarządzania strategią będą określane na poziomie dokumentów i działań zwyczajowych (uchwał, zarządzeń, decyzji czy postanowień) i nie wymagają zmiany strategii w tym zakresie.

Strategia oraz jej aktualizacje będą przyjmowane w sposób określony w obowiązujących przepisach prawnych oraz dokumentach rejestrowych PGPB regulujących funkcjonowanie partnerstwa, w tym zawartym porozumieniu.

Na każdym etapie wdrażania niniejszej strategii, wraz z jej rozwojem, rekomendowana jest stała **analiza funkcjonowania systemu organizacyjnego** i podjęcie decyzji kierunkowych o utrzymaniu bądź zmianach, np. reorganizacji zespołów i zależności między nimi, lub w kierunku dalszej instytucjonalizacji w celu poprawienia sprawności organizacyjnej, technicznej, koordynacyjnej, w tym również zmiany organizacyjne (formalne).

6.2. OBOWIĄZYWANIE I AKTUALIZACJA STRATEGII

Strategia przewidziana jest **na okres do 2030 roku** i została przygotowana (opisana) w drugim kwartale 2024 roku, a do jej przygotowania wykorzystano ówczesny stan wiedzy i wynikających stąd wniosków i założeń. Jednocześnie dokument ten zakłada **proces aktualizacji**, a w zależności od kontekstu formalnego i merytorycznego proces ten może przyjąć formę:

- **aktualizacji systemowej**, gdzie zmiana dotyczy celów strategicznych, systemów zarządzania, wdrażania lub monitorowania. Konieczność zmian wynika z wniosków z monitorowania oraz ewaluacji, analizy zmian sytuacji społeczno-gospodarczej, lub innych o charakterze systemowym;
- **aktualizacji listy projektów**, która wynika z procesu wyłaniania projektów strategicznych oraz weryfikacji listy wskazanej w strategii.

Przyjęto, iż w ramach procesu monitorowania, Strategia będzie przedmiotem oceny wszystkich jej elementów, z uwzględnieniem aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej, systemu finansowania, warunków formalnych i prawnych, i innych mających wpływ na jej efektywną realizację.

Na podstawie przeprowadzonej analizy formułuje się wnioski będące podstawą do podjęcia decyzji strategicznej przez PGPB, w zakresie zmiany lub utrzymania kierunków strategicznych, w tym okresu jej obowiązywania.

6.3. WYTYCZNE DO SPORZĄDZANIA DOKUMENTÓW WYKONAWCZYCH

Strategia PGPB jest fundamentalnym dokumentem wytyczającym kierunki rozwoju PGPB do roku 2030. Wszystkie inne plany, zarówno obowiązkowe, jak i fakultatywne, a także programy strategiczne i sektorowe, stanowią dokumenty wykonawcze w stosunku do Strategii. Mają one charakter wzmacniający, doprecyzowujący i wspierający przez co muszą zachowywać wzajemną spójność. Tylko taka spójność gwarantuje koordynację i harmonizację działań rozwojowych na całym obszarze PGPB, niezależnie od dziedziny tematycznej czy strategicznej.

Wytyczne dotyczące sporządzania dokumentów wykonawczych obejmują następujące aspekty:

- **Zgodność z celami Strategii PGPB**

Każdy dokument wykonawczy musi być zgodny z celami strategicznymi określonymi w Strategii. Oznacza to, że cele, działania oraz rezultaty planowane w dokumentach wykonawczych muszą bezpośrednio wspierać realizację celów Strategii PGPB.

- **Kompleksowość i szczegółowość**

Dokumenty wykonawcze powinny być szczegółowe i kompleksowe, obejmując wszystkie niezbędne aspekty planowanego przedsięwzięcia. Powinny zawierać konkretne kroki, terminy realizacji, odpowiedzialne podmioty oraz mechanizmy monitorowania i ewaluacji.

- **Współpraca i koordynacja**

Sporządzanie dokumentów wykonawczych powinno odbywać się w ścisłej współpracy z wszystkimi zainteresowanymi stronami, w tym z jednostkami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym oraz społecznościami lokalnymi. Koordynacja działań między różnymi podmiotami jest kluczowa dla uniknięcia dublowania działań oraz dla zapewnienia synergii między różnymi inicjatywami.

- **Spójność i jednolitość terminologiczna**

Dokumenty wykonawcze muszą stosować jednolitą terminologię oraz definicje, zgodnie z tymi przyjętymi w Strategii PGPB. Ujednolicenie terminologii ułatwia zrozumienie dokumentów przez wszystkich interesariuszy oraz zapewnia klarowność przekazu.

- **Dostosowanie do lokalnych uwarunkowań**

Przy sporządzaniu dokumentów wykonawczych należy uwzględnić specyficzne uwarunkowania lokalne, takie jak: potrzeby społeczności, dostępne zasoby,

potencjały oraz ograniczenia danego obszaru. Dostosowanie dokumentów do lokalnych realiów zwiększa ich efektywność i akceptację przez społeczności lokalne.

- **Zarządzanie ryzykiem**

Dokumenty wykonawcze powinny zawierać analizę ryzyka związanego z realizacją zamierzonych działań. Należy określić potencjalne zagrożenia, sposoby ich minimalizowania oraz plany awaryjne na wypadek wystąpienia nieprzewidzianych okoliczności.

- **Transparentność i dostępność informacji**

Proces sporządzania dokumentów wykonawczych powinien być transparentny, a wszystkie dokumenty powinny być łatwo dostępne dla publiczności. Transparentność w procesie planowania i realizacji działań wzmacnia zaufanie społeczne i umożliwia szerokie zaangażowanie obywateli.

- **Monitorowanie i ewaluacja**

Każdy dokument wykonawczy musi zawierać mechanizmy monitorowania postępów oraz ewaluacji osiągniętych rezultatów. Regularne monitorowanie i ewaluacja pozwalają na bieżące korygowanie działań oraz zapewniają ich skuteczność i zgodność ze Strategią PGPB.

Podsumowując, dokumenty wykonawcze w ramach Strategii PGPB muszą być przygotowane w sposób systematyczny i staranny, z uwzględnieniem powyższych wytycznych. Tylko wtedy będą one skutecznie wspierać realizację założonych celów strategicznych, przyczyniając się do zrównoważonego i spójnego rozwoju całego obszaru PGPB.

6.4. FUNKCJA STRATEGII TERYTORIALNEJ W REALIZACJI LOKALNYCH POLITYK

Niniejsza strategia wpisuje się w założenia polityki rozwojowej Województwa Podkarpackiego, która zakłada szczególne wsparcie dla partnerstw o charakterze ponadgminnym.

W zakresie **funkcji i miejsca** niniejszej strategii w odniesieniu do dokumentów o charakterze strategicznym na poziomie lokalnym, niniejsza strategia:

- określa cele i projekty wspólne dla członków PGPB, nie odbierając jednocześnie prawa do stanowienia polityki lokalnej przez poszczególne samorządy (strategie rozwoju i inne);
- jest brana pod uwagę przy przygotowaniu dokumentów strategicznych na poziomie lokalnym (strategia rozwoju, program rewitalizacji, plan gospodarki niskoemisyjnej, itp.), dokumentów planistycznych oraz finansowych (WPF);

- stanowi podstawę w negocjowaniu wsparcia z różnych dostępnych źródeł oraz włączania się w inicjatywy o charakterze regionalnym czy ponadregionalnym (współpraca z obszarami z regionów sąsiedzkich).

6.5. MONITOROWANIE I OCENA WDRAŻANIA

Elementem kontroli społecznej i sposobem oceny skuteczności realizacji zamierzeń strategicznych jest system monitoringu i ewaluacji strategii, będącej podstawą do jej oceny w kontekście efektywności i skuteczności. Proces ten prowadzony jest zasadniczo w dwóch uzupełniających się aspektach, które powinny być stosowane łącznie, tj.:

- danych liczbowych i wskaźnikowych (ile i jak jest?)
- refleksji pogłębionej i komentarza kontekstowego (co to oznacza i dlaczego tak jest?)

Skwantyfikowane dane i wskaźniki realizacji strategii stanowią podstawowy, chociaż nie jedyny, element walidacji skuteczności podejmowanych działań strategicznych. Analiza wskaźników i ich wartości stanowić może jedynie wstęp do formułowania wniosków, gdyż **wymaga każdorazowo komentarza strategicznego** w ocenie skuteczności.

6.5.1. Rezultaty strategiczne

Rezultaty strategiczne stanowią kluczowy element oceny realizacji strategii, ponieważ odzwierciedlają stopień osiągnięcia długoterminowych celów strategicznych. Są to zakładane efekty działań podejmowanych w ramach strategii, które wskazują na zmiany w stanie faktycznym obszaru objętego strategią. Rezultaty strategiczne są istotne, ponieważ pozwalają na monitorowanie postępów, identyfikację sukcesów oraz problemów, a także na dokonywanie niezbędnych korekt i aktualizacji działań strategicznych. W kontekście celów strategicznych PGPB, rezultaty te pomagają w ocenie wpływu działań na społeczeństwo, gospodarkę oraz środowisko regionu, co pozwala na bardziej efektywne zarządzanie i długofalowy rozwój.

Cel szczegółowy 1 Społeczny: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców

Oczekiwanym rezultatem strategii jest znaczący wzrost liczby osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne na obszarze PGPB. Zwiększona frekwencja w tych miejscach będzie świadczyć o skuteczności działań promujących lokalne atrakcje oraz podniesieniu jakości oferowanych usług. Wzrost ten jest również wskaźnikiem rosnącego zainteresowania i zaangażowania mieszkańców w życie kulturalne regionu,

co przyczyni się do wzmocnienia tożsamości lokalnej oraz poprawy jakości życia. Sukces w tej dziedzinie powinien również wpłynąć na rozwój turystyki, co przyniesie korzyści ekonomiczne poprzez wzrost przychodów z turystyki i zwiększenie liczby miejsc pracy w sektorze usług.

Strategia zakłada, że liczba instytucji kultury objętych wsparciem będzie wzrastać, co przyczyni się do rozwoju oferty kulturalnej w PGPB. Wsparcie instytucji kultury ma na celu zwiększenie ich dostępności i atrakcyjności dla mieszkańców, co z kolei powinno skutkować wyższym poziomem uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.

Równocześnie, zwiększenie liczby osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej oraz wsparciem dla młodych ludzi w wieku 18-29 lat, będzie miało na celu rozwój kapitału społecznego i poprawę integracji społecznej. Poprzez te działania, strategia dąży do wzmocnienia więzi społecznych, wspierania aktywności obywatelskiej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Cel szczegółowy 2 Gospodarczy: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej

Oczekiwanym rezultatem strategii jest wzrost liczby osób, które uzyskały kwalifikacje zawodowe po opuszczeniu programów wsparcia. Wzrost ten będzie świadczył o skuteczności programów szkoleniowych i edukacyjnych, które mają na celu podniesienie kompetencji zawodowych mieszkańców. Zwiększenie liczby wykwalifikowanych pracowników powinno przyczynić się do poprawy konkurencyjności lokalnego rynku pracy oraz stworzenia lepszych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości. W dłuższej perspektywie, rezultaty te powinny prowadzić do wzrostu zatrudnienia, zmniejszenia bezrobocia i zwiększenia dochodów mieszkańców.

Strategia zakłada wsparcie dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, co ma na celu wzmocnienie lokalnej gospodarki poprzez rozwój sektora MŚP. Wsparcie to powinno obejmować pomoc finansową, doradztwo oraz szkolenia, co przyczyni się do zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności tych przedsiębiorstw. Dodatkowo, wzrost liczby szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem ma na celu poprawę jakości edukacji oraz dostosowanie programów nauczania do potrzeb rynku pracy. Równocześnie, zwiększenie liczby osób pracujących, objętych wsparciem w programach, ma na celu poprawę ich kompetencji i kwalifikacji, co przyczyni się do wzrostu zatrudnienia i stabilności na rynku pracy.

Cel szczegółowy 3 Środowiskowo-przestrzenny: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory

Oczekiwanym rezultatem strategii jest wzrost liczby ludności przyłączonej do udoskonalonych zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę. Ten wskaźnik będzie świadczył o poprawie jakości infrastruktury wodociągowej oraz zwiększeniu dostępności do czystej i bezpiecznej wody pitnej dla mieszkańców PGPB. Realizacja tego celu przyczyni się do poprawy warunków zdrowotnych i higienicznych oraz zmniejszenia ryzyka chorób związanych z jakością wody. Długofalowo, inwestycje w infrastrukturę wodociągową powinny również sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi regionu i ochronie zasobów wodnych.

Strategia zakłada wsparcie dla obiektów turystycznych, co ma na celu rozwój turystyki oraz promowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego PGPB. Wsparcie to powinno przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności regionu dla turystów oraz poprawy jakości życia mieszkańców. Równocześnie, modernizacja i przebudowa ujęć wody ma na celu zapewnienie dostępu do czystej wody pitnej oraz poprawę efektywności systemów wodociągowych. Inwestycje te powinny prowadzić do zwiększenia bezpieczeństwa i komfortu mieszkańców. Dodatkowo, rozwój infrastruktury rowerowej ma na celu promowanie ekologicznych form transportu oraz poprawę dostępności komunikacyjnej w regionie. Poprzez te działania, strategia dąży do poprawy jakości środowiska oraz zwiększenia mobilności mieszkańców, co w dłuższej perspektywie przyczyni się do zrównoważonego rozwoju regionu.

System oceny realizacji strategii będzie dostarczał informacji dotyczących głównych problemów i sukcesów w realizacji celów strategicznych oraz będzie wskazywał na niezbędny zakres i przedmiot aktualizacji jej zapisów. Ocena realizacji strategii i spodziewanych rezultatów będzie dokonywana za pomocą dwóch rodzajów wskaźników: rezultatu strategicznego i produktu, według poniższej tabeli.

Tabela 65: Matryca wskaźników strategicznych

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Trend
WSKAŹNIKI REZULTATU STRATEGICZNEGO		
CEL SZCZEGÓŁOWY 1 SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców		
WSKAŹNIK REZULTATU STRATEGICZNEGO	WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	wzrost
CEL SZCZEGÓŁOWY 2 GOSPODARCZY: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej		
WSKAŹNIK REZULTATU STRATEGICZNEGO	WLWK-EECR03 - Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	wzrost

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory		
WSKAŹNIK REZULTATU STRATEGICZNEGO	WLWK-RCR041 - Ludność przyłączona do udoskonalonych zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę	wzrost
WSKAŹNIKI PRODUKTU		
CEL SZCZEGÓŁOWY 1 SPOŁECZNY: PGPB jako funkcjonalna, wysokiej jakości przestrzeń realizacji aspiracji mieszkańców		
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-PLRO141 - Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	wzrost
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-PLKLCO02 - Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	wzrost
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-EECO07 - Liczba osób w wieku 18-29 lat objętych wsparciem w programie	wzrost
CEL SZCZEGÓŁOWY 2 GOSPODARCZY: PGPB jako strefa trwałych i przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej		
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-EECO19 - Liczba objętych wsparciem mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (w tym spółdzielni i przedsiębiorstw społecznych)	wzrost
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-PLFCO07 - Liczba szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem	wzrost
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-EECO05 - Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie	wzrost
CEL SZCZEGÓŁOWY 3 ŚRODOWISKOWO-PRZESTRZENNY: PGPB jako obszar bezpieczny i dostępny komunikacyjnie, dbający o środowisko i wykorzystujący swoje walory		
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	wzrost
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-PLRO233 - Liczba przebudowanych / zmodernizowanych ujęć wody	wzrost
WSKAŹNIK PRODUKTU	WLWK-RCO058 - Wspierana infrastruktura rowerowa	wzrost

Źródło: opracowanie własne

6.5.2. Monitorowanie procesu wdrażania strategii

Podstawą skutecznego wdrażania działań służących osiągnięciu celu głównego i celów szczegółowych strategii jest dysponowanie **wiedzą na temat postępów** osiągniętych w zakresie wdrażanego projektu strategicznego, ich skuteczności (efektywności) oraz **zdolność do reagowania na pojawiające się trudności i ryzyka** w realizacji założeń strategii, w tym osiągnięcia zaplanowanych efektów w określonych terminach.

Monitoring wdrażania strategii w trakcie jej realizacji będzie polegał na ciągłym i systematycznym gromadzeniu i opracowywaniu informacji i danych zbieranych od poszczególnych realizatorów działań strategicznych.

Za monitorowanie strategii, wraz z opracowaniem szczegółowej metodologii, odpowiada Biuro Związku we współpracy z poszczególnymi samorządami wchodzącymi w skład PGPB. Niezbędne dane, informacje o ryzykach i inne niezbędne dane wraz z kontekstem, istotne z punktu widzenia realizacji strategii będą gromadzone na poziomie roboczym, a decyzje w ich zakresie zależą od władz PGPB.

W celu operacjonalizacji powyższych założeń, zakłada się **cykliczny proces monitorowania w postaci raportów**, zawierających kluczowe informacje o postępie rzeczowym i finansowym dotyczącym strategii.

Wnioski płynące z procesu monitoringu (raportu), przygotowane w okresach dwuletnich za lata 2024-2026, 2027-2028 i 2029-2030, przygotowane przez Biuro Związku we współpracy z poszczególnymi samorządami wchodzącymi w skład PGPB, zaopiniowane przez Zespół Doradczy i przyjęte przez władze PGPB, będą stanowiły podstawę do **ewentualnej aktualizacji strategii** poprzez modyfikację poszczególnych elementów przyjętych ustaleń strategicznych, w tym dokonywanie korekt wartości wskaźników w procesie realizacji zamierzonych działań.

6.5.3. Ewaluacja strategii

Kluczowym narzędziem oceny skuteczności strategii z punktu widzenia wstecz, ale też na przyszłość, jest **ewaluacja**, która odbywa się w konkretnych momentach czasu i dotyczy analizy osiągniętych zamierzeń i rezultatów oraz ich wpływu na sytuację społeczno-gospodarczą obszaru PGPB. W procesie ewaluacji kluczowy jest komentarz i **refleksja pogłębiona** na temat skuteczności podjętych działań z perspektywy czasu oraz możliwych sugestii i praktyk na przyszłość.

W strategii zakłada się ewaluację dwuetapową:

- **Ewaluacja śródtreminowa** (mid-term): jest prowadzona w celu diagnozy stopnia, w jakim udało się osiągnąć zakładane wskaźniki rezultatu w połowie realizacji strategii; przeprowadzana co najmniej raz (w połowie, po roku 2028, za okres do 2028);
- **Ewaluacja końcowa** (ex-post): pokazuje, co się udało osiągnąć, jakim kosztem, a także, co się nie udało, z jakich powodów i kto za to odpowiada. w ramach ewaluacji ex-post zbadać można, jaki wpływ realizacja strategii miała na mieszkańców obszaru PGPB; przeprowadzana na zakończenie procesu wdrażania strategii (za cały okres do roku 2030).

Przedmiotem ewaluacji będzie przede wszystkim stopień osiągnięcia celów strategicznych, skuteczność osiągania rezultatów bezpośrednich, wpływ na środowisko społeczno-gospodarcze oraz głębokość zmian (trwałość). W systemie oceny uwzględnia się stosowanie poniższych kryteriów oceny:

- **Trafność** – zgodność interwencji ze zdiagnozowanymi wyzwaniami;
- **Efektywność** – relacja pomiędzy poniesionymi nakładami, a faktycznymi efektami;
- **Skuteczność** – stopień realizacji celów strategicznych;
- **Użyteczność** – faktyczna użyteczność i konsekwencje podjętych interwencji;
- **Trwałość** – stopień głębokości zmian.

Za ewaluację strategii, wraz z opracowaniem szczegółowej metodologii, odpowiada Biuro Związku we współpracy z poszczególnymi samorządami wchodzącymi w skład PGPB. Niezbędne dane, informacje o ryzykach i inne niezbędne dane wraz z kontekstem, istotne z punktu widzenia realizacji strategii będą gromadzone na poziomie roboczym, a decyzje w ich zakresie zależą od władz PGPB.

W celu operacjonalizacji powyższych założeń, rekomenduje się opracowywanie **Raportów ewaluacyjnych z realizacji strategii**, zawierających:

- Metodologię i bazowe informacje **rzeczowe i finansowe**, w tym dane liczbowe, statystyczne i nominalne w zakresie efektów realizacji strategii;
- Stopień realizacji **celów strategicznych**, w tym rezultatów i wskaźników;
- **Kontekst i komentarz**, tworzące niezbędne tło i pozwalających na stworzenie całościowego obrazu;
- **Analizę wyników** (efektywności);
- **Zewnętrzne spojrzenie** i zestawienie z otoczeniem społeczno-gospodarczym;
- Podsumowanie z **rekomendacjami** dotyczącymi następnego okresu.

Wnioski płynące z raportu śródoterminowego, przygotowane przez Biuro Związku we współpracy z poszczególnymi samorządami wchodzącymi w skład PGPB, zaopiniowane przez Zespół Doradczy i przyjęte przez władze PGPB, będą stanowiły podstawę do **ewentualnej aktualizacji strategii** poprzez modyfikację poszczególnych elementów przyjętych ustaleń strategicznych, w tym dokonywanie zmian systemu zarządzania, projektów strategicznych, przyjętych wskaźników. Wnioski płynące z raportu końcowego, przygotowanego przez Biuro Związku we współpracy z poszczególnymi samorządami wchodzącymi w skład PGPB, zaopiniowanego przez Zespół Doradczy i przyjętego przez władze PGPB, będą stanowiły podstawę do **programowania przyszłej strategii**, jako punkt wyjścia do kolejnych raportów i analiz diagnostycznych.

7. OPIS PROCESU ANGAŻOWANIA PARTNERÓW SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH

Kwestia partycypacji uważana jest za miarę **poziomu rozwoju demokracji** i społeczeństwa obywatelskiego. Dlatego też jedną z istotniejszych form współpracy samorządu terytorialnego ze społecznością lokalną jest **udział mieszkańców w tworzeniu regionalnych i lokalnych planów rozwoju**, jako elementy aktywnej partycypacji społecznej.

Dla zapewnienia właściwego rozwoju ważny i konieczny staje się udział społeczności lokalnej lub jej reprezentantów w opracowywaniu i realizacji różnych decyzji, zwłaszcza tych o charakterze strategicznym. Dlatego też mieszkańcy muszą mieć zapewnioną możliwość uczestnictwa w procesie przygotowywania i wdrażania dokumentów, których efekty wdrożeniowe mają ich bezpośrednio i pośrednio dotyczyć. Sprawne funkcjonowanie lokalnej wspólnoty jest możliwe dzięki wdrożeniu jasnych zasad współpracy oraz klarownemu podziałowi ról i zadań.

W procesie planowania uwzględnia się lokalne uwarunkowania, szczególnie dotyczące właściwych interesariuszy, cele ich działań, punkty widzenia oraz rolę poszczególnych osób i ich oczekiwania. Zaangażowanie lokalnych przedstawicieli w proces planowania sprzyja wzrostowi świadomości społecznej na temat celów podejmowanych działań. W ten sposób następuje **utożsamianie się przedstawicieli lokalnej społeczności z podejmowanymi przez administrację działaniami**. Wzmacnia to również jakość podejmowanych decyzji publicznych (więcej punktów widzenia). Natomiast brak współpracy z osobami zainteresowanymi, które żyją i mieszkają na danym terenie, sprzyja niedowierzaniu mieszkańców co do zasadności i transparentności prowadzonych przez władze poczynań.

Proces zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych można ukazać we wszystkich trzech horyzontach czasowych:

- Etap **przygotowania** strategii,
- Etap **realizacji** strategii,
- Etap **oceny** strategii.

We wszystkich dotychczasowych działaniach w ramach przygotowania strategii kluczowym elementem było **aktywne i transparentne włączenie mieszkańców** i reprezentujących ich podmiotów. Po opinię społeczeństwa sięgano wielokrotnie używając różnych form współdziałania i tworzenia relacji, ale też informowania o planach i efektach podejmowanych działań (feedback).

Działanie w ramach partycypacji społecznej przy opracowaniu niniejszej strategii pozwoliło dostosować misję, wizję i cele strategiczne obszaru do potrzeb i oczekiwań interesariuszy, a także uzyskać społeczną akceptację podejmowanych przedsięwzięć.

Wybrany poziom zaangażowania mieszkańców w proces tworzenia strategii determinuje stopień użyteczności wypracowanych rozwiązań i osiągnięcia sukcesu w zmierzeniu się ze zdiagnozowanymi wyzwaniami PGPB. Ma on wpływ na:

- integrację mieszkańców z terenem PGPB i ich zaangażowaniem, które przynieść ma odczuwalną i trwałą pozytywną zmianę (zmiany wewnętrzne);
- kształtowanie wizerunku obszaru, jego rozpoznawalność i promocję (zmiany zewnętrzne).

7.1. ZESPÓŁ DORADCZY

W ramach procesu strategicznego wybrana została grupa partnerów społeczno-gospodarczych (kluczowych interesariuszy) powołanych i funkcjonujących jako tzw. **Zespół Doradczy**, czyli wyselekcjonowana na samym początku realizacji procesu strategicznego grupa współpracy mająca na celu dostarczenie wiedzy i informacji o sytuacji na obszarze PGPB, zapewniając różnorodność wniosków i ocen w trakcie całego procesu.

Zespół Doradczy był angażowany w wielu momentach procesu tworzenia strategii od samego jej początku, już podczas pierwszych spotkań warsztatowych (diagnostycznych i strategicznych) czy ankiet opinii (ankieta mieszkańców i ankieta interesariuszy – dedykowana dla Zespołu Doradczego). Jednocześnie będzie miał ważną rolę opiniującą na etapie wdrażania strategii.

Członków Zespołu Doradczego zgłaszali w maju 2024 roku wszyscy Partnerzy PGPB wg przyjętego maksymalnego parytetu (Miasto Brzozów 15 interesariuszy, wszyscy pozostali po 10 interesariuszy).

Kluczowymi czynnikami wyboru członków Zespołu Doradczego były:

- **Wpływ lokalny** – silne oddziaływanie na przygotowanie i realizację programu rozwoju PGPB wynikające z formalnej roli regulatora lub egzekutora prawa, autorytetu i pozycji społecznej interesariusza, kompetencji i wiedzy specjalistycznej, posiadanych zasobów materialnych i niematerialnych, itd.
- **Zaangażowanie** – możliwość faktycznego i realnego zaangażowania się w proces rozwoju strategicznego, zarówno na etapie przygotowań (diagnozy i strategii), ale również na etapie jej wdrażania w okresie wieloletnim
- **Reprezentatywność** – zapewnienie zróżnicowania reprezentacji różnych grup interesariuszy wg czterech kategorii, przy szczególnej rekomendacji dla interesariuszy reprezentujących jednocześnie więcej kategorii sektorów (zapewnienie jeszcze większego zróżnicowania i reprezentatywności opinii).

Rysunek 36: Sektory kluczowych interesariuszy w Zespole Doradczym

Źródło: opracowanie własne

Zespół Doradczy partnerów społeczno-gospodarczych (Zespół Doradczy) powołany został Uchwałą nr XIV/2024 Zarządu Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” z dnia 28 maja 2024 r. w sprawie powołania Zespołu Doradczego partnerów społeczno-gospodarczych dla realizacji Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”.

Wśród 60 wskazanych interesariuszy znaleźli się przedstawiciele lokalnych środowisk – małych i dużych przedsiębiorstw, firm rodzinnych, sektora rolnego, kół gospodyń wiejskich, ochotniczych straży pożarnych, stowarzyszeń, fundacji, klubów sportowych, przedstawiciele związków wyznaniowych, młodzieży, seniorów, sektora publicznego: radnych, sołtysów, pracowników urzędów gmin, placówek edukacyjnych, społecznych, ale też inni lokalni liderzy. W wyselekcjonowanej grupie zgodnie z obowiązującymi przepisami pojawiają się partnerzy społeczno-gospodarczy, reprezentanci społeczeństwa obywatelskiego, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska czy włączenia społecznego i niedyskryminacji.

Wg podstawowej kategoryzacji w Zespole Doradczym znaleźli się przedstawiciele reprezentujący:

- **Sektor publiczny** – 18 przedstawicieli (w tym urzędnicy samorządowi i przedstawiciele instytucji publicznych, np. placówek oświatowych czy ośrodków kultury)
- **Sektor prywatny** – 12 przedstawicieli (w tym członkowie kierownictwa lub menedżerowie MŚP i dużych przedsiębiorstw, osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą, reprezentanci firm rodzinnych)
- **Sektor pozarządowy** – 17 przedstawicieli (w tym liderzy organizacji społecznych, fundacji, stowarzyszeń, spółdzielni, kół gospodyń wiejskich, ochotniczych straży pożarnych, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska czy włączenia społecznego i niedyskryminacji)
- **Sektor opinii (inne)** – 13 przedstawicieli (nieprzypisanych do pozostałych kategorii, ale będących lokalnym autorytetem działającym w sposób formalny lub nieformalny, np. lokalny dziennikarz, proboszcz, działacz społeczny)

Zgodnie z wymogami ustawowymi w skład Zespołu Doradczego wchodzi przedstawiciele wszystkich samorządów PGPB wraz z zaproponowanymi przez nich przedstawicielami lokalnych środowisk społecznych, gospodarczych, publicznych i opiniotwórczych, w tym podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji działających na obszarze PGPB.

7.2. PARTYCYPACJA SPOŁECZNA NA ETAPIE PRZYGOTOWYWANIA STRATEGII

Zakończony proces przygotowania strategii zakładał otwarte i aktywne uczestnictwo przedstawicieli mieszkańców realizowane w różnej formie w celu uzyskiwania najlepszych efektów – opinii i wniosków strategicznych – na każdym etapie jej tworzenia.

Partycypacja realizowana była w trzech kluczowych wymiarach partycypacji, poprzez:

- Aktywność wyselekcjonowanych **partnerów społeczno-gospodarczych**, tj. Zespołu Doradczego;
- **Badania i ankiety** zbierające opinie i propozycje społeczne;
- **Warsztaty** towarzyszące procesowi powstawaniu dokumentu, w tym diagnozy, formułowania celów i priorytetów.

7.2.1. Badania i ankiety

Bardzo ważnym elementem zbierania szerokich opinii społecznych było przeprowadzenie szeregu badań ankietowych grup społecznych z terenu PGPB.

- **Badanie opinii mieszkańców**

Przeprowadzone online w maju 2024 roku, w którym wzięło udział łącznie 231 osób deklarujących zamieszkanie na obszarze PGPB. Badanie było ogólnodostępne dla wszystkich zainteresowanych.

Głównym celem badania było poznanie opinii mieszkańców obszaru o miejscu, w którym żyją, sposobach korzystania z usług publicznych i potrzebach w tym zakresie. W efekcie badanie zostanie wykorzystane przy planowaniu kierunków rozwoju.

- **Badanie opinii lokalnych liderów**

Przeprowadzone online w maju 2024 roku, w którym wzięło udział łącznie 28 osób, wyselekcjonowane z grupy interesariuszy (60% wszystkich zaproszonych do badania).

Głównym celem badania było poznanie opinii liderów obszaru, z czterech grup interesów (liderów administracji, liderów gospodarki, liderów sektora społecznego i liderów opinii), o miejscu, w którym żyją, sposobach korzystania z usług publicznych i potrzebach w tym zakresie. W efekcie badanie zostanie wykorzystane przy planowaniu kierunków rozwoju.

- **Upublicznienie raportu diagnostycznego**

przeprowadzone w czerwcu 2024 roku, poprzez prezentację raportu diagnostycznego na forum przedstawicieli PGPB i interesariuszy, a następnie również przekazanie publicznie raportu diagnostycznego wszystkim zainteresowanym na kanałach informacyjnych samorządów PGPB oraz przekazanie online do wszystkich interesariuszy.

Głównym celem prezentacji było uspołecznienie wniosków z przeprowadzonej diagnozy i przekazanie do przedstawicieli lokalnego środowiska, reprezentującego kluczowych interesariuszy obszaru PGPB oraz udostępnienie wszystkim mieszkańcom.

7.2.2. Spotkania warsztatowe

Od maja do czerwca 2024 roku na terenie PGPB prowadzone były **spotkania warsztatowe z udziałem przedstawicieli lokalnych środowisk**, w mniejszym lub większym składzie, będące elementem procesu tworzenia założeń strategicznych.

Pierwszym kluczowym elementem procesu warsztatowego były spotkania na etapie diagnostycznym w maju 2024 roku, kiedy przeprowadzono partycypacyjny proces wyłaniania i określania kluczowych zasobów, produktów, problemów i potrzeb istotnych z punktu widzenia PGPB.

W spotkaniach brali udział lokalni przedstawiciele samorządu oraz lokalni interesariusze z Zespołu Doradczego, a wypracowane propozycje pozwoliły na przygotowanie kluczowych wniosków diagnozy, jako podstawy do budowania strategii.

Rysunek 37: Warsztaty diagnostyczne w Brzozowie

Źródło: materiał własny

Drugi kluczowy element partycypacji warsztatowej przeprowadzony został na etapie opracowywania strategii w czerwcu 2024 r., kiedy odbyły się lokalne warsztaty mające w założeniu wypracowanie wizji i celów PGPB, zgłaszanie propozycji projektów strategicznych, oraz omówienie sposobów włączania partnerów na etapie wdrażania i oceny strategii. Było to jednocześnie bardzo produktywne forum i miejsce do budowania lokalnej społeczności i wzmacniania tkanki społecznej.

W spotkaniach brali udział lokalni przedstawiciele samorządu oraz lokalni interesariusze z Zespołu Doradczego, a wypracowane propozycje pozwoliły na przygotowanie kierunkowych rozwiązań zastosowanych w niniejszej strategii.

Rysunek 38: Warsztaty strategiczne w Brzozowie

Źródło: materiał własny

7.2.3. Opracowanie projektów strategicznych

Proces opracowania projektów strategicznych był procesem długofalowym trwającym od roku 2021 do roku 2024, uwzględniającym zasady partycypacji i włączenia kluczowych interesariuszy w opracowanie jego podstawowych założeń – potrzeb i celów realizacji.

Wypracowane przy procesie uspołecznienia projekty są odpowiedzią na zidentyfikowane na etapie diagnostycznym kierunkach strategicznej interwencji i współpracy. Proces generowania projektów składał się z kilku następujących po sobie etapów:

- **Nabór propozycji projektów**

Zgłaszanie propozycji projektu zostało przeprowadzone w dwóch formułach: otwartej i zamkniętej. W formule otwartej mieszkańcy mogli za pomocą formularza online zgłosić propozycję projektów – nabór trwał od czerwca do lipca 2021 roku – łącznie zostało zgłoszonych 12 propozycji projektów. W ramach naboru zamkniętego zespół przedstawicieli gmin PGPB przygotował wstępne założenia projektów. Pomysły

zgłaszane przez mieszkańców w ramach naboru otwartego były tożsame z pomysłami wypracowanymi w ramach naboru zamkniętego.

Rysunek 39: Fragment formularza on-line dotyczącego zgłaszania propozycji projektów

Projekty Strategiczne - Zgłoś Sвій Projekt dla Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego!

Szanowni Państwo!

W ramach projektu pt. „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego przygotowuje Strategię Terytorialną mającą na celu wzmocnienie zdolności gmin tworzących partnerstwo oraz powiatu do podejmowania przemyślanej i celowej współpracy oraz planowania kompleksowych przedsięwzięć aktywizujących potencjał obszaru partnerstwa i budujących jego rozwój.

Kluczowym elementem prowadzonego procesu strategicznego dla Partnerstwa jest przygotowanie w ramach Strategii Terytorialnej odpowiednich Projektów Strategicznych - czyli konkretnych rozwiązań realizujące zaplanowane cele i rozwiązujące zdiagnozowane problemy w obszarach: społecznym, gospodarczym i środowiskowo-przestrzennym.

Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego zbiera propozycje konkretnych pomysłów na najważniejsze projekty, które będzie realizowało. Aby projekty takie mogły znaleźć się w strategii, muszą spełniać dwa warunki tj. muszą być partnerskie oraz zintegrowane:

1. Projekty partnerskie - realizowany wspólnie przez uczestników Partnerstwa lub wytwarzający wspólny rezultat dla całego Partnerstwa,
2. Projekty zintegrowane - rozwiązujący szerszy zakres problemów, wykorzystujący szerszy zakres potencjałów, odpowiadający na potrzeby różnych grup osób.

Ponadto projekt powinien:

3. Dotyczyć przynajmniej jednego lub kilku celów strategicznych,
4. Wynikać i dotyczyć określonych w diagnozie kierunków strategicznej interwencji i współpracy,
5. Wskazywać powiązania z innymi projektami w ramach tworzonej strategii (spójność) oraz innymi projektami których realizacja jest przesądzona na obszarze partnerstwa.

Źródło: materiał własny PGPB

- **Analiza i ocena zgłoszonych propozycji projektowych**

Przedstawiciele gmin PGPB dokonali analizy i oceny zgłoszonych pomysłów projektowych pod kątem spełnienia kryteriów strategicznych projektów. Następnie wyselekcjonowane projekty zostały połączone w zintegrowane wiązki działań do dalszego opracowania.

Rysunek 40: Spotkanie robocze PGPB

Źródło: materiał własny PGPB

- **Wybór projektów strategicznych i uzupełniających**

W wyniku oceny propozycji projektów przedstawiciele gmin PGPB dokonali wyboru projektów strategicznych w oparciu o integrację zgłoszonych propozycji projektów z uwzględnieniem ich celowości, potrzeby realizacji i spodziewanych efektów. Następnie dokonano selekcji projektów uzupełniających, które będą komplementarne z projektem strategicznym. Opracowane projekty zostały wstępnie zatwierdzone.

Rysunek 41: Spotkanie terenowe w sprawie lokalizacji inwestycji

Źródło: materiał własny PGPB

- **Aktualizacja projektów strategicznych i uzupełniających**

We wrześniu i październiku 2024 roku przedstawiciele gmin PGPB dokonali uzgodnień w podstawowym zakresie rzeczowym i merytorycznym projektów strategicznych w kontekście wykonalności rzeczowej i finansowej inwestycji, szczególnie w zakresie finansowania ze źródeł zewnętrznych i warunków realizacji takich inwestycji. Projekty te zostały uwzględnione w strategii z podziałem na projekty kluczowe i pomysły uzupełniające.

We wrześniu 2025 roku przedstawiciele gmin PGPB oraz przedstawiciele Parafii w Brzozowie, Haczowie, Dydnia i Golcowej zgłosili potrzeby inwestycyjne oraz 2 projekty z zakresu ochrony, rozwoju i promowania dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury do realizacji w ramach środków IIT. W we wrześniu i w październiku 2025 roku dokonano uzgodnień w podstawowym zakresie rzeczowym i merytorycznym tych dwóch projektów strategicznych w kontekście wykonalności rzeczowej i finansowej inwestycji, szczególnie w zakresie finansowania ze źródeł zewnętrznych i warunków realizacji takich inwestycji. Projekty te zostały uwzględnione w aktualizowanej strategii jako projekty kluczowe.

7.2.4. Informacja o sposobie uwzględnienia praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem dokumentu

Proces przygotowania dokumentu strategii prowadzony był w sposób otwarty i transparentny. Informacje o procesie, w tym badaniach ankietowych, dystrybuowane były przez kanały informacyjne samorządów PGPB, które zobowiązane są do stosowania praktyk równościowych i niedyskryminacyjnych oraz reguł dostępności (np. wymagania dotyczące stron internetowych). Spotkania bezpośrednie odbywały się w miejscach dostępnych – w siedzibie starostwa Powiatu brzozowskiego. W pracach nad dokumentem zachowano parytet kobiet i mężczyzn zarówno ze strony przedstawicieli samorządów, jak i strony społecznej. Ponadto w pracach warsztatowych i w informacjach na temat procesu stawiano duży nacisk na komunikatywność i jasność przekazu, by uniknąć barier zbędnej „eksperckości” i hermetyczności języka, utrudniającego przyswajanie treści.

W ramach procesu strategicznego dokonano również szeregu uzgodnień strategicznych, zarówno tych wynikających z przepisów ogólnych, jak i przyjętych założeń w zakresie partycypacji.

7.3. UZGODNIENIA STRATEGICZNE

W ramach procesu strategicznego dokonano również szeregu uzgodnień strategicznych, zarówno tych wynikających z przepisów ogólnych, jak i przyjętych założeń w zakresie partycypacji.

7.3.1. Konsultacje społeczne

W ramach procesu partycypacyjnego przeprowadzone zostały powszechne i ogólnodostępne konsultacje społeczne, których głównym celem było uspołecznienie wniosków i założeń strategicznych, przekazanie do zaopiniowania przez przedstawicieli lokalnego środowiska i wypracowanie wspólnej, społecznie akceptowanej, wersji strategii terytorialnej.

Konsultacje społeczne odbyły się w okresie od 20 lutego do 27 marca 2025 r.:

- z mieszkańcami gmin z terenu Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego”,
- z lokalnymi partnerami społecznymi i gospodarczymi, w szczególności działającymi na terenie Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego” w tym organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami,
- z sąsiednimi gminami i ich związkami,

- z Dyrektorem Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Rzeszowie – Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.

W ramach konsultacji wszyscy zainteresowani mogli wносить uwagi poprzez złożenie formularza uwag.

Ogłoszenie o konsultacjach zostało opublikowane na stronie PGPB, a informacja o konsultacjach została także przekazana drogą mailową do gmin z terenu PGPB, członków Zespołu Doradczego oraz Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Rzeszowie – Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.

Rysunek 42: Ogłoszenie o konsultacjach społecznych

AKTUALNOŚCI

Zaproszenie do udziału w konsultacjach społecznych projektu „Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030”.

Ogłoszenie o konsultacjach

Na podstawie art. 6 ust. 3-6 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2025 r. poz. 198) oraz art. 10g ust. 1-4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2024 r. poz.1465)

Przewodniczący Zarządu Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego”

zaprasza do udziału w konsultacjach społecznych projektu „Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030”.

Projekt Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030 podlega obowiązkowo konsultacjom:

Źródło: strona internetowa PGPB <https://zwiazek.brzozow.pl/>

W ramach procesu konsultacji wszystkie prawidłowo zgłoszone formularze uwag zostały przeanalizowane, a władze PGPB podjęły decyzje co do ich wprowadzenia. Niniejsza strategia uwzględnia wprowadzone uwagi.

Po zakończeniu konsultacji sporządzony został Raport z konsultacji społecznych projektu Strategii dostępny publicznie na stronie PGPB.

W ramach prac nad aktualizacją Strategii wszczętych Uchwałą nr VIII/31/2025 Zgromadzenia Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” z 1 października 2025 r. w sprawie przystąpienia do opracowania aktualizacji „Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030”, przeprowadzone zostały powszechne i ogólnodostępne konsultacje społeczne, których głównym celem było uspołecznienie zmian aktualizacyjnych do Strategii wynikających z wprowadzenia dwóch nowych projektów kluczowych, przekazanie do zaopiniowania przez

przedstawicieli lokalnego środowiska i wypracowanie wspólnej, społecznie akceptowanej, zaktualizowanej wersji strategii terytorialnej.

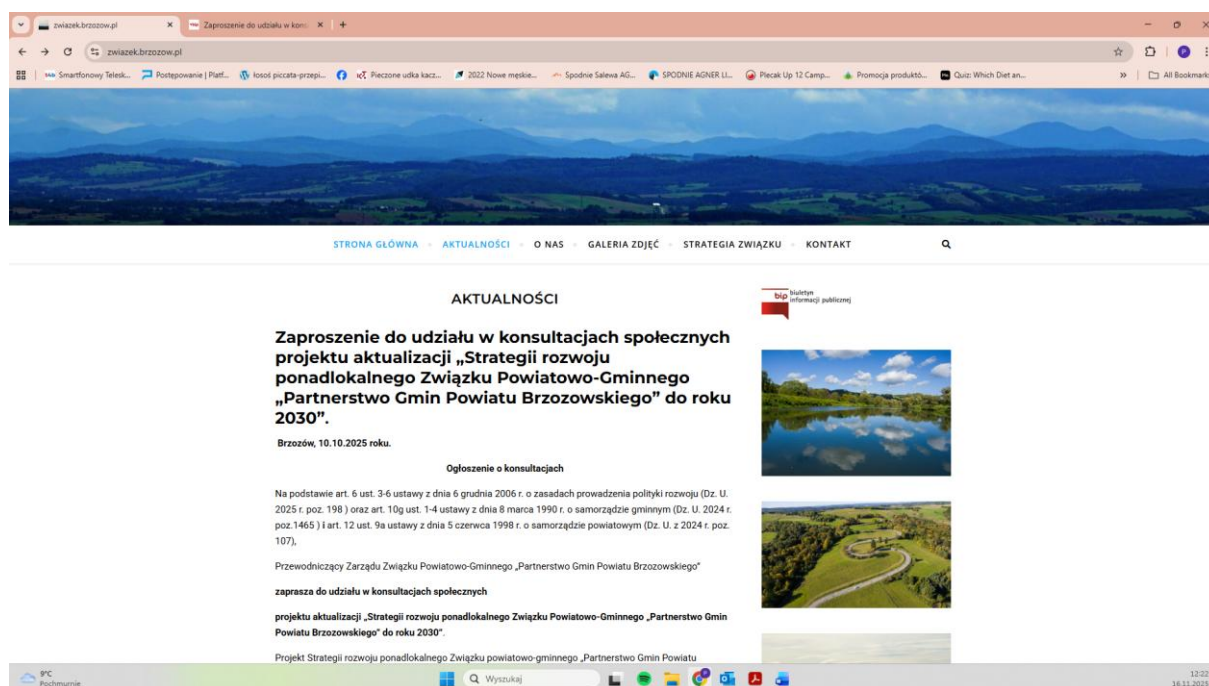
Konsultacje społeczne odbyły się w okresie od 10 października do 14 listopada 2025 roku:

- z mieszkańcami gmin z terenu Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego”,
- z lokalnymi partnerami społecznymi i gospodarczymi, w szczególności działającymi na terenie Związku Powiatowo-Gminnego „Partnerstwa Gmin Powiatu Brzozowskiego” w tym organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami,
- z sąsiednimi gminami i ich związkami,
- z Dyrektorem Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Rzeszowie – Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.

W ramach konsultacji wszyscy zainteresowani mogli wносить uwagi poprzez złożenie formularza uwag.

Ogłoszenie o konsultacjach zostało opublikowane na stronie PGPB, a informacja o konsultacjach została także przekazana drogą mailową do gmin z terenu PGPB, członków Zespołu Doradczego oraz Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Rzeszowie – Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie oraz sąsiednich gmin i powiatów.

Rysunek 43: Ogłoszenie o konsultacjach społecznych

Źródło: strona internetowa PGPB <https://zwiazek.brzozow.pl/>

W ramach procesu konsultacji wszystkie prawidłowo zgłoszone formularze uwag zostały przeanalizowane, a władze PGPB podjęły decyzje co do ich wprowadzenia. Niniejsza strategia uwzględnia wprowadzone uwagi.

Po zakończeniu konsultacji sporządzony został Raport z konsultacji społecznych projektu Strategii dostępny publicznie na stronie PGPB.

7.3.2. Uzgodnienie z Zespołem Doradczym

W ramach procesu partycypacyjnego dokonano zaopiniowania projektu strategii przez członków Zespołu Doradczego. Głównym celem było zaopiniowanie wniosków i założeń strategicznych przez kluczowych przedstawicieli interesariuszy (Zespół Doradczy) i wypracowanie wspólnej, społecznie akceptowanej, wersji strategii terytorialnej.

Zespół Doradczy został zaproszony do procesu zaopiniowania w ramach prowadzonych konsultacji społecznych w okresie od 20 lutego do 27 marca 2025 r.

W ramach tego procesu wszystkie prawidłowo zgłoszone formularze uwag zostały przeanalizowane, a władze PGPB podjęły decyzje co do ich wprowadzenia. Niniejsza strategia uwzględnia wprowadzone uwagi.

Ponownie w ramach procesu partycypacyjnego dokonano zaopiniowania projektu Aktualizacji strategii przez członków Zespołu Doradczego. Głównym celem było zaopiniowanie dodatkowych projektów kluczowych przez członków Zespołu Doradczego i wypracowanie wspólnej, społecznie akceptowanej, zaktualizowanej wersji strategii terytorialnej.

Zespół Doradczy został zaproszony do procesu zaopiniowania w ramach prowadzonych konsultacji społecznych w okresie od 10 października do 14 listopada 2025 r.

W ramach tego procesu wszystkie prawidłowo zgłoszone formularze uwag zostały przeanalizowane, a władze PGPB podjęły decyzje co do ich wprowadzenia. Niniejsza Aktualizacja strategii uwzględnia zgłoszone i zaakceptowane uwagi.

7.3.3. Uzgodnienie w zakresie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

W ramach formalnego procesu dokonano uzgodnień w zakresie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska oraz Podkarpackim Państwowym Wojewódzkim Inspektoratem Sanitarnym.

Pismem z dnia 27 stycznia 2025 r. PGPB wystąpiło do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie z wnioskiem o uzgodnienie odstąpienia od

obowiązku przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Strategii. Pismem z dnia 13 lutego 2025 r. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie, działając w trybie art. 48. Art. 49 i art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2024 r., poz. 1112 ze zm.), a także uwzględniając zakres i charakter działań w przedmiotowym projekcie dokumentu, poinformował, iż dla w/w Strategii nie jest wymagane przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Pismem z dnia 27 stycznia 2025 r. PGPB wystąpiło do Podkarpackiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego z wnioskiem o uzgodnienie odstąpienia od obowiązku przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Strategii. Pismem z dnia 29 stycznia 2025 r. Podkarpacki Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny uznał, że projekt w/w dokumentu nie jest dokumentem wyznaczającym ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, w związku z czym dokument ten nie wymaga zgodnie z art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U z 2024 r. poz. 1112) przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Informacje dotyczące podsumowania całego procesu są dostępne publicznie na stronie PGPB.

W ramach formalnego procesu aktualizacji strategii dokonano uzgodnień w zakresie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska oraz Podkarpackim Państwowym Wojewódzkim Inspektoratem Sanitarnym.

Pismem z dnia 29 października 2025 r. PGPB wystąpiło do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie z wnioskiem o uzgodnienie odstąpienia od obowiązku przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Strategii. Pismem z dnia 14 listopada 2025 r. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie, działając w trybie art. 47. Art. 49 i art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2024 r., poz. 1112 ze zm.), a także uwzględniając zakres i charakter działań w przedmiotowym projekcie dokumentu, poinformował, że realizacja postanowień tego dokumentu nie spowoduje znaczącego oddziaływania na środowisko, w związku z powyższym nie zachodzi potrzeba przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla Aktualizacji Strategii.

Pismem z dnia 17 października 2025 r. PGPB wystąpiło do Podkarpackiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego z wnioskiem o uzgodnienie odstąpienia od obowiązku przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Strategii. Pismem z dnia 27 października 2025 r. Podkarpacki Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny uznał, że projekt w/w dokumentu nie jest dokumentem wyznaczającym ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, w związku z czym dokument ten nie wymaga zgodnie z art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U z 2024 r. poz. 1112) przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

7.4. PARTYCYPACJA SPOŁECZNA NA ETAPIE WDRAŻANIA I OCENY STRATEGII

Zaangażowanie środowiska społecznego we wdrażanie i ocenę strategii jest istotnym warunkiem jej sukcesu. Na tym etapie szczególnie ważna jest także współpraca międzysamorządowa i międzysektorowa, z uwagi na przewidywaną rolę również otoczenia zewnętrznego w stosunku do organizacji PGPB.

Udział społeczeństwa w realizacji określonych działań w ramach realizacji strategii musi być oparty na **przejrzystych zasadach** spełniając minimum następujące kryteria:

- **trafność działań** – powiązanych z obszarem problemowym, w którym jest realizowana strategia, a partnerzy powinni posiadać potencjał pozwalający na aktywne uczestnictwo w prowadzonych pracach
- **optymalność** – osiągnięcie optymalnej reprezentacji społeczeństwa, aby ich głos był widoczny w procesie
- **bezstronność** – umożliwienie podejmowania decyzji w sposób neutralny, na podstawie obiektywnych kryteriów, a nie partykularnych przekonań, uprzedzeń czy preferencji, bez faworyzowania którejkolwiek ze stron
- **efektywność** – działanie w sposób możliwie najskuteczniejszy, przy optymalnym zaangażowaniu środków, wiedzy i kapitału ludzkiego
- **prawo do uczestnictwa** – zapewnienie udziału właściwych przedstawicieli społeczeństwa we wszystkich etapach realizacji strategii.

Udział interesariuszy w realizacji strategii jest kluczowy dla osiągnięcia sukcesu w jej wdrożeniu i będzie realizowany na dwóch poziomach:

- **Skoncentrowanym** – polegającym na aktywności wyodrębnionego Zespołu Doradczego, stanowiącego reprezentację kluczowych środowisk mieszkańców
- **Powszechnym** – polegającym na aktywności ogółu mieszkańców obszaru PGPB

7.4.1. Poziom skoncentrowany

W zakresie działań **skoncentrowanych** w maju 2024 roku powołany został **Zespół Doradczy partnerów społeczno-gospodarczych dla realizacji Strategii rozwoju ponadlokalnego Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego (Zespół Doradczy)**, pełniący rolę ciała opiniującego-doradczego dla PGPB w procesie strategicznym, zapewniającego stałą partycypację społeczną w procesie rozwoju lokalnego na poziomie Partnerstwa.

Rolą Zespołu Doradczego na etapie wdrażania i oceny będzie przede wszystkim opiniowanie realizacji strategii w dwóch aspektach – monitorowania i ewaluacji.

7.4.2. Poziom powszechny

Z kolei szersza, **powszechna** partycypacja społeczna na etapie realizacji strategii uwzględniać będzie **aktywny udział mieszkańców** poprzez zaplanowanie szeregu działań:

- **badania sondażowe i ankiety** na temat oceny procesów, które zaszły na obszarze PGPB w trakcie wdrażania strategii – badanie odbędzie się podobnie jak na etapie przygotowywania strategii poprzez ankiety internetowe skierowane do wskazanych grup społecznych
- **badania fokusowe** dotyczące jakości życia na obszarze PGPB – przeprowadzone podczas bezpośrednich spotkań z mieszkańcami w każdej z gmin lub podczas spotkania przedstawicieli z całego obszaru – częstotliwość spotkań będzie dostosowana do potrzeb (np. zgłaszanych uwag)
- **debaty** z władzami publicznymi i partnerami społeczno-gospodarczymi na temat efektów zrealizowanych działań – przeprowadzona w jednej lub kilku z dostępnych form
- **zbieranie opinii** o realizacji strategii zgłaszanych różnymi kanałami do przedstawicieli PGPB.

7.4.3. Komunikacja

Jednocześnie bardzo ważnym elementem jest dalsza właściwa **komunikacja zewnętrzna i informowanie** mieszkańców i ośrodków opinii publicznej o zamierzeniach i efektach strategii działając w oparciu o spójną politykę komunikacyjną i narzędzia (działania PR). Ważne, aby komunikacja ta prowadzona była różnymi kanałami i metodami, z uwzględnieniem potrzeb osób o szczególnych potrzebach, np. seniorów czy osób z niepełnosprawnościami, tak, aby charakteryzować się maksymalną skutecznością i dostępnością.

Elementami do wykorzystania w skutecznej komunikacji będą:

- Publikacje w mediach tradycyjnych (lokalnych, krajowych, zagranicznych)
- Publikacje w mediach społecznościowych
- Nowoczesne formy komunikacji (e-biuletyny, czaty, spotkania online, wideo, itd.)
- Spotkania bezpośrednie (warsztaty, debaty, spotkania lokalne)
- Materiały drukowane, pisane, promocyjne (foldery, broszury, katalog dobrych praktyk)
- Promocja efektów strategii (lokalnych podmiotów i produktów)
- Promocja zewnętrzna strategii (konferencje, fora, debaty, spotkania z przedstawicielami)
- Organizacja cyklicznego wydarzenia poświęconego w całości lub w części efektom realizacji strategii.

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Strategia ponadlokalna Związku powiatowo-gminnego „Partnerstwo Gmin Powiatu Brzozowskiego” do roku 2030 stanowi kluczowy element systemu zarządzania rozwojem, który wykracza poza administracyjne granice gmin uczestniczących w partnerstwie. Strategia koncentruje się na identyfikacji wspólnych potencjałów i wyzwań oraz promowanie wymiany doświadczeń między podmiotami biorącymi udział w procesie planowania działań na wskazanym obszarze. Strategia ta silnie akcentuje wspólne, ponadgminne przedsięwzięcia oraz dążenie do osiągnięcia zintegrowanej współpracy poprzez aktywną wymianę doświadczeń między realizującymi je partnerami.

Realizacja Strategii ponadlokalnej będzie wymagała zaangażowania środków finansowych pochodzących z różnych źródeł katalogu środków publicznych, zarówno krajowych jak i zagranicznych (środki z budżetu UE) współfinansowanych w całości lub częściowo, w oparciu o bezzwrotne środki zewnętrzne, instrumenty finansowe oraz finansowanie dłużne. Dlatego też system finansowania Strategii ponadlokalnej opiera się na montażu różnych środków finansowych, tj.:

- budżetu Państwa,
- funduszy celowych i innych środków publicznych,
- środków z funduszy Unii Europejskiej oraz innych państw,
- budżetu jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład Partnerstwa (środki własne, wkład własny w projektach),
- wkładu prywatnego, w tym wnoszonego w formie partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP),
- pożyczek i kredytów.

Kluczowe źródło finansowania projektów³⁵ na poziomie krajowym przewidzianych w ramach strategii stanowić będą środki funkcjonujące w ramach Umowy Partnerstwa określającej perspektywę finansową polityki spójności na lata 2021-2027. Środki pochodzące z Unii Europejskiej dystrybuowane będą w ramach programów operacyjnych zarządzanych z poziomu krajowego lub regionalnego.

8.1. PROGRAM REGIONALNY

Na poziomie regionalnym Strategia ponadlokalna może być finansowana w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego **Fundusze Europejskie dla Podkarpacia**

³⁵ Z uwagi na metodykę strategii opisane źródła finansowania mają zastosowanie przede wszystkim dla projektów strategicznych, jako bardziej dojrzałych i realnie do realizacji; w kontekście pomysłów uzupełniających, stanowiących jedynie potencjalne kierunki do działania na etapie przedwstępnym, opisane ramy należy traktować jako możliwe i do inspiracji

2021-2027 (FEP). Jest to program dwufunduszowy (EFRR i EFS+) o łącznej alokacji ponad 2,5 mld EUR.

Fundusze EFRR i EFS+ stanowią fundament wsparcia finansowego w ramach Regionalnego Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027, oferując szerokie możliwości finansowania projektów mających na celu zrównoważony rozwój regionu. EFRR skupia się na inwestycjach infrastrukturalnych, technologicznych i środowiskowych, natomiast EFS+ koncentruje się na wsparciu zatrudnienia, edukacji i integracji społecznej, przyczyniając się do kompleksowego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Tabela 66: Podział osi priorytetowych w ramach FEP

Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027		Alokacja EUR
Oś Priorytetowa I	Konkurencyjna i cyfrowa gospodarka (EFRR)	291 535 348
Oś Priorytetowa II	Energia i środowisko (EFRR)	604 081 582
Oś Priorytetowa III	Mobilność miejska (EFRR)	82 733 637
Oś Priorytetowa IV	Mobilność i łączność (EFRR)	276 354 777
Oś Priorytetowa V	Przyjazna przestrzeń społeczna (EFRR)	114 049 082
Oś Priorytetowa VI	Rozwój zrównoważony terytorialnie (EFRR)	368 025 300
Oś Priorytetowa VII	Kapitał ludzki gotowy do zmian (EFS+)	671 483 718
Oś Priorytetowa VIII	Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (EFS+)	31 578 948
Oś Priorytetowa IX	Pomoc techniczna EFRR	76 726 271
Oś Priorytetowa X	Pomoc techniczna EFS+	30 100 102

Źródło: Opracowanie własne

Realizacja Strategii i dobór źródeł finansowania będzie procesem dynamicznym, szczególnie biorąc pod uwagę Osie Priorytetowe FEP, w których praktycznie w każdej z osi przewidziane są nabory, w których o środki finansowe mogą ubiegać się samorządy. Ze względu na wielopłaszczyznowość projektów ujętych w Strategii, część Gmin będzie aplikowała „indywidualnie” w konkursach w ramach FEP, aby móc osiągnąć zapisane w Strategii cele rozwojowe obszaru, pamiętając jednocześnie o zintegrowaniu działań.

8.1.1. Inne Instrumenty Terytorialne (IIT)

Wsparciem w ramach instrumentu IIT objęte zostaną OSI o znaczeniu krajowym i regionalnym, tj. obszary wiejskie i powiązane z nimi funkcjonalnie małe miasta o kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych zagrożonych trwałą marginalizacją, które nie zostały objęte instrumentem ZIT. Realizowane działania

muszą wynikać ze strategii terytorialnych, tj. strategii rozwoju ponadlokalnego - pełniącej funkcję Strategii IIT. Dedykowanym działaniem dla inwestycji wdrażanych poprzez Instrument IIT jest działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast, który obejmuje typy inwestycji³⁶.

Tabela 67: Typy inwestycji przewidzianych w ramach Działania FEPK.06.02

Działanie FEPK.06.02 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i małych miast	
I.	Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych, w tym: • szlaki/trasy turystyczne np. piesze, konne, narciarskie, wodne, • ścieżki rowerowe/szlaki rowerowe/trasy rowerowe, • parki kulturowe i szlaki kulturowe, w tym ich promocja, • rozwój infrastruktury uzdrowiskowej, • infrastruktura turystyczna, w tym związana z ciekami lub zbiornikami wodnymi • poprawa bezpieczeństwa przestrzeni publicznej, • urządzenie terenów zielonych i wyposażenie ich w urządzenia umożliwiające pełnienie funkcji rekreacyjnych, turystycznych lub leczniczych, • urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego, • zakłady lecznictwa uzdrowiskowego.
II.	Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, w tym: • rozwój instytucji kultury poprzez roboty budowlane lub wyposażenie, • konserwacja muzealiów, starodruków, archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych wraz z dostosowaniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów i ich zabezpieczenia oraz zakupem wyposażenia, • roboty budowlane, restauratorskie i konserwatorskie obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze zabytków, obiektów położonych w strefie ochrony konserwatorskiej lub historycznych oraz zagospodarowanie terenu funkcjonalnie związanego z obiektem dla udostępnienia na cele turystyczne lub kulturalne, • digitalizacja i udostępnianie zasobów kultury, udostępnianie zasobów kultury z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz tworzenie nowych treści cyfrowych.
III.	Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000, w tym: • ochrona i pielęgnacja obiektów dziedzictwa naturalnego,

³⁶ Szczegółowy Opis Priorytetów programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 - wersja SZOP.FEPK.008 (uchwała Nr 3/19/24 z dnia 14 maja 2024 roku).

	• ustanawianie nowych obiektów dziedzictwa naturalnego i ich ochrona i pielęgnacja oraz promowanie, • rozwój infrastruktury mającej na celu ograniczanie negatywnego oddziaływania turystyki na obszary cenne przyrodniczo oraz infrastruktury mającej na celu zachowanie obiektów objętych różnymi formami ochrony przyrody.
IV.	Fizyczna odnowa i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych, w tym: • odnowa przestrzeni publicznych sprzyjających integracji mieszkańców lub zwiększających możliwość ich wypoczynku i aktywności, w tym tworzenie nowych terenów zielonych, oświetlenie (jako element szerszego projektu), monitoring przestrzeni publicznych.

Źródło: Opracowanie własne

Projekty kluczowe FEP-IIT, tj. 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej oraz 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej, w podstawowym wariancie zakładają finansowanie w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego (IIT) zgodnie ze szczegółowym opisem określonym w punkcie 5.2.1. Lista projektów kluczowych FEP-IIT.

Również projekty kluczowe FEP-IIT 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna oraz 1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków, w podstawowym wariancie zakładają finansowanie w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego (IIT) zgodnie ze szczegółowym opisem określonym w punkcie 5.2.1. Lista projektów kluczowych FEP-IIT.

8.2. PROGRAMY KRAJOWE

Istotnym źródłem finansowania zamierzeń strategicznych Związku powiatowo-gminnym PGPB będzie możliwość skorzystania z programów na poziomie krajowym finansowanych z budżetu UE oraz narzędzi wsparcia finansowanych z budżetu państwa i innych środków publicznych.

Tabela 68: Podział środków ze źródeł krajowych

Środki z budżetu Państwa, fundusze celowe i inne środki publiczne	
Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg Samorządowych	Fundusz ma na celu poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz parametrów technicznych lokalnej sieci drogowej, a także zwiększenie atrakcyjności i

	dostępności terenów inwestycyjnych. Wspiera rozwój lokalnej infrastruktury drogowej, działając komplementarnie do inicjatyw krajowych w zakresie budowy autostrad i dróg ekspresowych. Źródła finansowania Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg to wpłaty pochodzące z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW), dotacje z budżetu państwa (w tym z części budżetu, której dysponentem jest Minister Obrony Narodowej), Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe oraz z zysku jednoosobowych spółek Skarbu Państwa i spółek, w których wszystkie akcje (udziały) są własnością Skarbu Państwa.	
Pozostałe programy finansowane z budżetu państwa	W zakresie ochrony środowiska	realizowane przez NFOŚiGW oraz właściwy WFOŚiGW
	W zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi	realizowane przez PFRON
	W zakresie aktywizacji osób starszych	Program Senior+

Źródło: Opracowanie własne

Głównymi zewnętrznymi źródłami finansowania projektów w ramach Strategii IIT będą środki z funduszy unijnych w ramach Wieloletnich Ram Finansowych UE na lata 2021-2027. Na poziomie krajowym szczególnie ważne dla realizacji ujętych w strategii projektów mogą być programy: Polska Wschodnia, FEnIKS, FERS, FERC oraz Pomoc Techniczna. Dodatkowo istotnym źródłem finansowania będzie Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), który jest częścią unijnego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (RRF).

Tabela 69: Podział środków finansowych z funduszy UE na poziomie krajowym

Środki z funduszy Unii Europejskiej na poziomie krajowym	
Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027	Celem programu jest utrwalenie warunków sprzyjających konkurencyjności gospodarki oraz wyższej jakości życia w PW+. Z programu mogą skorzystać 5 województw: lubelskie, podlaskie, podkarpackie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie oraz tzw. region statystyczny mazowiecki regionalny. Cele szczegółowe programu to: • wsparcie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, • zwiększenie atrakcyjności miast i podniesienie jakości życia mieszkańców w dobie zmian klimatu, • zwiększenie dostępności transportowej Polski Wschodniej, • rozwój społeczno-gospodarczy dzięki turystyce.

	Budżet programu to 2,65 mld EUR
Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)	Głównym celem programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego. Projekty realizowane w ramach programu przyczynić się mają do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. W ramach FEnIKS można inwestować w: • obniżenie emisyjności gospodarki i transformację w kierunku gospodarki przyjaznej środowisku i w obiegu zamkniętym, • budowę efektywnego i odpornego systemu transportowego, o jak najniższym negatywnym wpływie na środowisko naturalne, • dokończenie realizacji sieci bazowej TEN-T do roku 2030, • poprawę bezpieczeństwa transportu, • zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej oraz poprawę odporności systemu ochrony zdrowia, • wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Budżet programu to ponad 24 mld EUR
Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)	W ramach programu będzie realizowane wsparcie na rzecz: poprawy sytuacji osób na rynku pracy, zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, zapewnienia opieki nad dziećmi, podnoszenia jakości edukacji i rozwoju kompetencji, integracji społecznej, rozwoju usług społecznych i ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia. Program FERS ma na celu: • wsparcie samozatrudnienia poprzez udzielanie preferencyjnych pożyczek na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, • rozwój potencjału instytucji i służb rynku pracy, • wpieranie przedsiębiorców, innych pracodawców oraz ich pracowników w obszarach kluczowych dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, • poprawę jakości systemów kształcenia oraz rozwój edukacji włączającej, • wspieranie procesu uczenia się przez całe życie, w tym kompetencji cyfrowych osób dorosłych, • wsparcie systemu szkolnictwa wyższego, w tym w dostosowaniu oferty do wyzwań związanych z cyfrową i zieloną transformacją, • wspieranie instytucji odpowiedzialnych za integrację społeczno-zawodową migrantów, • rozwój potencjału instytucji działających w sferze integracji społecznej, usług społecznych i ekonomii społecznej, • rozwój opieki nad najmłodszymi dziećmi m.in. poprzez tworzenie miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 i podnoszenie kompetencji kadr w tym obszarze,

	• zapewnienie równych szans dla osób z niepełnosprawnościami, • wsparcie systemu ochrony zdrowia, w tym kształcenie podyplomowe lekarzy, pielęgniarek, położnych oraz innych zawodów związanych z ochroną zdrowia, • budowanie potencjału partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, • rozwój innowacji społecznych i upowszechnianie przetestowanych rozwiązań. Budżet programu to 21,7 mld PLN
Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC)	Program koncentruje się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury i przedsiębiorców. Budżet programu to ok. 2 mld EUR
Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich	Celem programu jest zapewnienie skutecznego systemu realizacji polityki spójności w latach 2021-2027 w wymiarze strategicznym, wdrożeniowym i refleksyjnym. W ramach programu finansowane będą m.in. działania dot.: upowszechnienia nowoczesnych metod zarządzania zasobami ludzkimi w administracji odpowiedzialnej za wdrażanie funduszy w perspektywie finansowej 2021-2027, stworzenia i utrzymania odpowiednich warunków pracy dla urzędników wdrażających fundusze, zwiększenia zdolności administracyjnych instytucji wdrażających fundusze; zwiększenia potencjału beneficjentów m.in. poprzez działania szkoleniowe i eksperckie, wsparcie wdrożenia instrumentów rozwoju terytorialnego. Budżet programu to 550 mln EUR
Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO)	KPO ma na celu wsparcie państw członkowskich w łagodzeniu gospodarczych i społecznych skutków pandemii COVID-19 oraz wzmocnienie ich odporności gospodarczej i społecznej. W ramach KPO zgodnie z celami UE znaczną część budżetu zostanie przeznaczona na cele klimatyczne (46,60%) oraz na transformację cyfrową (21,36%). Będą wspierane następujące obszary: 1. Odporność i konkurencyjność gospodarki tj.: • nowe miejsca pracy, • nowe inwestycje i wyższe zarobki, • pomoc rodzicom na rynku pracy (więcej żłobków i klubów dziecięcych),

	• likwidacja barier prawnych i ułatwienia dla firm, • innowacje i nowoczesne technologie. 2. Zielona energia i zmniejszenie energochłonności tj.: • czyste powietrze, • szybsza wymiana starych pieców węglowych na bardziej ekologiczne, • zakup paneli fotowoltaicznych i kolektorów słonecznych, • farmy wiatrowe na Bałtyku, • inteligentna sieć energetyczna, • technologie wodorowe, • zielone miasta. 3. Transformacja cyfrowa tj.: • szybki Internet, • e-usługi, • sale informatyczne i komputery dla szkół, • bezpieczeństwo w Internecie. 4. Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia tj.: • nowy sprzęt dla szpitali, • modernizacja placówek medycznych, • liczniejszy personel medyczny, • większa dostępność do usług medycznych, • rozwój przemysłu farmaceutycznego w Polsce. 5. Zielona, inteligentna mobilność tj.: • więcej autobusów elektrycznych i wodorowych, • więcej nowoczesnych pociągów i linii kolejowych, • kolejne obwodnice, • bezpieczniejsze drogi. 6. Poprawa jakości instytucji i warunków realizacji Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności. 7. REPowerEU Budżet KPO to 59,8 mld EUR (ok. 256 mld PLN), z czego 25,27 mld EUR (108 mld PLN) dotacji i 34,54 mld EUR (148 mld PLN) w formie preferencyjnych pożyczek
--	--

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027)	Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 jest kluczowym dokumentem opracowanym na podstawie analizy potrzeb polskiego rolnictwa oraz możliwości, jakie oferuje zreformowana Wspólna Polityka Rolna (WPR). Plan Strategiczny WPR będzie realizował 9 celów szczegółowych Wspólnej Polityki Rolnej, które dotyczą: • zapewnienia rolnikom godziwych dochodów, • zwiększenie konkurencyjności, • pozycji rolnika w łańcuchach wartości, • rolnictwo i łagodzenie zmiany klimatu, • wydajnego gospodarowania glebą, • różnorodności biologicznej i krajobrazów rolniczych, • zmian strukturalnych i wymiany pokoleń, • zatrudnienie i wzrost gospodarczy na obszarach, • zdrowia, żywności i oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe. PS WPR 2023-2027 utrzymuje inicjatywę LEADER, która ma charakter oddolny i w sposób wyjątkowy służy aktywizacji społeczeństwa i poprawie jakości życia na obszarach wiejskich. PS WPR 2023-2027 zakłada wsparcie w kwocie 17,3 mld EUR w ramach I filaru WPR i 4,7 mld EUR w ramach II filaru WPR
--	--

Źródło: Opracowanie własne

8.3. POZOSTAŁE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Strategia rozwoju ponadlokalnego może być realizowana również w oparciu o wykorzystanie innych narzędzi międzynarodowych Programów Interreg – w ramach współpracy transgranicznej regionów sąsiadujących ze sobą tj. Program Interreg NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 oraz Program Interreg Polska-Słowacja 2021-2027.

Tabela 70: Programy Interreg w latach 2021-2027

Programy Interreg w latach 2021-2027	
Program Interreg NEXT Polska-Ukraina 2021-2027	Dofinansowanie może zostać przeznaczone na działania związane z ochroną przyrody, poprawą jakości zasobów wodnych i usprawnieniem gospodarki wodnej, ochroną zdrowia, w tym rozbudowę infrastruktury szpitalnej i zakup sprzętu, współpracą administracji i społeczności lokalnych, działania promocyjne i szkoleniowe, usprawnienie funkcjonowania granicy polsko-ukraińskiej. Budżet programu wynosi 187,4 mln EUR ze środków unijnych. Program może sfinansować maksymalnie 90% wartości projektu.
Program Interreg Polska-	Wsparcie w ramach programu skierowane jest do działań związanych z branżą turystyczną, rekreacyjną i kulturalną, przystosowaniem do zmian klimatu oraz ochroną przyrody i

Słowacja 2021-2027	bioróżnorodnością, dostępnością komunikacyjną pogranicza, a także potencjałem instytucji publicznych oraz budowaniem wzajemnego zaufania i więzi międzyludzkich. Budżet programu to 132,5 mln EUR. Dofinansowanie projektów ze środków programu wynosi do 80% wydatków.
-------------------------------	---

Źródło: Opracowanie własne

Identyfikacja źródeł finansowania planowanych inwestycji jest niezmiernie istotna. Obecnie środki przeznaczane przez gminy na przedsięwzięcia pochodzą głównie z funduszy unijnych i krajowych programów rządowych. Dodatkowo jednostki sektora finansów publicznych, mogą korzystać ze zwrotnych form finansowania inwestycji, czyli kredytów. To pozwala na współfinansowanie projektów w ramach montażu finansowych. Jednostki samorządu terytorialnego zostały wyposażone w możliwość kreowania indywidualnego zestawu narzędzi pozwalającego na gromadzenie funduszy na ten proces oraz angażowanie inwestorów prywatnych. Bowiem nie zawsze uda się pozyskać środki na planowane inwestycje z funduszy unijnych, dlatego też ważne jest zadbanie o rozwój alternatywach źródeł finansowania.

Jedną z takich form jest finansowanie przedsięwzięć w formule partnerstwa publiczno-prywatnego. Za pomocą tej formuły finansuje się projekty inwestycyjno-eksploatacyjne realizowane w oparciu o umowę długoterminową zawartą przez władze publiczne i podmioty sektora prywatnego (podmioty rynkowe), których celem jest stworzenie niezbędnej infrastruktury rzeczowej, finansowej i organizacyjnej, umożliwiającej świadczenie usług publicznych. Przedsięwzięcia w formule PPP sprawdzają się przede wszystkim w:

- projektach obejmujących budowę parkingów miejskich,
- transporcie publicznym,
- infrastrukturze drogowej i transportowej,
- infrastrukturze wodnokanalizacyjnej,
- infrastrukturze ciepłowniczej,
- projektach oświetleniowych mających za zadanie podnoszenie jakości przestrzeni miejskiej.

Dla przedsiębiorcy celem realizacji projektu jest generowanie i maksymalizacja zysków, dla samorządu terytorialnego – ożywienie gospodarcze obszaru.

Wskazane powyżej przykładowe źródła finansowania należy rozpatrywać jako katalog otwarty, elastyczny. Okres oddziaływania strategii jest długoletni, tym samym należy zakładać, że w tym okresie pojawiają się również inne programy dofinansowujące skierowane na rozwój inwestycji w samorządach, które należy monitorować, aktualizować i dostosowywać w optymalny sposób w celu realizacji zamierzonych inwestycji i wypełnienia celów strategii.

WYKAZ TABEL I ILUSTRACJI

SPIS TABEL:

Tabela 1: Podstawowe dane liczbowe dotyczące samorządów	13
Tabela 2: Typologia gmin	16
Tabela 3: Liczba ludności PGPB	21
Tabela 4: Zmiany poziomu gęstości zaludnienia w gminach PGPB [mieszk./km ²]	23
Tabela 5: Liczba ludności wg ekonomicznych grup wiekowych	24
Tabela 6: Wydatki na sport i kulturę na obszarze PGPB.....	25
Tabela 7: Udział (%) pracujących w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym ...	31
Tabela 8: Wskaźniki wynagrodzenia	33
Tabela 9: Liczba podmiotów zarejestrowanych w REGON.....	35
Tabela 10: Liczba podmiotów gospodarczych nowozarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.....	37
Tabela 11: Dochody budżetu JST z tytułu udziału w PIT na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym	37
Tabela 12: Dochody budżetu JST z tytułu udziału w CIT na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym	38
Tabela 13: Sektory lokalnej gospodarki wg PKD	39
Tabela 14: Liczba podmiotów sektora turystycznego wg PKD	40
Tabela 15: Lista instytucji otoczenia biznesu (IOB)	41
Tabela 16: Obszary prawnie chronione	45
Tabela 17: Baza noclegowa: Gmina Brzozów.....	55
Tabela 18: Baza noclegowa: Gmina Haczów.....	56
Tabela 19: Baza noclegowa: Gmina Dydnia.....	56
Tabela 20: Odsetek osób korzystających z różnych typów sieci na terenie PGPB.....	63
Tabela 21: Udział pozwoleń i zgłoszeń opartych o MPZP w liczbie pozwoleń i zgłoszeń z projektem budowlanym na budowę nowych obiektów budowlanych ogółem	64
Tabela 22: Instytucje kultury na obszarze PGPB	72
Tabela 23: Kluczowe obiekty zabytkowe	74
Tabela 24: Kluczowe zasoby obszaru PGPB	79
Tabela 25: Kluczowe produkty obszaru PGPB	79
Tabela 26: Matryca logiczna – drzewo problemów – wymiar społeczny	82
Tabela 27: Matryca logiczna – drzewo problemów – wymiar gospodarczy	84
Tabela 28: Matryca logiczna – drzewo problemów – wymiar środowiskowo- przestrzenny	85
Tabela 29: Zestawienie mocnych i słabych stron obszaru PGPB	88
Tabela 30: Zestawienie szans i zagrożeń obszaru PGPB	89
Tabela 31: Matryca kluczowych potrzeb obszaru PGPB	92
Tabela 32: Misja PGPB.....	97

Tabela 33: Wizja PGPB – forma uproszczona.....	98
Tabela 34: Wizja PGPB – pełen opis	99
Tabela 35: Zatwierdzone cele strategiczne PGPB	101
Tabela 36: Cele społeczne – kierunki działań.....	102
Tabela 37: Cele gospodarcze – kierunki działań.....	103
Tabela 38: Cele środowiskowo-przestrzenne – kierunki działań	104
Tabela 39: Logika strategiczna: 1.1 Rozwinięta oferta kulturalna	112
Tabela 40: Logika strategiczna: 1.2 Rozwinięta oferta zdrowotna	113
Tabela 41: Logika strategiczna: 1.3 Wysoka aktywność społeczna	114
Tabela 42: Logika strategiczna: 2.1 Rozwinięta przestrzeń gospodarcza.....	115
Tabela 43: Logika strategiczna: 2.2 Rozwinięta oferta edukacyjna i przedsiębiorczość.....	116
Tabela 44: Logika strategiczna: 2.3 Rozwinięta oferta produktów lokalnych	117
Tabela 45: Logika strategiczna: 3.1 Rozwinięta oferta turystyczna FEP-IIT.....	119
Tabela 46: Logika strategiczna: 3.2 Rozwinięty i zrównoważony transport	120
Tabela 47: Logika strategiczna: 3.3 Wysokiej jakości ekologiczna przestrzeń.....	121
Tabela 48: Odniesienie celu głównego do innych strategii.....	125
Tabela 49: Odniesienie celu szczegółowego: społecznego do innych strategii.....	127
Tabela 50: Odniesienie celu szczegółowego: gospodarczego do innych strategii....	130
Tabela 51: Odniesienie celu szczegółowego: środowiskowo-przestrzennego do innych strategii	132
Tabela 52: Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową w PGPB do roku 2030 i 2040.....	148
Tabela 53: Kryteria oceny projektu zintegrowanego.....	168
Tabela 54: Lista projektów kluczowych FEP-IIT	169
Tabela 55: Projekt kluczowy 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej.....	170
Tabela 56: Projekt kluczowy 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej	171
Tabela 57: Projekt kluczowy 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna.....	172
Tabela 58: Projekt kluczowy 1.1.2. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna.....	174
Tabela 59: Projekt kluczowy 3.1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej – informacje strategiczne	176
Tabela 60: Projekt kluczowy 3.1.2. Regionalne Centrum Obsługi Turystycznej – informacje strategiczne	178
Tabela 61: Projekt kluczowy 1.1.1. Wzmocnienie roli lokalnych instytucji kultury poprzez poprawę jakości oferty kulturalnej w gminach Brzozów, Domaradz, Haczów i Jasienica Rosielna – informacje strategiczne.....	180

Tabela 62: Projekt kluczowy 1.1.2. Dziedzictwo sakralne i kulturalne powiatu brzozowskiego – ochrona i nowe życie zabytków – informacje strategiczne	182
Tabela 63: Lista pomysłów uzupełniających	184
Tabela 64: Lista przykładowych powiązań i zależności między projektami	187
Tabela 65: Matryca wskaźników strategicznych	198
Tabela 66: Podział osi priorytetowych w ramach FEP	221
Tabela 67: Typy inwestycji przewidzianych w ramach Działania FEPK.06.02	222
Tabela 68: Podział środków ze źródeł krajowych	223
Tabela 69: Podział środków finansowych z funduszy UE na poziomie krajowym	224
Tabela 70: Programy Interreg w latach 2021-2027	228

SPIS RYSUNKÓW:

Rysunek 1: Położenie obszaru PGPB	13
Rysunek 2: Spotkanie otwierające proces strategiczny w Brzozowie.....	14
Rysunek 3: Charakterystyka obszarów problemowych	17
Rysunek 4: Ogólny wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022).....	19
Rysunek 5: Społeczny wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)	20
Rysunek 6: Gęstość zaludnienia.....	22
Rysunek 7: Gospodarczy wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)	30
Rysunek 8: Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	32
Rysunek 9: Środowiskowo-przestrzenny wskaźnik rozwoju na tle kraju (2022)	43
Rysunek 10: Formy ochrony przyrody	46
Rysunek 11: Klasy pokrycia terenu	47
Rysunek 12: Ukształtowanie terenu	48
Rysunek 13: Szlaki turystyczne.....	50
Rysunek 14: Mapa turystyczna powiatu brzozowskiego	51
Rysunek 15: Obszar PGPB na tle planu budowy dróg krajowych	58
Rysunek 16: Czas dojazdu do sąsiednich miast powiatowych	59
Rysunek 17: Połączenia autobusowe między Brzozowem a sąsiednimi ośrodkami ...	60
Rysunek 18: Połączenia autobusowe wewnątrz PGPB	61
Rysunek 19: Czas dojazdu do Brzozowa z terenu PGPB.....	62
Rysunek 20: Warsztaty diagnostyczne w Brzozowie	78
Rysunek 21: Warsztaty strategiczne w Brzozowie	96
Rysunek 22: Drzewo celów PGPB	107
Rysunek 23: Matryca relacji celów do uwarunkowań rozwojowych	109
Rysunek 24: Obszary Horyzontalne Strategii rozwoju województwa.....	124
Rysunek 25: Struktura funkcjonalno-przestrzenna	136
Rysunek 26: Dziedzictwo kulturowe i ochrona środowiska	139
Rysunek 27: Komunikacja i infrastruktura techniczna.....	142
Rysunek 28: OSI na poziomie krajowym w obszarze PGPB.....	152

Rysunek 29: OSI na poziomie regionalnym w obszarze PGPB	153
Rysunek 30: Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.....	154
Rysunek 31: Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”	156
Rysunek 32: Obszary wiejskie województwa podkarpackiego	158
Rysunek 33: Miejskie Obszary Funkcjonalne Województwa Podkarpackiego	161
Rysunek 34: Obszary Strategicznej Interwencji PGPB	163
Rysunek 35: Model organizacyjny Związku PGPB.....	191
Rysunek 36: Sektory kluczowych interesariuszy w Zespole Doradczym	204
Rysunek 37: Warsztaty diagnostyczne w Brzozowie	207
Rysunek 38: Warsztaty strategiczne w Brzozowie	208
Rysunek 39: Fragment formularza on-line dotyczącego zgłaszania propozycji projektów	209
Rysunek 40: Spotkanie robocze PGPB.....	210
Rysunek 41: Spotkanie terenowe w sprawie lokalizacji inwestycji	211
Rysunek 42: Ogłoszenie o konsultacjach społecznych	213
Rysunek 43: Ogłoszenie o konsultacjach społecznych	214

SPIS WYKRESÓW:

Wykres 1: Ludność wg ekonomicznych grup wiekowych na obszarze PGPB	24
Wykres 2: Stopa bezrobocia na obszarze PGPB	34
Wykres 3: Podmioty REGON na 1000 mieszkańców	36